RAD

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KNJIGA 174.

RAZREDI HISTORIČKO-FILOLOGIČKI I FILOZOFIČKO-JURIDIČKI.

70.

U ZAGREBU 1908.

KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)

(GJURO TRNINAC)

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI U ZAGREBU

Digitized by Google

Sadržaj.

	Strana
Pjesme Urbana Appendinija i s njima izdana antologija dubrovačkih latinskih pjesnika. Od dra. Ivana Kasumovića	1—116
Osobine narodne glazbe, naročito hrvatske. Od Fr. Š. Kuhača. (Nastavak)	117—236

Digitized by Google

Digitized by Google

Pjesme Urbana Appendinija i s njima izdana antologija dubrovačkih latinskih pjesnika.

Primljeno u sjednici razreda historičko-filologičkoga Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 28. veljače 1906.

Napisao dr. Ivan Kasumović.

Među književnicima dubrovačkima, koji su knjigu dubrovačku, da tako rečem, dopratili do groba, ističu se i neki stranci, koje je sreća nanijela u Dubrovnik, da u njemu nađu novu domovinu. Među njima se ističu i naše simpatije osobito privlače dva Talijana, dva brata rođena, jedno Franjo, a drugo Urban Appendini. Braća ova dospješe u Dubrovnik po svojem zvanju kao Pijaristi, da odgajaju dubrovačku mladež u školi. No njihov rad ne osta vezan samo za školski posao, nego oni pristadoše u kolo rođenih Dubrovčana, da zajedno s njima porade na korist dubrovačkoj knjizi, da se tako što bolje oduže svojoj novoj domovini — nerođenoj kao i rođenoj. Osobito je bio radljiv Franjo, koji se u Dubrovniku bio sasvim „poilirio“ pa se sa svom ljubavlju i s potpunim uvjerenjem dao na istraživanje „ilirske“ starine i jezika. Urban nije udario istim putem; njegov je rad okrenuo drugom stazom, da těžî drugo polje, ali i njegov rad odiše ljubavlju prema Dubrovniku i Dubrovčanima, i njegova djela ispunjuju jednu stranicu općene dubrovačke književnosti.

Prije nego prijeđem da govorim o pjesmama Urbanovim, mislim, da ne će biti zgorega, ako iznesem sliku života pjesnikova. Kako su mi u tome poslu pomàgala dosta mršava, ne će biti Urbanova slika sa sviju strana svijetla; više će svijetla baciti na nju njegove pjesme, kad o njima budem govorio. Ovdje ću skupiti ukratko najglavnije iz njegova života držeći se u tome Vicka Adamovića (Građa za istoriju dubrovačke pedagogije I. dio, Zagreb 1885. str. 140. i d.) i Ljubića (Dizionario s. v. Appendini Urbano), a

Digitized by Google

obzirući se uvijek i na ono, što kaže sam o sebi u svojim pjesmama.

Rodio se Urban u Pijemontu, u malenom mjestu Poirinu, 18. ožujka god. 1771. Prve je nauke izučio valjada s bratom Franom, koji je bio od njega neko dva godišta stariji, u Carmagnuoli, a poslije pođe u Turin, gdje je učio retoriku. Primivši skolopski (pijaristički) red kao i brat mu ode u Rim, gdje je u kolegiju „Nazzareno" učio filozofiju i matematiku. Da ga matematika nije k sebi osobito privlačila, vidi se iz njegove elegije 1. u I. knjizi. Matematika mu se činila odveć suhoparna, a njega je vuklo srce k poeziji, za koju je mogao primati mnogo pobude u samoj školi. Život svoj u toj školi spominje u jednoj svojoj pjesmi (lib. I. eleg. 5.), pa se sjeća onoga plemenitog natjecanja među učenicima, tko će koga preteći u nauci. A kako i ne će, kad su im bili učitelji ljudi daleko poznati s učenosti i s učiteljske spreme! Urbanu je bio učitelj i glasoviti Dubrovčanin, pjesnik improvizator Faustin Galjufi (Gagliuffi, 1765.—1834.), koji ga je učio latinskomu jeziku i književnosti, pa kako je sam bio veliki ljubitelj i latinskog jezika i latinske Muze, jamačno je i svoje učenike umio zagrijati za latinsku poeziju. To će biti i razlog, što je i Urban, kako sam veli (lib. I. eleg. 1.), zarana zavolio pjesništvo, pa je jamačno već u kolegiju „Nazzareno" gradio latinske stihove, i ako mu matematika nije dala, da se svojski baci na pjesnički rad. Matematiku je i astronomiju učio i u Firenci, gdje su mu bili učitelji umni ljudi Ricco i Canovai. Skolopskom redu bila je glavna zadaća obučavanje mladeži. Stoga i Urban, kad je svršio nauke, bi poslan, da predaje matematiku, filozofiju i književnost, najprije u Romanju, pa u Toskanu, a najposlije god. 1795. u Dubrovnik, gdje su također Skolopi poslije Isusovaca bili primili škole u svoje ruke, a gdje se već od god. 1792. bavio i brat mu Franjo.

U Dubrovniku se dao sa svom dušom na svoje zvanje. Učio je filozofiju i matematiku. Učiteljsku službu zove doduše „dura nimis cura magisterii" (lib. I. eleg. 11. str. 46.), a češće se okosi i na matematiku, koju kao da nikako nije mogao zavoljeti, ali uza sve to se s ljubavlju brinuo povjerenom mu mladeži, s pravim pedagoškim taktom umio se baviti oko svojih gojenaca, valjano ih odgajati, ulijevati im u mlada srca ljubav za nauku i za sve lijepo i korisno. To potvrđuju obilato i mnoge njegove pjesme spjevane njegovim učenicima. U Dubrovniku je počeo ujedno intensivnije raditi i na književnom polju. U Dubrovniku je i nastalo najviše

Digitized by Google

njegovih pjesama, štono ih je izdao kod Martekinija god. 1811. pod natpisom „*Urbani Appendini cler. reg. scholarum piarum et in lyceo Ragusino philosophiae ac matheseos professoris Carmina. Accedunt selecta illustrium Ragusinorum poemata*“. Dodatak je ovaj antologija neizdanih pjesama odličnih dubrovačkih latinista.

Urban je bio Dubrovnik zamilovao, kao da mu je rođeni sin. U jednoj samo pjesmi (lib. I. eleg. 11.) izbija želja za pravom mu domovinom Italijom, žalost, što je daleko od nje u tuđem kraju. Ali to je samo u jednoj pjesmi, dok u više drugih pjesama očituje svoju ljubav prema Dubrovniku, kao da mu je to prava domovina. Svojim lijepim vladanjem, opsežnim znanjem, vrsnom učiteljskom vještinom stekao je bio ljubav i poštovanje kod svih Dubrovčana, te je drugovao sa svim viđenijim ljudima svojega doba. To obilato potvrđuju i njegove pjesme. Kao brat mu tako je i Urban bio naučio hrvatski jezik. Po svoj prilici bio je i član „akademije dangubih“ (academia oziosi), dok akademiji arkadskoj valjada nije pripadao; bar se nigdje ne potpisuje uza svoje pravo ime i arkadskim imenom, kao što čine drugi pjesnici, koji su bili članovi te akademije. Iz njegovih se pjesama vidi i to, da je u Dubrovniku bio bolešljiv, jer se češće tuži na bolest želuca. Uza školu bavio se i time, da je mladiće pripravljao za pomorske kapetane, pa i time stekao mnoge zadužbine.

Za tako valjana čovjeka i vrsna učitelja znali su dakako i njegovi poglavari, pa ga htjedoše namjestiti za učitelja u kolegij „Nazzareno“ (god. 1804.). Ali dubrovačka gospoda zamoliše, da ostane kod njih. No ne osta ipak do svoje smrti u Dubrovniku. Kad je naime bio u Zadru otvoren licej s konviktom, posta mu upravitelj Urban (god. 1824.). Iste te godine povjeri mu vlada upravu svih gimnazija u Dalmaciji. U Zadru je ostao sve do svoje smrti baveći se književnim radom, koliko mu je dopuštao golemi posao, što mu ga je zadavalo teško zvanje. No Urban je vršio sav taj posao s ljubavlju, ali je zato i odgojio zahvalne učenike, koji su mu svoju ljubav i privrženost uvijek i svagdje pokazivali, a osobito kad je umr'o 7. (po Ljubiću l. c. 17.) prosinca 1834. Po svoj su se zemlji natjecali, da mu drže što svečanije i dostojnije zadušnice. Mnogi su ga i u pjesmama oplakali. Tako je Ante Kaznačić spjevao pjesmu u spomen nekadanjeg svog učitelja, u kojoj veli:

Smrt se diči, da j' i Tebe,
Moj Urbane, već zan'jela;

Digitized by Google

Gubeć Tebe da 'e potrebe
Sve države kruto smela;
Da Tvojijeh skup kreposti
Ne, ne odolje nje silnosti.
Nek se diči: nu zamani
Nemilu ću glasit diku;
Ime Tvoje svakoj strani
Glašeno će živjet viku;
A ljupko će pak živjeti
Nama srcu i u pameti.

Oplakaše ga u pjesmama jošte: Ante Krša *„In funere P. Urbani Appendini e scholis piis"* (štampano u „Poligrafo di Verona" god. 1837. tom VII. str. 256.), — Salghetti Drioli Francesco, *„Ritratto di Urbano Appendini delle scuole pie, al chiar. prof. D. Pietro Bottura in segno di stima e ricognoscenza"*. Venecija, — napokon Candido Ant. *„In morte di Urbano Appendini terzine"*. Beč 1835.

Urbana lijepo karakteriziraju riječi Nika Đakšića, što ih navodi Vicko Adamović (l. c. str. 143.): „U njemu bijahu združene najuzvišenije kreposti s najmilijim društvenim vladanjem; ljubio je znanje i književnost; istinu je znao zaodjeti ugodnom primamom ljepote, a poučavajući riječima i primjerima udahnjivao bi najčišća i najslađa osjećanja. Vješto bi upotrebljavao sad pobudljive načine, a sada ustežljive, sad bi mudrim svjetom utišavao vatrenu ćud mladeži, sad bi njezinu lutajuću maštu posakupio težeći vavijek, da po raznijem stazama dopre do jedne te iste cijelji, do umnoga i moralnoga usavršenja".

Napisao je mnogo u prozi, a još više u stihovima. Izrekao je i mnogo lijepih prigodnih govora. No nije sav njegov rad štampan. Tako Ljubić (l. c.) veli, da je bio počeo u Zadru pisati živote glasovitih Dalmatinaca. Vicko Adamović (l. c.) veoma hvali njegovu nedovršenu i neizdanu metafiziku. Pored prije spomenutih pjesama štampao je također više prigodnica po prigodnim zbornicima. Tako ima njegovih pjesama u zborniku *„Per le faustissime nozze del sig. Nicolò de Pozza e della signora Maddalena Gozze. Poesie"*. Dubrovnik 1816. — U zborniku *„Inscrizioni e poesie allusive alla venuta e al soggiorno in Ragusa delle LL. MM. II. RR. d' Austria Francesco I. e Carolina Augusta. Ragusa 1818."* ima od Appendinija nekoliko natpisa i 8 pjesama. — Ima od njega pjesma i u zborniku *„In morte di Tommaso Chersa versi. Ragusa 1826."* — Zajedno s bratom Franjom slavio je biskupa Jurića.

Digitized by Google

Pjesme su te izišle u zborniku *„Antonio Juriceo episcopo Ragusino sedem sui honoris adeunte. Carmina. Jaderae 1831.“* — Otvorenje gimnazije u Zadru proslavio je pjesmom *„In die natali Francisci I. imperatoris P. F. A., cuius munificentia magno civitatis Jadrensis plausu novus eodem die convictus panditur Dalmatiae iuventuti instituendae. Elegia. Jaderae 1826.“* — U čast kralju Franji I. spjevao je još ove pjesme: *„In die natali Francisci I. Phaleucium. Jaderae 1827.“* — *„In die natali Francisci I. Idyllium. Jaderae 1828.“* — *„In die natali Francisci I. Ode. Jaderae 1829.“* — *„In die natali Francisci I. Idyllium. Jaderae 1830.“* — *„In die natali Francisci I. Jambi senarii. Jaderae 1831.“* — *„In die natali Francisci I. Ecloga militaris. Jaderae 1832.“* — *„In die natali Francisci I. Idyllium. Jaderae 1833.“* — *„In die natali Francisci I. Elegia. Jaderae 1834.“* — Spjevao je i pjesmu *„Francisco Xaverio libero baroni de Tomassichio. Versi Latini. Jaderae 1831.“* — Štampano je i nekoliko njegovih govora, a ti su: *„Discorso recitato a Ragusa per il ritorno a Roma di Pio VII. Ragusa 1814.“* — *„Discorso tenuto per la solenne apertura del licco di Zara nel giorno natalizio di Francesco I.“* Zadar. — *„Discorso tenuto per l' apertura dell convitto in Zara il giorno 12. feb. 1826. con la risposta del sig. dr. Nicolò Giazich“*. Zadar. — Iste one godine, kad mu je bilo umrijeti, izdao je u Zadru pedagoško djelce *„De educatione religiosa, physica, intellectuali et sociali disticha. Jaderae 1834.“*

Osim ovih djela jamačno je spjevao još više pjesama, koje ostadoše neizdane. Sam naime eno veli u predgovoru k svojim pjesmama, da je to tek manji dio njegovih pjesama, veći dio da ih izostavlja, da mu ne bi bilo zamjerke poradi njih, da su tobože slabe. Tih je pjesama po svoj prilici nestalo; možda ih je sam pjesnik uništio ne držeći ih vrijednim jávê.

U prozi je napisao kratki životopis Petra Sorkočevića *(Brevis necrologia Petri Ignatii Sorgo-Cerva, patricii Ragusini)*, a štampao ga u *Giornale sulle scienze e lettere delle provincie Venete. Num. IV. Tarvisii 1830.*

Ja ću se u ovoj radnji baviti samo pjesmama Appendinijevim, i to poglavito onim zbornikom njegovih pjesama, štono je izišao kod Martekinija u Dubrovniku 1811. Od drugih ću pregledati samo one, do kojih sam mogao doći. Ali i to će, mislim, biti dosta, da možemo Appendiniju suditi kao pjesniku. Druge su pjesme i onako obične prigodnice, kakvih je bilo dosta i u drugih pjesnika

Digitized by Google

i versifikatora, koji su svoju skrupuloznu lojalnost zaodijevali u afektirane stihove.

* * *

Appendini se bavio poezijom još prije, nego što je došao u Dubrovnik, jamačno još kao mladić, dok je bio u kolegiju „Nazzareno". Ali kad je učio u Firenci matematiku i astronomiju, kao da nije dospijevao da pjeva pjesme, jer sam u 1. elegiji I. knjige zahvaljuje Bogu, što je svršio nauke, pa može opet „tanto post tempore" uzeti „desuetum plectrum". Zato i veli u toj istoj elegiji: „Felices, mea cura olim, salvete recessus . . ." No tih je učeničkih pjesama malo štampano, a možda nije nijedna. Pjesnik je u onom zborniku štampao većim dijelom samo one pjesme, što su nastale u drugoj mu domovini Dubrovniku. To dokazuju same pjesme, a i sam to izrijekom kaže u predgovoru, u kojem prikazuje svoje pjesme *„Clarissimo viro Dominico Garagnino honoratae legionis equiti et provinciarum Ragusii et Cathari administratori generali"*. Predgovor je ovaj veoma važan i za pjesnika i za pjesme njegove. Ima u njemu — očito se to vidi — prilično konvencionalnosti, ali uza sve to otvara nam širi pogled i na pjesnika i na pjesme njegove. Pjesnik veli odmah u početku, da izdaje ove pjesme samo „oblectationis causa", kao što se uopće i bavi poezijom, da ispuni svoga srca želju, što veli u jednoj pjesmi (lib. IV., str. 164.), a dao se iznovice na pjevanje, da bi se „carminum lenocinio" razbadrio od boli, koja ga od nekoliko godišta tare. I doista, veli, u poeziji nađe lijeka. Zato prionu još više uz pjesmu, premda, veli, znade, da na tome polju ne će ubrati vijenaca slave, a pogotovu kad se eto već šesnaest godina mora baviti poučavanjem matematike i filozofije. Zato mu ove pjesme izilaze bez umjetnosti, hrapave, jer ih zbog zvaničnih poslova nije mogao dotjerati i izgladiti, a naročito nije mogao srediti onih, „quae inter ambulandum raptim excidebant". Da je neke pjesme na brzu ruku spjevao, veli sam i u hendekasilabima Brnji Zamanji (lib. IV. str. 153.). Stoga ih, kaže dalje u predgovoru, ne bi bio ni izdao, da ga nijesu nagonili Garanjin[1] i drugi mnogobrojni prijatelji. Pjesme je ove gotovo sve spjevao u Dubrovniku, „modo res Ragusinas pertractans, modo

[1] Od ovog je Garanjina štampan jedan govor u zborniku *„Discorsi recitati in occasione del solenne collocamento del ritrato di Napoleono il Grande nel Liceo-Convitto di Ragusa. Ragusa 1809."* Spjevao je i pjesmu *„Cantata per la venuta in Ragusa di Augusto Marmont. Ragusa 1810."*

Digitized by Google

laudes persequens virorum Ragusinorum". Moli Garanjina, da ih primi i svojim velikim ugledom zaštiti, premda „iis quidem vivimus temporibus, quibus quum latinae litterae a plerisque temere despiciantur, multorum iudicium videtur non esse formidandum". Ne boji se Dubrovčana, jer oni iduć stopama svojih otaca ljube latinski jezik i njime se bave. Nada se doduše, da će biti prema njemu blagi, jer su mu i dosada bili skloni. No svakako će ih biti i među njima, koji će mu prigovarati. Zato je, veli, i izostavio najveći dio svojih pjesama, a mjesto njih uvrstio neke još neizdane pjesme slavnih Dubrovčana, da steče hvalu onih, koji ljube pravu poeziju i latinski jezik, pa da i u ovoj knjizi bude nešto, što će svi držati vrijednim.

Appendini je dakle imao još pjesama, ali ih nije htio izdati bojeći se prigovora kritike. Očito je, da je on izdao poglavito one pjesme, koje imadu posla s Dubrovnikom i Dubrovčanima, pjesme dakle, koje su nastale u Dubrovniku, da se tako pokaže u neku ruku pravim Dubrovčaninom, pa tako da steče veće simpatije pravih Dubrovčana. Podjedno ovaj predgovor sav pokazuje veliku čednost pjesnikovu, ali i strah, da se ne bi izvrgao oštroj kritici s pjesmama, što ih je pjevao sam sebi za zabavu, a ne za slavu. Da je bio odviše čedan, pa i plašljiv, sam sebi oštar sudija, pokazuju i neke njegove pjesme. Tako se Anti Krši (lib. I. eleg. 3.) tuži, da su mu pjesme „carmina operosa". Iz mnogih se njegovih pjesama vidi, kako je savjesno postupao, kad ih je htio izdati. Nije on iznenada izišao sa svojim pjesmama na javu, nego je već prije pitao prijatelje za savjet, slao pjesme prijateljima, da ih pročitaju, pa da mu otvoreno reku svoje mišljenje o njima, a valjada ih je po običaju onog vremena i sam čitao prijateljima. Tako su njegove pjesme bile poznate odabranicima, prije nego su izišle. Pogotovu je brat mu Franjo znao za njih, dapače ga nukao, da pjeva, dok je još bio u kolegiju „Nazzareno" (cfr. lib. I. eleg. 1.). I Ante Krša sokolio ga je i badrio, da pjeva (cfr. I. eleg. 3.). Posebnim epigramom moli Ivana Vaschettija, da mu otvoreno kaže, bi li se i dalje bavio poezijom ili bi se okanio pjevanja (cfr. lib. III. str. 116.). I pjesnika Miha Grgurevića moli, da mu bude zaštitnik pjesmama (cfr. lib. III. str. 117.). Osobito ima povjerenja u Brnju Zamanju, kojemu je također slao pjesme na ocjenu, da mu kaže, bi li ih izdao ili ne bi (cfr. lib. III. str. 155.). Rafi Androviću također šalje svoje pjesme i moli Boga, da bi se i njemu (Androviću) svidjele (cfr. lib. IV. str. 167.). Ako se dakle pjesnik plašio, da mu

Digitized by Google

ne bi bilo pjesmama zamjerke, a ono je opet bio zahvalan onima, koji su mu pjesme pohvalili. Kad mu je Bruerević spjevao pjesmu, u kojoj ga je pohvalio, nema naš pjesnik riječi, da mu zahvali (cfr. lib. IV. str. 172.). I Matiji Đorđiću zahvaljuje kratkom pjesmicom, što mu je pjesme pohvalio (cfr. lib. IV. str. 155.).

Sve to pokazuje, kako je rečeno, da je Appendini bio čedan, ali i oprezan, kad je izdavao svoje pjesme, a u drugu ruku nije htio izići s čimgod pred Dubrovčane, koji su još imali smisla za poeziju. Istom kad se uvjerio, da su oni, do kojih je suda držao, zadovoljni njegovim radom, dapače da ga oni sokole i potiču, da izda svoje pjesme, sprema se da izda ono, što je držao najboljim, pa ono, o čem je mislio, da će se Dubrovčanima najviše svidjati. Da je doista bila želja odličnih Dubrovčana, da Urbanove pjesme budu štampane, dokazuje i to, što njihovo izdanje podupiru dva odlična službenika: Garanjin i I. Tromba (cfr. lib. IV. str. 161. pjesma „*Ad Joannem Tromba*"). To pokazuje i to, što je jedna pjesma njegova bila, prije nego je izišla, prevedena na hrvatski. Preveo ju je Jakov Betondić, a prijevod je taj Urban štampao zajedno sa svojom originalnom pjesmom (cfr. lib. IV. str. 155.). A najjasnije pokazuju to nekolike pjesme njegovih prijatelja dubrovačkih pjesnika. Tako štampa na koncu svojih pjesama — a bit će to i mala reklama — dva epigrama bivšeg svojeg učenika, a kasnije poboljeg pjesnika Antuna Kaznačića, u kojima se hvale Appendinijeve pjesme. U prvome sokoli Appendinijevu knjigu, da se ne stidi izići na javu — neka se više stidi, što već nije izišla: „Pars melior vatum Musis addicta Latinis — Te toto expectat pectore sollicita. — Cetera quid cures? tua te fortuna tuetur, — Nobile praeclari vatis et ingenium". U drugoj zanosno pozdravlja Appendinijeve pjesme, koje okitiše Muze „miro eloquii cultu" i „raro lepore". I u antologiji su dvije pjesme, koje pjevaju hvalu Appendiniju i njegovim pjesmama. Obje su Ante Krše. U prvoj *(Ad librum Urbani Appendini)* hvaleći Appendinijevu knjigu pjesama veli, da je: venustus, doctus, disertus, cultus, numerosus elegansque, „ut scriptus videare non profecto — hac aetate, sapit parum Latina — cui Camena, sed aureo illo in aevo", kad su pjevali najbolji latinski pjesnici. U drugoj prekorava — da ga jače pohvali — pjesnika, što se oteže izdati pjesme spjevane „Latiae lepore linguae, — Musarum auspiciis, fovente Phoebo".

Kao što su spomenuti pjesnici jedva dočekali Urbanove pjesme, tako su se jamačno i drugi pjesnici i odlični ljudi u Dubrovniku

Digitized by Google

obeselili, kad su te pjesme izišle, koje poradi samih pjesama, a koje poradi toga, što je toliki zbornik pjesama uopće, a pogotovu latinskih, u ovo vrijeme bio nešto, može se reći, kod nas nečuveno. Zato su se osobito tomu izdanju veselili ljubitelji latinskoga jezika i latinske pjesme.

I nama je danas milo, da su te pjesme izišle, da nijesu ostale u rukopisu za hranu moljcima, jer imamo više jedan spomenik — i lijep spomenik — slavne prošlosti dubrovačke na polju latinske poezije, s kojom se počinje dubrovačka poezija, a s kojom se i svršava. No drugo je pitanje, što ćemo mi suditi o tim pjesmama, koliko ćemo do njih držati, hoćemo li se u sudu o njihovoj vrijednosti složiti s pjesnikovim suvremenicima i prijateljima.

Prosuđujući pjesme pjesnika sŏja i doba Appendinijeva valja nam se čuvati, da ne učinimo pogrješku, koju lako učini onaj, koji prosuđuje pjesme takih pjesnika sa stajališta, s kojega se prosuđuju današnji moderni pjesnici. Ako igdje, a to kod prosuđivanja starih pjesnika moramo se obazreti na rasu, milieu, u kojem je živio pjesnik, i na doba, kad je živio. Ako se budemo na to obazirali i kod Appendinija, drukčije ćemo mu suditi, negoli da mu mjerimo istom mjerom, kojom se mjeri današnjim pjesnicima.

Kod Appendinija se ne može toliko povući u račun rasa, jer je on vruću onu talijansku krv zatomio odgojom i svojim redovničkim zvanjem, ali u drugu ruku treba potegnuti na račun njegovu, da tako rečem, individualnu rasu, narav njegovu: na njegovu ćemo se narav morati obazreti, kad mu sudimo pjesmama. Kako se razabira iz svega njegova rada, a naročito iz njegova odnošaja prema prijateljima i znancima, pa iz njegova čitava života, jasno izbija, da je to bila mirna, blaga, dobrodušna natura; da je on bio čovjek svakomu poštenu prijatelj, sa svakim dobar, nižima i podređenima blag, u politici prijatelj mira, pa ma pod kakim uvjetima. Nigdje u njegovim pjesmama ne izbija rogobornija žica; tek u epigramima krotka riječ pjesnikova pretvori se u posjeklicu, ali i tu je njegova oštrina općena, izravno ne udara ni na koga, kori općene mane i grijehe, pa nema straha, da će se pojedincu zamjeriti. Kako je čedan, pokazao je izdajući svoje pjesme. Osobito ga njegovo učiteljsko zvanje lijepo pokazuje kao blaga, duševna čovjeka. Nema nigdje ni traga ni glasa, da bi on bio svojim učenicima „plagosus Orbilius“, a ni strogi učitelj; on sa svojim gojencima fraternizira, pjeva im pjesme, daje im blage i mudre opomene, moli ih, da ga se sjećaju. Da se ne zamjeri prijatelju Ra-

Digitized by Google

stiću, svomu bratu i pristašama bratove teorije o „ilirskom“ narodu, voli odstupiti od svojih nazora, napustiti ih, samo da bude mir, ljubav i sloga među njima. Zato su ga i voljeli Dubrovčani, zato su mu i bili svi prijatelji i štovatelji. Pa tako su mu i pjesme sve blage, prijateljske, uslužne, najviše u njima hvali, slavi, poštiva, blago puti i naučava. K tomu dolazi i to, da je pjesnik redovnik, nabožan čovjek. a u mirnoj zreloj dobi, kad pjeva ove pjesme, u dobi, kad se smirila krv, kad ne može tako lako nadvladati momentano čuvstvo, jer ga razum pročišćava i sređava.

Za prosuđivanje Appendinijevih pjesama još je važniji milieu, u kojem je pjesnik živio, i to osobito književnički milieu, pa doba, u koje je živio i pjevao. Književnika je u ono vrijeme bilo u Dubrovniku dosta, ali pravih pjesnika nije među njima bilo. U to su doba živjeli i radili što bolji što gori epigoni. Epigonstvo se to držalo ne impotencijom u invenciji i stvaranju, nego kao vrlina valjana pjesnika. Osobito su latinski pjesnici revno pabirčili po klasičnim latinskim pjesnicima, pa iz njih birali i formu i nakit i misli. Tko se bolje umio okititi tuđim perjem, prilagoditi ga sebi, više je i vrijedio. Sam se Appendini u pomenutom predgovoru tuži, da nije imao kad da se dosta bavi starim pjesnicima, da dobro prouči „illos nimirum latinitatis parentes ac poeseos duces elegantissimos, a quibus, qui honore aliquo in poetica facultate cupit excellere, et verborum nitorem et sententiarum acumen et variam atque aptam numeri compositionem mutuari debet veluti e penu locupletissima“. To je ujedno i princip, kojega su se držali novolatinski pjesnici pjevajući pjesme.

Pa i društvo je bilo tako, te je izazvalo ovake pjesme. Pjesnici su među sobom drugovali, prijateljevali, pjesme jedan drugome čitali. U doba posvemašnjeg propadanja latinskog jezika oni, koji su ljubili latinski jezik i poeziju, još su se više bili priklonili jedni uz druge, još su više jedan drugoga voljeli, a svaka i neznatna pjesma u tome jeziku spjevana bila je pozdravljena kao vanredan događaj. I političke prilike bile su pjesnike pritisle; onog starog, bujnog, veselog, a često i pustopašnog života slobodnog Dubrovnika sve je više i više nestajalo; spremali su se oblaci, koji su strašili svijet, a iz kojih se najzad i prosuo grâd francuske vlasti. Sve su te prilike, pa i rđavije prilike privatnog života, ozlovoljavale pjesnike, još ih više potiskivale u uzani krug prijateljâ i istomišljenikâ; novi nazori o svijetu, o čovjeku, koji su sve više i više prodirali sa zapada, sve više i više nalazili pristašâ, plašili

Digitized by Google

su konservativnije ljude i potiskivali ih iz javnog života. Stoga su se više ovaki ljudi, kad su se našli na okupu, jedan k drugomu priklanjali, jedan drugoga više štovali i cijenili. Pa i to je jedan od razloga, da su pjesme ovog doba individualnije po svojem sadržaju, više se bave pojedinim čovjekom, njega hvale, u čem treba i ne treba; rijetko izilaze pjesme ovog doba iz tako uskih granica, a rijetko se nađe primjer, da bi ideje, koje su tada vladale svijetom, našle mjesta u pjesmi kojeg dubrovačkog pjesnika.

Na sve se to moramo obazreti, kad hoćemo da pravo i po zasluzi ocijenimo pjesnički rad Urbana Appendinija. Stoga stajališta idući naći ćemo, da su njegove pjesme čedo svojega vremena; plod onake godižbine, kaka je onda bila; slika poezije sve onog doba. Pjesnici se toga doba nijesu morali roditi pjesnicima; gotovo svaki nadareniji mogao se izučiti, da uzmogne graditi pjesme. Otud i dolazi, da u to doba ima Dubrovnik razmjerno mnogo pjesnika. Ne ću i ne mogu sasvim poreći, da je ipak od prirode moralo biti neke podloge u onoga, tko je htio pjevati pjesme, ali ne velike, nego onako srednje ruke. Taki je i naš Appendini. Iz njegovih se pjesama vidi, da je „doctus", što su i Rimljani tražili od pjesnika da bude, da je marljivo izučavao stare pjesnike, da je dobro izučio grčku, a osobito latinsku knjigu kao pripravu za poeziju, ali je ipak imao i od prirode neku podlogu, i ako ne podloge za bujnu fantaziju, za duhovitu invenciju, za visoke i poletne misli, a ono podlogu za vješto građenje stihova, za jednostavnost izraza i dikcije i za jasno prikazivanje i izricanje misli. Sve njegove pjesme pokazuju, da su građene ipak „maiore cum cura quam ingenio". Ona mu je učenost pomogla, da mu je jezik pravilan i elegantan, da mu metar ne hramlje, da mu je arhitektonika i ako ne svagdje simetrična i bogata, a ono pristala, jasna i pregledna. Svaka mu je pjesma građena pregledno, a obučena u lijepo ruho, te nema nigdje u razumijevanju poteškoća; nigdje gotovo ne trebaš zastati, da uhvatiš pravi smisao, kao što se mora često u drugih novolatinskih pjesnika. Još je vrijedno nešto spomenuti: vrlo malo i rijetko upotrebljava grčku i latinsku mitološku napravu, koju su drugi pjesnici s osobitim veseljem uzimali za ures svojim pjesmama. Druga — prirodna podloga — odvratila ga je od puke imitacije, od nezgrapne parafraze. I ako ga nadarenost nije digla visoko ni u invenciji ni u mislima ni u pjesničkom poletu, ipak ga je čuvala, da mu se ne može svaki čas prstom pokazati, što je uzeo od drugih pjesnika. Dapače tako se čuva imi-

Digitized by Google

tacije, da je kod njega teže negoli možda kod ikojeg njegova suvremenika upozoriti na mjesta uzeta od drugih pjesnika. Ljubić (Dizionario s. v. Appendini Urbano) veli doduše, da je Appendini sam žalio, što se ugledao u Katula, a ne u Tibula i Propercija, no ja ne mogoh nigdje naći toga mjesta, gdje bi on to žalio, a još manje to, da bi se ugledao u Katula. Nijesu oni ni po svojoj ćudi jednaki. Kako se on baš hotimice klonio imitacije, vidi se otuda, što često obrađuje isti predmet kao i koji poznati mu klasični pjesnik. Osobito sa Stacijevim Silvama ima mnogo zajedničkih motiva, ali osim motiva rijetko gdje ima što drugo zajedničko s njime. Očito je, da se Appendini trsio, da ne kopira. Svoje neznatne predmete htio je on da sam po svojim silama obradi, da im sam skroji ruho, bilo i čedno, ali da je njegovo. Ovdje ondje kuša, da se digne u pjesničkoj dikciji, da udari u zvučnije žice, ali se odmah vidi, da mu to ne ide pravo od ruke. Osobito se to pokazuje u poredbama, kojih upotrebljava dosta. Poput Homera i Vergilija gradi poredbe, upotrebljava gdješto za jednu stvar i po dvije, brižno ih bira i sastavlja, ali išto vještije oko lasno opazi, da je sve to silom nategnuto. Osobito se njegova slaboća opaža u invenciji pjesničke građe. Ali zato nosi više odgovornosti njegovo doba nego on: u to su doba najbolje cvale prigodnice, pjesme, koje je izazvalo časovito čuvstvo, koje se ticalo jednog čeljadeta ili jedne zgode. Sam veli (lib. II. eleg. 9.), da nikome nije nezahvalan: ako mu tko što učini, on mu vraća milo za drago, ako ničim drugim, a ono pjesmom. Jamačno se on i kod izdavanja svojih pjesama obazirao na modu svojeg vremena i svojih suvremenika, pa je i izdao pjesme, kakve su se najviše sviđale. Ono je doba stvorilo najviše prigodnica. Do pjesnika je stajalo, kako će tu prigodu pjesnički obraditi. I Horacije je hvalio pojedince, pisao prigodnice, ali njegova fantazija znala se dignuti do visokog razmišljanja, njegove refleksije imaju zauvijek vrijednost. Kod Appendinija nema toga; njemu u zgodi pomaže fantazija samo toliko, da hvali u hiperbolama, da pohvale što više uveća. Njegove se refleksije ne dižu iznad mišljenja inteligentnog čovjeka. Misli su njegove čedne; filozofija mu ne daje građe, i on se ne obazire na nju, kao da se njome nije ni bavio. No zato se nađe u njega tihog, ali vrućeg nabožnog čuvstva, lagodnog i toplog osjećaja za prijatelje i učenike, iskrene ljubavi za sve, što je lijepo, dobro i plemenito.

Digitized by Google

Prijeći ću sada na analizu samih pjesama, da se uvjerimo o onom, što je gore rečeno. Ja ću ovdje govoriti o pjesmama, štono su izišle god. 1811. pod imenom Urbanovim. Ali evo što veli Ante Kaznačić, Urbanov učenik, u *„Kolendi o Franu M. Appendinu“*, koja je štampana u *„Dubrovniku“* za god. 1886. str. 99.:

I da slavi n'je stana,
Među pjesme brata Urbana
Tvojih pjesni dobar dio
Utiskati si hitro umio,
Nek da Tvoje bez koristi
Nema slave ni brat isti.

A u bilješci je k tim stihovima dodano: „Među latinskijem pjesmama Urbana Appendina mnogo ih ima brata mu Frana“. Što je s tim? Urban sam nigdje toga ne spominje ni s jednom riječju. Jednu bratovu pjesmu donosi među pjesmama drugih pjesnika u antologiji. Tako je upravo nemoguće odlučiti, koje bi to pjesme bile Franove, ako ih uopće ima među Urbanovima, a stim više, što su to pjesnici učeni, a ne rođeni, pa pjevaju po jednom kalupu, a ne tako, te bi se iz pjesama raspoznavala tako lako individualnost svakog pojedinog pjesnika. No uza sve to za veliku većinu ovih pjesama lako je dokazati, da su Urbanove, jer izbija iz njih njegovo lice. A uopće da to nije ona stara pjesma, koja se pjevala o Terenciju i Scipionu, Shakespeareu i Baconu?[1]

Zbornik je pjesama Appendinijevih podijeljen na 4 knjige: prve dvije sadržavaju elegije, u trećoj su epigrami, a u četvrtoj hendekasilabi.

I. Prva knjiga elegija.

U ovoj je knjizi 13 elegija. Kako i druga knjiga sadržava elegije, teško se dovrći, po kojem je principu pjesnik razvrstao ove elegije u dvije knjige. Možda ga je ovo navelo: u prvoj su knjizi elegije svjetskog sadržaja, a usto obrađuju znamenitije predmete, dok ih u drugoj knjizi ima nekoliko pobožnih (prvih šest), a od ostalih 6 veći ih je dio namijenjen pjesnikovim učenicima. Ova druga knjiga dakle sadržava intimnije predmete nego prva. Ali može biti jednostavno razlog ovoj podjeli i opseg: pjesnik je, da

[1] Time dakako ne kažem, da Fran nije brata pomagao svjetom, pa naravno da se brat i služio bratskim uputama.

Digitized by Google

mu jedna knjiga elegija ne iziđe prevelika, razdijelio je u dvije knjige otprilike jednake vrstajući elegije onako otprilike; bar nema bitne razlike među prvom i drugom knjigom. Za poznavanje pjesnikove ljubavi za pjesmu najznačajnija je prva elegija „*Confecto philosophiae curriculo auctor ad Musas redit*". Iz nje se razabira — bar to pjesnik hoće da dokaže — kako ga je oduvijek vuklo srce k poeziji, pa kako mu je bilo teško, kad se morao baviti suhoparnom filozofijom i matematikom. I u knj. II. eleg. 14. tuži se prijatelju Rosaniju, kako mu je mučno, što se ne može baviti poezijom. — „Gratia sit superis", kliče pjesnik veselo, kad je svršio teške studije, pa se vraća k poeziji, od koje se bio već odvikao. Ne želi on slave, nego samo žudi „explere dulcem commoti pectoris aestum". Sad se ne bi mijenjao ni s bogovima, kad se poput mrnara iza oluje i nepogode sklonio u sigurnu luku. Sad je svršio „Sophiae dogmata grata minus", pa se ne boji bratovih pisama, u kojima mu je iz daleke Ilirije dodijavao, da se ne okanjuje poezije. Sad je slobodan, sam svoj, može sad „Musarum grata otia sequi". Pjesma je očito spjevana odmah iza svršenih nauka, još prije nego je pjesnik došao u Dubrovnik.

Tri elegije, što dolaze iza ove, tiču se triju odličnih Dubrovčana. Prva je upravljena „*Ad amplissimum virum Junium de Restis*", a spjevana je, kako sam pjesnik veli, god. 1800., kad je Resti u latinskoj poslanici bratu pjesnikovu Franji vrlo učeno raspravljao o „ilirskom" jeziku i odvraćao Urbana, da se ne prepire s bratom i ne bude protivan njegovoj teoriji o jeziku „ilirskome". Poznato je, što je Franjo mislio o starosti našega jezika. Njegova se teorija nije mnogima sviđala, a ni Urbanu. Resti je pristajao uz Franovo mišljenje. Ugled njegov sklonio je i Urbana, da popusti. Velika je pohvala, što je pjesnik daje Restiju u početku pjesme:

Tune igitur columen patriae ac decus, inclite Juni[1],
Certatim plaudunt cui Themis et Charites,
Seu ius cordatus dicas, et publica cures
Commoda, quin nubes ulla supercilio
Insideat, prisci referas seu temporis acta,
Seu versus iuvet expromere suaviloquos.

Takovu čovjeku pjesnik se ne može opirati, mora ga poslušati; ne će se s bratom prepirati, i ako mu se isprva njegova nauka

[1] Isporedi s ovim Marcij. Epigr. IV. 14.: Sili (sc. Italice), Castalidum decus sororum; cfr. i Horat. Carm. I. 1.

Digitized by Google

činila smiješnom. Samo se boji, da mu brat ne bi ploveći po tolikom moru neizvjesnosti zabasao, pa eto sramote i za nj i za njegove. Pjesnik dapače obećava, da će i on zajedno s bratom odvažno poći u boj.

Ona poslanica Rastićeva štampana je u dodanoj antologiji zajedno s odgovorom Franjinim.

Ante Krša bio je i sam latinski pjesnik, pa je i Urbana poticao na pjesnički rad. Zato mu on pjeva treću elegiju *(Ad Antonium Chersa, a quo auctor ad scribenda carmina vehementer incendebatur)*. Hvaleći Kršu („flos iuvenum Phoebique amor") kaže mu, da ga uzalud potiče na pjevanje: tä gdje će on stati uz nogu Kunića, kad u njega nije „vatum illecebrae", nije „vividus ardor", nije „par mulcendis auribus eloquium". Kao što se Horacije tuži, da su mu pjesme „carmina operosa", tako i Urbanova Muza „magno labore" radi „incomptum, frigidulum, illepidum — et dignum omnivoro quod perdat Mulciber igne, — aut praeceps liquida deleat amnis aqua". A uzato ga muči ljuta boljetica, odvraća ga od poezije i matematika. U opreci sa sobom uzdiže pjesnik Kršu, koji se već kao mladić može brojiti među velike dubrovačke pjesnike, samo što se čedno sakriva:

Illyrides veluti secreta in sede puellae
Abduntur durae matris ad arbitrium.

Uza zbilju pohvale mlađemu prijatelju izbija u ovoj elegiji i humoristićan ton, i to u ekskursu, gdje opisuje svoju bolest, pa ondje, gdje kune one, koji mu se rugaju, da nije bolestan, nego da je hipohondrista.

Kad je god. 1801. umr'o u Rimu Stay (rođ. 1714.), gdje je na papinskom dvoru otpravljao razne važne službe, oplakuje ga Urban četvrtom elegijom *(In funere Benedicti Stay)*. Pred pjesnika izilazi Stayeva mati „Ragusa" u žalobnoj odjeći i nariče za jednim od svojih najodličnijih sinova. Najviše joj tugu zadaje to, što nije umr'o na krilu majčinu, nego mu u tuđini počivaju kosti. Slika je ova, očito se vidi, posuđena od Lukana (Phars. I. 185. d.), koji Cezaru kod Rubikona izvodi pred oči sliku domovine. Tako i Klaudije češće personificira Rim (Roma). I kod Silija Italika „imago Latiae telluris" javlja se Neronu (Punica XV. 546. d.).

U petoj elegiji *(Ad Bonifacium March. Rangonium Mutinensem)* sjeća se pjesnik svog suučenika iz Nazarenskog kolegija, koji sad boravi u Beču, dok je pjesnika našeg „ingeniorum altrix, faecundae

Digitized by Google

pacis alumna — excipit diti pulchra Rhacusa sinu". Kad spomene Dubrovnik, oduševljeno ga pozdravlja iz puna srca:

Salve o cunctarum fortunatissima tellus,
Dulce mihi hoc rerum in turbine profugium!
Tu quondam extorrem a celsa, quam struxerat, urbe
Excepsti et Cadmum comiter hospitio[1].

U Dubrovniku nađe pjesnik mirno zaklonište, gdje se može baviti poezijom, gdje mu se vraća zdravlje, gdje će putiti mladež u tajne nauke, gdje žive zajedno sa slatkim bratom i pomaže mu u poslu, kojim će proslaviti Dubrovčane. Pod ovim poslom razumijeva bratove „Notizie". Pjesma dakle pada u prvo doba pjesnikova boravka u Dubrovniku. Ugodno nas se doima čuvstvo prijateljstva i slatko spominjanje ugodnih đačkih dana. Pjesnička pobuda, koja je stvorila Brankov „Đački rastanak", nadahnula je i ovu Urbanovu elegiju.

Appendini je od sveg srca ljubio svoju novu domovinu Dubrovnik. Puna ljubavi i zanosa za dubrovačku slavu jest šesta elegija: „*Cum ex senatus consulto novae formae pro publico typographio anno 1803. comparatae sunt*". Tom zgodom veseli se, što će sad još više sinuti slava Dubrovniku, koji je rodio toliko izvrsnih pjesnika, „quot (nec vana loquor) non tulit urbs alia — etsi opibus sit clara magis populoque frequenti — et longe plures iactet olympiadas..."

Ova je zgoda dala pjesniku priliku, da pohvali dubrovačke pjesnike. Sud je njegov o pjesnicima, što ih napominje, samo udivljenje. Veseli se, što će potomci jednom dočekati, da čitaju štampana Gundulića, svoga Homera:

Quantus enim tibi surget honos, cum carmina magni
Gundulae ab indignis eruta iam tenebris
Vindicibus praelis prodibunt lucis in oras
Illyridum cupidis usque legenda oculis?
Ista suum merito tunc gens iactabit Homerum,
Grataque tunc nomen tollet ad astra tuum[2].

Dubrovnik će svojima biti Atena. A tko da izbroji druge „ilirske" pjesnike, kojih su pjesme dostojne Muza i Apolona? Kad se sve izdadu, sinut će slava Dubrovnika preko Istra, Hipanisa; sve će

[1] O priči, koja je Kadma dovela u Enheliju, koja se po njegovu sinu Iliriju prozvala Ilirijom, isp. Appendinija „Notizie" I. str. 20. i d.

[2] Čudno je, da Appendini kao da i ne zna, tako ga i ne spominje, ono izdanje „Osmana" od god. 1801.: „*Pet pàrvich pievanjah Osmana izdanich u Dubr. po S. Oki 1801.*" Isp. Jensena, Gundulić str. 199.

Digitized by Google

ga spominjati ne kao „bello armisque potentem, — sed studiis diae Palladis eximiam".

Od hrvatskih pjesnika ne spominje više nijednog po imenu, ali spominje više latinskih: Iliju Crijevića (cultus Lampridius), Didaka Pira, koji može stati uz bok Tibulu, Lukarića (bonus Luccarus), Bolićeve „molles elegos", pjesme „dii Angeli" (Johannes de Angelis) i Petrovića. S toplim se riječima sjeća Rastićevih pjesama, u kojima ili „pulchram canat aeternis elegis Elaphitem — Pectine Pindarico seu graviora sonet — Seu potius Flacci vestigia clara secutus — Stultitiam saecli strenuus exagitet". Veoma hvali Ferićeve basne (Ecquis Ferrichii fabellas laudet abunde?), za koje veli: „Illas Parnassi in vertice Calliope — Dictavit sparsitque leporibus, aptius ut nil — Formandis iuvenum moribus esse queat". I Zamanju nuka naš pjesnik, da iznova izda svoja djela, jer „postulat ipse ultro atque exspectat Phoebus Apollo, — Totaque cum Phoebo turba Heliconiadum". Pohvalivši tako najznatnije dubrovačke pjesnike svjetuje na koncu, kakva djela da se štampaju u novoj štampariji: nek ništa ne izađe, što bi kvarilo ćudoređe i krepost, — što bi trovalo duše. Javni moral bio je trgao i u Dubrovniku u nazadak; bilo je jamačno i djela, koja su se kosila sa starim dobrim običajima. Eno taka djela oštro prekorava i Rastić (Resti) u Sat. 24. (Cacodaemon et artes ab eo inventae).

Jedna se elegija tiče francuskog generala Lauristona, koji je prvi zapremio Dubrovnik. Ja sam već drugdje pokazao, kako su dubrovački pjesnici dočekali Francuze (Isp. „Vijenac" za god. 1902.). Naš je Urban bio među onima, koji su i pjesmama slavili Francuze. Tako u ovoj elegiji *(Cum Alexander Lauriston supremus Gallicarum copiarum Ragusii praefectus locum pro publicis scholis constituit)* zahvaljuje Lauristonu, što se brine za škole, i ufa se, da će se naći mladić, koji će „Illyrica fretus cithara fidibusque Latinis"[1] zapjevati slavu Napoleonu, koji je natkrilio sve junake, što ih rodiše i Grčka i Rim.

Pjesma je ova sasvim konvencionalna i loša.

Nema u sebi ništa osobito ni elegija 8.: *„De Benedicto March. Sordio Mantuano"*. Već u onoj elegiji Rangonu sjećajući se pjesnik svojeg đakovanja sjeća se i ovog Sordija, kojega sad u ovoj elegiji hvali, što se ne oholi „titulis avitis" i „fumosis imaginibus"[2],

[1] Promijenjeni stih Vergilijev: „Threicia fretus cithara fidibusque canoris" (Aen. VI. 120.).

[2] Isp. s početkom ove elegije početak Horat. Sat. I. 6.

Digitized by Google

nego sjaje svojim vlastitim sjajem: što je vrstan svjëtom, riječju, pjesništvom, što je oboružan svakim znanjem i umjenjem, a osobito što se čvrsto drži svete vjere. — Znamo, da su i u Dubrovniku vrijedili „tituli aviti“ i „fumosae imagines“, pa još i kako! Al ne treba baš pomišljati, da je Appendini crpao svoj demokratizam iz novijih nauka, koje su dolazile poglavito iz Francuske, jer je to mogao naučiti i od Juvenala, koji u svojoj 8. satiri dokazuje, da svakome daje vrijednost vlastita krepost, a ne vrlina djedova.

Kao što je u elegiji 7. udario u hvalu Napoleonu i Lauristonu, tako u elegiji 9. slavi Napoleona i Marmonta, koji je škole Skolopâ premjestio na zgodnije mjesto *(Cum Augustus Marmontius Rhacusae dux de Scholis Piis in commodiorem locum transferendis cogitaret)*. Taj događaj slavi Appendini, premda znade, da je taj isti Marmont oteo Pijaristima vlastitu njihovu zgradu, pa im sad dobacuje mrvice. — Palada veselo izilazi pred pjesnika, kadno se šeta prema Gružu, pa hvali Marmonta[1], što se brine za odgoju mladeži. Zato pjesnik pozivlje mladež, da se zahvalna moli Bogu, da dade Marmontu Nestorove godine[2].

Velika je elegija 10. *(In nuptiis Joannis Lucae Garagnini equitis coronae ferreae et Franciscae Borellae)*[3]. Ovaj je Ivan Garanjin bio brat Dominika Garanjina, kojemu je Appendini prikazao svoje pjesme. Pjesma je velika, jer ima na početku veliki didaktični ekskurs — refleksije o braku. Nijesu to velike filozofijske misli o braku, nego rezultat motrenja i poznavanja realnoga života; primjeri su to iz običnoga svakidanjeg života. Pjesnik se opravdava, da nije vičan laskati, pa ni onda, ako se ženi kaki mogućnik ili

[1] Ovako Stacije hvaleći Domicijana (Silv. IV. 1.) izvodi Jana, da on govori pohvalu caru. I svršetak je Stacijeve pjesme sličan svršetku Appendinijeve pjesme.

[2] I Appendini i drugi lat. pjesnici dubrovački ovog doba uvijek, kad žele kome dug život, žele mu Nestorove godine. A tu su frazu pozajmili od rimskih pjesnika. Tako je često u raznim varijacijama upotrebljava Stacije; n. pr. Nestorei situs (Silv. I. 4. 127.), Finem Nestoreae precor egrediare senectae (Silv. I. 3. 110.), Pylii situs (Silv. III. 5. 104.), Pylia senecta (Thebais V. 751.). Isp. i Senec. Apocolocyntosis 4. 39. Vrlo je česta ta fraza i kod Marcijala, n. pr. VIII. 2. 7., X. 38. 14., XI. 56. 13., IV. 1. 3. itd. itd.

[3] Ovom je prigodom izišao čitav zbornik pjesama „*Nozze del signor Gian Luca Garagnin e della signora Francesca Borelli, Poesie. Ragusa 1810.*“

Digitized by Google

bogataš. I ako je neženja, ne odsuđuje braka: po brakovima cvatu gradovi, jačaju kraljestva, a rad ljudski se tješnje veže u jednu zajednicu. Ali se ne valja ženiti iz požude, poradi bogatstva; roditelji ne smiju siliti djecu, da se žene bez ljubavi, jer taki brakovi ne donose blagoslova. Brak bez ljubavi isprva je miran: muž i žena živu u slozi, ali se naskoro ta sloga prometne u neslogu, srdžbu, psovke i svađe — napokon izgube svaki stid i živu svako po svojoj volji. Muž sprovodi noć u igri, obdan spava i dangubi, a žena ne misli ni na tăru ni na iglu, nego na kolo, kićenje, zabave i sjaj. Za djecu se ne brine. Zar je onda čudo, da nestaje kreposti, a šire se grijesi, bolesti i zlodjela? Muzo moja, bježi od toga, evo ti ponosnih dvora Garanjinovih, gdje su veseli svatovi! — kliče pjesnik i tako prelazi, da slavi ove mladence, a osobito mlâdû kiti svim krepostima i vrlinama. Pogotovu joj se divi, što „toti solers consulit Illyriae", pjesnik u njoj vidi ilirsku Penelopu. Zaručnika slavi kao osobitog prijatelja mladeži[1], što svjedoči mladež trogirska i dubrovačka, jer je zaručnikov brat (Dominik) dovršio u Dubrovniku ono, što je počeo Marmont.

Lijepa je i puna vrela patriotskog čuvstva elegija 11. *(Ad Pamphilum maeroris vi pene deiectum, ut in Italiam iter instituat).* Pjesnik govori prijatelju s izmišljenim imenom Pamfilo, — ili je ovo bio samo okvir, da izdjela sliku, što ju je zamislio. U prvome dijelu elegije svjetuje Pamfila, da ide u Italiju, ako se hoće razveseliti od tuge, koja ga bije. Tako je i Orfej radio, kad ga je ubijala žalost za Euridikom. Kad mu je preporučio Italiju, uhvati zgodu, da proslavi svoju pravu domovinu. I ako je Appendini bio zavolio Dubrovnik, svoju novu domovinu, kao da je u njemu rođen, ipak ga je uvijek vuklo srce za Italijom, pa je i ovdje s puno oduševljenja i čuvstva slavi. Italiju slavi spram drugih zemalja i Propercije Eleg. IV. 22., pa Vergilije Georg. II. 136.—176., ali se Appendini ne podudara s njima u hvaljenju. Motiv je gotovo isti kao i kod Propercija, ali je Appendini ipak bliže Vergiliju. Vergilije nabraja u početku svojih „Laudes Italiae" neke zemlje, koje se ne mogu takmiti s Italijom, a Appendini — da ne plagira — veli samo: „Nil est in terris pulchrius Italia". Inače osim nekih dalekih reminiscencija nema ništa zajedničko s Vergi-

[1] I pisao je Ivan Garanjin, i to, što ja znam, ova djela: *„Riflessioni economico-politiche sopra la Dalmazia. Zara 1806."*; *„Sulla vita di mons. Giov. Scacoc. Venezia 1838."*

Digitized by Google

lijem. Nema, veli, na svijetu ništa ljepše od Italije, nema naroda prosvjetljenijeg i gostoljubivijeg od italskoga. Kudgod dođe — — bilo u Firencu bilo u Veneciju — naći će veličinu i divotu. Svud vlada vječno proljeće; svud je klima blaga, zemlja rodna; sve je puno umjetnina. Obilje svih tih divota okrijepit će, veli, Pamfila, kao što kiša krijepi cvijeće[1]. Od gradova Italije najviše slavi Rim, a pri tome se budi u njemu želja, da bi opet vidio svoju domovinu. Ali to ne može biti, jer ga u Iliriji drži „dura nimis cura magisterii". Ovo je ujedno jedino mjesto u njegovim pjesmama, gdje se tuži na učiteljsko zvanje.

U 12. elegiji, kojoj je natpis *„In graphidos scientiam vulgo il disegno"*, divi se toj umjetnosti samo zato, što može proslaviti Marmonta. Prekomjerna hvala, koja se očituje i drugdje, gdje slavi Marmonta, izbija i u ovoj pjesmi. Pjesmu je pak izazvalo to, što je Marmont osnovao „lyceum convictum". I po kompoziciji i po trivijalnosti pjesma je ova loša i pripada bez sumnje među ponajlošije elegije Appendinijeve.

Posljednja je u ovoj knjizi elegija 13., kojoj je natpis *„De laudibus Tauridis sive Jupanae"*. Malo to ostrvo, koje se hrvatski zove Šipan, opjevao je Ferić u svojoj Perijegezi, a proslavio ga je i Rastić u I. elegiji *„Ad v. cl. Michaelem de Sorgo"*.

Salve[2] licet Siculae telluris imago,
Adriaci salve flosque decusque maris!

počinje pjesnik pjesmu, a u bilješci uz prvi stih dodaje: „Jupana, quam Hirtius de bello Alexandrino Tauridem appellat, est insula orae Illyricae in provincia Ragusina. Stephanus Gradius Ragusinus eius amoenitatem describit brevi sed eleganti carmine, quod continetur inter Poemata septem illustrium virorum, Antuerpiae. In capacissimum huius insulae portum se recepit Octavius, ut Vatinii

[1] Tu poredbu kao da je uzeo Appendini od Stacija, Thebais VII. 223.—226.: Ut cum sole malo tristique rosaria pallent — Usta Noto, si clara dies, Zephyrique refecit — Aura polum, redit omnis honos emissaque lucent — Germina et informes ornat sua gloria virgas. — Appendini veli: . . . ceu Sirius ardens — Cum furit et gravidum torret ubique solum — Hinc atque hinc languent florentia quaeque per hortos — Cunctaque submittunt gramina molle caput; — Quod si forte pluat plenis e nubibus imber — Aut largus si ros nocte silente cadat — Tunc patulus flos omnis hiat, tunc mane recenti — Sublato vultu gramina luxuriant.

[2] Tu pozdravnu riječ upotrebljava često Stacije; isp. Silv. I. 1. 74., III. 3. 208., IV. 1. 17., IV. 3. 139.; isp. i Verg. Aen. VII. 120.

Digitized by Google

classem declinaret. Ludovicus Beccatellus Bononiensis, qui fuit archiepiscopus Ragusinus maxima cum voluptate ibi rusticari consuevit". Tu bilješku pretočio je pjesnik i u stihove, koji dolaze iza onih prvih dvaju, što sam ih gore naveo. Iza toga slavi Šipan poradi toga, što jeseni borave u njemu dva pjesnika: Matija Nikolin Sorkočević i Petar Ivana Franje Sorkočević. Prvog slavi kao latinskog, a drugog kao hrvatskog pjesnika. O Matiji ne znam ništa, nego što ga evo Appendini spominje i što se nalazi među pjesnicima, koji izdadoše zbornik pjesama u čast biskupu Juriću god. 1831. *(Pel solenne ingresso nella sua chiesa dell' il. e rev. monsign. Antonio Giuriceo. Versi. Ragusa 1831.)*. Petar (Pjerko) Sorkočević (1749.—1827.) poznati je pjesnik i dopunjivač Gundulićeva „Osmana". — Posebice spominje Appendini Matijinu latinsku pjesmu, kojom je pozdravio njega, kadno je nedavno došao u Šipan. Bit će pretjerana pohvala, ali je bar lijepo izrečena:

Sic blanda nos laude tulit nil tale merentes
Cui plaudens tumidis Adria ab aequoribus
Velle videbatur laetandi poctore grates
Solvere pro dulci carminis officio;
Quique gravi fremitu coelum miscebat et undas
Auster, sedato murmure, detumuit.
Nec mirum: ipsae olli Charites adstare loquenti,
Et primi certant plaudere sponte viri,
Implexas cum saepe orsus defendere causas
In medio profert verba diserta foro.

Ostali dio pjesme tiče se Pjerka, kojega hvali tako, da pripovijeda ukratko sadržaj njegove dopune „Osmana", ističe samo najmarkantnije zgode: sudbinu Sunčanice, Krunoslave i Korevskoga, pa Osmana, kojeg Sokolica „par armisonae Minervae" potiče na boj. Radi te dopune veli pjesnik Sorkočeviću:

Felix Sorgiade, aspirans cui numine dextro
Calliope Illyricas posse movere fides
Lenius, agnatosque dedit cui scilicet uni
Aequare aeterno carmine Gundulidas!

Ovo će biti jedna od najpristalijih elegija u ovoj knjizi i po obliku i po mislima. Ujedno je ona dokaz, kako su Dubrovčani jedva čekali i dočekali, da se nađe pjesnik, koji će dopuniti „Osmana". Sudeći po ovoj elegiji Dubrovčani su držali, da je Sorkočević sasvim uspio u svojoj dopuni. Budući da naglasuje, da je Sorkočević jedini dostigao Gundulića, kao da je Appendini znao i za dopunu Marina Zlatarića, ali nije do nje ništa držao.

Digitized by Google

II. Druga knjiga elegija.

U ovoj je knjizi 14 elegija. Prema sadržaju mogu se podijeliti ovako: prvih šest obrađuje pobožne predmete. Šesta od ovih doduše ne pripada zapravo ovamo; i ako je prikazana sv. Vlahu, predmet joj je profan. Druge (8., 10., 11. i 12.) namijenjene su mladićima, pjesnikovim učenicima, a ostale (7., 9., 13. i 14.) upravljene su što prijateljima, a što pjesnikovu bratu Franu.

Od onih je prvih na prvome mjestu parafraza u najslobodnijem obliku psalma 76.: *„Cogitavi dies antiquos et annos aeternos in mente habui"*. Dubrovčani su uopće rado psalme parafrazirali; tim su se poslom bavili i hrvatski i latinski pjesnici. Suvremenik i prijatelj Appendinijev Đuro Ferić latinski je parafrazirao sve psalme *(Paraphrasis Psalmorum Poetica, cui accedit altera in utriusque Testamenti Cantica. Ragusae 1791.)*. Appendinijeva je ova parafraza po svojoj jednostavnosti i razumljivosti zgodna, a inače ne diže se iznad običnih pokajničkih pjesama i molitava, kakvih ima u svakom katoličkom molitveniku. Nadajući se u ljepši život poslije smrti zausput udara na filozofe, koji uče, da tog života nema, da je smrt konac svemu. Očito je, da se to tiče filozofske nauke, materijalističke filozofije, koja se širila iz Francuske. Nema razloga držati, da bi pjesnik u pjesmi ovoga vremena pomišljao na staru školu Epikurovu.

Po kvaliteti slična je prvoj elegija 2. *„Ad virginem matrem"*. To nije drugo nego lijepo versificirana molitva majci božjoj, kakvih ima vrlo mnogo među katoličkim molitvama i pjesmama Bogorodici. U invenciji nije pjesnik pokazao ništa novo, ali vruće kršćansko čuvstvo, živa vjera dala je objema pjesmama lijep oblik, — kićenu halju.

Elegije 3., 4. i 5. namijenjene su sv. Josipu Kalasankciju, utemeljitelju reda Pijarista, kojemu je pripadao i naš pjesnik. No nijesu to molitve svecu, nijesu ni ode, nego svaka obrađuje po jednu legendarnu zgodu iz života sv. Josipa. Prvoj *„S. Josephus Calasanctius ad mortem decumbens a patre obtinet, ut, si convalescat, caelibem vitam agere sibi liceat"* natpis pokazuje ujedno i sadržaj. U drugoj *„Ad navem, quae S. Josephum Calasanctium in Italiam defert"* imao je pjesnik priliku, da kopira Horacija (Carm. I. 3.), ali toga nije uradio; Appendini nema ni aluzija na Horacija. Pjesnik sokoli lađu, nek smjelo plovi ne bojeći se ništa,

Digitized by Google

kad vozi sveca. Veći dio pjesme zauzimlje pohvala sv. Josipu, što je utemeljio red, koji će se brinuti za odgoju mladeži. Treća je elegija „*S. Josephus Calasanctius Scholis Piis iam institutis effossum pueri oculum leniter admota manu in locum suum restituit ac sanat*“. Iz natpisa se vidi, o čem radi pjesma. Pjesma je veoma suhoparna i loša, najlošija od pjesama sv. Josipu, premda su i prve dvije sasvim loše. Na svršetku pjesme daje pjesnik djeci nauk, da se čuvaju kavge, a opominje i roditelje, da ne krive odmah učitelje, ako se djeci štogod dogodi, jer, dok je djece, bit će i svađe, pa makar im i svetac bio učitelj.

Posljednja pjesma ovoga, da ga tako nazovem, pobožnog ciklusa, jest „*Ad S. Blasium, quo tempore durissima hostium obsidione premebamur*“. Pjesma je vrlo zanimljiva, jer je pisana baš onda, kad su Rusi i Crnogorci najžešće udarali na Dubrovnik. To kaže sam pjesnik u bilješci: „Quarta die ab urbe clausa hanc elegiam eo etiam consilio aggressus sum, ut gravissimorum, quibus in diem magis magisque discruciabamur, malorum descriptione distentus iis quodammodo assuescerem minusque horrore commoverer“. U istoj bilješci veli dalje, da je ovu pjesmu pisao u kući Petra de Zuzzeris, jer je kuća Pijarista bila pretvorena u bolnicu. S njime je bio i brat mu Franjo, koji se trsio, da svrši „Ilirsku gramatiku“. Zatim nastavlja: „Ego per plures horas veluti mente captus obambulans versus faciebam, quos nullam inter se connexionem habere saepissime agnoscebam et quorum plures mihi penitus e mente eripiebant subiti ac violentissimi ictus, quibus bellica tormenta aut nostram aut vicinorum domos frequentissime percutiebant. Magnum tamen per quindecim infestissimos illos dies ex hac exercitatione solacium percepisse me fateor, maximamque esse poeseos utilitatem novo tunc experimento cognovi“.

Pjesma i ima na sebi sva obilježja duševnog raspoloženja pjesnikova, kakvo je u onakim prilikama moglo biti. Kakva je u njegovoj duši bila nesređenost čuvstava, tako su nekako i misli u pjesmi nesređene; istina, u njoj vlada veća živost, čuvstvovanje je iskrenije nego drugdje, ali kako rekoh, strah, što je bio Dubrovčanima zašao u kosti, davao je i smjer pjesnikovim čuvstvima i mislima. Ali ako i nije kompozicija ove pjesme savršena, nadomješta to živost opisa, vrelina čuvstava.

O amor, o nostrae, Blasi, spes inclyta gentis,
O quovis certum in tempore praesidium[1].

[1] Jasna reminiscencija Horac. ode I. 1. 1—2.

Digitized by Google

počinje se pjesma s apostrofom sv. Vlaha, a onda ga pita:

Et potes in tanto nos turbine linquere rerum
Nec te cura urbis iam tenet ulla tuae?

Za tim se moli svecu, da spase grad, u kojem je dosada vladao mir:

Alma quies, cunctis quae Europae e finibus acta
Uno hoc gaudebat suaviter hospitio.

Iza ove apostrofe opisuje — kao da pripovijeda sv. Vlahu — pjesnik, kako je tad stanje bilo u Dubrovniku. Opis je taj dosta velik, ima u njemu i ponavljanja, po kompoziciji je nejedinstven, ali je, mora se priznati, veoma živ i slikovit. Opisuje udaranje Rusa i Crnogoraca, koji su bez milosti klali, ubijali i palili:

Nec sat erat late campos vastare, suisque
Exigere insontes finibus agricolas,
Imbelles iugulare senes, pecus omne per agros
Tollere et iniecto destruere igne casas.

Živ je opis tužna stanja Dubrovčana zatvorenih od svih strana. Dubrovnik je bio samo slika predašnjega grada. Poslije ovog opisa pjesnik se iznova obraća k sv. Vlahu moleći mu se, da priteče Dubrovniku u pomoć kao i onda, kad su ga htjeli Turci srušiti. Ovdje umeće kratki ekskurs iz povijesti dubrovačke o tome događaju (koji se zbio god. 1459.; cfr. Fr. Appendinija Notizie I. 305.—306.). Ekskurs se ovaj raširuje daljim zgodama iz prošlosti Dubrovnika: kako je Dubrovnik pod zaštitom Turaka lijepo napredovao, kako ga je potres uništio, ali ga je sv. Vlaho i poslije potresa podigao. Spomenuvši sv. Vlaha vraća se pjesnik k početku pjesme: moli sveca, da pomogne i sad narodu, koji je doduše:

In luxum effusa est, externaque commoda quaerens
Est etiam externis visa capi vitiis . . .

ali će se popraviti, vratiti se na put kreposti. Konac je pjesme „vaticinatio ex eventu“: pjesnik vidi, kako sv. Vlaho vodi Molitora, koji tjera Ruse i Crnogorce.

Pjesma ova ima preko 200 stihova.

Lijepa je i živom vjerom prožeta mala elegija 7. „*Ad Lycum gravissima calamitate afflictum*“, u kojoj nekog Lika pušta, da plače i tuži; plaču je sama priroda ljude naučila[1], ali ga ujedno

[1] Isp. Juven. Sat. XV. 131. i d.: . . molissima corda — humano generi dare se natura fatetur, — quae lacrimas dedit, haec nostri pars optima sensus.

Digitized by Google

puti, kako će snositi nesreću: nek baci pogled k ocu nebeskome, u koga je dobro i zlo, radost i žalost; on jedini daje veselje, a ne daje ni Platonova ni Epiktetova nauka. — Nekih dalekih reminiscencija ima ova elegija, osobito prva polovica, na Stacij. Silv. V. 1. *(Abascantii in Priscillam pietas)*, a onaj početak Appendinijeve pjesme sjeća živo početka Stacij. Silv. II. 6.

U 8. elegiji oplakuje pjesnik smrt nekoga Vinka de Torres.

. . . quo non iucundior alter
Moribus atque acri fors erat ingenio,
Cuique artem ab frustra! Phoebus iam nosse medendi,
Et dederat Thuscae tangere fila lyrae.

Hvaleći ovog nadarenog mladića hvali zausput i liječnika Lovru Giromellu, koji je, kako kaže u bilješci, baš pred nekoliko dana od svih oplakivan umr'o. Giromella se brinuo za Torresa. Pjesma je po svemu loša rabota. O tome mladiću, koji se eto bavio i poezijom talijanskom, ne znam više ništa. Valjada je bio učenik Appendinijev.

Elegija je 9. zahvalnica Vlahu Stuliću, bratu pjesnika Luke Stulića (1772.—1828.), koji je i sam sastavljao prigodne natpise i pjesme. Pjesnik mu zahvaljuje za lijepu sliku sv. Josipa Kalasankcija, što mu ju je darovao Vlaho. Pohvalivši najprije sliku obasiplje svim vrlinama i krepostima darivača, a još bi, veli, i više hvalio i njega i brata mu Luku, da ne bjesni rat. U bilješci dodaje: „Haec elegia a nobis conscripta est, cum tota Civitas vix obsidione soluta metu adhuc et omnimoda rerum perturbatione angebatur".

Deveta je elegija upravljena *„Ad Antonium Casnacichium, discipulum suavissimum in Italiam proficiscentem"*. To je „protrepticon", kaki je Stacijev *„Protrepticon ad Crispinum"*, Silv. V. 2. I Appendini potiče Kaznačića na krepost — a zato i jest ova elegija „protrepticon" — ali na drukčiju krepost nego Stacije Krispina. Kaznačić svršivši škole Pijaristâ putuje u svijet, a brižni mu učitelj — naš pjesnik — daje „hoc misero in tempore" dobre pouke, da ne bi udario krivom stazom u širokom svijetu. Puti ga, da se marljivo bavi naukom, ali neka ne misli, da će moći sve saznati i naučiti. Mnogo je tajna Bog ljudima ostavio. Bilo ih je, veli pjesnik — očito nišaneći na filozofe sensiviste —, koji su htjeli sve otkriti, svojim ćutilima shvatiti, ali su iznijeli mjesto tajna — monstra; mjesto svijetla raširiše još veću tminu; mjesto stvari izniješe samo riječi. Pjesnik puti Kaznačića, da stupa putem

Digitized by Google

kršćanske nauke; neka se čuva nauke Epikurove, koju ispoređuje krasnu hramu, u kome na prijestolju sjedi „vesana Licentia“:

Est horto in medio centum sublime columnis
Templum, quod priscae dixeris artis opus,
Surgit et aurato templi sub fornice sedes
Argento et flavis splendida chrysolythis.
Hic residet blando vesana Licentia vultu
Myrtea inornato serta gerens capite.
Stant circum et citharam pulsantes pectine eburno
Carmina lascivis vocibus ingeminant
Risus, Mollities, Error, Fallacia, Livor,
Ambitio et duro torva supercilio,
Atque aliae pestes, superas quas dirus in oras
Pluto tenebroso dispulit ex Erebo.
Ingentes horti postes noctuque diuque
Usque patent: primo in limine stat Novitas,
Dextraque insigni confectos arte libellos
Sustinet et dulces promit ab ore sonos
Incăutam accersens aevo florente iuventam,
Praesertim si quo polleat ingenio.
Ingressam magno excipiunt mala Gaudia plausu,
Et ducunt, vitreae qua fluit amnis aquae.
Pocula tum praebent et verba arcana loquuntur,
Inde ad sacra Deae protinus ire iubent.

U ovoj slici vide se jasno tragovi Vergilijeva utjecaja, Vergilijevih opisa, osobito onog iz Aen. VI. No još više se vidi sličnost sa Stac. Theb. VII. 43. i d., gdje se nalazi opis Martova hrama. Treba samo isporediti Appendinijev opis s tim Stacijevim opisom, pa će se lako vidjeti, kako su slični. — Patetičnost posljednjeg dijela pjesme smeta nešto miloj iskrenosti, kojom odiše prvi dio njezin.

Elegija 11. „*Ad discipulos antequam psychologiam et geometriam illis explanandam auctor aggrederetur tradita iam logica et ontologia*“ značajna je za pjesnika i kao pjesnika i kao učitelja. Nije doduše to pjesma visoka stila, djelo velike pjesničke fantazije, nego je lijepa besjeda učitelja učenicima, da ih obadri i potakne na rad i ustrajnost u nauci. Misli su pametne, ali obične, za pjesmu prejednostavne, pa bi im lijepo pristajao i prozaički oblik. Karakteristične su prve riječi za pjesnika kao učitelja:

O iuvenes, mea cura, meae pars maxima famae,
Quos ut solertis viribus ingenii,
Indole sic miror praestanti et moribus aureis,
Quosque omni assuetos me colere officio

Digitized by Google

Diligerem ni plus oculis et luce, vocandus
Iure forem saxo durior et chalybe . . .

Sokoli učenike, da odvažno zaplove širokim morem nauke: sad treba da istražuju „vividam vim animi“, da otkriju njezine tajne:

Nulla quidem nobis res est magis intima, nulla,
Quam quisque inquirat, dignior esse potest;
Est oculis res nulla tamen magis invia nostris,
Nulla magis caeca condita nocte latet.

Lijepe su riječi o koristi psihologije:

Felix qui potuit proprias expendere vires,
Atque decus, rerum quo anteit omne genus!
Ille humili se tollit humo, liquidasque per auras
Naturae evehitur laetus ad artificem,
Ille avido aeternam contemplans lumine Mentem
Contemnit forti pectore divitias,
Ille voluptates, famamque et spernit honores,
Iudicio et vulgi est quidquid amabilius,
Solaque felicis meditatur gaudia vitae,
Jungier et summo discupit usque Bono.

Poslije psihologije govori o vrijednosti geometrije, kojoj nabraja praktične vrline. Za svjedoke istinitosti svojih riječi zove Nikolu Pucića i braću mu Marka i Matiju. Za uzore mladeži postavlja glasovite matematičare Getaldića i Ruđera Boškovića, a najposlije apelira i na domoljublje: iz ljubavi prema domovini moraju se učiti. Ako se boje napora, neka se ugledaju u Hanibala, koji se nije plašio Alpâ, da dođe u Italiju. S tim se pjesma svršava. Bolje od naziva pjesme pristao bi naziv: stihovani govor. Vidi se, da je pjesnik učio dijalektiku i da je dobro poznavao klasične govornike. Jedinstvu pjesme smeta završetak: poredba s Hanibalom zavela ga na čitav ekskurs o Hanibalovoj provali u Italiju.

Kao što je ono pjesnik s dobrim naukama otpravljao Kaznačića u Italiju, tako se u 12. elegiji oprašta s drugim jednim svojim učenikom, kad je ovaj svršio licej. Natpis je toj elegiji „*Ad egregium iuvenem Nicolaum Balbum Venetum, cum expleto philosophiae curriculo e Lyceo discederet*“. Pjesnik svjetuje mladića, da se čuva svijeta i njegovih nauka. Pjesnik-učitelj uspoređuje sebe s Eurilohom, drugom Odisejevim. Poradi te poredbe raspleta svojim riječima čitavu onu zgodu Odiseja i njegovih drugova, što im se dogodilo kod Kirke. Poredba je nejasna, pa i svoj pjesmi daje biljeg slabosti.

Sve su ovo dosada bile ozbiljne elegije, a elegija 13. „*Ad Franciscum Mariam, fratrem veteres nummos nimio amore prosequentem*“

Digitized by Google

pokazuje, da se naš pjesnik znao i šaliti, da je bilo u njega i humora. Poznato je, da je Fran Appendini bio gorljiv sabirač starih novaca, pa ih je bio i skupio lijepu zbirku. Toga je novca nestalo za francuske zapreme, da se ne zna, ni kud ni kamo. Urban se u ovoj dugoj elegiji šali s bratom, ruga se gorljivosti za starim novcem, poradi koje zaboravlja prijatelje, san i — ocat, koji je — veli u bilješci — tako volio, da bez njega nije io nijednoga jela. Dobroćudno se ruga bratovoj ljubavi za stare novce; veli, da se i on drži bogatim, kad mu je brat bogat, — samo ga tare briga, kako će doći pored toga bogatstva do odijela, što im objema baš sada treba; ruga se bratu, što se ufa, da će doći bogati Englez, pa kupiti njegovu zbirku za velik novac. Poslije ovake nevine šale udara pjesnik u ozbiljne žice, pa opominje brata, da pazi, što će biti s tim novcem: on će ga, boji se, kupiti i mučiti se oko njega, a drugi će ga dobiti. Poput Horacija (Sat. II. 6.) umeće i naš pjesnik u pripovijedanje pripovijest, i to o jednom sakupljaču starog novca, koji je skupio mnogo novaca starih, a njegov baštinik — neki ljekar — salio od njih posudu, u kojoj je tukao svoje trave, sô itd. Tako se, veli bratu, može i s njegovim novcem dogoditi, stim više, što se na obzorju kupe oblaci, koji se prijete strijelama i gromovima. Stoga nek se kani takog posla, a radije nek istražuje ilirski jezik, spomenike i uopće starinu; kad je već proslavio ilirske pjesnike (izdavši „Notizie istorico critiche“) i time stekao pohvalu od Rastića, Müllera (Johannes v. Müller 1752.—1809. njemački historik), neka nastavi rad u započetom pravcu.

Očito je, da je ova elegija spjevana iza one Rastiću (I. 2.), gdjeno je naš pjesnik obećao, da se ne će protiviti bratovoj teoriji o Ilirima, nego da će ga dapače pomagati.

Posljednja je elegija ove knjige *„Ad Joannem Baptistam Rosanum e scholis piis“*. Rosani je bio drug Appendinijev, a i zemljak, pravi Talijan. U Dubrovnik je dospio po istom poslu, po kojem i Appendini, — da bude učitelj u pijarističkoj školi. U Dubrovniku je boravio kao učitelj grčkoga jezika i retorike od god. 1809. do 1820. Pjevao je talijanske prigodnice, što u slavu Napoleonu i Marmontu[1], a što Franji I. Appendini ga hvali u svoj

[1] *„Anacreontica in lode di Napoleone il Grande Imp. dei Francesi, da cantarsi nel ducale teatro di Ragusa la sera dei 13. Giugno 1809.; — Cantata per la venuta in Ragusa di S. E. Augusto de Marmont. Ragusa 1810.“*

Digitized by Google

elegiji kao vrsna pjesnika, „flos Aonii chori“, kojemu pljeskaju Pan i Hamadrijade, Talija plete vijenac, a Febo ga broji među prve pjesnike. Naš mu pjesnik zavidi, što se može baviti poezijom, dok se on mora mučiti naukom, premda mrzi i one, koji i sa ženama vode samo učene razgovore o mjerama, računima, težinama, a preziru govor začinjen šalom i dosjetkom.

III. Epigrami.

U III. knjizi Appendinijevih pjesama nalaze se epigrami. Svih je epigrama 72. To su prema onoj razdiobi u grčkoj antologiji „epigrammata varia“, a dosta slobodno ih lučeći naći ćemo 4 vrste: 1. epigrammata sacra, a to je prvih 6; 2. ep. encomiastica, kojih je 11; 3. ep. moralia, kojih je 8, a ostalo su epigrammata satirica ili ludicra.

Svi su ti epigrami u duhu epigrama grčke antologije. Nema u njima Marcijalove oštrine, nema prostote, i ako je ovdje ondje dosta oštar, ali nema ni Marcijalove duhovitosti, nema one šarene različitosti, koja stvara svaki epigram samostalnim, da ne sjeća ni kojega drugog, nema one duševne hitrine, koja stvara stotine zgodnih pointa. Mnogi su Appendinijevi epigrami samo zato epigrami, jer je i za nj, kao što je bilo i u starini, svaka kratka pjesmica epigram.

I. Epigrammata sacra. Kao što je Appendini započeo drugu knjigu elegija s pobožnim pjesmama, tako započinje i knjigu epigrama s pobožnim epigramima, u kojima se zrcali živa vjera u Boga Isusa, koji je donio svijetlo božanske nauke; kod njega valja tražiti istinu, a ne kod filozofâ, jer „non philosophos, sed Christum esse magistrum“. Tri su epigrama namijenjena sv. Josipu Kalasanciju, pa mu se moli u prvome epigramu, da spase bolesna mladića Đuru Vuškovića, a u drugima dvjema žali smrt ovog darovitog mladića. Ova posljednja dva mogla bi već pristati u „encomiastica“.

II. Epigrammata encomiastica. Ovi se epigrami razlikuju samo veličinom od većeg dijela elegija, od onih naime elegija, koje hvale i slave prijatelje. I epigrami ovi hvale i slave prijatelje, samo ukraće, zbijenije nego elegije. Pohvale su uvećane i kićene kao i u elegijama.

Prva su tri namijenjena slavi francuskih generala, koji su za zapreme imali posla s Dubrovnikom. Prvi je u slavu Marmontu,

Digitized by Google

kadno je postao „Ragusii dux“. I drugi je Marmontu, drugom Agesilaju, kako ga zove, kadno je pogostio učenike Pijaristâ. Treći je Bertrandu Clauselu. — Ostali epigrami ove ruke tiču se ponajviše odličnih Dubrovčana. Tako u epigramu Rastiću divi se pjesnik učenosti njegovoj, pored koje stoji čvrsta vjera — savez, koji se, veli, rijetko nađe u ono doba. Hidžu opominje, da se ne podaje odviše gospodarstvu na štetu poezije: vrednije su njegove pjesme od svakog blaga. Drûga po zvanju Ivana Bapt. Vaschettija moli, da mu ocijeni pjesme, da mu otvoreno reče, dali bi se bavio poezijom ili bi se vratio k matematici. Mihu Grgurevića, liječnika i pjesnika (O Michael, Phoebi Pieridumque decus[1]) moli, da mu bude pjesmama zaštitnik. Pjesnik je bio jednom u Brenu kod Stjepana Krše (Cherse), pa mu ovaj nije mogao nabaviti dobre ribe, a pjesnik mu pjeva epigram, kojim mu hvali za dobru volju i ljubav, koja je bolja od sikulske gozbe. Miha Dadića hvali kao liječnika i kao pjesnika. I svojim učenicima Sigismundu Getaldiću i Jakovu Lindu pjeva kratke epigrame: onog hvali poradi marljivosti, s kojom je svladao sholastičke poteškoće, a drugome, koji odilazi u Carigrad, daje na put pjesmu, u kojoj mu preporučuje, da se uvijek drži vjere, a da se sjeća i učitelja svoga. Lijep je epigram „*Ad Italiam*“, u kojem slavi Galileja, „sol philosophiae“, kako ga je nazvao Newton.

III. Epigrammata moralia. Ovi ističu kaku moralnu istinu, često u obliku kratke parabole. Taki je n. pr. „*De Acone una cum patre juxta ripam fluminis noctu incedente*“, gdje se pripovijeda, kako otac i sin šeću obnoć obalom. Sin se divi zvjezdama u vodi, a otac će na to: „A što će istom biti, kad dođemo u nebeske dvorove, pa budemo gledali prave zvijezde pod nogama?“ — Taki je i onaj „*De puero Faustulo illustrium Graecorum et Romanorum statuas contemplante*“: Faustulo bi motreći kipove htio s njima govoriti, a Cina mu veli: „Uči latinski i grčki jezik, pa ćeš moći govoriti i s Platonom i Ciceronom“. Nijesu svi taki; ima ih, u kojima pjesnik sam izriče kaku misao. Taki su n. pr. ovi: „*Virtus et ab improbis commendatur*“; — „*Prudentiae laus multis immerito tribuitur*“; — „*De mentis instabilitate*“. Neki od njih ističu školsku mudrost za učenike, n. pr. ovi: „*De Pythagorica metempsychosi ad Marcum*“; — „*Nomine cuiusdam discipuli, qui poesim philosophiae praeferebat*“; — „*Ad discipulos ob vena-*

[1] Isp. Martialis Epigr. IV. 14. 1.

Digitized by Google

tionem scholasticis exercitationibus praelatam"; — „*De systemate Ptolomaei et Buffonii*".

IV. Epigrammata satirica et ludicra. Među svim epigramima ovih je najviše. Teško ih je jedne od drugih razlučiti. Nema u njima ni opscenosti ni lascivnosti, jer ih piše pjesnik, koji je i po svojim godinama i po svom staležu daleko od takih stvari; nema u njima ni cinizma, jer je pjesnik mirna i dobroćudna natura, a i ne napada na socijalni život sa svih strana, da bi iznio i takih predmeta, koji bi izazivali cinički posmijeh. Ali se nađe i u njima oštrine i trpkog izrugivanja. No mora se odmah spomenuti, da žalac njegova epigrama ne bode stalne ljude, poznate ličnosti, ne udara ni na koji stalež, ne ruga se pojedinačnim manama i grijesima, nego šiba općene mane i pogrješke, koje donosi sa sobom vrijeme i naopaka odgoja. Otud dolazi, da se baš često tuži na pokvareno vrijeme, koje je take mane donijelo. Na pokvarenost Dubrovčana u ovo vrijeme već se eno tužio u onoj elegiji sv. Vlahu (II. 6.). Znamo i odrukud, da je u Dubrovniku bilo nestalo one stare ćudorednosti i moralnosti (isp. Ivana Stojanovića, Dubr. književnost str. 112., a osobito str. 172. i d.), a nastupilo vrijeme raskoši, mekoputna života, na što se tuži i Ferić u svojoj Perijegezi (isp. str. 175. i 176.). Te slabe moralne prilike u dubrovačkom društvu stvorile su i Rastićeve oštre satire. Dakako da je u tako vrijeme morao i epigram izići oštriji, pa makar ga pjevao pjesnik onako dobroćudan i blag učitelj, kaki je bio Appendini. No uza sve to nastoji on, da mu epigrami šibaju općene pogrješke, da kore, što se općeno mora koriti. Toga radi uzimlje i fingirana klasična imena (uzimao ih je i u drugim vrstama epigrama), kao što je naučio od latinskih i grčkih epigramatikâ i od onih, koji su se za njima povodili. Taka su imena: Kvint, Cina, Aulo, Teron, Antigen, Garul, Tuka, Fabul, Likon, Koridon, Aleksije, Filodem, Rul, Postum, Nearh, Pontik, Rufil i t. d. Možda je doduše i pod tim izmišljenim imenima mogao koji suvremenik sam sebe spoznati, možda se kojom dobrom poznatom slobodnom građaninu — gosparu — dubrovačkom moglo otvoreno prišaptati: de te fabula narratur, al mi dabome o tom ne možemo danas ništa stalno reći.

Appendini kori, kako rekoh, općene grijehe, kakvih se nađe gotovo u svakom ljudskom društvu; grijehe, koji se i moraju koriti, koji su svima zazorni, ali opet uvijek živu. Navest ću neke: tako n. pr. kori Kvinta zbog oholosti, koja kvari sve njegove lijepe duševne sposobnosti. Cinamu se ruga, da kod ljudi sve više

Digitized by Google

hvali nego poštenje, koje ljudi u ovo nevoljno vrijeme preziru i odasvud progone. Podruguje se Pitagorinoj nauci o seobi duša. Ruga se filozofima, koji ukidaju svaku razliku između kreposti i grijeha. Kračinom se i snagom odlikuje epigram *„In Aulum, qui sese mortuum contemnebat“*:

Post mortem quando tam pauci te facis, Aule,
Viventem magni cur ego te faciam?

Šiba parasita, koji hvali sâmo prijateljstvo i gozbe gavanâ. Loše je knjige prekorio već u jednoj elegiji (I. 6.), a tako ih kori i jednim epigramom. Među „epigrammata sacra“ spomenuo sam i onaj *„Non philosophos sed Christum esse vitae magistrum“*. Držeći se uvijek toga načela ne voli naš pjesnik spekulativne filozofije, koja se kosi s Isusovom naukom. Stoga i u epigramima šiba nadriučenjake, koji se svagdje razmeću znanjem i mudrošću. Taki je epigram *„In saeculi nostri sapientiam“*:

Septem olim in toto sapientes orbe fuerunt:
Vix totidem ignaros, Rulle, modo invenies.
Mira quidem, fateor, nostri est sapientia saecli,
Attamen antiquam malim ego barbariem.

Tako je učenjak Rufil:

Mille mihi recitat Rufillus nomina rerum,
Quid sint res ipsae nescit at egregie.

Ni novotarije u modi nijesu se našem pjesniku sviđale, kako pokazuje epigram *„Adversus ineptissimos saeculi nostri mores ad Paulum“*: naš ludi vijek hoće da ljude poživinči; ljudi puštaju bradu kao jarci, a naskoro će valjada i rogove nabiti na ošišanu glavu; pleći i prsa pašu pasovima, kao što se pašu konji: možda će još i tovare nositi. U drugome jednom epigramu ruga se ludu starcu, koji se kiti raskošno: to je kod mladića ludost, a kod staraca je sprdnja. Kori bogataša, koji uz puno blaga ima malo pameti. Lakomca kori, što ne ljubi ništa drugo nego bogatstvo. Obara se na neiskrenost: ne može, veli, više raspoznati iskrenih riječi od neiskrena laskanja. Farizeja, koji govori o kreposti, a sam nije krepostan, isporeduje citari, koja daje glas, ali nema razuma. Šaljiv je, ali i neslan epigram *„Nomine discipulorum ad rhetorices alumnos cum asinus primum scholarum limen ingressus esset“*: nije čudo, što je magarac ušao u školu — pridružio se po običaju svome stadu. Prekorava mržnju među ljudima, a često je nema među psom i mačkom. Stoga mu je mrzak i Ornit, koji udara

Digitized by Google

na Židove. Brbljavca je ošinuo u epigramu „*Cur Glaucia assidue loquatur*“ :

Os habet, hinc multas eructat Glaucia voces;
Nulla alia est tanti causa pol eloquii.

Brbljavca se tiče epigram „*In Garrulum*“ :

Pauca loqui nos vult natura andireque multa;
Linguam unam atque aures nam dedit illa duas.

U dva epigrama „*Quid soleat nostra aetas landare*“ i „*Quid soleat damnare*“ prekorava pogrješku, da ljudi hvale um, dosjetljivost, ljepotu, a milosrđa i ne spominju, moralnost, briga za djecu i ne pada im na um; naprotiv kude one, koji nemaju uma, dosjetljivosti, ljepote, ali ako tko ništa ne mari za krepost, ako otimlje i grabi, ako je koja žena raspuštenica — za to nitko i ne pita, to nitko poprijeko ne gleda. Da sama ljepota nije ništa, veli epigram „*De Lyci pulchritudine*“ :

Bellus homo, o puerae, Lycus est, pol bellus! At ille,
Ille idem, o puerae, nil nisi bellus homo est.

I loši su pjesnici dobili svoj epigram: „*Cur Rulli carmina sint contemnenda*“ :

Usque tuo elucet nimia ars in carmine, Rulle;
Idcirco carmen spernimus usque tuum.
Quos ars fingit, apis sic dedignata sapores
Nunc thyma, nunc violas, nunc legit ore rosas.

To je slika Appendinijevih epigrama. Moram još spomenuti, da su svi njegovi epigrami spjevani u elegijskom distihu, a dodat ću i to, da nijesam u njima našao, da bi se pjesnik oslanjao na pređašnje epigramatike ni na rimske ni na one grčke antologije. Što sam ja mogao naći, opazio sam, da bi se moglo uzeti samo za dva epigrama, da su napisana po uzoru tuđemu. Takav je Appendinijev epigram na str. 133. „*De imagine Lyci ad Posthumum*“ sličan ponešto Marcijalovu epigramu 43. „*M. Antonius Priscus*“. Tako i epigram na str. 132. „*De Lyci pulchritudine*“ kao da je reminiscencija na Katulovu pjesmu XXIII. Rekao sam već, da su Appendinijeve pjesme — kakve bile da bile — u tome daleko od drugih novolatinskih pjesama, što su spjevane dosta samostalno, bez velikog kopiranja svojih uzora, pa su mu taki i epigrami.

Digitized by Google

Fabulae.

Vidjesmo, kako je Appendini u elegiji I. 6. veoma pohvalio Ferićeve Fabule *(Fabulae ab Illyricis adagiis desumptae. Rhagusae 1794.)*. Jamačno je Ferićev uspjeh potakao i našeg Appendinija, da se i on okuša u toj vrsti poezije. Tih je basni 10. Među njima je i kratka pjesmica u čast francuskog generala Deviaua, koji je jednom zgodom bio na ispitu učenika Appendinijevih. Ta pjesmica ne pripada strogo uzevši među basne, jedino ima na koncu izrečenu moralnu pouku kao i basne, pa je došla ovamo. Ferić stvara svoje basne prema značenju koje hrvatske narodne poslovice, dok Appendini to ne radi, dajbudi ne spominje nijedne poslovice, ali gotovo ne bih se bojao reći, da su i njemu naše poslovice bile pred očima; moralna nauka nekih basni slaže se sa mišlju po koj, narodne naše poslovice. Pjesnik naime na koncu svake basne izriče kratku moralnu nauku. Basne su ove iz ljudskog i životinjskog svijeta, a ima među njima i ona poznata grčka priča o Prometeju i satiru, koji se bio odviše primakao k vatri, a Prometej mu doviknuo: „Čuvaj se, jarče, izgorjet će ti brada!" Neke su među njima i satirične, osobito posljednja, kojoj je natpis „*Philosophus*". Za dvije držim, da su alegorije, i to političke boje. To su „*Exercitus leonum cervo duce*" i „*Vir vitream domum habitans*". (Isp. spomenutu moju raspravu „*Propast dubrovačke slobode i dubrovački pjesnici*" u Vijencu god. 1902.).

Metar je samo prvoj basni elegijski distih, dok su sve druge spjevane u jampskim senarima.

IV. Hendecasyllabi.

Natpis je knjizi po metru, u kome su spjevane pjesme. Same pak pjesme razlikuju se samo metrom i donekle veličinom od epigrama: ima ih, koje hvale, a neke opet kude. Kako je faleucijski metar bio mio dubrovačkim pjesnicima ovoga doba, dao mu je i naš pjesnik mjesta u svojim pjesmama, stim više, što je baš to mjerilo prikladno za pjesme ovakove vrste. Jamb je kao stvoren za bockalice i invektivne pjesme. A ove pjesme Appendinijeve kako rekoh, mnoge imaju karakter invektiva poput Horacijevih epoda. Kao što ni Horacijeve epode nijesu sve agresivna karaktera, tako mnoge i Appendinijeve pjesme ne kude, nego hvale. Ovdje

Digitized by Google

nalazimo nešto, čega ne nađosmo u predašnjim knjigama: ponavljaju se gdjegdje pojedini stihovi, dapače i čitavi skupovi stihova. Nijesu to stihovi refraina, da bi njihovo ponavljanje bilo opravdano, nego ih pjesnik samo onako — bez ikakva razloga — ponavlja. Ovakovo ponavljanje ne podiže vrijednosti pjesme, nego je dapače slabi. No ta slabost ne će biti da je potekla od sustalosti pjesničke snage pjesnikove, nego će prije biti to imitacija predašnjih pjesnika. Ponavljanja toga nalazimo već u Katulovim pjesmama[1], n. pr. u pjesmi XVI, XXIV., XXIX., XXXII. i t. d. Pa možda je baš njega imitirao u tome naš pjesnik, jer toga ponavljanja, kako rekoh, nalazimo samo u Hendekasilabima, a hendekasilapsko je mjerilo uveo u latinsku poeziju prvi Katul.

Kao što se predašnje knjige — osim prve — počinju s pobožnim pjesmama, tako su i prvi hendekasilabi pobožna sadržaja: djetetu Isusu daje na dar svoje srce, jer drugo mu ništa ne može darovati; u drugome razmišlja o udesu bl. djevice Marije; u trećem slavi sv. Josipa Kalasankcija kao zaštitnika mladeži; u četvrtom se sjeća oslobođenja Dubrovnika od Rusa i Crnogoraca, pa pozivlje mladež, da svecu oslobuditelju (sv. Vlahu) pjevaju pjesme zahvalnice, ali — da se i marljivo uče.

I u Hendekasilabima slavi pjesnik odlične ljude svojega doba. Tako šaljući svoje pjesme na ocjenu Brnji Zamanji pjeva mu lijepu pjesmicu. U njoj apostrofira svoje pjesme: Zašto se, pjesme (versiculi) moje, bojite jave? Valjada zato, što vas pjesnik nije iskitio, nego vas zabavljen ozbiljnom naukom na brzu ruku napisao „et attulit nocentem — vobis barbariem, addiditque nugas". Zato se i boji, da mu tko ne nazove pjesme drzovitima, što izilaze u vrijeme, kad se ne cijeni latinska poezija. Šalje ih k Zamanji, „inclitum Latinae — et Graiae citharae decus", neka štuju njegove pjesme, „quae aureis libellis — cohors edidit ipsa Gratiarum". Moli Zamanju, da mu kaže svoje mišljenje o pjesmama; sretan će biti, ako ih pohvali. „Ipsum — ipsum credite vos probasse Phoebum!" veli pjesmama.

Lijepa je mala pjesma Matiji Đordiću (de Georgis), u kojoj mu zahvaljuje, što mu pjesme hvali. Pjesniku je, veli, kad mu tko hvali pjesme, kao majci, kojoj tko hvali kćerku, ako baš i nije

[1] Ovu Katulovu maniru primio je i Marcijal; isp. Epigr. IX. 55. 8., II. 41. 3. 4., II. 6. 17. i dr.

Digitized by Google

onaka, kakvom je hvale. — Pjesmicu je ovu preveo na hrvatski Jakov Betondić, a prijevod je štampan pod crtom. Evo ga:

Mû pjesan, što si htil s pohvalom tvom iznit
Gjorgjića prvi dil'! ma radost na vas svit
Gre pored radostim' majke, ka začu r'jet,
Da je s umom s ljepostim nje kćerca drugâ cv'jet.
Još ona da zna, daj, da u kćerci, ku rodi,
Ni lipost, ni um taj, ni pol se nahodi.
Dobrote pak tvê dar što je dopal braću nas,
Iz srca za nj ti har, er to jest naša čas,
Vrh dara nu što mnim, ni mogu ja izrit,
Ni zgodno s nidnim darim ga priličit.

Prijevod ovaj zove Appendini „elegantissima versio", a donosi ga, veli, da mu bude ures knjizi. No usuprot toj pohvali nije prijevod ni izdaleka zaslužio ikakve slave.

Kao što Horacije miri nepovoljne vjetrove, kad Vergilije plovi u Grčku (Horat. Carm. I. 3.), tako i Appendini miri vjetrove, kad neki Areta putuje u Italiju. Pjesmica je ta *(Aretae in Italiam proficiscenti secundam navigationem adprecatur)* napisana pod dojmom spomenute Horacijeve pjesme. Sličnu pjesmu ima i Stacije Silv. III. 2. *„Propempticon Metio Celeri"*. Appendini je i ovu pjesmu poznavao, pa bi se našlo kod njega refleksija i na nju. Ali plagirao nije nijednoga. Tek jedan stih Horacijev: „Navis ... finibus Atticis — reddas incolumem precor" nalazi se promijenjen u Appendinijevoj pjesmi: „ . . . . Notus . . . reddat finibus Italis Aretam". U Appendinijevoj pjesmi nema ništa slična onoj krasnoj Heracijevoj refleksiji o smjelosti ljudskoj.

Poput Horacija, koji pjesmom pozivlje Mecenata k sebi, pozivlje i naš pjesnik Franju Zamanju k sebi u Gruž. Ne obećava mu raskošnih jela, ali obećava obilje jednostavnih jela, vina, šale i zabave (isp. Horat. Carm. III. 29.). Ni ovdje se Appendini ne diže u visoke refleksije; njegov poziv ne izilazi iz granica običnog poziva. Nema nikakve sličnosti s Katul. Carm. XIII.

Kad je Appendini izdavao svoje pjesme, bio je Ivan Tromba „generalis administrationis provinciarum Ragusii et Cathari a secretis", a kad je Appendini došao u Dubrovnik, bio mu je Tromba jedan od prvih učenika. Zato mu sada pjeva pjesmu, u kojoj ga hvali kao bivšeg učenika, kao vrsna činovnika i napokon kao podupiratelja skolopskog reda i njihove škole, pa što je i on pomagao, da su ove pjesme ugledale svijetlo.

Digitized by Google

U pjesmi Nikoli Puciću razlaže, zašto se pored ozbiljne nauke bavi i poezijom: on se bavi pjesništvom sebi za zabavu, kad mu ostane vremena od drugoga posla; pjesma mu je razbibriga i liječiteljica boli u prsima i u želucu. Tako su radili i Ceceron i Platon, a tako radi i Nikola Pucić. Tako pjesnik prelazi, da pohvali Pucića, što ljubi nauku i poeziju, što voli „Thuscum plectrum".

Kao što je Brnju Zamanju pitao za sud o svojim pjesmama, tako u pjesmi Rafaelu Androviću moli Boga, da bi mu se pjesme svidjele Androviću, koji je i sam valjan pjesnik, pa što on hvali, hvale svi. Ovaj je Andrović poznat kao pjesnik prigodnih pjesama u čast Franji I. Pjevao je i latinski.

Antonija Sorkočevića Lukina hvali kao vještaka u glazbi[1], kojoj je tako vješt, da je:

Interdum lacrimas potens tepentes
Ciere ex oculis potensque tygres
Pares reddere mitibus columbis.

Appendiniju je bio prijatelj i Marko Bruerović, koji mu je pjesme pohvalio posebnom pjesmom. Zato mu ovdje Appendini vraća milo za drago, vraća mu pjesmu, i ako nije, veli, dostojna Markove. No trsit će se, da se pokaže u drugome zahvalan: gledat će, da mu odgoji sina, koji je bio u liceju, da bude kao i otac.

Poznatog Luku Stulića slavi i kao liječnika i kao pjesnika, kojemu veli:

Miror, seu citharam iuvet Latinam,
Iuvet sive Italam ciere, miror:
Quamcunque impuleris chelin, quibusque
Cunque malueris modis iocari,
Musae adstant tibi, tum et favent canenti,
Tum et afflant aliquid tibi usque, quod non
Auditum prius excitat legentum,
Oblectatque simul beatque mentes[2].

Hvali ga i kao vrsna liječnika, a osobito ističe njegovo liječničko djelo o kozicama.

[1] Rastić ga naprotiv u Sat. 22. *(Musica)* odvraća od glazbe kao nekorisne i nevaljale vještine.

[2] Prema onoj Horacijevoj:
Aut prodesse volunt aut delectare poetae
Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.
Hor. Epist. II. 3. 233—234.

Digitized by Google

Kad je latinski pjesnik Baro Betera (isp. o njemu Ljubićev Dizionario) boravio bolan u Župi, naš pjesnik moli boginju Salus, da ga izliječi; ne će jamačno nikoga boljega izliječiti, jer je Baro brižan otac, sina sâm odgaja, prijatelje svjetom podupire, a valjan je i pjesnik, koji je „potens versus — dulci fundere melle dulciores".

Nikolu Pucića već je prije pohvalio, ali ga hvali još jednom zajedno s braćom mu Markom i Matijom. Ne hvali ih, što su plemići, što su bogati, nego ih hvali, što im je Bog dao vrijedne roditelje, koje do neba slavi.

Viktor Giorsetti bio je „praepositus provincialis" skolopskih škola, a boravio je u Italiji. Kako je bio bolešljiv, Appendini ga u jednoj pjesmi svjetuje, da dođe u Iliriju, u Gruž, gdje će ga svi veselo dočekati, pa će u čistu i zdravu zraku ozdraviti.

Marni Miho Vedramini, upravitelj osnovne škole u Dubrovniku, dobi također malu pjesmicu, u kojoj veli Appendini, da bi želio Mihino ime unesti u sve svoje pjesme, kao što je Rafael slikao u znak ljubavi svoje prijatelje, da mu se oduži za prijateljstvo. U ovoj pjesmici kao da se Appendini ugledao u Ovidijevu Trist. V. 9.[1]

Već je i prije pohvalio Ferićeve basne, a i sad im evo pjeva faleucij „*Ad Georgium Ferrich*", u kojemu kaže za njih, da su:

Conditas salibus, facetiisque,
Cultuque eloquii perelegantis,
Ut credam Latio editas in ipso,
Sic me ingens subito afficit voluptas,
Ut clamem: o nimis et nimis beata
Tempora haec, quibus aureum invidere
Tibi haud debeo, magna Roma, saeclum,
Fabulasque tui invidere Phaedri.

Kao pjesnika talijanskih pjesama slavi Tomu Kršu (Chersa, 1782.—1826.), koji, veli, pjeva „carmina melle dulciora", a sama mu ih Kamena kazuje u pero po uzoru talijanskog pjesnika Montija, koji je „inclitum poesis ornamentum Italae decusque rarum". Ne zna se, da li više hvali Montija ili Kršu, kojemu veli:

Virenti en tibi Pieris coronam
Nectit ex hedera: tibi ecce plaudit
Fama puniceis secunda pennis,

[1] Isp. i Stacij. Silv. V. 1. 1—13. Stacijevi stihovi imaju istu misao, koju i Appendinijevi.

Digitized by Google

Ingentes tibi destinans honores
Et laudes, patiere ubi sub auras,
Perque ora ire virûm elegantiorum
Quae tu cunque malis adhuc tenebris
Premis carmina melle dulciora.

Lujo Cosinthi bio je posljednji učitelj u juridičkoj školi, koju je ukinuo Marmont. U kratkoj pjesmi hvali njega Appendini, a osobito ističe poštenje njegovo:

Verum cum probitas tua, atque honestas
Sese offert mihi, tunc repente in illa
Defixus stupeo, beorque, et illa,
Quotquot sunt, alias repente dotes
Quamvis eximias amabilesque
Aufert ex oculis mihi meamque
Ad sese una rapit, trahitque mentem,
Ut cunctas operit suo nitore
Stellas sol oriens et intuetum
Unus ad se oculos rapit trahitque.

Pjesniku dubrovačkom kanoniku Rafaelu Radelji pjeva kratku veselu pjesmicu, u kojoj se veseli i čestita Kamenama, što se Radelja opet bavi poezijom, samo ga kori, što pred njim to taji:

Sed dic: cur veterem tuum sodalem,
Qui te diligit, aestimatque pluris,
Celas carmina. quae tuo hoc beato
Dat Phoebus tibi scribere in recessu?

Za to tajanje šaljivo mu se grozi:

Ni me participem tui leporis
Posthac feceris, ipse te trecentis
Furens insequar obruamque iambis
Te boni immemorem arguens sodalis,
Qui te diligit aestimatque pluris.

Posljednji faleucij ovake vrste jest onaj francuskome generalu Syvrému, u kojem ga slavi kao zaštitnika mira. Usput slavi i Garanjina, koji Syvréa podupire u tome, da vlada mir, da se Dubrovčani mogu u blaženoj dokolici baviti naukom.

Osim ovakih pjesama, kakve su ove, o kojima sam dosada govorio, ima ih još među Hendekasilabima i drukčijih. Među najljepše pripada jamačno „*Ad somnum*“. Pjesmu su tu izazvale nepovoljne političke prilike u Evropi, a naročito u Dubrovniku. Pjesnik moli san, da mu se spusti na oči, da bar obnoć bude bez briga; neka mu se spusti na oči, ne bi li sanjao lijep san, u kojem

Digitized by Google

bi vidio sve narode, gdje veselo ostavljaju krvavo oružje pa nadoknađuju naukom, što je rat uništio. Za ovom pjesmom dolazi odmah „*Ad eundem*“, ali sasvim drukčija. Pjesnik se šaljivo grozi snu, jer ga nije poslušao, da mu više ne će pjevati slave, nego će ga šibati jambima, kad i onako dobro spava, otkad prinosi obilatije žrtve Baku.

Ima i kod Stacija (Silvae V. 4.) pjesma „*Ad somnum*“, ali se Appendini sasvim od njega razlikuje, nema među njima nikakvih dodirnih točaka.

Šaljiva je pjesma i „*Ad imbrem*“, u kojoj sa šaljivom patetičnošću zaklinje kišu, da mu orosi travu absint, da njome izliječi želudac.

U ovoj knjizi ima i satiričnih pjesama. Taka je satirično-pedagogijska „*De Aulo et Nigello*“, u kojoj kori nevaljalu kućnu odgoju, pored koje ni najbolja škola ne može ništa. — Epigramatske satire ima u faleuciju „*De Obesiano*“, gdje se ruga fingiranom Obesijanu, što se kloni obrazovanih ljudi, a voli drugovati sa slugama: jednak se s jednakim druži, stara je istina. — U epigramu „*In Fabullum*“ kori čovjeka, koji ne zna drugo nego varati svakoga pa i prijatelja. Taj isti Fabul spominje se i u epigramu „*Ad discipulos*“, u kojem opominje učenike, da mrze „nugas scholasticorum odio Vatiniano“, jer „ars scholasticorum“ čini ljude onakima, kaki je Fabul. — Ohola čovjeka šibaju pjesme „*Ad Neralcum*“ i „*De hirtulo*“. — Satirična je i ona pjesma, kojoj je natpis „*De novo quodam horti custode*“, u kojoj se ruga nekom čuvaru vrta, koji marljivo čuva vrt od tatova, a onamo pojede sam sve, što je bolje. — Neiskrene prijatelje kori u pjesmi „*Ad Ponticum*“: prijatelji Acilije i Tal uvijek su skupa, uvijek se drže za ruke, jednakim korakom idu, uživaju jedan u drugome, a kad nijesu skupa, psuje Acilije Tala, a Tal zove Acilija glupanom. Pjesma se završuje s ovim stihovima:

O saeclum miserabile, impudensque,
Quo mille Acilios ubique, mille,
Pontice, heu datur invenire Thallos!

Nadriučenjake šiba u pjesmi „*De Avito*“: Avit se razmeće Leibničevom filozofijom, a ne razumije je; nadimlje se mudrošću, a nema je ni truna u njega.

* * *

Digitized by Google

Dodat ću još dvije tri o onim pjesmama Appendinijevima, što ih je spjevao, izakako je bio izišao njegov zbornik pjesama, a do kojih sam ja mogao doći. Sve su to pjesme prigodnice, koje je izazvala sad ova sad ona prigoda. Tako ima 8 njegovih prigodnica u zborniku „*Inscrizioni e poesie allusive alla venuta e al soggiorno in Ragusa delle LL. MM. II. RR. d' Austria Francesco I. e Carolina Augusta. Ragusa 1818.*" Uz obične konvencionalne misli, što ih je izazvala ta zgoda u pokornih i lojalnih Dubrovčana, prožete su sve te pjesme Appendinijeve pravim dubrovačkim patriotizmom, ponosom s dubrovačke stare slave. To osobito izbija u prvoj pjesmi (elegiji), u kojoj veli, da kralj dolazi, da obnovi staru slavu Dubrovnika, „ingens hercle decus, cuius monumenta supersunt — hinc atque hinc ulla non abolenda die". U zanosu sjeća se slavne prošlosti Dubrovnika sve od Ilirâ, sjeća se slavnih sinova dubrovačkih: Boškovića, Getaldića, Staya, Gundulića, Kunića i Zamanje. Druga je pjesma tu ekloga sasvim po uzoru Vergilijevih ekloga. Pastiri, koji u njoj pjevaju „alternis versibus" slavu kralju, imaju i imena Vergilijevih pastira, a i drukčije su kao i Vergilijevi pastiri — preobučeni dubrovački građani. Od ostalih pjesama (carmen u elegijskim distisima, 2 epigrama, jedna alegorija u jampskim senarima, jedan faleucij i „carmen pastorale" u jampskim kvaternarijima) ističe se osobito drugi epigram, u kom pjesnik pozdravlja kralja u ime Konavljana. Ostale su pjesme male cijene i po mislima i po obradbi.

Pobliže mi je poznata samo još jedna Appendinijeva pjesma, i to ona, kojom oplakuje smrt Tome Krše u zborniku „*In morte di Tommaso Chersa versi. Ragusa 1826.*" Pjesma je po svemu neznatna.

Hoću još da dvije tri rečem o posljednjem djelu Appendinijevu „*De educatione religiosa, physica, intellectuali et sociali disticha. Jaderae 1834.*" To je pedagoško djelce, koje više karakterizira Urbana kao učitelja nego kao pjesnika, a nije mu bila ni svrha, da se u njemu iskaže kao pjesnik, nego kao učitelj, kao prijatelj mladeži. Kako sam natpis kaže, djelce je to sastavljeno u distisima, koji su razdijeljeni u 4 dijela, kako i rade o četiri vrste odgoje. Appendinija je jamačno potaklo na ovo djelce slično slavno djelo Katonovo „*Disticha moralia*". Objema je namjena jednaka: oba su spremljena na korist mladeži, da je pouče, da je na dobro naputе i navrnu. Samo je naš pjesnik plan raširio; on je htio mladež poučiti i u drugim stvarima, a ne samo u moralu. Prema

Digitized by Google

tome i ima daleko više distiha nego Katon. Katonovih je distiha u svemu 150, a Appendini ih ima u prvome dijelu 121, u drugome 94, u trećemu 103, a u četvrtom 247. Na nekim se Appendinijevim distisima može jasno vidjeti, da im je misao uzeta iz Katona. Ali se Appendini nije žacao uzimati mudrih misli i od starih latinskih pjesnika i pisaca; tako je lako naći kod njega misli Horacijevih, a distisi o prijateljstvu načinjeni su po Ciceronovoj nauci o prijateljstvu. Dabome da je kršćanin Appendini uzimao od njih samo take pouke, koje se ne kose s kršćanskom vjerom. No najveći dio svoje mudre pouke uzeo je Appendini iz načela i nauke kršćanske vjere pa iz svog zdravog razuma i iz dugog iskustva, što ga je stekao diljem života i kao čovjek i kao učitelj. Stoji dakako sasvim na stajalištu kršćanske odgoje, ali ipak nije tako tjesnogrudan, da bi mladež putio na potpunu askezu i učio je, da se odriče svega, što je svjetsko. On hoće da mladež pouči u glavnim vjerskim stvarima, ali joj daje pouku i o umnom životu, puti je, kako će paziti na tijelo i čuvati svoje zdravlje, a napokon uči je, kako će se vladati u društvu spram svojih i spram drugih. Zato i veli:

Tradere quid noceat, quid vita prosit in omni,
Hoc opus, haec nostri summa laboris erit.

Zašto je baš odabrao poetični oblik za razlaganje svojih opomena, bio je razlog, što

Altius in nostris defixum mentibus haeret
Quidquid non longo carmine praecipitur.

Svoju nauku izlaže Appendini jasno i precizno. Forma mu je pristojna, jezik lijep i pravilan, stih elegantan i poletan, izraz čist, jasan i razumljiv. Bez pretjerivanja mogu reći mirne duše, da je i po formi i po sadržaju Appendini Katona pretekao, a pogotovu ga je ostavio daleko iza sebe po sadržaju. I da su Appendinijevi distisi kojim slučajem napisani onda, kad su Katonovi, jamačno bi bili većma slavljeni negoli su Katonovi, koji su kroz čitavi srednji vijek bili znamenit predmet školske obuke.

Digitized by Google

Antologija dubrovačkih latinskih pjesnika.

. . . Sciat Itala tellus
Haud Ragusinis vicinam serpere terris
Barbariem, ingenuas sed libera stare per artes
Moenia . . .

Palmotić.

Zajedno sa svojim pjesmama, kako je već rečeno, izda Appendini i *„Selecta illustrium Ragusinorum poemata"*. „Poemata" ova zapremaju drugi dio knjige od strane 193. pa do kraja (str. 343.). Kad sam svršio s Appendinijevim pjesmama, naumio sam evo, da progovorim koju i o ovome dodatku, o ovoj antologiji dubrovačkih latinskih pjesama. Zajedno su ugledale svijet, pa nek se zajedno nađu i u ovoj mojoj radnji.

Pred antologijom ovom ima nekoliko besjeda, što ih Appendini upravlja „lectori benevolo". Iz tih se besjeda vidi, što ga je navelo, da izdade ovu antologiju. On je, veli, k svojim pjesmama dodao ove pjesme „tamquam ornamenta futura". Čitatelj će, veli dalje, u njima svima naći „venustatem, copiam et Latini sermonis elegantiam". Ima toga još mnogo neizdano, „quae in tenebris dispersim iacent, vel cura prorsus intemperanti in privatis scriniis asservantur", a eto sreće, da ih tko izda „ad Latinitatis in diem magis magisque collabentis dignitatem retinendam ac propagandam et Ragusinos adolescentes ad avitam laudem magis excitandos". A u uvodu svojih pjesama (str. 6.) priznajući sam, da mu nijesu pjesme takove, da im ne bi bilo prigovora, pa bojeći se zazora, veli, da je najveći dio svojega rada izostavio, a mjesto toga dodaje ove pjesme slavnih Dubrovčana, „ut si forte defatigabuntur lectione eorum, quae ego exaravi, aut si ea legere detrectabunt, habeant in quo tamquam in peropportuno diversorio conquiescant". Izdajući ove pjesme, veli na koncu, htio je i želio, da steče zahvalnost onih, koji ljube pravu poeziju i jezik latinski, a napokon, da mu bude knjiga imala volj'što, što će svi držati vrijednim.

Izjave te jasno pokazuju, što je izdavača navelo, da izvuče ove pjesme iz prašnih biblioteka, da ih skupi na kup i izda zajedno sa svojim pjesmama, — s jednim troškom. Sve ono, što govori,

Digitized by Google

da ih izdaje zato, da budu ures njegove knjige, koja po njegovim pjesmama ne bi mnogo vrijedila, da bude i u njoj nešto, što će svi držati vrijednim, mora se uzeti u jednu ruku kao izjave njegove čednosti, a u drugu ruku te njegove riječi pokazuju, koliko je on — a jamačno i drugi svijetli duhovi njegovi poznanici i prijatelji — držao do tih pjesama, koliko ih je cijenio. Poglavitiji će razlog biti, zašto ih izdaje, taj, što ga je srce boljelo — a to potvrđuju i one navedene riječi —, da take pjesme, djela takih pjesnika, taki spomenici latinskog jezika, koji on toliko voli, a koji naočigled gine, svaki ga dan nestaje, sve se manje nalazi ljudi, koji bi se za nj zagrijevali, da te pjesme, velim, leže u prašnim ormarima nepoznate i neizdate. On kao žarki ljubitelj jezika i poezije Vergilija, Horacija, Tibula, Propercija i drugih sjajnih zvijezda na nebu latinske poezije, koja je zagrijala i probudila na nov život njegovu majku domovinu Italiju, a našla vrsnih štovatelja i u drugoj mu domovini Dubrovniku, a k tome kao valjan učitelj mladeži htio je, da probudi dubrovačku omladinu „ad avitam laudem", da se zagrije za zvučne latinske pjesme, da zavoli i latinski jezik i latinsku poeziju, kao što su ih voljeli oni, kojih on pjesme iznosi. Ima i u njegovim pjesmama više mjesta, koja pokazuju, kako on žalosna srca, gotovo suzna oka prati nastojanje mara i ljubavi za latinski jezik i latinsku knjigu. Kad kojega suvremenika hvali, u prvom redu ističe, među prve mu pohvale broji, ako ljubi latinske Muze. To je bio poglaviti razlog, da izda ove pjesme, da skupi gotovo posljednju svježu kita cvijeća latinske poezije ne samo u Dubrovniku, nego i drugdje.

Appendini nije htio da izda sve pjesme jednoga po jednoga pjesnika. Zašto? Da i ne spominjem, da nije mogao do sviju pjesama svakoga pjesnika, koji dolaze u ovoj antologiji, bit će, da je baš nahvalice ovako radio, da je htio, da samo pojedinim pjesmama podraži mladež i suvremenike, da probudi u njima ljubav za latinske pjesme i pjesnike, pa da se onda i drugi prihvate posla, da izdadu i druge pjesme tih pjesnika.

U izboru pjesnikâ još ikako, ali u izboru pjesama nije Appendini bio najsretnije ruke. Vidjet ćemo, da nijesu neke od pjesama take, te bi pripadale u antologiju, a stim više, što je bilo jamačno i boljih pjesama od tih pjesnika. To će biti poradi toga, što nije mogao, kako rekoh, do sviju pjesama tih pjesnika, zatim što nije uzimao pjesama, koje su igdje drugdje bile štampane, a napokon što hotimice nije htio nekih pjesama. To on sam potvrđuje. Tako

Digitized by Google

izrijekom veli, da je bolje pjesme Crijevićeve izostavio „iustis de causis“, a ne izdaje ni svih pjesama Flavija Eboranina „elegiarum argumento deterritus“. Kao što je radio kod ova dva pjesnika, tako je jamačno i kod drugih: nastojao je, da ne povrijedi tjesnogrudno moralno i vjersko osjećanje, što mu ga nadahnjuje njegovo duhovno zvanje. Mi danas dakako da bismo taj princip morali prekoriti, ali njegovi suvremenici jamačno su mu odobravali. Prema tome ne ćemo moći ni stvoriti suda o pojedinim pjesnicima, ne ćemo moći upoznati njihove pjesničke individualnosti.

Razdijeljena je ova antologija u tri knjige. Prve dvije knjige sadržavaju pjesme pjesnika pokojnika, a treća ima plodove pjesnika, što su još bili u životu, kad se ova antologija izdavala. Izdavač je dodao pod crtom i nešto bilježaka, u kojima zabilježi po koju o pjesniku, o pjesmi, ili komentira što u pjesmi. Za mnoge mu je bilješke poslužilo djelo njegova brata Frana „*Notizie istorico-critiche*“, pa se na nj gdjegdje i poziva.

U prvoj su knjizi samo dva pjesnika: Ilija Lampridije Crijević s 3 pjesme i Jakov Flavije Eboranin s 19 pjesama; u drugoj su: Ivan Karlo de Angelis s 1 pjesmom, Vlaho Bolić s 3 pjesme, Savo Zamanja[1] s 1 pjesmom i Rajmund Kunić s 5 pjesama; u trećoj su knjizi: Brnja Zamanja s 29 pjesama, Junije Rastić (de Restis) s 4 pjesme, Franjo Appendini s 1 pjesmom, Đuro Ferić s 5 pjesama, Ante Krša (Chersa) s 3 pjesme i Đuro Hidža s 2 pjesme. Dakle svega 12 pjesnika i 76 pjesama. Najobilatije su zastupani pjesnici, što su bili u životu, kad se ova antologija izdavala, i s najviše pjesama. Razlog je tome jasan. Pjesme starijih pjesnika ili su bile već izdane ili je bilo teže do njih doći, dok pjesme suvremenika nijesu još bile izdane, a izdavač ih je lako mogao dobiti od samih pjesnika. Da ih je on od samih pjesnika i tražio, dokazuje njemu upravljeni epigram Brnje Zamanje, koji je štampan na prvom mjestu Zamanjinih pjesama u ovoj antologiji.

U poređanju pjesnika držao se Appendini nekog principa: rêdâ pjesnike po vremenu, kad je koji živio. To radi dakako kod pje-

[1] Zamanja (Zamagna) zove se hrvatskim imenom „Đamanić“, kako ima Vicko Adamović u svojoj Građi za historiju dubrovačke pedagogije. I Šafařik, Gesch. d. südsl. Lit. II. 33., zove Rajmunda Zamanju Đamanićem, Chersu Kršom, a Restija Rastićem zove Stojanović, o. c. Budmani u Akad. rj. piše „Ġamańić“ (= Džamanjić).

Digitized by Google

snika, koji su bili već pokojni. Ali se gledao toga držati i u trećoj knjizi kod živih pjesnika: kod njih gleda na starost. No tu ipak Rastića meće ispred Ferića, a možda zato, što su Rastića više cijenili kao pjesnika i njegovi suvremenici, kao što ga i mi danas više cijenimo nego Ferića. Što brata Franju meće odmah uz Rastića, dapače umeće ga među pjesme Rastićeve, to se dade lako razumjeti, jer je Franjina poslanica odgovor na poslanicu Rastićevu, uz koju i stoji.

U poređanju pjesama pojedinih pjesnika ne nalazim ja da bi se Appendini držao ikakvog principa; pjesme je poređao, kako mu je koja došla pod ruku, bez ikakva obzira na to, u koju vrstu poezije koja pripada, kako su naši latinisti ponajviše i pjevali: sad odu, sad elegiju, pa epistolu, epigram, prigodnicu itd.

Ja ću poći po redu od pjesnika do pjesnika, od pjesme do pjesme, da viđu i pjesnike i pjesme, tko su, što su i kakvi su.

Knjiga prva.

I. Ilija Lampridije Crijević. Latinski je pisao Crijević Aelius Lampridius Cerva; a poslije, kako stupi u društvo „academia quirinalis“ nazva se Cervinus. Glasoviti ovaj humanist rodi se u Dubrovniku god. 1463., a odgoji se u Italiji, gdje je učio retoriku i pjesništvo Učitelj mu je bio glasoviti Pomponije Leto, koji je osnovao akademiju (academia quirinalis) god. 1468. U toj su se akademiji sastajali glasoviti učenjaci onoga vremena. Među njima je bio viđen i naš Crijević. Umr'o je u svojem rodnom mjestu god. 1520. Crijević se bavio mnogo govorništvom i poezijom. Svojim je pjesmama stekao toliku slavu, da je dobio najveće priznanje, što ga je tadašnji svijet mogao dati pjesnicima — dobio je lovor-vijenac. To se zbilo na Kvirinalu oko godine 1484. za pape Siksta IV. O njemu kao pjesniku veli Tosco (De situ orae Illyrici), da je bio „poeta eminentissimus, cui si priscis temporibus nasci contigisset, quando more hominum comparatum est, ut veteres scriptores novis semper anteponantur, ipse profecto cum antiquis vatibus passim legeretur: tanta est eius in rebus, quas decantat, eruditio et ea carminis sublimitas“.[1] Appendini, izdavač

[1] Isp. Ljubić, Dizionario s. v. C. E. L.; Appendini, Notizie istorico-critiche, tom. II. Ragusa 1803. str. 124.; Rački, Iz djela E. L. Crijevića u „Starinama“ knj. IV. str. 154. i d., gdje ima izvadaka iz mnogih

Digitized by Google

ove antologije, dodaje u bilješci uz ostalo, da je Crijevićeve pjesme prije tri godine (dakle 1808.) ispisao iz vatikanskog rukopisa[1] Dubrovčanin Antun Agić[2], podijelio ih u 9 knjiga i rastumačio mnogo mjesta bud filološki bud historijski. „Interea ex iis", završuje Appendini svoju bilješku, „quae tamquam specimen a nobis hic afferuntur, poetica Aelii praestantia aestimari non debet; plurima enim suppetunt longe excellentiora, quae nos iustis de causis edere non poteramus".

Koji su to opravdani razlozi, s kojih Appendini nije mogao uzeti u svoju antologiju drugih Crijevićevih pjesama? Premda izdavač ne kaže ništa o tome izbližega, mi se možemo lako tome dosjetiti. Znamo, da su već i suvremenici veoma zamjeravali Crijeviću, da su mu pjesme ljubavne i nečedne[3]. Zato se on kasnije i okanio take poezije, pa udario pjevati pjesme duhovne[4]. Ljubavne one i nečedne pjesme bit će da potječu iz momačkog doba pjesnikova, iz doba đakovanja u školi Pomponija Leta, dok je još bio pod većim dojmom talijanskih humanista, koji su znali sprovoditi život pustopašan i raskalašen, a pjesme im biti odsjev toga života, a mnogi su dolazili i u sukob s kršćanskom vjerom. I baš je akademija Pomponija Leta trpjela radi toga, što su je optuživali, da je protiv vjere. Bit će dakle, da su i prve Crijevićeve pjesme nastale u ovoj slobodi, koja je vladala u Letovoj akademiji, bile

---

Crijevićevih pjesama, listova i govora; „Slovinac" za god. 1882.; „Galleria dei Ragusei illustri" donosi Crijevićev život iz pera čuvenog I. Cantua; Const. Jireček, Der ragusanische Dichter Šiško Menčetić u „Archivu für slav. Philol." XIX. str. 46.; Isti: Beiträge zur ragus. Litgesch. „Archiv" XXI. str. 442.; Kukuljević „Stari pisci hrvatski", I. str. XXXIX.

[1] Taj se rukopis nalazi u vatikanskoj biblioteci pod brojem 2939., ali ima i drugi rukopis Crijevićevih djela u istoj biblioteci pod br. 1678., u kojem su većim dijelom prozaički sastavci. Isp. Račkoga o. c.

[2] Antonije Agić Malobraćanin zapopi se, kad mu umrije žena. Kad su Francuzi zapremili Dubrovnik, ode u Rim, ali se zamalo vrati natrag, a Francuzi ga zatvoriše do god. 1810. Te godine ode opet u Italiju, ali se vrati na Lopud. Pošto Austrija zapremi otoke, uteče Agić u Rim, gdje je mnogo radio u vatikanskoj knjižnici. Bio je velik prijatelj povjesničara Niebuhra. Umrije u Asiđu god. 1830. Bio je pjesnik, bogoslovac i govornik. (Isp. Ivana kan. Stojanovića s. c. str. 46.).

[3] Rački o. c. 190; isp. i Jirečeka, o. c. „Archiv" XIX. 47.

[4] Rački l. c.

Digitized by Google

odviše slobodne, a prema tome i zazorne nabožnomu izdavaču ove antologije[1].

Nego istina je, da po ove tri pjesme, što se nalaze u ovoj antologiji, ne valja suditi Crijevićevoj pjesničkoj vrijednosti, jer — ne bismo razumjeli, zašto je dobio lovor-vijenac. Nijedna od ovih triju pjesama nema veće pjesničke vrijednosti ni estetske ni etičke; zaostaju za mnogim pjesmama ove antologije. Crijević se istina pokazuje u njima kao dobar poznavač latinskoga jezika, okretan stilist i stihotvorac baš Ovidijeva sôja, ali velikog pjesničkog poleta, velikog pjesničkog nakita nema u njima. Tome je kriva doduše i građa samih pjesama: prve su dvije elegije, kako ih on sam zove, a bolje bi ih bilo nazvati poslanicama, a treća je kratki sadržaj pripovijesti drugoga pisca.

Da ih ogledamo po redu!

1. „*Ad Paulum Cortesium*". Braća Korteziji (Pavao i Aleksandar) bijahu drugovi i prijatelji Crijevićevi u Letovoj akademiji. Drži se, da potječu starinom iz Dalmacije[2]. Pavao je pomogao u Firenci povećati knjižnicu, što ju je osnovao Lovro Medici. U Rimu je imao kuću, gdje su se sastajali prijatelji književnosti i raspravljali literarna pitanja.

Pjesnik pita prijatelja, zar ga je već zaboravio, kad mu ne odgovara na pismo, a obećao je, da će mu odgovoriti. Ili ga je zaboravio, ili nema kada, ili nitko „ab urbe" (Rima) ne putuje u Ilirik, ili nema dara za govor? Tâ posla tolikog nema, a Dubrovnik je otvoren svakom gostu; za govor ima dara kao itko, ruke nema u čitavom gradu poznatije od njegove, a jamačno se sjeća i prijatelja, čija se Muza obilno naužívala njegova gostoljublja, jer su jedne dobi, jednih nauka i jedne ćudi. Zar se možda napio vode iz Lete? Naš je pjesnik mislio, da bi prije Tesej zaboravio za Pejritoja, Pilad za Oresta, Kastor za Poluksa, negoli Kortezi za nj, pa veli:

Ergo ego nunc vilis tanto contemnor amico,
Sordet et eloquio Laurea nostra tuo?
Nec mihi clara domus maiorum sanguine prodest,
Sive sit ingenio nobilitata meo?

[1] „Crvena Hrvatska" od god. 1901. br. 51. donosi bilješku, da se čuje, da će Franjevac Kalisto Tadin domalo izdati sva djela Crijevićeva. Ali to „domalo" nije još ni danas.

[2] Ljubić (Dizionario) i broji Aleksandra među glasovite Dalmatince.

[3] Rački o. c.

Digitized by Google

Iza ove gotovo Ciceronske samohvale, koja izbija još jače u pjesmi, što dolazi iza ove, pita dalje Kortezija, zašto se ne opravda, ako nije to tako, zašto ne okaje svoju pogrješku pisamcem. Kad nema razloga, da šuti, nek se javi[1].

Kako se vidi, to je obično stihovano pismo, kakvo često piše prijatelj prijatelju, bez ikakve šire podloge, bez širega značenja, nigdje ne izlazi iz granica običnog pisma. To je elegija u onome smislu, kako su se onda elegije shvaćale. Kao što rekoh prije, vanjska je forma bez prigovora; jezik lijep, misli jasne i razgovijetne, a stihovi — distisi — klasični.

Udara u oči način, kako pjesnik pita prijatelja, što muči, da mu ne odgovara. Svak će opaziti, da je to način hrvatske narodne pjesme. Narodna pjesma tako pita, a onda poriče, da ustvrdi nešto drugo. No bojim se, da bi bilo presmjelo i pomisliti, da je Crijevića tomu naučila narodna pjesma

2. „*Cum ad Polonorum regem orator a senatu eligendus esset*". Pjesma je ova nešto šireg značenja nego prva, ali se ne diže mnogo iznad nje. Kako se iz natpisa vidi, pobudu joj je dalo biranje poslanika, koji bi imao ići k poljskomu kralju. Mogu misliti, da je to ono poslanstvo, koje je išlo god. 1502., da bude kod vjenčanja ugarskoga kralja Vladislava II. Jagelonca s Anom od Candale. Išli su kao poslanici Kliment Gučetić i Marin Ranjina, koji su nosili i dar od 4500 dukata[2].

Kad se dakle imalo birati to poslanstvo, upravlja Crijević na senat dubrovački ove stihove, u kojima najprije crta, kaki treba da bude poslanik, koji će pohoditi „regis sacras domos". Mora se izabrati taki poslanik, koji će moći pjesmom uveličati darove.

Nam blando ornatum sermone decentius aurum est
Et laude adiecta maius habet pretium.
Contra illaudatum verbis sordescit ineptis,
Et fatua munus rusticitate perit.

Pa budući da

Indulget Latiis rex inter castra Camenis,
Et pariter Musis militiaeque vacat,

a u ratu bilo s kojim narodom „digna gerit Musis, carmine digna gerit", treba paziti, koga će poslati k njemu. Mütân (elinguis),

[1] Čitava ova pjesma živo sjeća Ovid. Trist. IV. 7.

[2] Rački l. c.; P. Matković, Prilozi k trg. politič. histor. republ. dubrovačke, u „Radu". VII. 259.

Digitized by Google

koji ne zna kralja obasuti hvalom (titulis), ponizit će darove, što mu ih šalju, jer

Carior est auro titulus, potiora tributis
Vatum scripta bonis regibus esse solent.

Sami će sebi biti krivi, ako izberu nevrijedna. Treba birati poslanika po kreposti i zaslugama, a ne po mitu i sklonosti patricija. Nek biraju onog, koji umije lijepo i mudro govoriti, jer

Non hic Illyrico, verum sermone Latino
Gaudet Romanos rex imitatus avos.

Tako eto Crijević traži poslanika vješta latinskom jeziku, traži oratora humanista. Crijević to čini, jer je veliki protivnik narodnog hrvatskog jezika. Dubrovnik je njemu „propago vera, verior colonia bis prolesque Quiritium", „vera Romuli colonia, bisque propago Quiritium, Romanis nec nisi digna progenitoribus"; dubrovački je pravi govor latinski, koji je „domesticus, olim Romae municeps, hereditarius urbis et vernaculus peculiaris Rhacusae sermo".[1] Prema tome mišljenju Crijevićevu tko bi dakle bio vrijedan, da ide kao „orator"?

Quod si patricius pariter vesterque poeta
Tale oratoris munus obire legor;
Roma Quirinali tribuit quam vertice, non haec
Dedecori vobis laurea vatis erit.

Pjesnik dakle preporučuje sam sebe, sam se hvali, drži samo sebe vrijednim te zadaće. A zašto to? Crijević je i drukčije svom silom radio, da bi došao kod Vladislava do priznanja svojim radom. Rački u spomenutoj raspravi iznosi i pjesama i pisama Crijevićevih upravljenih kralju Vladislavu, gdje mu nudi svoju službu, svoj um i svoje pero. Humanistička slavičnost vukla je njega za slavom i za častima, kojih se nije nadao dobiti u svom rodnom mjestu, pa je radio, e bi i on bio uzet za pomagača u kraljevim prosvjetnim pothvatima, kao što su bili neki njegovi zemljaci kod Matije Korvina. A i onako su svi južni Slaveni veoma se mnogo nadali od Vladislava i od Jagelovića uopće čvrsto držeći, da će ih oni osloboditi Turaka. (Isp. Pervolfa, Slavjane. II. str. 207. pa 218. i d.). No Crijeviću se nada nije ispunila.

Već smo vidjeli u predašnjoj pjesmi, kako je Crijević pun sam sebe. U ovoj pjesmi izbija još jače njegova taština i oholost, a

[1] Rački o. c. 170., 171., 190., 194., 195.

Digitized by Google

pogotovu je ponosan na svoj lovor-vijenac. To pokazuje, da je Crijević pravi humanist ne samo po svojim pjesmama, nego i po svojim nazorima. Značajka je humanistâ, da teže za slavom i priznanjima. Ciceronova slavičnost obuzimala je i najveće duhove među humanistima. Ni Dante se nije mogao tome oteti. Težeći za slavom težili su i za častima. Nije dakle čudo, da humanisti, da postignu slavu i čast, i laskaju i pužu pred mogućnicima i velikašima. Najveći humanist rugač i klevetnik bio je u isti mah na drugi kraj ponizni puzavac i laskavac.

Tu dakle karakterističnu crtu humanizma vidimo jasnu i kod Crijevića.

Pjesma je, što se tiče vanjske forme, korektna, distisi su pravilni.

3. „*Ad Joannem Gotium*“. Pod ovom pjesmom ima izdavačeva bilješka, u kojoj bilježi Agićeve riječi uz ovu pjesmu. Agić naime kaže, da se sam domislio, da je ova pjesma upravljena Ivanu Gučetiću, jer u rukopisu to ne stoji. To izvodi otuda, što sam Crijević u svom govoru, što ga je držao nad grobom Gučetićevim (cap. 17.), kaže za nj: „Scripsit etiam libellum, quem Delphinum appellavit“. Izdavač dodaje, da je ovo tek izvadak iz Agićeva tumačenja te pjesme.

Ovaj je Ivan Gučetić po vremenu jedan od prvih govornika i pjesnika dubrovačkih. Rodio se god. 1451., a umr'o god. 1502. S Crijevićem je bio nešto u rodu[1]. O njemu kaže Agić u spomenutoj bilješci, da je „suis temporibus et ex oratoria et ex poetica facultate etiam apud exteros satis inclaruerat“. Rački donosi izvadak iz Crijevićeva spomenutog nadgrobnog govora. Crijević ga slavi kao pisca, pa veli, da je napisao prozom djelo „*Delphinus*“, a pjesama da je spjevao „plures libellos“, da i ne spominje epigramâ. U govor upleo je Crijević i svoj epigram, u kom kaže, da je Gučetić govorio tri jezika, a da je skladao i hrvatske pjesme. Appendini govoreći o Gučetiću donosi i list, što ga je Gučetiću pisao slavni Poliziano. U tome listu Poliziano kuje u zvijezde Gučetićeve pjesme.

Crijevićeva ova pjesma samo je sadržaj Gučetićeva djela. Prema tome dakako da pjesma ne će imati velike vrijednosti. Pripovijeda se u njoj, kako je dubrovački ribar imao delfina, koji mu je bio vjeran pratilac i valjan pomagač u ribanju. Kako je delfin ribaru

[1] Isp. Ljubića, o. c. s. v. Gozze Giovanni; Appendinija, Notiz. II. 130; Račkoga, l. c. str. 197.; Jirečeka, „Archiv“ XXI. str. 452.

*

Digitized by Google

stjeravao ribe u hrpu, isporeduje Crijević poput Homera s tri poredbe: kao pastir ovce, jastrijeb ptice, mološki pas jelene. Ali s nesrećom ribarevom uhvati jednom delfin otrov i nesta ga. Na koncu pjesme dolazi apostrofa toga čuda delfina.

I ova je pjesma spjevana pravilnim elegijskim distisima.

II. Jakov Flavije Eboranin (Didak Piro Luzitanac). To je jedan od prvih i najboljih pjesnika svojega vremena, a po svome životu pravi humanist potukač. Kao što se talijanski humanisti vole potucati i svijetom prebijati, tako se je i Flavije potucao. Rodio se god. 1517. u Ebori u Portugalskoj. Nauke je izučio valjada u Salamanci. Bio je Židov, pa se pokrstio. No poslije se ili javno ili tajno odreče kršćanstva, a zato bi izagnan i pobježe iz Portugalske. Potucajući se svijetom proputova Englesku, Francusku, Italiju, Grčku, Egipat, a zaviri i u Aziju. Iza toga se spusti u Dubrovnik, gdje se nastani za 30 godina. U Dubrovniku je živio u miru, nesmetan ni od koga radi vjere, a bio se i oprijateljio s nekim viđenim Dubrovčanima: Šimunom Benešićem, Dinkom Ranjinom, Nikolom Gučetićem, Antom Medom, Mavrom Vetranićem Čavčićem, a pogotovu s Dinkom Zlatarićem, koji ga je valjada i pomagao kao mecenat. Umr'o je, ne zna se, dali u Dubrovniku ili u Novom[1]. Ne zna se, ni kad je umr'o. Izdavač ove antologije ima bilješku na str. 241., u kojoj veli, da je po svoj prilici još god. 1607. bio u životu. To izvodi iz jednog epigrama, koji se nalazi na kraju rukopisa Flavijevih pjesama drugom rukom — možda autorovom — napisan: „Cur mutem dominum meo libello, — Si quis me roget, hoc subinde dicam: Decessit prior ille; nec patronos — Asciscunt sibi mortuos poetae". To se tiče Dinka Zlatarića, koji je umr'o 1607.

Drugo ime „Didacus Pyrrhus" izvodi se ovako: Didacus je isto, što španjolski Diego (Yago, Jakov), a Pyrrhus (πυῤῥός) znači latinski „flavus".[2]

Pjesme su Flavijeve što izdane, što neizdane. Toma Krša[3] nabraja izdana djela, a to su: Cato minor, skup moralnih distiha u 3 knjige; jedna knjiga epigrama različita sadržaja; jedna knjiga

[1] Isp. Appendinija Notiz. II. str. 324. i. d. Opširnije je život Flavijev opisao Toma Krša (Tommaso Chersa): „Della vita e degli scritti di Didaco Pirro, Firenze 1826." Isp. i Budmanija, Djela Dominika Zlatarića u „Starim piscima hrvatskima" knj. XXI. str. XX.

[2] Isp. Budmanija l. c.

[3] Chersa l. c.

Digitized by Google

oda; jedna knjiga hendekasilaba i napokon elegija o glasovitim patricijskim familijama dubrovačkim. Prvo je izdanje ove elegije izišlo za živa pjesnika u Krakoviji god. 1582., za tim 1592. u Veneciji „sub signo Leonis", a treći put u Dubrovniku 1596.[1] Neizdanih je pjesama zbornik bio u Dubrovniku kod Miha Sorkočevića (Sorgo), a natpis mu je: „*Didaci Pyrrhi Lusitani Elegiarum libri III ad Dominicum Slatarichium Pataviae scholae rectorem et equitem splendidissimum; accessit Lyricorum libellus eodem auctore*". Za ovaj je rukopis znao i naš izdavač, kao što potvrđuje bilješka pred Flavijevim pjesmama u ovoj antologiji, a jamačno su i pjesme, što su u ovoj antologiji, iz njega.

Appendini veli u istoj ovoj bilješci, da je isprvice bio sumio izdati „suavissimi huius poetae lucubrationes omnes", ali da se toga nauma okanio „plurimarum elegiarum argumento deterritus". Kaki je pak bio to sadržaj, kojega se plašio izdavač naš, kazuje pisac Flavijeva života Krša. Krša naime veli, da je Flavije pjevao ljubavne i satirične pjesme. Sudeći pak po nekim pjesmama iz ove antologije, lako se je dovrći, da je ljubav kod Flavija bila opjevana drukčije nego kod pjesnika Petrarkine škole, a satira da je bila žešća i žučljivija nego u našeg Rastića, — a take su pjesme bile zazorne pobožnu redovniku i skrupuloznu odgojitelju mladeži — našem izdavaču. Mi danas moramo dakako samo požaliti, da nas nije ova antologija upoznala i s takom vrstom Flavijeve poezije. U istoj toj bilješci kaže izdavač, da je uzeo ove pjesme, što ih donosi, iz starog rukopisa, do koga je došao s pomoću Antonija Sorkočevića, dakle iz istog onog rukopisa, što sam ga gore spomenuo.

Zašto naš izdavač ovoga tuđinca uvrštava među slavne Dubrovčane, kaže sam u već spomenutoj bilješci. Kako je naime Flavije proživio 30 godina u Dubrovniku, kako se tu bio sasvim okućio i obikao, pa kako se u svojim pjesmama veoma često dotiče i dubrovačkih prilika, mislio je Appendini, da ga smije ubrojiti među Dubrovčane.

---

[1] Ponovno je tu pjesmu izdala Dubrovačka srp. štamparija u Dubrovniku god. 1903. (Srpska dubrovačka biblioteka br. 2.). Uza spomenutu elegiju nalazi se u ovom izdanju i pjesma: „Ad nobilissimum ac prudentissimum d. Michaelem Mensium, senatorem gravissimum et aerarij III. virum etc. in obitum venerabilis d. Maurij Vetranij, poetae Illyrici etc. elegia Pyrrhi".

Digitized by Google

Flavije je valjan pjesnik latinski, jamačno — barem što ja mislim — najbolji od sviju, što ih je u ovoj antologiji. Bit će, da je i Appendini zato uzeo ovoliko njegovih pjesama, dok kod pravih Dubrovčana škrtari. Brat izdavača ove antologije Franjo veli za nj, da je bio „uno dei più grandi poeti Latini, che vi siano stati dopo il secolo di Augusto".[1] Da ova pohvala nije jako pretjerana, može se svatko uvjeriti, tko pročita barem ovo pjesama u ovoj antologiji.

1. „*Ad Benessum*". Desni prijatelj Flavijev Šime Benešić, dubrovački patricij, živio je u drugoj polovici XVI. vijeka, a bio je izvrstan poznavalac i ljubitelj lijepe knjige. Glavno mu je vrsno djelo „*Praxis curiae ad formam legum et consuetudinum rei publicae Ragusinae*". On je bio prvi sakupljač hrvatskih narodnih poslovica[2].

Flavije zove Benešića u početku svoje pjesme ocem domovine, jer „regit imperio terras et iura ministrat, — Iura parum nostris cognita temporibus". To se tiče jamačno Benešićeva gore navedenog djela. — Ali ga svjetuje, da se svako jutro pobožno pomoli Bogu; nek mu ništa ne bude preče od vjere. Krasni su stihovi, kojima slavi vjeru:

Quisquis religione caret, non ille carinam
Conscendat mecum, nec mea tecta colat[3].
Religio e caelo caput extulit et nova monstra
Depulit e terris adseruitque Deos.
Prima quoque instituit ritus, atque annua sacra,
Et sua praescripsit numina caelitibus;
Distinxitque dies, et templis addidit aras,
Et docuit, quaenam ducat in astra via.
Inde hominum generi spes addita, lucida regna,
Morte obita, et patrem posse videre Jovem.
Dii quoque tum primum terras habitasse feruntur,
Visaque per noctem Numina lapsa polo.

Zato i on svjetuje Benešića, da izvrši zavjete, što ih je zavjetovao, pa da uživa mir. Lijepa je i puna poezije slika dobra, što ga daje mir:

[1] Appendini, Notizie l. c.
[2] Isp. Appendinija o. c. II. str. 100. i 311.
[3] Isp. Horat. Carm. III. 2. 26.—29.:
. . . . vetabo, qui Cereris sacrum
volgarit arcanae, sub iisdem
sit trabibus fragilemque mecum
solvat phaselon.

Digitized by Google

Pacem Dii superi, pacem date! pacis alumnus
Bos arat, et fruges larga rependit humus[1].
Pax alit unanimes concordi foedere cives,
Et mala in Ionium nubila abire iubet.

Pjesnik je sam vidio građanâ, koji nijesu imali ni blaga ni žita, pa su opet srećan vijek vjekovali, dok su glasoviti građani, bogata kraljevstva propala lomeći u bojevima svoju snagu. Povodeći se za Tibulom i Horacijem[2] kliče:

Heu male, qui primum bello turbare quietem
Ausus ab effuso sanguine tinxit humum,
Et natos ante ora patrum iugulavit, et ipsos
Post etiam diro substulit ense patres.
Nec veritus gremio natas abducere matrum
Miscuit incestis cuncta libidinibus.

Zatim ga udara teškom kletvom:

Illius ossa gravis tellus premat; illius umbram,
Illius infelix appetat ora canis.

Radi toga i moli pjesnike i zaklinje ih fočanskim pećinama, brdima Parnasa, vodama Helikona i lovor-vijencima, nek ne pjevaju nikoga, tko ratuje: nek svakoga takog prekrije kao i Herostrata vječna noć i tmina; nek mu se ne zna za grob ni za ime. Imadu pjesnici koga pjevati: eno im roda austrijanskoga, eno velikog Filipa (kralja španjolskog), koji pravedno ratuje.

Spomenuvši pravednost i prelazeći poput Horacija lako s predmeta na predmet udara pjesnik u hvalu pravednosti: Tko bi taj dar bogova mogao dosta nahvaliti? Ona sa sjekirom u ruci, a nepomična oka jednako sve važe; prezire blago i oružje kraljevâ, odbija ponizne molbe siromahâ[3]. Pjesma se završuje s ovim pozdravom pravednosti:

Salve decus addita terris,
Mundi oculus, per quam fasque, piumque viget.
Te sine magna parens rerum natura videret
Omnia in antiquum rursus abire chaos.

---

[1] Isp. Horat. Carm. IV, 5. 17.—18.:
Tutus bos etenim rura perambulat,
Nutrit rura Ceres almaque Faustitas.
Isp. s ovim Flavijevim i Horacijevim mjestom Tibula I. 10. 45.—50.

[2] Isp. Horat. Carm. II. 13.; isp. Tibula I. 10. 1.—4.

[3] Isp. u Horat. Carm. III. 2. 17. cirkumlokuciju hrabrosti. Možda je Flavije ovu sliku izveo imajući pred očima kakvu umjetninu, sliku ili kip.

Digitized by Google

Već ova sama pjesma prikazuje Flavija vrsnim pjesnikom. Stihovi mu teku glatko, da je milota; nema tu ni traga mučnoj versifikaciji, nema teškog i usiljenog natezanja s metrom i pjesničkom dikcijom, nego je sve prirodno, lako i lijepo. Poput Horacija ne drži se čvrsto niti, koju zaprede s početka, nego prelazi, skače lirske skokove, ali ni u tom skakanju nema sile, nema nesuglasica, nego sve jedno iz drugoga lijepo izlazi, jedno s drugim stoji u savezu, sve se stječe, otkud je poteklo. Misli su mu poletne, slike žive i jasne. Već u ovoj pjesmi udara u oči oštrina riječi, kad pjesnik ima da kori. Naći ćemo u pjesnika još ljutu posjeklicu mjesto obzirna prijekora, kad treba udariti na protivnika. Sviju je humanista oružje, što ga nose u boj protiv neprijateljâ, oštro, pa tako i Flavijevo.

2. „*Ad eundem*". I ova je pjesma upravljena Benešiću, ali s njim nema gotovo ništa posla, još manje nego ona prva. Pjesnik uzimlje prijatelja samo kao natpis, da tako rečem, kao pokrovitelja svoje pjesme, apostrofira ga s kojom riječi, a onda raspreda svoju pjesmu sasvim samostalno. Tako radi i Horacije u mnogim svojim pjesmama.

Ova pjesma govori o pjesnikovu zatočenju. Benešić je valjada — ili pjesnik to sam fingira — nekom zgodom izbrajao zla i nevolje, što ih donosi zatočenje, a pjesnik mu odgovara ovom pjesmom. Nije, veli, sve zlo ni u zatočenju. I Odisej je bio prognanik, otkako je otišao s Itake, pa dok se nije vratio. Pa napokon svaki je prognanik, koji boravi daleko od očinskog ognjišta; nema razlike, proždene li ga tiranin, ili otide sam od svoje volje. I ja, veli pjesnik, već se dugo potucam svijetom daleko od rođene grùdê; koliko sam proživio zla ili dobra, ne mili mi se ni sjećati. Ali je meni svejedno, gdje bio, da bio: svud je isto sunce, isti mjesec, iste zvijezde, svud je voda iz vrela slatka, a iz mora slana, a napokon sve čeka jedan put, jedna kuća:

Verum seu Thracia regna
Sive coloratos visimus Aethiopas,
Idem sol nobis, eadem quoque luna, diurnae
Altera fax lucis, altera noctis iter.
Iidem ignes, eadem lucebant sidera coelo,
Fontis aquae dulces, et vada salsa maris.
At cum fata vocent, hinc illinc tramite recto
Ibimus: una via est omnibus, una domus.

Posljednje ove riječi podsjećaju na Horacija Carm. I. 7., a posljednji stih na Carm. I. 28. 15.: „Sed omnis una manet nox —

Digitized by Google

et calcanda semel via leti", dok se sama misao javlja i češće kod Horacija[1].

Možda je baš spomenutom pjesmom Horacijevom i naš pjesnik zaveden, da ovako sudi o svom progonstvu. Primjer Teukra, koji govori kod Horacija (l. c.), kad mora otići iz domovine Salamine:

Quo nos cunque feret melior fortuna parente,
Ibimus, o socii comitesque.
Nil desperandum Teucro duce et auspice Teucro . . .

To je Teukrovo mišljenje mogao i naš pjesnik stim lakše prihvatiti, što je to bilo općeno mišljenje humanistâ: progonstvo i potucanje snosili su oni lako, rekao bih dragovoljno. Pa baš možda ne bi bilo presmjelo ustvrditi, da se naš Flavije u ovom pregaranju poveo za možda najvećim humanistom Danteom. I Dante se, kad je bio prognan iz svoje domovine Firence, tješi, da može i drugdje naći kruha, da može svijetlo zvijezda svagdje gledati, i da je sav široki svijet njegova domovina[2]. Velika Danteova slava povukla je i Flavija, da se u nj ugleda, da se tješi njegovom utjehom.

Ali da Flavije nije ipak tako lako snosio svog zatočenja, da nije tako laka srca pregarao, vidjet ćemo, kad kasnije budemo govorili o pjesmi *„De exilio suo"*.

3. *„Solimani laudes"*. U prvi je čas teško shvatiti, koji su razlozi naveli Flavija, da spjeva ovu pohvalnicu neprijatelju Europe Sulejmanu, a to još više, kad pjesnik na koncu ove pohvalnice lije gorke suze nad nesrećnom sudbinom svojih zemljaka, koja ih je snašla od moćne ruke Sulejmanove. Pjesma je naime ova — kako se iz nje same razabira — spjevana namah nekako, kako je turski admiral Hajredin osvojio Erceg-novi 13. lipnja 1539., a s njim i tvrđavu Španjoli, koju su bili podigli tako oko godinu dana prije Španjolci ratujući protiv Turaka kao saveznici kršćanskih vlasti. Tonom Horacijevim[3] počinje Flavije pjesmu:

Ite procul furiae vanaeque innata iuventae
Gaudia: peccatum est iam satis: ite procul.

Pjesnik ne će više da pjeva ljubavnih pjesama; sad je drugo doba, dapače bi sad volio, da mu nitko ne može reći, da je i bio

[1] Isp. Hor. Carm. I. 4. 13. i d., II. 3. 25. i d., II. 14. 1. i d., II. 18. 32., III. 1. 14., IV. 7. 16.; isp. i Stac. Silv. II. 1. 218. i d.

[2] Isp. Šrepela, Preporod u Italiji u XV. i XVI. stoljeću. Zagreb 1899. str. 111.

[3] Isp. Horat. Carm. I. 2.

Digitized by Google

„lusor amoris“; želio bi, da pjeva pjesme čiste, koje bi mogla čitati kći pred materom, zaručnica pred zaručnikom[1]; želio bi, da ne pjeva ništa nego ratove, koje bije na moru „regum maximus Othomanes“.[2]

Iza ovoga uvoda, koji se evo ne slaže s pjesmom prvom, gdjeno onako teško kune onoga, koji je izmislio rat, a moli pjesnike i zaklinje ih, da ne pjevaju ni o kome, tko ratuje, hvali evo na način Horacijev silnog Sulejmana. Ne ću baš reći, da je kopirao koju Horacijevu pjesmu, ali sva pjesnička naprava, sav način hvaljenja miriše tako dušom Horacijevom, te vidiš odmah, da je pravi učenik Horacijev.

Kralju kraljeva Sulejmane — počinje se hvala s apostrofom — tko da izreče tvoju slavu, tko da dostojno opjeva tvoja djela![3] Pobjednik si na Rodu, Dunav si krvlju zamutio. — Iza ovog se s mnogo pjesničke snage kratko, ali krepko crta boj kod Mohača (1526.), gdje je poginuo i sam kralj Ludovik.

Donec erunt reges et pax et bella por orbem,
Ille dies nostro carmine notus erit[4].
Cum male Pannoniis iuvenis rex fretus in armis,
Dum fugit, effusum est ipse sequutus equum.
Ah! puer infelix, quis te furor egit in hosten?
In tua cur properas funera? Cede Deo[5].
Ecce super fortes acies lunataque signa
Frena recusantes Mars pater urget equos.
Pone subit niveis victoria concolor alis,
Et gerit invicta laurea serta manu;
Serta tuis olim non dedignanda triumphis
Dis genite, aeternos et geniture Deos.

Tko bi mogao izbrojiti sve Sulejmanove pobjede?

Deficiunt vires et rerum pondere pressa
Pieris incoeptum pene remittit opus.

---

[1] Samo izdaleka sjećaju ove Flavijeve riječi Ovidijevih u Trist. II. 247.—255.

[2] Isp. Ovid. Trist. II. 317. d. No po cijeloj svojoj zamisli ovaj je Flavijev uvod vrlo nalik uvodu Stacijevu u pjesmi „Balneum Claudii Etrusci“, Silv. I. 5., a donekle i Silv. I. 6.

[3] Isp. Horat. Carm. I. 6. 13. i d. Slično se nabrajaju pobjede Mesaline u panegiriku Mesalinu, koji se pripisuje Tibulu, st. 106. i d.

[4] Isp. s ovim riječima Stac. Silv. I. 6. 98.—102.: Quos ibit procul hic dies per annos! — Quam nullo sacer exolescet aevo! — Dum montes Latii paterque Tybris, — Dum stabit tua Roma, dumque terris — Quod reddis, Capitolium manebit. Isp. Sil. Italic. Punic. IV. 400.

[5] Isp. Horat. Epod. VII. 1.: Quo quo scelesti ruitis?

Digitized by Google

Zato pjesnik zove samoga cara, da mu dade snage i sila, da ga može dostojno opjevati, kao što i Vergilije među bogovima zove i Augusta (Georg. I. 24.), a i Stacije (Silv. I. 4. 22.—23.) ne će da zove bogove nego samog Rutilija, kojemu pjeva pjesmu.

Pjesnik ne spominje izrijekom više nijedne Sulejmanove pobjede nego onu kod Ercegnovoga. Krasna je i do suza ganutljiva tužaljka, što je tuži nad grobom svojih zemljaka. I nehotice mi, veli, nagoni suze na oči i pjesmu žalostinku nedavno na obalama ilirskim potučeni Iberanin. Gdje su Tago i Durije, gdje su visoki Pirineji, gdje ore pobožni Oščanin (Oscensis) i hrabri Asturac, u zemlji najslavnijoj pod nebom, gdje je bila slatka kolijevka moga roda, tu je rođen i Iberanin, koji sada hrani svojim tijelom ptice mora Jadranskoga[1]. Tužni Iberanine, nije ovo bio Getulac, „puram nitens in hastam“[2] ni Numiđanin ni Afričanin, nego žestoki Masagećanin, neošišani Gelonac i Gećanin, „raptus e gremio matris in arma“: sve hrabreni junaci, koji stalno stupaju k pobjedi. Ali se tješi, da nijesi pobijeđen od rđava neprijatelja.

Čudno nam, velim, zvoni ovaka hvala neprijatelju Evrope, a pogotovu krvniku naroda, u kojem je pjesnik ove hvale našao zakloništa i mira, krvniku i pjesnikovih zemljaka, koje on oplakuje, dok onoga, koji ih je uništio, slavi i diže u nebesa. Ova ovdje hvala ne smeta pjesniku, da onog, koga ovdje hvali, zove u drugoj jednoj pjesmi pogrdnim imenom „semivir“. Naglasio sam već, da je Flavije pravi humanist-pjesnik i u drugom pa i u tome: umije hvaliti i slaviti, kako hoćeš, ali i grditi, koga je nedavno hvalio. Da pak u ovoj pjesmi hvali Sulejmana, da slavi njegove pobjede nad kršćanskim narodom, dalo je povoda Flaviju stanje Dubrovnika u ovo doba, zavisnost Dubrovnika od Turaka. Pritisak Osmanlija silio je Dubrovčane, da rade mnogo toga, što im nije baš od srca išlo. Tako su se Dubrovčani za volju svoje kramarske politike morali veseliti turskim pobjedama, a svoje veselje morali su i javno pokazati pucajući iz topova. Osobito je žalosno to veselje bilo, kad su Turci počeli pobjeđivati kršćane. Tako je baš Sulejman pisao Dubrovčanima iza pobjeda, kojima se divi Flavije u svojoj pjesmi, neka se vesele (laetitiam pariter et exultationem faciatis). Kad je sultan iza bitke kod Mohača javio

[1] Isp. Verg. Aen. IX. 485.: Heu, terra ignota canibus data praeda Latinis — alitibusque iaces.

[2] Isp. Verg. Aen. VI. 760.: pura iuvenis qui nititur hasta.

Digitized by Google

Dubrovčanima svoju pobjedu, zaključi „Consilium Rogatorum“ poslati k sultanu poslanstvo s darovima u vrijednosti od 2000 dukata „signo leticie nostre pro victoria parta contra regnum Hungarie per eum occupatum“.[1]

Kad ovo, što rekoh, uzmemo na oko, bit će nam jasno Flavijevo slavljenje Sulejmana. To je, da tako rečem, službena slava, zapovjeđeno veselje. Za volju svoje slobode Dubrovčani su eto igrali i pjevali. kad bi bili morali plakati.

Još teže nego Flaviju, tuđincu Židovu — otkidala se od srca Flavijevu prijatelju Mavri Vetraniću Čavčiću njegova „Pjesanca slavi carevoj“, koja se na nekim mjestima podudara s Flavijevom pjesmom. „Dum Mavar“ slavi Sulejmana, govori o propasti kršćanskih država i Dubrovnik opominje, da bude na oprezu. Ma da je sad Turcima u milosti, neka se ipak ne pouzdava ni u blago ni u zidove ni u pomoć kršćanâ, nego neka „i mimo sve ino i dvori i služi otmansko koljeno“. Samo se meni čini razlika između slave obaju prijatelja: kod Vetranića čitaš između redaka neku pritajenu tugu i žalost nad propasti kršćana, a naročito njegova naroda, dok kod Flavija toga nema. I ako je on s Hrvatima dijelio kuću i kruh, nema za njih nijedne tople riječi, nema ni utjehe, da ih utješi. Tuđa krv. . . .

Pjesma je drukčije lijepa, dikcija veoma živa, pjesnički nakit veoma pristao.

Već sam rekao, da iz čitave pjesme diše duša Horacijeva. Treba isporediti samo s ovom pjesmom Horacijevu hvalu Augustu (Carm. IV. 14.), pa će se vidjeti, da sam istinu pogodio, kad sam rekao, da je Flavije pošao tragom Horacijevim, osim što je ovdje ondje posudio u opravi po štogod od drukud. Horacijev je učenik i u epitetima: gotovo svako ime naroda, što ga spominje, dobiva karakteristični epitet. Neka su taka epiteta uzeta baš od Horacija. Povodeći se za Horacijem spominje i plemena, koja uzimlje i Horacije, kad mjesto zemlje navodi narod, a mjesto plurala rado uzimlje u tom slučaju singular, n. pr. Getulus nitens in parvam hastam, Nomas infrenis, non levis Afer, intonsus Gelonus itd.[2] Usklika i retoričnih pitanja ima dosta — kao i kod Horacija. U čitavoj pjesmi jedino nas se ugodno doima čuvstvo i ljubav pje-

[1] Isp. Const. Jirečeka, Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte u „Archivu für slav. Phil “, Bd. 21. str. 408.

[2] Isp. kod Horacija: profugi Scythae, asper Dacus, saevi Liburni, Cantaber indoctus iuga ferre itd.

Digitized by Google

snikova za svoje zemljake: on se divi Sulejmanu, u čudo ga tjeraju njegova djela, ali pjesnikovo srce cvili nad nesrećom svojih.

4. „*De Lusitanorum tumulo in urbe Ferraria*". To je nadgrobnica od 9 elegijskih distiha, a namijenjena je istim onim Španjolcima, koji su izginuli u boju s Turcima u tvrđavi Španjoli, a koje je pjesnik oplakao i u pjesmi, što je pred ovom.

Duše pokojnikâ glase se iz groba putnika, koji onuda putuje, i kažu mu, tko su. Da tu leže, htjela je zla sudbina i strašni kralj (Sulejman). Po putniku poručuju duše ljudima:

Esse aliquid manes; neque nigrae cuncta favillae
Cedere, ubi e gelido corpore vita fugit;[1]
Esse deos scelerum ultores, sua praemia iustis
Qui tribuant; nullis fraudibus esse locum.

Osim ovih navedenih stihova nema u toj pjesmici ništa osobito. To je obična nadgrobnica, kakvih ćemo naći dosta i u grčkoj antologiji.

5. „*Ad Nicolaum Gotium*". Nikola Gučetić (vulgo Vitković) rodio se u Dubrovniku god. 1549. Od malih je nogu zavolio nauku, pa ga često i zora zatekla, gdje čita Aristotela, Platona, Tomu Akvinskoga i dr. Iz Dubrovnika se nije nikamo ni makao, jer je bio zapriječen državnim poslovima. Bio je i rektor republike. Bio je veoma učen i plodan pisac. Pisao je talijanski i latinski. I ako svjetovnjak, dobi — što se veoma rijetko događalo — od pape Klementa VIII. naslov: „Doctor in theologia et philosophia". U napuljskoj se universi govorilo u predavanjima prava, filozofije i teologije: „auctoritas tanti viri Gozze sufficeret nobis". Napisao je 16 djela što latinskih što talijanskih, sadržaja filozofskoga, moralnoga, političkoga, juridičkoga, retoričnoga[2].

Flavije je jamačno prijateljevao s Gučetićem ovim, kao Crijević s njegovim bratom Ivanom, pa mu prikazuje lijepu ovu pjesmu. Pjesma sama, kao ni druge, nema nikakva posla s natpisom; Gučetić se samo s početka spominje, a onda prelazi na drugo, na ljubav prema domovini.

[1] Isp. Propercija V. VII. 1.—2.: Sunt aliquid manes: letum non omnia finit, — Luridoque evictos effugit umbra rogos. Isp. i Juven. Sat. II. 149.: Esse aliquid manes . . . .

[2] Isp. Ljubić, o. c. s. v. Gozze Nicolò; Appendini, Notiz. II. 66.; Adamović Vicko, Građa za istoriju dubrovačke pedagogije, I. dio, Zagreb 1885., str. 33.; Ivan kan. Stojanović, o. c. str. 38.

Digitized by Google

Gučetić je negdje rekao — počinje se pjesma — da je svakomu svoja djevojka draga, a pjesnik će mu dokazati, da je od djevojke draža domovina. Mijenja se momačko mišljenje, mijenja se ljubav, a rijetko žena čuva vjeru, dok ljubav prema rođenoj grùdi drži ljude Herkulovom snagom. Pjesnik, da to posvjedoči, navodi Odiseja, koji rastrga sveze Kalipsine i Kirkine, jer ga je vukla želja za domovinom; navodi Scipiona Afrikanca, Decija, Bruta, Mucija Scevolu i Temistokla.

Iza ovako općenih misli prelazi pjesnik na sebe, pa veli: I sâm se dugo već potucam daleko od domovine; često bih htio, da se nje i ne sjećam, ali mi i nehotice dolazi pred oči njezina slatka slika.

Quacunque ingredior, lentus quacunque resedi,
Insequitur custos, haeret et illa comes.

Po tome krasno crta pjesnik osjećaje onoga, koji je daleko od domovine, pa se sastane s kojim zemljakom. To je tako vjerna slika, da joj se valja diviti; te je osjećaje osjećao svaki, koji je — makar i kratko — bio daleko od rodnoga kraja. Pjesnik naš to ovako izvodi: Reče li mu tko: eno ti dođe gost iz očinskih krajeva, dođe mi taj, kao da je s neba sišao. Je li rodilo žito? Je li dozrelo grožđe? Je li ponijelo što ulje? Stid me je reći, ali pitam i to, teče li Monda (rijeka u pjesnikovoj domovini), kud je i prije tekla. Sve ga ispitujem, on mi odgovara, a mene obuzimlje tisuću radosti. Opet ga propitkujem, je li mu poznata Ebora, oko koje žubori voda u vodovodu, što ga načini kralj Ivan[1].

Pjesma se svršuje s krasnim stihovima, u kojima se zrcali velika pjesnikova ljubav prema domovini.

Donec in hos ibit vitalis spiritus artus,
Illa meo nunquam pectore deciderint.
Videre illa[2] meos Nonis Aprilibus ortus,
Iam tenebris pulsis, et veniente die,
Cum virides oleas, palmasque Oriente petitas
Spargit humi vulgi candida religio.
Annus et hic magno fertur victore Selino
Nobilis imperii clade Paretonii.
At mihi iam brumis fugientibus aucta duabus
Annumerat bis sex Elis olympiadas.

Ne mogu reći, da me se ijedna pjesma klasičnih latinskih pjesnika, a još manje u novolatinskoj poeziji, dojmila kao ova. Nema

[1] Isp. Ovid. Trist. III. 12. 33. i d.
[2] sc. moenia Eborae.

Digitized by Google

tu šablone, nema mitološke stafaže, nego je izrečeno sve jednostavno i jasno; čuvstva su istinita i žarka, a nama tako blizu, da tako rečem, tako moderna. Pjesma ova bez sumnje pripada među najljepše Flavijeve pjesme, što ih je ovdje, a jamačno među najljepše uopće u ovoj antologiji. Ako je ono pregaranje u prvoj pjesmi Benešiću izazvala imitacija Horacijeva Teukra, a možda i Dantea, ovu je pjesmu nadahnulo srce, u koje je Bog usadio ljubav prema domovini.

6. „*De origine domus Saracae apud Rhacusanos ad Joannem Saracam*".

„Latinsku knjigu proslavi i Flavije Eborensis, portugalski Jevrejin, koji pribježe u Dubrovnik, a umrije u Kotoru. Ispjeva sve pasove dubrovačkog plemstva od postanja grada po bajkama poznatijem o Pavlimiru, koji se iz Rima vraćao sa svojim drugovima, među kojijem u glavu spominje nekog Saraku". Tako piše Ivan kan. Stojanović (o. c. str. 25.). Djelo tako, vidjesmo, spominje i Krša, pisac života Flavijeva. Iz toga djela nije ova pjesma, kao ni i ona, što dolazi poslije: „De origine domus Mensiae".[1] O ovom Saraki, komu je ova pjesma prikazana, ne znam ništa reći, a u samoj se pjesmi ne spominje o njemu ništa. Pjesnik spominje nekog Marina, za kojeg veli, da je sad poslanik na carskom dvoru, zove ga „učenim" i moli ga, da bude priklonit njegovu poslu:

Nam licet exiguae nobis in carmina vires,
Ibimus audaces, quo tua iussa vocant,
Ne tot avos et tot maiorum insignia facta,
Tot titulos valeat perdere longa dies.

Iza ovakog uvoda govori pjesnik o vrijednosti pjesme, koja jedina čuva živu uspomenu na slavne ljude i slavna djela, koja bi se bez pjesme izgubila u tmini zaboravi[2]. Zatim navodi nekoliko primjera slavnih ljudi i djela, ali ne iz stare, nego iz novije historije: španjolskog kralja Ferdinanda, Granadu („drugu Troju"), Vaska de Gamu. Patriotični pjesnik spominje samo slavu svoje domovine. Zatim tek prelazi, da razloži, otkud potječu Sarake.

[1] Nije naime ono djelo Flavijevo, što ga spominju Stojanović i Krša, bilo zbirka pjesama o pojedinim dubrovačkim porodicama. To je bila samo jedna poveća pjesma (118 elegijskih distiha), a natpis joj je: „De illustribus familiis, quae hodie Rhacusae extant anno 1582. Cal. Jan. Ad amplissimum senatum Rhacusanum. Didacus Pyrrhus". Tu izbraja te porodice i o svakoj kaže dvije tri.

[2] Tako i Horacije slavi moć pjesme u Carm. IV. 8. i IV. 9.

Digitized by Google

Prvi je Saraka došao s Belom (Pavlimirom). Valjan je junak bio Saraka; pjesnik opisuje njegovo junaštvo u akciji. Opis taj veoma podsjeća na Horacija Carm. III. 2. 2.—12. Evo, kako ga pjesnik opisuje:

Nullus in arma prior, nullus prior impulit hostem,
Sive pedes miles, seu cataphractus eques.
Et modo luce palam pugnat, modo noctis in umbra
Impiger hostiles praevenit insidias.
. . . . . .
Oh quoties illum trepidi Matrona tyranni
Vidit et his longum vocibus ingemuit:
Nam quis te nostris hostis Deus intulit oris,
O iuvenis, quo non fortior alter homo?
Ut deserta nurus nigris in vestibus iret,
Iret et in nigris vestibus orba parens;
Et tua sollicitos turbarent arma colonos,
Et foret in totis undique luctus agris . . .

Kao što Eneja[1] sokoli svoje drugove, tako — gotovo istim riječima — sokoli i Saraka svoje, a i tješi ih poput Eneje:

Haec quaesita diu sedes, haec meta laborum,
Hic licet ingratam solvere militiam.
Nam qua saxa modo pulsat maris unda refusi,
Et natat in pigris sutilis alnus aquis,
Iam locus urbis erit, quam fetam armisque virisque
Evehat Illyrico Blasius imperio.
Divi aderunt, Divis auctoribus aurea surgent
Moenia, victurae stabit et urbis honos.
Interea sua cuique Deus sit dextera: ferro
Fit via; ab ignavo pectore nulla salus.

Otuda je slavna kuća Sarakina.

Tako pjesnik svrši pjesmu, a evo na svršetku slave Sarakine uhvati lijepu priliku, da uplete „vaticinatio rex eventu", da ukratko, ali lijepo proslavi Dubrovnik.

7. *„In obitum Joannae Hetruriae reginae"*. Slava Mediočejevaca širila se po svem svijetu, a znadu za nju i naši Dubrovčani. Kuzma de Medici odlikovao je god. 1567. našega Ranjinu redom sv. Stjepana. Isti taj Kuzma imao je sina Franju, koji ga je naslijedio u vladi. Franjo je bio oženjen Ivanom, sestrom cara Maksimilijana II. Prigodom njezine smrti pjeva Flavije ovu pjesmu: oplakuje nju, a ujedno slavi Kuzmu, kojega zove „velikim", i Franju, kojega zove „dux ducum".

[1] Isp. Vergil. Aen. I. 198.—207.

Digitized by Google

U prvim stihovima pjesnik žali za pokojnicom, koja pade, kao što pada proljetna ljubica, kad udari kiša, a pri tom se okaša na liječnike, a bi reći i na Junonu, Lucinu i Feba, koji dopustiše, da kraljica umre. Smrt kraljičina izazivlje u pjesnika refleksiju o smrti, koja nikog ne štedi. Ta je refleksija posuđena od Horacija, a glasi:

Cum suprema manu legerunt fila sorores,
Nox manet una omnes et Stygis atra palus;
Nec remeare licet: consurgit aheneus alte
Murus, et infernas stat canis ante fores[1].

No pjesnik se, i ako nije kršćanin, tješi kršćanskom vjerom: kraljica nije sva umrla; njezina se duša oslobodila okova tijela i eno se vinula na nebo. Otuda ona smiješeći se sluša teški jauk i bolne uzdisaje svoga čovjeka; otuda ga tješi, da će i on k njoj gore, ako i kasnije, doći; otuda ona pòglêdâ kćer i sina, pa ga svjetuje, da se ugleda u oca i djeda Kuzmu, a neka ima na umu i slavna imena austrijske kuće; nek radi tako, da mu se budu i Etruščani divili, a Italija gledala u njemu stare junake. Poslije toga nestane je:

Dixit et a laeva micuere impensius ignes,
Et rutilam visa est ducere stella facem[2].

Ovo je pjesma prigodnica, ali joj pjesnik uski okvir umije raširiti time, što hvali rod pokojničin s obje strane, pa lijepom onom refleksijom o smrti i kršćanskim uvjerenjem u budući život.

8. *„De commentariis Indiae medici Veronensis. Ad Dominicum Slatarichium iuvenem clarissimum et equestri dignitate insignem“*. Zlatarić je bio Flaviju prijatelj, a valjada i mecenat, pa mu je Flavije prikazao svoje neizdane pjesme. Valjada je i ova iz tog zbornika. Ovdje pjesnik slavi Zlatarićeva prijatelja Franju Indiju Veronjanina. To je bio u svoje vrijeme glasovit filozof. Svojemu prijatelju Zlatariću prikazao je djelo „De mediis virtutibus, quae ad summas conducunt“.[3]

[1] Isp. Horat. Carm. II. 3. 15. i d.; II. 13. 19. i 20.; I. 28. 15.—20., otkud je uzeto i ono „nox manet una omnes“.

[2] Ovu je sliku jamačno potakla slika u Vergil. Aen. II. 692.—694.:
Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore
Intonuit laevum et de coelo lapsa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.

[3] Appendini Notiz. II. 227.; Budmani l. c.

Digitized by Google

Pjesnik zove Feba, nek dođe i povede sa sobom Muze i viteza Zlatarića; Muze nek budu ovjenčane bršljanom i lovorom, a vitezu će biti oko vrata „regia torquis".[1] Neka Febo udari u zlatni plektar, ali neka ne pjeva djela Jupiterovih, nek se ne zanosi za nimfom Peneidom, jer su to već pjesnici opjevali; sad treba crpsti iz novog vrela[2]. Pijerida nek pjeva, a odjekivat će gaj, gdje stoji Verona „deûm sedes: non ulla leoni — gratior Adriaco nec mage fida domus". Pjesnik slavi Veronu, koja se junački borila, dok je bilo boja, a sad u blagom miru goji šume Aonidâ, odgaja valjane gojence. Među ovima se ističe filozof Indija. Prelazeći tako zgodno na slavljenje Indije, pjesnik ga uspoređuje zemlji Indiji, koja daje bjelokost, zlato i drago kamenje, ali filozof Indija više vrijedi od svega toga. Kad ga je pjesnik obasuo velikom hvalom, želi mu, da žive i da se proslavljuje. Pjesma se svršuje, da dolazi Febo s Muzama i sa Zlatarićem, zrakom se razliježe pjesma, a cijeli kraj zamiri asirskim mirisom.

Pjesma ova trpi od mane, od koje trpe sve ovake pjesme: puna je pretjerane hvale; pjesnik ne štedi tamnjana. Pjesničko joj je ruho veoma pristalo, osobito je lijep prvi dio, gdjeno pozivlje Feba, pa pohvala grada Verone. Poredba između filozofa Indije i zemlje Indije odviše je silom nategnuta.

9. *„In nuptiis virginis Mandotiae et Petri Albani"*. To je epitalamij. Katul je svojim glasovitim epitalamijem našao mnogo imitatora; neki su ga se sasvim držali, ali Flavije je slobodan, ni u čem se ne ugleda u Katula.

Pjesnik zove Junonu, da pomogne mlade, koji se vole. Ocrtavši njihovu ljubav pjesnik ih uspoređuje po rodu: oboje su odlična roda; jednake su dobi, jednaka mišljenja, jednake ljepote, samo što je ona ipak ljepša. Djevojkama i pristaje ljepota; njima dolikuje lijepo lice, krasna kosa, a junacima krv i pokolj. Hektor je dolazio iz boja krvav i okaljan, a dočekivale su ga sestre lijepo uređene i nakićene. Čistoća se mili bogovima[3]. Pjesnik navodi za primjer sv. Klaru. Po tome slavi pjesnik vjeriničinu marljivost, a

[1] Zlatarić je bio od mletačke države odlikovan viteštvom (eques auratus).

[2] Slično — a možda slučajno — pozivlje Apolona Katul u epitalamiju (Carm. LXI.); isp. kako pozivlje Bakha i Cereru Tibul I. 3.—4.; II. 5. 1. i d.

[3] Isp. Tibul. II. 1. 11.

Digitized by Google

to je miraz djevojački. U to dolazi Junona, iza nje ide Amor, Sloga i ptica paun. Pjesnik se čudi toj pratnji, a Junona mu tumači: Amor gađa ljubavnom strijelom i veže vječitim vezom ljubavi, Sloga svodi vjerenike u bračnu postelju, goni od njih svađe i ružne riječi, a paun kad raskrili krila, puni se kuća djece.

Pjesma ova pripada među pogore Flavijeve pjesme u ovoj antologiji i po kompoziciji i po obradbi[1].

10. „*De origine domus Mensiae apud Rhacusanos*".

I ova pjesma ide u red onih genealoških pjesama o dubrovačkim glasovitim kućama. Jamačno među najglasovitije pripada kuća Menčetićâ, koja je dala glasovitih ljudi dubrovačkoj književnosti. Appendini (Notiz.) navodi 11 Menčetića, koji su se odlikovali na književnom polju. Kuću Menčetićâ, kao i kuću Sarakinu, dovodi naš pjesnik u svezu s Pavlimirom. Pjesma je loša i čini mi se najlošija Flavijeva pjesma, što ih ovdje ima. O podrijetlu Menčetićâ radi samo prva polovica pjesme, dok se u drugoj slavi neki Anđelo Menčetić, o kojem ja ne znam ništa reći, niti ga Jireček spominje igdje među Menčetićima[2].

Pjesnik izvodi rod Menčetićâ od odlična mladića, kojemu je bila kolijevka, gdje je kuća Evandrova, gdje žuti Tiber valja mutne vale, a bio je roda Cezarova. Pavlimiru (Belu) bješe od malih nogu drag prijatelj, a kako je običavao sjediti uz kraljevski stô (mensa), dobi ime Mensius. Pjesnik će od svih Menčetića da proslavi samo Anđela (Angelus), koji je „novus nostris Scaevola temporibus". Zato se moli sv. Vlahu i bogovima, da sačuvaju domovinu takog junaka.

11. „*De portu Grusiae*". To je kratki epigram lijepoj dubrovačkoj luci Gružu. Pjesnik se divi njenoj veličini, jer je veća od Aulide, a može u nju stati tisuću lađa. Ljepotu joj uvećava, što

[1] Samo izdaleka sjeća ova pjesma Stacijeva epitalamija „Stellae et Violentillae" (Silv. I. 2.): i kod Stacija se sastaju ova božanstva na piru, a paun znači isto ovo, što i kod Flavija. Paun je uopće stalna ptica Junonina; cfr. Mart. XIV. 85., 2; Claud. In Eutrop. II. 330.; Ovid., Ars. amat. I. 627.; Juven. Sat. VII, 32. Klaudijanova pjesma „In nuptias Honorii et Mariae" nema nijedne dodirne točke s Flavijevom pjesmom.

[2] Isp. Jirečeka u „Archivu" XIX. str. 60., gdje je ispisana porodica Menčetića sve od Vlaha Menčetića, koji je živio u XIV. vijeku, pa do XVI. vijeka.

Digitized by Google

je u blizini Rijeka (Umbla) i malo ostrvo Daksa. Ima u Gružu i slatke vode, ima „celsa palatia regum“ i hram sv. križa[1].

12. „*De ultimis Portugaliae regibus, qui aetate mea vixerunt*“. Nije ovo epska pjesma, kako bi se moglo pomisliti po natpisu, nego je elegija u onom značenju, kako su elegiju onda shvatali. Da je spjevana u drugom, lirskom mjerilu, bila bi oda, kakve su ode Horacijeve.

Pjesnik ne će da pjeva sve kraljeve portugalske, jer mu Mart zapovijeda[2], da pjeva samo pet posljednjih. Od njih je prvi Emanuel (1495.—1521.), koji je srećnim ratovima ojačao moć Portugalske. Iza njega vlada Ivan (1521.—1557.), kojemu će ostati vječna slava[3] poradi vodovoda, što ga je načinio u pjesnikovoj Ebori. Iza Ivana primi žezlo kralj Sebastijan (1557.—1578.). Bio je to mladić pun lijepih nada, „at omnes spes hominum fragiles deliciaeque breves“. Lijepe su i pune patriotskog čuvstva riječi, što ih pjesnik posvećuje Sebastijanu, njegovoj zloj sreći. Vrlo je živa apostrofa: „Bijedni mladiću[4], koji te bijes goni u rat! Pričekaj, doći će doba, kad ćeš se moći svjetovati, s kim bi se borio, koga bi se klonio; doći će doba, kad ćeš moći Afriku upokoriti“[5]. No, veli,

Vana loquor volucresque ferunt mea verba procellae.[6]

Krasno ga pjesnik oplakuje, kad pogiba u ratu kod Alkasara (4. kolovoza 1578.), a nada se, da će mu Afrika, i ako hrani tigre i lavove, ipak iskazati zadnju poštu, da će ga oplakati mjesto

[1] Crkvu je tu sagradio zajedno sa samostanom za Dominikance god. 1427. dubrovački građanin Marije Birija (umr'o 1463.). Križ je na njoj posvećen god. 1517., a po njemu se i čitava luka nazivala „Porto di st. Croce“. (Isp. Idu Düringsfeld, Aus Dalmatien, II. Bd. Prag 1857. str. 243.).

[2] Tako Horaciju Febo zapovijeda, što će pjevati u Carm. IV. 15. Isp. i Properc. IV. II. (III.).

[3] „Donec erunt vates facundaque carmina vatum, — Jane, tuum viret nomen et illud opus“. Te riječi sjećaju Lukana, Phars. IX. 980. d. Slično govori i Silije Italik, Punica IV. 398.—400.

[4] Istim uzvikom: „Heu miserande puer“ apostrofira Anhiz Marcela kod Vergil. Aen. VI. 882.

[5] Slično govori Atalanta sinu Partenopeju kod Stacija Theb. IV. 335.—339.

[6] To je stih Stacijev iz Achil. II. 286.
Irrita ventosae rapiebant verba procellae.

Digitized by Google

matere i sestre, jer poslije smrti prestaje mržnja. Duhovit je natpis, što ga pjesnik stavlja kralju nad grob:

Rex Lusitanus iacet hic. Mars impius auctor
Funeris: haud parcit fortibus ille viris;
Et cum rege iacet libertas pristina et omnis
Gloria Fidalguae gentis et omne decus.

Posljednja dva kralja Erika i Antonija i njihovih djela ne će pjesnik da pjeva, jer „odit et ingratum Musa recusat opus“[1].

13. *„Vellet amoribus renuntiare“*. Pjesnik hoće da se okani ljubavi pa zove u pomoć Marta, nek mu pomogne, da se oslobodi okova ljubavi, da opet može pjevati kraljeve, bojeve i ratove. Pjesnik će pjevati pobjednika Silverija, koji će jahati bijelca, a glavu će mu resiti lovor-vijenac, za njim će ići zarobljeni vođe, otete lađe, naslikani gradovi, tuđe pjeneznice i varvarske zasužnjene čete, a vojnici će pjevati pobjedničku pjesmu. Po tom crta u kratkim potezima juriš Sulejmanov na grad „Cambaia Dios“, koji oslobodiše „auratae Quinae“[2]: „Semivir“ (Sulejman) pobježe, kao što je bježao Kserkso, kao što je bježala Kleopatra. Ironički mu dovikuje pjesnik: „Ne bježi, Sulejmane, evo kraljevstva, evo polja, što si ga tražio“. Sulejman pobježe, a Nil mu dade zaklonište. Poslije ove epizode, koja je ujedno i glavni dio pjesme, pjesnik se vraća na ono, što je počeo u početku pjesme. Dok naime pjesnik pjeva bojeve, Kupido mu se smije i u potaji mu sprema „triste iugum“. Zato mu se pjesnik moli, da ga štedi; on je pripravan primiti okove, ali nek i njega ljubi ona, koju je on toliko opjevao; neka ga ljubi, ili neka se daj manje srdi.

Parce, puer, per quas conscendis in aethera pennas,
Perque leves arcus et (mea regna) faces.
En adsum, non iussa quidem, non saeva recuso
Vincla pati, nullum deprecor imperium.
Unum oro, ut nobis toties cantata puella
Aut amet aut certe saeviat illa minus.

Meni se ova pjesma veoma sviđa. Patetičnost tobožnja, s kojom pjesnik moli i zaklinje Kupida, da ga se mahne, pa ona antiteza između ozbiljna boja i vesela Kupida pokazuju, da Flavije ima humora i šale. Lijepo su izvedene i one dvije slike: slika trijumfa Silverijeva i opsada grada. Vrijedno je spomenuti lijepu cirkum-

[1] Isp. Horat. Epist. II. 1. 259.; Tib. II. 5. 115.—120.
[2] Quinae Lusitanorum regum insignia. Bilješka izdavačeva.

Digitized by Google

lokuciju istoka: „Qua croceis aurora rotis innititur, et qua — Indus odoratus in mare raptat aquas“. To je Vergilijev stil.

14. „*Ad Cloem et Rufam*“. Po svojem je sadržaju ova pjesma slična nekim Horacijevim epodama[1]. U njoj je pomiješana ozbiljnost sa šalom, ali ijetkom Horacijevom šalom u ovakim slučajevima, koju bismo morali prije nazvati grdnjom, psovkom. Kao što šala take boje ne dolikuje Horaciju, nije ugodna ni kod Flavija. Kao što Horacije zna nemilo grditi djevojke ovake bagre, tako i Flavije grdi Kloju i Rufu.

Kloja je „Mamertina tibicina nostri pagi“, a Rufa je „assueta sacra psallere via“. One preziru pjesnikove pjesme, jer ne odgovaraju njihovoj nevaljaštini. A da im tko dâ odijela i zlata, taj bi im bio Mimnermo, Homer i Amfion[2]. Nijesu take bile slavne žene, što ih povijest spominje (Lukanova Pola[3], Brutova Porcija i dr.), nego su voljele pjesnike i pjesme, ali i — preslicu. Pjesnik ih zanosno pozdravlja. Iza ovog pozdrava navodi pjesnik i druge žene iz historije (Hortensija, Klelija, Kornelija), pa o svakoj kaže ukratko, čime se proslavila. Napokon spominje Sapfu. Među sve te glasovite žene broji pjesnik i Hrvaticu Cvijetu Zuzorićevu, divnu ljepoticu i hrvatsku pjesnikinju, prijateljicu pjesnikova prijatelja Zlatarića.

Cur indicta mihi sit Floria Gallica (!) Sappho?
At non illa malis icta cupidinibus.

Ovake žene hoće pjesnik da slavi, a one dvije goni od sebe.

His ego laudari cupio, vos ite profanae,
Ite Valentinae fornicis opprobria.

Kriju li se pod ovim imenima istinita lica, teško je odlučiti. Možda su ta tipična imena samo ružni okvir, da u nj metne sliku vrlih žena, koje hoće da proslavi. Da je pjesma nastala u Dubrovniku, vidi se po tome, što spominje našu Cvijetu, „galsku“ Sapfu.

15. „*De exilio suo: Scripsit Novae, oppido Dalmatiae Hispanica clade nobilissimo*“. U pjesmi Nikoli Gučetiću, kako vidjesmo, izriče pjesnik svoju ljubav prema domovini, u pjesmi Benešiću

[1] Isp. Horat. Epod. 5., 8., 12., a svojom kompozicijom sjeća izdaleka Propercija, II. 9.

[2] Ovo je po Ovidijevu naputku u Ars. am. II. 275. i d.

[3] Polla Argentaria, „Casta Polla“, kako je zove Stacije, Silv. II. 7. 62.

Digitized by Google

ne pada u očajanje radi toga, što je daleko od domovine, nego je lako pregara. No u ovoj pjesmi izbija pjesnikova žalost za rođenom grudom. Pjesnik istina ne zapada ni ovdje u Ovidijevo očajanje, ne zapada ni u Ovidijevo puzanje i laskanje silniku, koji ga je prognao. Toga svega nema u Flavija, ali ima nešto drugo: ima pogrdâ i proklinjanjâ, kojima udara ruku, koja ga je otjerala od očinskog ognjišta. Teške su to i nelijepe kletve, koje kvare dojam inače lijepe pjesme; kletve te dolikuju više surovu čovjeku negoli postojanu patniku, kaki nam se pričinio pjesnik u onoj pjesmi Benešiću.

Dokle ću morati, počinje pjesnik pjesmu, podnositi dugo i teško progonstvo? Zar nije nade u povratak? Zar ću morati sav vijek proživjeti u kamenitoj Iliriji, gdjeno gomila kamenja pokriva junake Kantabre[1], gdje se ruši u more Nemilije[2], gdje je Epidavar i grad, što se digao iz ruševina Epidavra[3], grad, koji štiti sv. Vlaho, gdje je Risan i Kotor vjeran Mlečanima, gdje je Budva na pô porušena[4]. Daleko je, daleko Ebora, zemlja poznata mi kao djetetu[5]! Zdravo rođena grûdo, zdravo zemljo, koje davno ne vidjeh! Odisej se ipak kući vratio, premda je 10 godina bio pod Trojom, a 10 godina se svijetom prebijao, a mene tjera zla kob već 12 olimpijada daleko od domovine. Tko ne bi volio tu umrijeti? Zar sam bio svoje stare roditelje? Zar sam udario ratom na domovinu? Zar sam sramotno bacio oružje i pobjegao iz boja? Zar zato, što štujem svetinje svojih otaca, da moram u zatočenje? I to gleda vladar višnjih i ne udara gromovima?[6] Ne pada iz neba kamenje? Iza ovih retoričnih pitanja dolaze kletve, kojima pjesnik kune kralja Ferdinanda: Ferdinande starče, furije te progonile, a psi ti meso jeli! Ni kraljici ne želi bolje: nek ode na dno pakla, a pepeo i kosti neka joj vjetar raznese po oceanu.

---

[1] To su oni Španjolci, što su poginuli u tvrđavi Španjoli.

[2] „Nemilius fonticulus est in urbis Novae vicinia". Bilj. izdavačeva.

[3] „Rhacusam denotat, quae auctore Volaterrano ex Epidauri ruinis crevit et in D. Blasii tutela est". Bilj. izdavačeva.

[4] Slično opisuje svoje prebivalište u progonstvu Ovidije Trist. II. 189. i d.

[5] Isp. Ovid. Trist III. 4. 52.—54.: At longe patria est, longe carissima coniux — Quidquid et haec nobis post duo dulce est.

[6] Et videt hoc Superum rector nec fulmina torquet? — To je po stihu Stacijevu iz Theb. V. 188.: Sed videt hoc, videt ille Deum regnator et ausis — Sera quidem manet ira tamen . . .

Digitized by Google

Iza ovoga dolazi opis kuge, koja je harala po narodu. Kratak je taj opis, ali jasan, živ, krepak, živi svjedok Flavijeve pjesničke snage[1].

Iz naših kosti, veli pjesnik, rodi se neprijatelj veći od Ferdinanda: „quarta Megaera" iznese iz valova Flegetona žarku zublju. Kordova strepi pred dolaskom kuge, a Betis od straha uzmiče[2]. Zrakom se širi plamen, sva se mjesta žare od ognja. Majci pogiba kći u naručju, a za kćerju nose majku[3].

Pjesnik se nada, da će i Ferdinanda stići kazna, ako i kasno. I ako je grijeh drugome željeti zlo, ali našem pjesniku godi veselje nad nesrećom neprijatelja. Dapače on već vidi, da je Ferdinand kažnjen: umr'o mu je nasljednik (Ivan), za njim i žena Izabela i zet (Filip), a napokon i kći (Ivana). U svemu tome vidi pjesnik prst Boga, osvetnika Židova, pa veselo kliče:

Pone modum lacrimis et tandem siste querellas,
Corduba, tot poenis vix satis una domus[4].

Pjesnik će se i sam tješiti kraljevom gorkom sudbinom; ona će biti melem njegovoj nesreći. A najveća mu je utjeha, da će umrijeti slobodan.

Quidquid erit, manes descendam liber ad imos;
Stet mihi libertas morte redempta mea[5].

Nemaju više prava nad njim mrki inkvizitori Melije i Paredes. Iza ovog lijepo pjesnik aludira na grob Židova kod Novoga: Diže se kraj mora malo po malo humak. Siplji cvijeće, ruže, ljubice i ljiljane, pokojnicima je posvećeno ovo mjesto. Prah i tjelesa Španjolaca krije ova zemlja. Ako je istina, obnoć idu oko ovog groba dusi i pjevaju Bogu ugodne pjesme.

---

[1] U klasičnoj se književnosti ističu osobito tri opisa kuge (Lukrecije, De rerum natura VI.; Manilije, Astronomic. I. i Seneka, Oedip, Prolog), ali se Flavije ne povodi ni za jednim od njih.

[2] Tako kod Seneke u prologu „Tijesta", kad se pojavi sjena Tijestova, uzmiču rijeke.

[3] „Illa . . . furit; — Non secus Ogygiis late bacchatur in antris — Thyas et ingeminans Evohe sistra quatit". Ta je poredba prema Staciju Theb. V. 92.

[4] Ovdje dodaje s pravom izdavač ovu bilješku: „Mirum, quot poenas ubique videat, vel potius fingat poeta iratus".

[5] To su riječi, što ih govori Domicije Cezaru kod Lukana Phars. VII. 612.: Stygias Magno duce liber ad umbras — et securus es.

Digitized by Google

Na koncu želi, da se tu pokopaju i njegove kosti. Ne želi velikog spomenika, a sastavlja poput Ovidija sam sebi natpis[1]:

Didacus hic situs est Ebora procul urbe, domoque:
Non licuit patrio condere membra solo.
At tu, sive legis portum, seu litore funem
Diripis, aeternum nauta precare vale.

Lijepa je ovo pjesma i po kompoziciji i po izradbi. Ima u njoj žarka čuvstva, ima pjesničkog poleta, ima snage, ima Horacijeve satirične šibe, ali ne one iz Satirâ, nego one iz Epodâ. No etički pjesma ova stoji nisko: kletve one, pa ono veselje nad nesrećom neprijateljevom kvare svako uživanje, koje bi ova pjesma u izobilju dala svojom svježinom čuvstava, svojom jakošću i pjesničkom opravom, po čemu bi pripadala među najljepše u ovoj antologiji.

16. *„Ad Dominicum Rhanniam sive Ragninam"*. Ovo je kratak epigram, a ima samo tri distiha. Flavije je prijateljevao s Ranjinom, pa mu zato i upravlja ovaj epigram, u kojemu ne slavi njega, nego njegova prijatelja Mavra Orbinija († 1614.), koji je bio opat na Mljetu i pisao djela *„Storia sul regno degli Slavi"*, za koje veli Ljubić[2], da je „con stile inornato, senz ordine istorico e cronologico". Napisao je Orbini i hrvatsko djelo *„Zrcalo duhovno od početka i svrhe života čovječanskoga . . . istumačeno iz jesika italijanskoga u dubrovački po —"*, u Rimu oko god. 1613., u Veneciji 1621., u Veneciji 1703.[3] Flavije hoće da u ova dva stiha poda Orbinijevu karakteristiku:

Sive fidem spectes, sermonis sive nitorem,
Quis novus hic dices Dalmata Thucydides?

Kratkoća i kračina sasvim epigramatska, ali hvala prijateljska, pretjerana, poredba s Tukididom presmiona.

17. i 18. Oba su ova epigrama upravljena *„ad Simonem Benessum"*, kojemu je prikazao i prve dvije pjesme, što su u ovoj antologiji. Oba ova epigrama imaju u sebi nešto anakreontsko. U prvom mu čestita u ime prijateljâ na obilnoj berbi i šalje mu

[1] Tako stavlja sebi nadgrobni natpis Ovidije Trist III. 3. 72.—76., Tibul Carm. I. III. 55.—56.

[2] Isp. Dizionario s. v. Orbini. I Appendini Notiz. II. 13. veli za djelo Orbinijevo, da je „lo stile Italiano poco felice".

[3] Isp. Šafařika, Gesch. d. südsl. Lit. Prag 1864. II. 247. Tu Šafařik nagađa, da je i kasnije izdavano. Original je od Angela Nellia.

Digitized by Google

pjesmu spjevanu u vinu i veselju. Toj će se pjesmi možda Benešić nasmijati, a možda će i reći: „aut versus facit, aut bibit poeta". Ovo je jedina Flavijeva pjesma u ovoj antologiji u jampskom metru.

Drugi epigram ima samo jedan elegijski distih. Pjesnik šalje prijatelju pjesme, a ište za uzdarje vina.

Carmina mitto tibi: tu carmina nulla remitte.
Ebria Musa mea est; vina, Benesse, volo[1].

19. „*In pulicem*". To je šaljiva pjesmica, „frotula od buh", a sastoji se od 8 elegijskih distiha. Pjesnik je uhvatio buhu, pa joj sudi. Ako je pusti, ona će s novom snagom udariti na nj, otimat će mu san, a u besanici ga taru teške brige. A toga ne će; buhe mora nestati, ne će je zgnječiti nokat, nego će je plamen progutati[2].

Heroična forma pjesme i ozbiljni ton pjesnikov uvećavaju humor.

Kad smo ogledali tako sve pjesme Flavijeve, što su u ovoj antologiji, mogu reći mirne duše ono, što sam i prije rekao, da je Flavije najbolji pjesnik od svih, što ih ima u ovoj antologiji. Stalan sud nad njim izreći ne mogu, jer je ovo tek neznatan dio njegova rada. Da se sve pjesme ovoga pjesnika sakupe i izdadu, uvjeren sam, da bi ih s velikom slašću čitao i onaj, koji se ne oduševljava za latinsku poeziju. Flavije je pravi pjesnik humanist: od prirode nadaren pjesničkim darom odgojio se hranom, što su mu je davali latinski pjesnici zlatnoga doba. Kao i drugi humanisti svestran je: udara u svaku vrstu poezije, sa svim vrstama jednako okretno postupa, a kao humanist uzimlje za uzore najbolje latinske pjesnike, ali ne da njih kopira, nego da crtajući svoja čuvstva posudi od njih po štogod: ovdje sliku, tamo figuru, ovdje koju riječ, a onamo čitavu misao. No svega toga nije toliko, da bi njegova individualnost bila pokrivena u svakoj pjesmi. Flavije ostaje sam svoj, pjesnik prijatelj sa svojim uzornicima, ali stalan na svojim nogama, stupajući samo svojom stazom ne obačajući se ni na čije rame.

---

[1] Lako može biti, da je ovaj distih nastao pod dojmom Stacija. Silv. IV. 9.

[2] Čini se, da je ovom epigramu služila podlogom Esopova basna 425. (Halm): Ψύλλα καὶ Ἄνθρωπος.

Digitized by Google

Knjiga druga.

Dok su u prvoj knjizi bili pjesnici šesnaestoga vijeka, ovdje su pjesnici osamnaestoga vijeka.

I. Ivan Karlo de Angelis. Ovaj se pjesnik rodio u Dubrovniku god. 1690. Bogoslovne je nauke izučio u Rimu. Kad se povratio u domovinu, bio je biskupov tajnik (peritissimus curiae ecclesiasticae cancellarius). U dokonim časovima bavio se latinskom poezijom, „in cui per sentenza di dotti Ragusei tanto avanzò da farsi più d'ogni altro di que tempi da presso al principe de' lirici latini" veli Ljubić[1]. I Stojanović[2] veli za nj, da su Angelisovi suvremenici govorili, da se on jedini takmio s Horacijem. Umr'o je god. 1755. Od mnogo njegovih pjesama ostalo ih je veoma malo. Osobito se isticao kao pjesnik oda[3]. Da su Angelisove ode bile i izdane, vidi se iz bilješke izdavača ove antologije: „Jam editae fuerant Joannis Caroli de Angelis odae, cum haec (u ovoj antologiji) fortuito reperta est penes Antonium Aghichium". God. 1812. izdade Martecchini „Ode Joannis Caroli de Angelis et Blasii Bolich". U ovom su izdanju od Angelisa 4 ode, a od Bolića samo jedna.

U ovoj je antologiji jedna oda samo, a upravljena je *„ad Vincentium Petrovichium"*.

Petrović se rodio u Dubrovniku god. 1677. Bio je tajnik republike. Kako je bio učen, vidi se po tome, što je kao svjetovnjak bio proglašen u Rimu „doctor in theologia". Pjevao je pjesme latinske, talijanske i hrvatske. Kao mladić od 17 godišta sastavi „Carmen de legatione ad Vladislavum". Latinske mu pjesme, koje Šafařik[4] zove izvrsnima, ostadoše neizdane. Prevodio je na hrvatski Tassa, al se taj prijevod nažalost izgubio. Appendini donosi epicedij, što ga je Bolić spjevao Petroviću, u kom ga veoma hvali[5]. Bio je veliki govornik; svak bi plakao, kad bi on govorio[6].

Metar je ove pjesme asklepijadski, četvrta (ili druga) strofa. Ima 26 kitica. Pjesnik opominje prijatelja Vinka, da se okani dokona života; vrijeme prolazi, nek ide, kamo ga Muze zovu, nek se poput

[1] Isp. Dizionario s. v. Angelis Gian-Carlo.
[2] Stojanović o. c. str. 40.
[3] Šafařik o. c. II. str. 66.
[4] Šafařik o. c. II. str. 48.
[5] Isp. Appendini Notiz. II. 149., Ljubić l. c.; Šafařik l. c.
[6] Ivan kan. Stojanović o. c. str. 40.

Digitized by Google

orla vine iznad zemlje, nek pjeva pjesme, koje će mu donijeti lovor. Zar nema što pjevati? Pjesnik će ga uputiti, što može pjevati: nek pjeva bučne ratove, pa će steći slavu.

Omnes urna capax, Parcaque discutit,
Omnes aequa adimit lege necessitas[1];
Te nomenque tuum Musa tuebitur,
Ne mors obruat altera.

Kao što Horacije (Carm. III. 3.) umeće u pjesmu, kojom veliča vrline starih Rimljana, govor Junonin u skupštini bogova, tako i naš pjesnik iznosi ovdje skupštinu bogova, u kojoj Apolon svjetuje, da Homer ne pjeva bojeve grčke oko Troje, pobjedu njihovu i propast Troje[2]. Na koncu svoga govora crta Apolon moć i vrijednost pjesme:

Vatum fulmineo lingua potentior
Ictu cuncta Deûm nomina protegit;
Consecratque mihi Tempe Heliconia,
Pindum et Castalias aquas.
Non nos ambrosiae succus, et emori
Divos Musa vetat. Si taciturnitas
Obstet, quid Tenedos, quidve Claros mihi
Prossit tradita regia?
Est Martis soboles Romulus, auspice
Musa: Iuno Iovi cognita coniugi:
Et germana nitet Cynthia lumine.

Tako — samo malo drukčije slavi i Horacije moć i vrijednost pjesme (Carm. III. 4., IV. 8., IV. 9., Epist. II. 1.). Čitava ova skupština bogova, pa ova mitološka imena nijesu ništa nego alegorije, stafaža za pjesnikove misli, pa baš riječi Apolonove, kako mu ih naš pjesnik stavlja u usta, pokazuju, — da su svi ti bogovi izmišljotine pjesničke fantazije.

Na koncu se opet pjesnik povraća k onome, čime je započeo: bodri Petrovića, da ovjekovječi ime homerskom pjesmom:

Non me ludit amabilis
Musarum furor[3]: heus arripe buccinam,

[1] Isp. isto to kod Horat. Carm. III. 1. 14.—16.: aequa lege necessitas — sortitur insignis et imos, — omne capax movet urna nomen.

[2] Izdavač ima bilješku: Poeta noster in hoc Apollinis sermone totus est, ut extollat Homeri Iliadem asseratque non minorem fore orbi iacturam, si vati Maeonio interdictum fuerit, ne canat, quam si iterum Troia aedificetur iterumque evertatur et redigatur in cinerem.

[3] Horat. Carm. III. 4. 5.: auditis an me ludit amabilis — insania?

Digitized by Google

Ac digna ingenio carmina dic tuo:
Vives; perpetuumque ore eris omnium
Parnassi et patriae decus.

Kako se vidi iz svega, ovo je oda u Horacijevu smislu, a ne u smislu, kako mi odu danas razumijevamo. Ako je oda u Horacijevu smislu, a ono je i čedo Horacijevih oda: Angelis je vjerni učenik Horacijev, povodi se za njim u kompoziciji, u formi, u metru i pjesničkom nakitu.

II. Vlaho Bolić. Vlaho Bolić rodio se u Dubrovniku g. 1717. Otišavši u Rim na nauke pojezuiti se. Bio je tamo amo po Italiji profesor grčke književnosti. Kad mu u Rimu, gdje je učio filozofiju, učenici jedan po jedan ostaviše školu, vrati se u Dubrovnik, da dubrovačkoj djeci predaje filozofiju. No i ovdje mu je škola slabo uspijevala, jer Dubrovčani nijesu marili za filozofiju. Umr'o je od kuge u Dubrovniku god. 1756. u 39. godini života[1]. Bavio se latinskim pjesništvom, a ostavio je iza sebe: 1) neke pjesme; 2) različite elegije; 3) dvije ode i nekoliko epigrama. Izdane su od Bolićevih pjesama osim ovih, što su u ovoj antologiji, što ja znam, još samo dvije: ona jedna oda s odama Angelisovima u spomenutom Martecchinijevu izdanju, pa Appendini, gdje govori o Boliću, donosi njegovu elegiju „*S. Aloysius post obitum miraculis clarus*". I izdavač ove antologije veli, da ima Bolićevih pjesama više raznih vrsta, a on da je izabrao samo bolje.

1. „*Christus resurgens*". Iz prva se dva stiha vidi, da je pjesnik ovu pjesmu spjevao u uskrsno vrijeme. „Annua votivas poscunt solemnia pompas"[2], pa pjesnik zove ljude, da svetkuju i slave Boga. Slavodobitno pita:

Mors ubi nunc, Stygiusque canis metuendaque pestis
Bellua, quae nostros prima peremit avos?

Evo Bog proli svoju krv, steče lovor, pobijedi noć i na ognjenim se konjma vozi na bregove od dragoga kamenja. Po tome pjesnik apostrofira čuvara groba Isusova: Na koljena, Rimljanine, pred svojim kraljem! Samo kratkim potezima slika znakove, koji su se vidjeli, kad je Isus uskrsnuo. Slikanje mu je veoma živo i

[1] Isp. Appendini, Notiz. II. 153.; Stojanović, o. c. str. 40.; Vicko Adamović, o. c. I. 100.

[2] Stih je taj reminiscencija na Ovidija, Amor. III. 10. 1.: Annua venerunt. Cerealis tempora sacri.

Digitized by Google

krepko. Krasan je i pun pjesničke fantazije opis uzašašća Isusova na nebo.

Ille gravem domito ducens Phlegetonte triumphum
Tendebat liquida victor ad astra via.
Aligeri (Anđeli) longo praeeunt ex ordine cives
Candida purpurea turba revincta rosa;
Quisque manu caedis gestat monumenta cruentae
Splendida de Stygia rapta trophaea domo,
Spicula, quadrifidamque crucem, clavosque trabales,
Et circumplexis spinea serta rubis,
Romanos fasces, et iniquo verbere virgas,
Mistaque vesano pocula felle ferunt.
At Mors flammantum lapsu protrita rotarum,
Ossaque sub duro pondere fracta gemit;
Pone subit Pluto manibus post terga revinctis
Squalidus, et passis hirta per ora comis;
Culpaque raptatur curru religata superbo
Vincta graves ferro praepediente pedes[1].
Hinc circumfusi, series nitidissima, Manes
Ter plausum, laeto ter crepuere sono.

Od duša pokojničkih, koje Isus vodí na nebo, spominje pjesnik samo neke, ali ne po imenu, nego ih opisuje. Tu su bili: vitisator senex (Noem), cornu legifer aureo (Mojsije), quique novam primus sanguine tinxit humum (Abel), natique sacerdos unigenae stricto conscius ense pater (Abraham) i dr. Sve duše udaraju u plektre i pjevaju pjesmu pobjednicu, u kojoj izriču svoje veselje i radost, što je svijet oslobođen od grijeha; slave Isusa i hvale mu. Pjesme se svršuju, da Bog primi Isusa u svoje krilo i dade mu žezlo.

Ovo je dakle himna pobjedi Isusovoj, himna kršćanstvu; to je himna po svojem sadržaju, po pjesnikovu ushićenju i po pjesničkoj dikciji: puna je pjesničkog žara, puna žive vjere. Žive vjere i ushićenja bilo je dosta i u Bolića, ali pobudu za ovu pjesmu bit će da je našao kod drugoga jednog pjesnika. Očiti naime znakovi pokazuju, da je ova himna nastala pod dojmom Kristijade Jeronima Vide. Vida (1490.—1566.) bio je veoma cijenjen pjesnik, a osobito je našla priznanja njegova Kristijada. Više je pjesnika obradilo predmet, što ga obrađuje i Vida u Kristijadi, ali Vide nije nijedan ni dostigao, a kamoli prestigao. Zato je i bila Kristijada već zarana prevedena na španjolski, talijanski, engleski i njemački. I

[1] To je opis Haronov kod Vergil. Aen. VI. 298. i d.

Digitized by Google

Milton se u nju ugledao[1]. Zato nije čudo, da su i naši Dubrovčani cijenili Kristijadu, a eno je Palmotić i parafrazira. Pod dojmom Kristijade Vidine, velim, nastaje i ova Bolićeva pjesma. Da se o tome uvjerimo, treba pročitati VI. pjevanje Vidine Kristijade. No s pohvalom Boliću moram odmah reći, da nije Vidu imitirao ropski, nije bio ni plagijator. Bolić se povodi za Vidom, kad opisuje uzlazak Isusov na nebo, ali je i tu dosta samostalan, samostalno i slika taj uzlaz, samo što i on poput Vide meće u usta dušama pokojnikâ pjesmu zahvalnicu, koja se također u mnogome podudara s pjesmom, što je kod Vide pjevaju duše[2].

Od duša, što ih Isus vodi sa sobom, spominje Vida samo oca Adama (primus et ipse hominum generis pater ante), a i Bolić navodi Adama (auctor et humanae stirpis), ali ne na prvom mjestu. Opisujući put Isusov na nebo dao nam je Bolić krasnu sliku Isusova trijumfa, kakve nema u Vide. U tome trijumfu meće Bolić Isusa na trijumfatorska kola. Nije on u tome prvi. I Dante uzimlje kola kao bitni simbol trijumfa, pa i Savonarola u „Trijumfu križa" prikazuje Isusa na kolima[3].

I ovaj oblik himne primio je Bolić od Vide, koji je u istom mjerilu elegijskom (distihu) spjevao svoje himne *„Hymni de rebus divinis"*[4].

2. *„Virginibus Christo desponsis epithalamium"*. U ovoj pjesmi pjeva pjesnik epitalamij djevojkama, koje se odriču svijeta i zaručuju s Isusom.

Pjesnik zove Kaliopu, da mu ona zapjeva pjesmu: kad se Bog vjeri s čistim djevicama, mora prema tome biti i pjesma dostojna. Iza ovog uvoda dolazi pjesma Kaliopina, koja se počinje s Vergi-

---

[1] Baumgartner Alexander S. J., Die lateinische und griechische Literatur der christlichen Völker. Freiburg im Breisgau 1900. str. 591.

[2] Kod Vide pjevaju među ostalim:

Te manus tremuere, plagae regnator opacae
Umbrarum passim populantem immitia regna
Non tulit, atque imis trepidus se condidit antris.

Kod Bolića:

Te tremuit infernae regnator squalidus aulae,
Te mors infracta pallida falce tremit.

[3] Isp. Šrepela, o. c. str. 36.

[4] Marci Hieronymi Vidae Cremonensis Albae episcopi Opera. Cremonae 1581.

Digitized by Google

lijevim riječima: A nobis procul, o procul este profani[1]; — Casta placent[2]. Riječi, što ih zatim govori Muza, bit će, da se tiču pjesnikâ, koji su pjevali pjesme svjetskog sadržaja i raskalašene:

Cur, si quid turpes deliravere poetae[3],
Culpantur lauri, Pieridesque Deae?
Fontibus a nostris teneri concedite vates:
Ex alio vobis fonte petantur aquae.

Evo već dolazi, nastavlja se pjesma, Amor, čuvar čistoće, a u ruci nosi bijele ljiljane, da njima ovjenča djevice. Dođi, sveti, a s tobom neka dođe i Himen. Tu je pjesnik uhvatio zgodu, da proslavi Amora, ali ne boga obične ljubavi, nego ljubavi, koju djevice iskazuju Bogu. Amor je ovdje alegorija ljubavi za Isusa i za sveti, čisti život, kaki provode redovnice. Taki Amor odvodi djevice daleko od krila roditeljskoga. Pjesnik ga crta u tome poslu, kako vodi dvije djevice, koje bježe iz domovine u Italiju. Vrlo je živ opis toga puta, na kom je Amor krmilar i zapovjednik broda. Vještini se njegovoj dive i Najade[4] i samo more. Kad prispiju u Italiju, Amor ih zavjetuje Bogu, a podjedno im daje dobre nauke.

Ovo je dakle alegorija, ali veoma prozirna s obzirom na svrhu pjesnikovu, dok je u pojedinostima poradi naglih prijelaza i skokova dosta nejasna, a i kompozicija joj je labava, nejedinstvena. Neke su slike dobre, a u njima dikcija bujna i živa.

3. „*Ad Acim de eius poesi pastorali*". Mislim po svemu, da se ova pjesma tiče Ignjata Đorđića. Ime „*Acis*" bit će da je postalo od „*Ignatius*", pa je valjada bilo akademijsko ime. Đorđić je naime sa svojim prijateljem Bolićem[5] pripadao akademiji „degli Oziosi", a poznato je, da su članovi ovakih akademija uzimali druga imena, ne službeno, nego onako među prijateljima. Da se pjesma tiče Đorđića, pokazuje čitav njezin sadržaj.

Pjesma je ova lijepo svjedočanstvo Bolićeva patriotizma: i ako je sam odvolio latinskom jeziku, ipak hvali hrvatskog pjesnika, kuje ga u zvijezde i zove ga „decus nostrum".

---

[1] Vergil. Aen. VI. 258.; isp. i Horat. Carm. III. 1. 2.

[2] Isp. Tibul. II. 1. 11.—13.

[3] To je samo parafraza poznatog stiha Horacijeva (Epist. I. 2. 14.): Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.

[4] Tako se Nereide dive lijetu lađe Argoplovaca kod Katula, Carm. LXIV. 15.

[5] Isp. Appendinija, Notiz. II. 149.

Digitized by Google

Bolić hvali Acisa, što je zamrzio bojeve i ratove, što ne piše više drama, nego je odvolio askrejskoj (Hesiodovoj) pjesmi:

Nam sic dulce bonae tibi concessere Napaeae
Ducere septenis carmen arundinibus,
Ut neque me tantum surgentis sibilus austri,
Nec iuvet arguto lympha voluta pede,
Pellicis Ismariae[1] nec tantum carmina, nec me
Eridani propter flumina blandus olor[2]
Quam tua disparibus teneat composta cicutis
Fistula, Maenalio fistula grata Deo.

Đorđić je pisao pjesmu o pobjedama principa Eugena pa o slavi kuće austrijske (Ljubić, Dizionario str. 148.), a dramu je napisao Juditu. Bolića je milo, da se Đorđić okanio takih djela pa da pjeva pastirske pjesme. To su njegove „Ekloge“ ili „Razgovori pastijerski“ (8 ih na broju), pa „Marunko“.

Iza ovoga prelazi pjesnik, da pohvali pastirsku poeziju. Sam je Apolon naložio Acisu, da pjeva take pjesme. Take je pjesme pjevao sam Apolon čuvajući ovce i goveda; takim je pjesmama zaustavljao Napeje, rijeke i ptice; takom je pjesmom pjevao ljubav bogova. A sad Apolon dade svoju sviralu Acisu, „vincat ut Ascraeum me tribuente senem“. Zato naš pjesnik slavi Acisa i roditelje, koji ga rodiše; slavi šume, rijeke i sela, kuda pjeva Acis:

Acis amor vatum, cui nec se comparet Orpheus,
Nec lyra formosi candida Phoebigenae.

I Bolić bi s njim veselo išao u šume i sela, ali mu to nije dano, pa će mu dajbudi čelo cvijećem ovjenčati, dok prava slava istom ga još poslije čeka:

Tempus erit, cum pastores pia sacra quotannis
Instituant, et te lacte meroque colant,
Atque deum pagus vocet, et tibi dulcia mella
Et merito ante aras annua liba ferant,
Cum Latias[3] fama silvas impleveris, et cum
Serior ad campos veneris Elysios.

---

[1] Bolić možda misli s ovim riječima na „Mandalijenu pokornicu“.

[2] To je Vergilije, koji, i ako nije početnik bukolske poezije, opet je za naše Dubrovčane, a i za sve humaniste, u toj vrsti pjesništva uzornik.

[3] Đorđić je morao iz početka mnogo latinski pjevati, jer mu eno Ovidije (Ign. Gjorgjića Piesni razlike. Izdate po dru. Ljudevitu Gaju. U Zagrebu 1855. Piesan I. str. 6.) govori, da se okani latinske poe-

Digitized by Google

Haec ego non vanus portendo gaudia vates,
Quae tibi fatidico Delius ore canit.

Pjesma je ova lijepo zamišljena i izvedena. Ima u njoj nešto retorike, kao i u onim dvjema prvima, ali u glavnom dostojna je slavnog imena Đorđićeva. Još je nešto vrijedno spomenuti. Kako Bolić slavi Đorđićevu pastirsku poeziju, tako i on pjeva u tonu pastirske poezije — ali bez pastira, a dakako i bez drugog aparata bukolikâ. Ali uza sve to miriše iz nje dah pastirske poezije, osobito krasne Vergilijeve prve ekloge, da će svak reći, to je isti dah, ako i ne će moći — osim rijetkih izuzetaka — pokazati na sličnost s Vergilijevom pomenutom eklogom[1].

III. Savo Zamanja. Savo Marija Zamanja, Dubrovčanin, bijaše odličan latinski i grčki pjesnik. Izdavač ove antologije u bilješci veli za nj: „Vir hic Graece et Latine doctus multa scripsit in utraque lingua, quoties se illi obtulit occasio". To dokazuju i njegovi sastavci u „*Raccolta in funere del March. Nicolò Fraggianni*" štampanoj u Napulju kod Simonija. Znao je cijelog Homera na pamet. Bio je član mnogih akademija. Pjesme mu ostaše neizdane. Umr'o je oko godine 1750[2].

Od njega je u ovoj antologiji samo jedna pjesma: „*Virgo sine labe originali concepta, ode*". Appendini[3] zove ovu odu „una bellissima ode sulla concezione della B. Vergine". Spjevana je u asklepijadskom mjerilu (prva asklepijadska strofa). Ima u svemu 42 stiha. Po svojoj kompoziciji sasvim se naslanja na Horacijevu odu I. 7., a i počinje se s Horacijevim riječima: „Landabunt alii". Hvalit će jedni, veli Zamanja, Jahelu, drugi Juditu, a neki Esteru, a naš se pjesnik oduševljava za drugo: on će da slavi blaženu Djevicu. I pjesnik je sad slavi sasvim držeći se nauke kršćanske vjere: ona je najblaženija među ženama, njoj je Bog dao, da opere grijehe svijeta, da satare zmiji glavu, a onda da sjede na prijestolje kao kraljica nebeska.

---

zije, pa nek pjeva materinjim svojim jezikom: „A u hvalah neskrovitih — Znam da piesni njegda i tvoje — S' sedam bàrdah glasovitih — Gospodični Rim slišo je".

[1] Pod imenom Bolićevim dolazi u ovoj antologiji još pjesma o sv. Alojziju, ali sam izdavač u „Errata corrige" veli, da ga je rukopis zavarao, ta pjesma da je od Brnje Zamanje.

[2] Isp. Ljubić, Dizionario; Appendini, Notizie II. 310.

[3] Appendini l. c.

Digitized by Google

Horacijeva se pjesma — uzornica ovoj — dijeli po kompoziciji na tri dijela, a tako i ova Zamanjina. Prva je dva dijela Zamanja sasvim kopirao, a u treći se ugledao, ali udara u sasvim druge žice nego Horacije: kod Horacija govori Teukar tješeći svoje drugove, da se ne boje ništa, dok su uz njega, a kod Zamanje govori Bog tješeći sve ljudstvo i dajući mu otkupiteljicu.

Zamanjina je pjesma lijepa kopija, ali ne plagijat Horacijeve pjesme, a etički stoji daleko iznad Horacijeve, u kojoj Teukar osniva „ubi bene" domovinu.

IV. Rajmund Kunić (1719.—1794.) O životu i radu ovoga odličnog dubrovačkog latinskog pjesnika pisao je dr. Franjo Maixner u „Radu" knj. 96. i 98., gdje je ocijenjen Kunićev rad, što je bio piscu pri ruci.

U ovoj se antologiji nalazi pet Kunićevih pjesama: četiri originalne i jedan prijevod iz grčkoga. Da ove pjesme, kao i mnoge druge Kunićeve, nijesu bile prije štampane, svjedoči izdavač ove antologije u bilješci uz prvu elegiju: „Haec elegia anno 1738. conscripta est, cum auctor vix decimum nonum ageret aetatis annum. Quantum Latinae linguae decus accederet, si quae Cunichius prosa oratione et versibus scripsit, et quorum pars maxima inedita in tenebris diligenter servatur, in lucem emitterentur! Si vir ille maximus in suis Epigrammatis non semper lectorem in admirationem rapit, semper tamen venustus est, numerosus et latinissimus".

Ovdje se evo spominju i prozaični sastavci Kunićevi. Kakvi su ti sastavci i o čemu rade, ne znamo. Po svoj prilici to su nekakve uvodne besjede, kojima je Kunić otvarao svoja predavanja kao učitelj grčkoga jezika. Te su besjede bile napisane latinski, a zna za njih i Appendini[1].

Budući da dr. Maixner ne govori o ovim pjesmama Kunićevim u spomenutoj radnji, pa ih i ne spominje, idem ja, da po redu o svakoj rečem koju.

1. Prva pjesma nema natpisa, ali se vidi iz prvog stiha, da je upravljena nekom pjesnikovu prijatelju Pontiku. To je ime svakako izmišljeno; jamačno akademijsko ime kojeg pjesnikova prijatelja. Izdavač zove ovu pjesmu elegijom, ali to je elegija u onom širokom značenju te riječi, kako su je stari shvaćali. Ja

[1] Appendini Notiz. II. str. 167.

Digitized by Google

bih je nazvao „*Laudes vitae rusticae*“, jer tome potpuno odgovara po svom sadržaju i po svojem uzoru, u koji se pjesnik ugledao.

Pjesma je ova spjevana u Rimu, gdje je pjesnik boravio radi viših nauka, a četvrte godine boravljenja. To se vidi iz same pjesme. Pontik, kojemu je upravljena, boravi u Rijeci (Ombli) kraj Dubrovnika uživajući seoski mir i dokolicu.

Pjesnik zavidi prijatelju, koji živi dokolan u Rijeci, koja je „Adriacas inter pulcherrima Nymphas“. Pjesnik vidi u duhu, što mu radi prijatelj: sad leži uz rijeku, sad sjedne u čamac, pa se poveze niz vodu i zapjeva pjesmu, kojoj se i Najade dive, po tom baza šumom i lugom tražeći obilata lova. Pjesnik gleda u duhu prijatelja, kako sad napinje luk, sad goni zeca, sad umoran traži hlada. Kad se spušta večer, vraća se kući noseći, što je ulovio[1]. Lijepa je cirkumlokucija večeri:

Quid cum, nigranti postquam processit Olympo
Vesper, et occiduis sol iuga dempsit equis,
Quassans innocuo rorantia tela cruore . . .

Potom pita prijatelja, sjeća li se njega, koji je daleko, koji evo već četiri godine boravi u Rimu:

Iam quater evectus magnum sol aethera duxit
Signa renidentes per duodena rotas,
Et quater aestivo succensa recanduit igni,
Et latuit duro terra adoperta gelu,
Ex quo me patriis ausum discedere terris
Roma triumphati detinet orbis amor.

Za to vrijeme ne dobi od prijatelja pisma: da mu je dajbudi tri riječi pisao. Ali i ako je možda prijatelj njega zaboravio, ne će on prijatelja. Kao što Vergilijev Titir zajamčuje svoju ljubav i zahvalnost Augustu[2], tako i Kunić zajamčuje prijatelju svoju ljubav:

Ne dubita, incipiet neglectis legibus ante
Per non concessas sol levis ire vias,
Ad caput ante suum lapsos revocare liquores
Turbata ex ipsis flumina litoribus,
Fulvaque, dum media coeli regione vagantur,
Concurrent pulsis sidera sideribus,
Quam tua de nostro labatur pectore cura.

Prijatelj će mu uvijek biti Ahilu Patroklo, Niz Eurijalu.

[1] To je veoma slobodna parafraza Horat. Epod. II. 29.—30.
[2] Isp. Vergil. Buc. I. 59.—63.

Digitized by Google

Kad je pjesnik uvjerio prijatelja o svojem prijateljstvu, ide da mu opiše Rim. Samo ukratko slavi grad na sedam brežuljaka, koji je, veli, uza sve udarce sudbine sačuvao mnogo tragova prošlosti. Pjesnik ne će da spominje palača, hramova i drugih znamenitosti, jer:

Non ego, si linguas centum natura dedisset,
Centum et cum totidem vocibus ora mihi,
Omnia, quae magnam spectantur cumque per urbem,
Mortali possim dinumerare sono[1].

No našeg pjesnika sve to ne može razveseliti; ništa od toga ne može njega privlačiti, jer mora živjeti u vječnoj brizi i strahu[2]. Koliko je ljepše onomu, koji težajući svoja polja uživa tihi mir[3]. I njega vuče želja za seoskom tišinom.

Ugledajući se u Vergilijeve „Laudes vitae rusticae“[4] slavi Kunić seoski život, ali ne opširno, nego tek s nekoliko stihova. Slavu seoskog života završuje poput Vergilija[5]:

Haec studia, hanc veteres vitam coluere, priusquam
Rerum victori tradita summa Iovi est.
Sic Thusci, fortesque olim vixere Sabini,
Cum foret hospitibus pervia terra deis.

Pjesnik željkuje za takim životom; i on bi htio da može leći daleko od svijeta i bez brige u zelenu travu, gdje šumom popuhuju zefiri, a iz Anijenskog se jezera ruši potok[6]. Kako bi bilo ugodno za ljetne žege, kad se ptice sakriju pod lišće, cvrčci po zemlji cvrče, a voda pozivlje k sebi stada, ležati u travi na hladovitoj obali, živjeti daleko od nemira, buke i brige! Ovdje se pjesnik upušta u refleksiju o brizi, koje se čovjek ne može nigdje i nikako otresti. Tu je refleksiju posudio od Horacija, Carm. II. 16. 21.—24.; III. 1. 39. i d. Kunićeva refleksija samo je parafraza Horacijeve refleksije, osobito one iz Carm. III. 1. Iza ovoga prelazi pjesnik opet na život ratara, pa parafrazira riječi Vergilijeve[7]:

---

[1] Ovo su malo promijenjeni stihovi Vergil. Aen. VI. 625.—627. Isp. Sil. Ital. Pun. IV. 525.—527.; Stacije, Theb. XII. 797.—799.

[2] Nije li to pisano pod dojmom Juvenala Sat. I. 3.?

[3] Isp. Horaț. Epod. II. 1.—3.

[4] Vergil. Georg. II. 475. do konca.

[5] Vergil. Georg. II. 532.—540.

[6] Isp. Vergil. Georg. II. 488.—489.: O qui me gelidis convallibus Haemi — Sistat et ingenti ramorum protegat umbra!

[7] Isp. Vergil. Georg. II. 524. i d.

Digitized by Google

Casta pudicitiam servat domus, ubera vaccae
Lactea demittunt, pinguesque in gramine laeto
Inter se adversis luctantur cornibus haedi.

Isto je tako i ove Vergilijeve stihove[1]:

pecorisque magistris
Velocis iaculi certamina ponit in ulmo,
Corporaque agresti nudant praedura palaestrae

Kunić upotrebio. On pripovijeda, kako se pastiri nevino šale natječući se u gađanju iz praće, bacajući kamena s ramena, a pobjednik dobiva za nagradu jarca i vijenac od jablanova lišća, dok mu drugovi pjevaju pean. Kunić se udaljio od Vergilija, kad spominje pastirske igre. I ako ima u glavi Vergilijeve riječi, ali pred očima mu je rođena gruda i pastiri njegove krvi, koji se igraju junačke igre i bacaju se kamena s ramena. Pjesnik je tako zanesen ljepotom takog života, da priznaje, da ni njega ne bi bilo stid poigrati se s pastirima, svojom braćom po krvi, pa se i zavjetuje, ako ga jednom sreća donese u seosku tišinu, a Apolon mu dade pjesme pjevati, da će težati uvijek polja, živjet će samo u gajevima bez slave prezirući zemaljsko blago. Poput Horacija[2] odbija predmete, koje drugi pjesnici pjevaju, pa veli:

Mi sat erit mollesque elegos aptumque choreis
Ducere septenis carmen arundinibus,
Populus umbrosis surgit qua frondidus et qua
Antra sonant scabris roscida pumicibus.
Illic graminei proiectus in aggere collis
Inscribam teneris carmina corticibus,
Quae legat, atque iterum tenui decantet avena
Pastor lanigeras horridus inter oves.
Sic mihi felicis decurrere prima iuventae
Tempora dent vitae mollia fata meae;
Sic, mea cum sera torpebunt membra senecta,
Ducere securos et sine nube dies,
Dum me Lethaeo mors circumplexa sopore
Compositum valles mittat ad Elysias.

Pjesma je ova — i ako oduga — veoma lijepa; slike iz idilskog seoskog života izvedene su veoma jasno i lijepo. Misli su lijepe, a čuvstva vruća — samo kao da nijesu iskrena. Očito se vidi, da je pjesma plod mladenačkog zanosa, ali taj zanos ne potječe iz

[1] Vergil., Georg. II. 530.—531.
[2] Isp. Horat. Carm. I., 1.

Digitized by Google

čistog nadahnuća, što ga je pjesniku nadahnuo istinski seoski život, kako ga je sam motrio, kako ga je sam zavolio, nego je očito taj zanos ulio u pjesnikovo srce Vergilije krasnom svojom epizodom iz Georgika „Laudes vitae rusticae". I mene i svakog drugog jamačno obuzimlje isti zanos, kad se prelije u nas onaj ključ bistre — a kod njega i iskrene — Vergilijeve poezije; svaki će biti i pripravan na onaku odluku, kaku odlučuje Kunić na koncu svoje pjesme, ali hoće li tu odluku održati — to je drugo pitanje. Kunić je, kako znamo iz njegova života, nije održao.

Da se naš Kunić toliko zanio za Vergilijevim slavljenjem seoskog života, potakla su ga na to i njegove humanističke studije. Za humanizma se javlja u velikom stupnju ljubav k seoskom životu; plod su te ljubavi mnoge bukolske pjesme po uzoru Vergilijevu, pa onda mnogobrojne pastirske igre. Ta dakle, da tako rečem, naučena ljubav k seoskom životu, vodi i Kunića, da pjeva ovu pjesmu. No uza sve to, koliko pjesma i ne bila samostalna, opet je lijep dokaz pjesničkog dara devetnaestogodišnjeg momka, lijepa je vjesnica buduće pjesničke slave Kunićeve.

Prvome dijelu ove pjesme, u kojem je Kunić samostalan, kao da je uzor pjesma Jeronima Vide *„Iv. Matthaeo Giberto"*[1]. U toj pjesmi Vida, koji boravi na selu, piše prijatelju, koji boravi u Rimu. Zabava Vidina na selu slična je zabavi Pontikovoj u Kunićevoj pjesmi, samo što je kod Vide sve rečeno ukratko, dok Kunić opisuje opširno. U okvir, što ga je možda našao u Vidinoj pjesmi, umeće Kunić sliku izrađenu u cjelini i gotovo u svim detaljima po slici Vergilijevoj upotrebljavajući gdjegdje za pomoć i Horacija.

2. *„Ex Graeco Tyrtaei de bellica virtute"*. To je prijevod jedne od Tirtejevih „Opomena" (ὑποθῆκαι), štono ju je na hrvatski lijepo preveo Hugo Badalić[2]. Ovog Kunićeva prijevoda ne spominje dr. Maixner, niti uopće spominje, da je Kunić prevodio iz Tirteja, zato ću ja reći koju o ovom prijevodu.

Prijevod Kunićev ima 22 elegijska distiha (isto toliko ima i Badalićev prijevod), a tako i original.

---

[1] Isp. spomenuto izdanje Vidino u dijelu „Carmina diversi generis" str. 276. Da Kunić dobro poznaje Vidu, vidjet ćemo kod jedne druge pjesme Kunićeve u ovoj antologiji.

[2] Primjeri iz grčke književnosti u hrvatskom prijevodu. Sastavio Stjepan Senc, Zagreb 1894. str. 122.

Digitized by Google

Da je Kunić valjan prevodilac grčkih pjesnika, pokazao je dr. Maixner u spomenutoj radnji. To dokazuje i ovaj prijevod. Ovdje se Kunić držao još više originala nego u prijevodu Ilijade i epigrama iz grčke antologije; ma gotovo od riječi do riječi da je prevodio; rijetko je gdje što iz originala izostavio, rijetko što dodao, a smisla nije gotovo nigdje iskrivio. Cijeli je prijevod dostojan Muze Kunićeve.

3. *Ad Antonium A . . .*" Iz bilješke uz ovu pjesmu saznajem, tko je ovaj Antonije A. Izdavač naime ima uza posljednji stih ovu bilješku: „Hanc, amice lector, et praecedentem (prijevod Tirtejeve pjesme) Cunichii lucubrationem acceptam refer curae Petri Alethy Ragusini, viri clarissimi et Graecis Latinisque litteris doctissimi, cui ab ipso auctore donatae fuerant". Porodica Alethy potječe iz Ugarske, otkuda se u Dubrovnik doselio otac Ivana Alethyja (1668.—1743.). No ovaj se Ivan već sasvim pohrvatio, pa se sa svim marom bavio istraživanjem jezika, običaja i historije „ilirskih" plemena[1].

Ivan je imao sina Antonija, koji je nastavio rad očev i na tome je polju radio sve do svoje smrti. Živio je od god. 1716.—1774.[2] Antonijev sin jest onaj Petar, koji se spominje u izdavačevoj bilješci. Petar se rodio u Dubrovniku god. 1768., a umr'o je u Jakinu g. 1836. Vicko Adamović[3] donosi njegov epigraf, u kojem se hvali njegova velika obrazovanost, kaže se, da je bio „vir acerrimi ingenii et litterarum cupidissimus, philologiae, poeseos, Graecae et Latinae linguae cultor eximius". Petrovu je dakle ocu Antoniju prikazana ova pjesma. Po ovoj bi pjesmi bilo, da je Antonije bio Kunićev učenik — učenik stariji od učitelja. Ili možda Kunić Antonija kao prijatelja pozivlje, da pođe skupa s njim, da se dadu na izučavanje grčke knjige, pozivlje ga samo iz pjesničkih razloga, a možda pjesnik uzimlje Antonija samo zato, što je našao nešto slično u pjesmi, za kojom se poveo, što ćemo kasnije čuti.

Pjesma je ova jeka Kunićeve ljubavi za grčku knjigu i grčki jezik. Ovo je slava grčkih pisaca, koji su humanistima bili najmiliji. Premda se humanizam nije nikada toliko bavio grčkom učenošću, koliko latinskom, opet su geniji grčkoga naroda imali

[1] Isp. Appendini, Notiz. II. 25.; Šafařik, o. c. II. 58.; Ljubić, o. c. s. v. Alethy.

[2] Isp. u predašnjoj bilješci navedena djela.

[3] Vicko Adamović, o. c. I. 111.

Digitized by Google

oduševljenih pristaša. Mnogi su gradovi imali svoje učitelje grčkoga jezika i književnosti. Taki je učitelj bio i naš Kunić. Da i on s ljubavlju i oduševljenjem vrši svoje zvanje, pokazuje baš ova pjesma.

Pjesnik poziva Antonija, da pohodi s njim

penetralia linguae,
Linguae, qua veterum sapientia dia locuta est,
Qua Phoebus doctaeque olim cecinere sorores,
Quae Latium excoluit, tetramque abscedere morum
Illuviem Ausonia iussit, latebrasque subire
Trans Tanaim et gelidis subiecta Tryonibus arva[1].

Prvi je korak težak, put je iz početka obrastao dračem i kamenjem, svud vlada tmina i noć. No pjesnik prijatelja hrabri, nek ide hrabro, kao što je išao Eneja u podzemni svijet ne bojeći se sablasti. Pjesnik i izbraja te sablasti po Vergiliju[2], pa zove Antonija, nek stupa hrabro u svijet Grkâ: s desna i s lijeva sretat će ga prvaci roda Kekropova, koji se rodiše još za boljih vremena, dok još Jupiter nije bio uzeo ljudma oštar um pokrivši im oči tminom. Pjesnik ih sve skupa lijepo pozdravlja.

Iza lijepog pozdrava ističe pjesnik najznamenitije grčke umnike. Spominjući koje ime dodaje i karakteristiku njegovu u najkrupnijim crtama. Na prvom mjestu spominje ljubimca humanistâ Platona. Humanisti nijesu nijednog grčkog pisca toliko cijenili koliko Platona, a osobito, otkad se digla u Firenci Platonova akademija. Za Platonom je humanistima najviše vrijedio Aristotel, dapače su ga neki voljeli od Platona, a naš ih pjesnik gotovo izjednačuje. Kunić i ako cijeni Aristotela, ipak priznaje, da su njega pretekle u istraživanju tajni Francuska i Engleska, ali dodaje, da je ipak i njega vrijedno čuti, kako govori materinskim svojim jezikom, vrednije nego čitati onakog „Latias qualem ostendere per urbes — Obscurique Arabes et lucifugae Nabathaei". Lijepim riječima spominje pjesnik Herodota, pa Demostena, kojeg prikazuje u skupštini atenskih građana kao Jupitera u skupštini bogova. Od pjesnika spominje Sapfu i Alkeja, pa komediju i tragediju, zatim Teokrita i Hesioda. Uz Hesioda spominje ono tobožnje natjecanje između njega i Homera na Eubeji. Kao uzor sviju pjesnika krasnim riječima slavi najzad Homera.

[1] To je misao Horacijeva iz Epist. II. 1. 156.—160.
[2] Isp. Vergil. Aen. VI. 285.—290.

Digitized by Google

Omnis ab hoc vatum pendet chorus; ut pater ille
Oceanus, totum gremio qui amplectitur orbem,
Tot vastae fontesque lacusque et flumina terrae
Sufficit: hic vatum tot se diffundit in ora,
Vimque suam inspirat cunctis, semperque fluentem
Unus Apollinei subiectat carminis undam.
Hinc Graii, hinc Latii vates hausere, nec unquam
Exhaustus facit usque novos ditatque poetas.

Na koncu još jednom pjesnik zove Antonija, da pođe s njim, trud da junački podnosi, jer će mu se obilato naplatiti, jer „cuncta labor vincit, iuvat empta labore voluptas". Pjesma od prvog do posljednjeg stiha govori tonom punim oduševljenja i ushićenja nad ljepotom djelâ grčkoga duha, a govor je taj odjeven u krasne riječi, pravi pjesnički govor.

S velikom vjerojatnošću mogu ustvrditi, da je ova pjesma nastala pod utjecajem Vidine Poetike[1]. Kunić zovući Antonija, da pođe s njim izučavati grčke pisce, govori mu:

Ardua prima via est, duri late omnia sentes
Abducunt, rupes horrent, praeruptaque saxa,
Caligantque oculi tenebris, et caeca silet nox.

Ali ga tješi, nek se ne boji, jer:

Tempus erit, densas inter patefacta salebras
Cum se conanti lato via limite pandat,
Victoremque arvis, campoque immittat aperto.

Tako isto Vida pozivlje kraljevića Franju, da pođe s njim u gajeve Pijerkinja, i sokoli ga:

Ne te opere incepto deterreat ardua meta,
Audendum puer, atque invicto pectore agendum[2],

a već mu je prije rekao:[3]

Tempus erit, tibi mox cum firma advenerit aetas,
Spectatum ut cunctos impune accedere detur.

Kao što Kunić slavi Homera, slavi ga i Vida, a slavljenje im je slično. Evo Vidinih riječi:

---

[1] M. Hieronymi Vidae Cremonensis Poeticorum ad Franciscum Francisci regis J. Franciae delfinum. U spomenutom izdanju str. 213. i d.

[2] Poeticorum u knjizi III.

[3] Poeticorum u knjizi I.

Digitized by Google

Haud multus labor auctores tibi prodere Graios,
Quos inter potitur sceptris[1] insignis Homerus.
Hunc omnes alii observant, hinc pectore numen
Concipiunt vates, blandumque Heliconis amorem.
Felices quos illa aetas, quos protulit illi
Proxima: divino quanto quisque ortus Homero
Vicinus magis, et tanto praestantior omnis.
Degenerant adeo magis ac magis usque minores
Obliti veterum praeclara inventa parentum[2].

Kako se vidi iz ovih primjera, ima neka srodnost, vidi se neki utjecaj Vidin na Kunića, ali se vidi i to, da je Kunić sam snažan pjesnički talenat, kojemu je dosta, da samo što nazre u svog uzornika, pa dalje radi sam po svojoj misli, po svojem nadahnuću.

4. Još su u ovoj antologiji dva Kunićeva epigrama, prvi od pet, a drugi od dva elegijska distiha.

Prvi je *„Ad Lucam Antonii de Sorgo rogantem, ut in Rogerii Boscovichii parentalibus aliquid scriberet"*. Pjesnik se izvinjava, što ne može poslušati prijatelja, da napiše „funereum carmen" Ruđeru; htio je, veli, ali ne može; kad se sjeti mila druga, duh mu klone, izdade ga glas, nestaje mu riječi, a samo ga obliju obilne suze:

Nunc plorat meus hic tantum, post tempore longo
Fors erit, ut fundat verba diserta dolor.

Drugi epigram ima natpis *„De Varo et Stayo"*. Pjesnik kratko, s pravom epigramatičkom kratkoćom, hvali Staya kao latinskog pisca:

Varus posse negat quemquam clarere Latino
Horum hominum, qui nunc vivimus, eloquio.
Quod verbis negat ille, docet re Stayus ipsa
Antiquo antiquis non minor eloquio.

To je dakle jedan od „epigrammata encomiastica", kakih je Kunić mnogo spjevao[3]. Ime „Varus" ovdje je uzeto tipično.

---

[1] Tu je rečenicu Kunić prenio odavle k Platonu: „Inter quos sceptris potitur .... Plato".

[2] Vida, Poet. u knjizi I.

[3] Isp. Maixnera, o. c. str. 144.

Digitized by Google

Knjiga treća.

U ovoj su knjizi posljednji barjaktari dubrovačkog latinizma, posljednji humanistički pjesnici. Oni umiru sa zastavom latinske poezije u ruci. Poslije njih nema više ni drugdje, a ni u Dubrovniku svećenikâ latinske Muze. Oni završuju slavni onaj niz latinskih pjesnika, što ih je rodio Dubrovnik; posljednji su članovi tome nizu baš ovi pjesnici u trećoj knjizi ove antologije skupa s njezinim izdavačem. Narodna svijest probuđena, kad je probuđeno i novo zanimanje za klasičnu starinu, ide usporedo s humanizmom, ne da se utopiti u valovima humanizma, nego biva sve jača i jača, dok je sasvim ne ojačaše ideje francuske revolucije. Ideje, što nikoše s početka devetnaestoga stoljeća, potisnuše latinski jezik na svim linijama i stjeraše ga sasvim u crkvu i školu. Ljubiteljima starog latinskog jezika ostadoše samo uzdisaji i tuga, koja izbija i u pjesmama ovih pjesnika.

I. Kolo pjesnikâ otvara u ovoj knjizi glasoviti pjesnik, koji bi bio dostojno pristao i u kolo pjesnikâ srećnijih vremena latinske poezije, **Brnja Zamanja.** Plodni ovaj pjesnik rodio se u Dubrovniku 9. novembra 1735., a umr'o je 20. aprila 1820. Obilat je njegov rad. Ne ću ga svega izbrajati, nego upućujem samo na djela, koja govore opširno o njegovu životu i djelima mu[1].

U ovoj se antologiji nalaze od njega samo epigrami, epigrami u smislu, što su stari Grci pod riječju ἐπιγράμματα razumijevali. To su sitnije pjesme različita sadržaja i tendencije. Humanisti su se veoma rado bavili epigramom. Za humanizma se razvila velika književnost ove struke, ponajpače pod utjecajem Katulovim, a još više Marcijalovim, premda su se njegove pjesme dugo borile za priznanje, dapače nijesu ni našle nikad općenog priznanja. Naročito naši Dubrovčani kao da su slabo marili za Marcijala; bar ja mogoh u ovo epigrama, što ih poznajem od dubrovačkih latinskih pjesama, jedva naći vidna utjecaja Marcijalove poezije. Kod naših dubrovačkih humanista uopće nema onog nemorala, nema onake pustopašnosti. Humanisti su talijanski u tome drukčiji; mnogi su od njih raskalašeni i nemoralni, a mnogi su došli i s crkvom u

[1] Appendini, Notizie II. 177. i d.; Ljubić, Dizionario s. v. Zamagna Bernardo; Galleria donosi njegov život iz pera N. Tommasea, preštampano iz djela „Studi critici" II.; Appendini, De vita et scriptis Bernardi Zamagnae commentariolum. Jaderae 1830.

Digitized by Google

sukob. Baš poradi Marcijalove slobode i pustopašnosti naši Dubrovčani kao da ga ne vole; njima su miliji raznoliki oni epigrami iz grčke antologije, pa se i ugledaju u njih.

A dubrovačka književnost ima mnogo epigrama. Dubrovčani su uopće voljeli epigram, jer je on oružje slave, ali i pobijanja i izrugivanja. Dubrovčani su imali i dara za tu vrstu poezije. Politička sloboda rađala je u Dubrovniku neku bogatu živost i nagon na igre, na vesele skupštine, čega je bilo u izobilju u Dubrovniku. Značajna je riječ Tommaseova za Dubrovnik: „la città della satira, la citta dell' epigramma".[1] Satire i epigramâ bilo je u Dubrovniku napretek. Zato je lako razumjeti, zašto oni cvatu i u najposljednje dane dubrovačke književnosti i slobode.

Od Zamanje ima u ovoj antologiji 28 epigrama. No prije ćemo ogledati onu pjesmu o sv. Alojziju *(S. Aloysius iussus a Deo mentem avertere)*, koja je štampana među pjesmama Bolićevim, a pripada Zamanji.

U ovoj pjesmi pjesnik crta — jamačno po jednoj legendi — žalost i muku sv. Alojzija, kad mu je bilo zapovjeđeno, da se odvrati od Boga, da se ne posveti službi božjoj. Pjesnik dovodi svetog mladića, da on sam govori, da opisuje svoju bol, što se mora odvratiti od Boga. A kud da uteče od njega, kad je on svagdje? Svetac ga moli, da ga uzme k sebi, jer bez njega ne može živjeti. Ipak na koncu nadjača svetac napast i ostaje uz Boga. Na koncu se pjesme moli pjesnik svecu, da mu bude u pomoći.

U pjesmi nema ništa osobito. Monolog je svečev dosta dug i jednoličan, a sasvim po nauci kršćanske vjere.

1. Prvi je epigram mala poslanica izdavaču ove antologije, koji je iskao od pjesnika pjesama, da ih štampa, a on mu odgovara, da njegove pjesme, koje mu „incauto saepius exciderunt", ne vrijede mnogo, jer su „nec studio nec limae dente polita, — Fallendo tantum nata sed otiolo". A i ne zna, gdje su; neke su jamačno već izjeli moljci, a neke leže po kućama prijateljâ. Što ima pri ruci, to mu šalje, ali nek pazi, „ne librum turpia dedecorent".

Riječi se ove tiču jamačno pjesama ovake ruke, kakve su ove: prigodnice, epigrami itd., jer su znamenitije pjesme Zamanjine, kojima se on proslavio, bile već izišle: *prijevod Odiseje* god. 1777.,

[1] Ovo citiram po Iv. kan. Stojanoviću, o. c., str. 106.

Digitized by Google

prijevod Hesioda god. 1785., *prijevod Teokrita, Mosha i Biona* 1785., *Echo* 1764., *Navis aëria* 1768.

2. Drugi je epigram „*In obitum Raymundi Cunichii*". Evo lijepog tog epigrama:

Albius ad tumulum residens, unaque Catullus,
Cumque ipsis mediis flet tua fata Maro.
Laurus opacat humum subter, Raymunde, virentem
Quam tuus heu lacrimis usque Zamagna rigat.
Vives laure, meo vives humore; sed ipse,
Quo pia te virtus sustulit, astra premis.

3. Trećim epigramom „*In funere Benedicti Stay, viri clarissimi*" oplakuje ovog vrijednog dubrovačkog pjesnika[1]. Slaveći Staya daje i glavnu karakteristiku njegova pjesničkog rada.

Umrije, veli pjesnik, dobri Stay, kojemu Poezija i Sofija pripraviše vječnu slavu. Kartezijeva duša njega diže iznad Epikurova pjesnika (Lukrecija), a zlatna krepost i čisto ćudoređe učiniše ga već za života jednaka bogovima. Tuguj, Epidaure, u malo godina izgubio si evo trećega slavnog sina, „heu quando saecla parem referent". Stay je umr'o god. 1801., a nekoliko godina prije njega dva slavna Dubrovčanina: Ruđer Bošković (umr'o 1787.) i Rajmund Kunić (umr'o 1794.). Istinite su suze pjesnikove za takim ljudima, jer se taki rijetko rađaju.

4. Epigram, što iza ovog dolazi, namijenjen je Spartancima, koji su pali u klancu termopilskom. Složen je taj epigram na način epigrama Simonida Kejanina, a glasi:

Strata iacet Spartae pubes, non victa: sepulcrum
Thermopylae servant, nomen ubique sonat.

5. Epigramom je oplakao Zamanja i sestru velikog Ruđera Boškovića Anicu, posljednju zelenu granu slavnog plemena Boškovićâ. Anica se rodila u Dubrovniku god. 1714., a umrla je kao časna starica u devedesetoj godini života godine 1804. Dubrovnik nije imao samo dosta obrazovanih sinova, nego i kćerî, pa je i klasična knjiga imala i u nekim ženama svojih gojiteljica. Kao osobito učene žene spominju se: Cvijeta Zuzorić, Jula i Nada Bunić, Marija Gundulić, Jelena Ranjina, Marija Fačenda, Lukrecija Bogašinović itd.[2] Mnoge su od njih i pjesme pisale, n. pr.

[1] Isp. o Stayu raspravu dra. Milivoja Šrepela: „Stay prema Lukreciju" u Radu knj. 124. str. 189. i d.

[2] Isp. Iv. kan. Stojanović, o. c. str. 129.

Digitized by Google

Jula Gučetić, Cvijeta Zuzorić i Lukrecija Bogašinović itd. Među take je žene pripadala i Anica Bošković. Ostalo je iza nje mnogo neštampanih pjesama religiozna i moralna sadržaja, a god. 1758. izdala je u Veneciji veliku i elegantnu eklogu *„Razgovor pastijerski vrhu porođenja Isukrstova u pjesan složen“*.[1]

U epigramu u smrt njezinu veli pjesnik: I tebe je primilo nebo iza brata ti, pa sad uživaš gledajući Boga: „O salve, aeternumque vale; memor usque Ragusa — Rogerii, una te semper in ore feret“.

6. U ovu vrstu epigramâ (epigrammata sepulcralia et lugubria) pripada i epigram: *„De Rosa, femina Epidauria pulcherrima, naufragio mersa“*. Amor luta žalom Korčule i žalostan moli valove, da mu vrate Ružu, a valovi mu odgovaraju, da je Ruža mila i bogovima vodâ.

Ostali su epigrami „epigrammata varia“, među njima su neki i „epigrammata encomiastica“, neki su „epigrammata satirica“, a neki su obične prigodnice.

7. Kad se pročulo, da Francuzi spremaju vojnu na Britaniju, dovikuje im naš pjesnik u epigramu *„De expeditione, quam Galli in Britanniam parabant, ut fama erat“*: Bio je već Maraton, bila Salamina, a ne će više biti Miltijada, ne će se više roditi Temistoklo.

8. Prijatelj Niko poslao je pjesniku jagoda, koje su rasle u Orašcu (Valdinoce), a on veseo daru hvali prijatelja, da je slađi od meda, a umom je jednak Haritama *(De fragis ab amico acceptis)*.

9. Za teških onih dana, što ih je Dubrovnik proživio za navale Francuzâ, pa Rusâ i Crnogoraca[2], isporeduje naš pjesnik svoju domovinu lađi *(Allegoria patriae bello circum ingruente)*. Tu je ideju pjesnik posudio od Horacija (Carm. I. 14.), ali je izradba njegova. Slatka lađo, govori pjesnik, kaki te vjetar tjera na široko more? Ti si prije mirno i sigurno plovila morem, a sad te gone Akvilon i Auster, prijete ti grebeni i hridi, a luke nigdje, da se spaseš. Dajte, višnji bozi, da mi se lađa spase!

Vrlo je lijepa ova alegorična sličica. Na hrvatski ju je preveo Jakov Betondić, a prijevod mu je štampan ispod ove pjesme. Evo i prijevoda:

[1] Isp. Appendini, Notiz. II. 245.—246.; Ljubić, Dizionario; Šafařik, II, 68.

[2] Isp. o tim danima F. Kirchmayera, La Caduta della Republica aristocratica di Ragusa. Zadar 1900.

Digitized by Google

O plavčice, o mâ mila!
Ka strahoća zle godine
Sad nadmene sred pučine
Eto je tebe vaj zanila?

U tišini mirna truda
Prije slobodna plovila si,
I malahna er bila si
Vjetâr blag'jeh bi razbluda.

Tvrdi Sjever sad te stište
Proć' njim silni Jug ustaje,
Kružu st'jene na sve kraje,
Gdi ćeš naći zaklonište?

Višnji (pokli je bez obrane,
Niti obranu ufat smijem)
Daj od valâ da sasvijem
Priklopjena ne ostane.

10. Od udaranja Rusâ i Crnogoraca oslobodio je Dubrovnik francuski general Molitor. Pjesnik mu zahvaljuje jednim epigramom, što je odbio od Dubrovnika neprijatelje, kao što vjetar odgoni s neba oblake. Pjesnik veli, da je samo Molitorova zasluga, što Dubrovnik stoji još čitav. No ovo je malo uvećano, jer isto tolike zasluge ima i general Lauriston, koji je grad junački branio i uza svu nevolju, pa i kad su ga senatori za to molili, nije htio da kapitulira[1].

11. Za navala Rusâ i Crnogoraca Dubrovnik je strašno stradao, a tako i okolica[2]. Tad izgorje i Zamanjina vila u Konavlima. Toj vili pjeva pjesnik lijep epigram *(De sua villa Canalensi ab hostibus incensa)*. Pjesnik žali za vilom, koju je bio sagradio, da ugošćava Muze i svog gospodara. A sad eto ne pohađaju je ni lovci ni Muze, nego stoji kao plašilo noćnoj zvjeradi. Ogorčeni pjesnik kune neprijatelja, da bi tako i njemu kuća izgorjela.

12. Kad je Marmont zapremio Dubrovnik, načinio je cestu iz grada do Gruža, a pjesnik ga za to hvali *(De via ab urbe Gravosium usque iussu ducis Marmontis strata)*. Napoleon, veli, bira take vođe, da od njih dolazi svaka dika i korist[3].

Ima u Zamanje i oštrih epigrama, onako gotovo marcijalskih; nema u njima doduše Marcijalove prostote, nema opscenih riječi, ali ima ljute oštrine. Taka su dva epigrama nekom fingiranom Kvintu.

13. Prvi je *„De Quinti cuiusdam insigni spurcitia"*. Pjesnik šiba Kvinta radi nečistoće u kući mu. Je li to postelja ili staja? Pod istim krovom jede, spava i onesnažuje se: Kvinto je vidio, da tako rade svinje, pa i on hoće, da im bude jednak.

---

[1] Isp. Kirchmayera, o. c. str. 127.

[2] Kirchmayer l. c.

[3] Izdavač štampa Napoleonovo ime mnogo krupnijim slovima nego druga. Tako on radi i u svojim pjesmama. Hoće da i tim pokaže Napoleonu svoje udivljenje i podaničko poštovanje.

Digitized by Google

14. U drugom se epigramu ruga vladanju Kvintovu: kad ide, previja noge kao rak, sjedi kao žaba, a kad spava, hrče. kao što riče magare. Pa ipak ima lijepu ženu i pristale sinove, — da se bolje vidi njegova nevaljalština.

15. Kad je žena talijanskog potkralja, Napoleonova pastorka Eugena Beauharnaisa, Amalija Bavarska rodila čedo, pjesnik se tome veseli kratkim epigramom[1].

16. Veselje svoje izriče pjesnik nad tim događajem i u drugom epigramu, u kojem su dva stiha načinjena po Katulu (Carm. LXI. 216.—220.)[2].

17. Pjesnik se zna diviti i ženskoj ljepoti. Tako u epigramu o slici žene, koju on zove fingiranim imenom Filida, kaže joj, da je dostojna Praksitelova mramora i Apelove ruke, ali joj slika ipak nema njezine draženosti, jer Nemeza ne da ljepote naslikati.

18. Luka Stulić (Stulli) Dubrovčanin (1772.—1828.), liječnik i pisac mnogih talijanskih i latinskih djela[3], a napisao je pored manjih pjesama prigodnica, koje su štampane po raznim prigodnim zbornicima, hrvatski jedno djelo[4], dobi od našeg Zamanje epigram *(Ad Lucam Stulli, medicum et poetam praestantissimum).* Epigram je taj veoma taman i nerazumljiv. Čini se, da je Stulić ljupkom pjesmom svjetovao Zamanju, „pictus uti Persephonen superet", a on mu odgovara, da ne može.

19. Dominik Garanjin Trogiranin, plemić, čovjek veoma obrazovan, bješe za francuske zapreme glavni administrator republike dubrovačke i Kotora (administrator generale di Ragusa e Cattaro). Njemu je Urban Appendini prikazao svoje pjesme skupa s ovom

---

[1] Taj epigram sjeća veoma Katulovih stihova Manlijeva epitalamija (Carm. LXI. 212. i d.).

[2] Tome se porodu veseli i Luka Stulli u dvjema elegijama, što ih je štampao u Parizu 1810.

[3] Isp. o Stuliću: Šafařik, o. c. II. 91.; Ljubić, Dizionario; Appendini, Notizie II. 281. donosi od njega kratki pokušaj talijanskog prijevoda iz Gundulića. Štampano je od njega više pjesama prigodnica, koje se nalaze u našoj sveučilišnoj biblioteci u „Miscellanea Ragusea", a posebice „Elegiae L. Stulli, Parisiis 1810." Njemu u čast, kad je umr'o, izidoše „Prose e Versi in onore del dr. Luca Stulli — Bologna, Nobili et Comp., 1829.", zatim „De Ivellio N., Tributo alla memoria degli esimii litterati Tom. Chersa e dr. Luca Stulli. Zara 1829."

[4] To je djelo: „Razglas više kuge", u Dubrovniku kod Martecchinija 1805.

Digitized by Google

antologijom[1]. A evo mu i Zamanja pjeva kratki epigram kao popratnicu nekih pjesama, što mu ih je slao. Natpis epigrama glasi: *„Ad Dominicum Garagninum v. cl., cum illi nonnulla mitteret carmina de victoriis Napoleonis Magni“*. Zamanja je dakle spjevao ciklus pjesama, u kojima je slavio Napoleona i njegove pobjede. O tim pjesmama nijesam mogao nigdje ništa naći; valjada nijesu bile ni štampane. Što znam o njima reći, to znam iz ovog epigrama, što on o njima kazuje. Pjesnik veli, da ga muči očinja bolest, pa je ove pjesme, što mu ih šalje, kazivao u pero. Šalje ih, da Garanjinu dade daj kaki zalog prijateljstva. Darak je, veli, malen, ali mu predmet daje vrijednost; predmet je dostojan Homera, ali naš pjesnik nema Homerovih usta.

20. Žensku ljepotu slavi i u epigramu *„Ad Chloridem iratiorem“*. Hlorida se srdi, kad pjesnik hvali Amarilidu. Pjesnik joj veli, da se ne srdi, jer će ona i onako iza Ahejkinja i Argivkinja sve žene ljepotom i dražesti nadvisiti; jer njoj i Venera može zavidjeti, kad se smije, a Junona, kad stupa.

Imena su, kako se vidi, i u ovom epigramu fingirana, uzeta iz klasične poezije.

21. Kad se Napoleonu i ženi mu Mariji Lujzi rodio 20. ožujka 1811. sin, koji je dobio odmah naziv „kralj rimski“, slavi ga Zamanja u epigramu *„De Napoleonis Magni et M. Aloysiae Austriacae Augg. filio rege Romae“*. Sretno dijete, veli pjesnik, kojemu je otac pokorio toliko naroda. Otac je stekao silnu vlast, a sina čeka posao, da donese svijetu mir i zlatna vremena.

22. Tomu djetetu pripada i epigram, što iza ovog dolazi. Pjesnik prevršuje u ovoj hvali dovodeći u savez Jupitera, Marta i Napoleonova sina: Jupiteru je bila kolijevka Kreta, Martu Trakija, a Napoleonovu sinu Rim je jedini dostojan biti kolijevkom.

23. Zamanja kao da voli alegoriju. Osim one alegorije o lađi-domovini alegorija je i epigram *„Argumentum verum sub ficto nomine“*. Ta je alegorija za nas nerazumljiva; ja joj dajbudi nijesam mogao shvatiti pravog smisla. Evo, o čem se radi: od vepra, koji je ugrizao Adonisa, naučio se škorpion gristi, pa se zavukao Gliceri pod odijelo i ugrizao je za bok. Za tu je drzovitost kažnjen. Dosta je gledati lijepi lik, a grjehota ga je oskvrniti.

[1] Tako mu i Martecchini prikazuje već spomenute ode Karla Angelisa i Vlaha Bolića, što ih je on izdao.

Digitized by Google

24. 25. Iza ovog dolaze dva „epigrammata encomiastica". U njima slavi dvije žene iz odličnih dubrovačkih porodica: Katarinu Ranjinu i Jelenu Bozdarijevu. Katarinu slavi radi kreposti i veli, da će biti slavna, i kad svrši cvijet mladosti, pa makar doživjela godine Dejfobove. Jelena Bozdarijeva bijaše žena Dživa Bozdarija, a rođena je Bunić. Njoj ostade natpis u crkvi Gospe od Milosrđa, jer je bila najljepša žena svog vremena[1]. Pjesnik Zamanja uspoređuje je u ovom epigramu s njezinom imenjakinjom Jelenom Tindarejevićkom, od koje je ona vrednija i ljepotom i krepošću, a to zato, jer nje nije odgojila bestidna Leda, nego čestita majka. Poredba ova nije originalna Zamanjina, nego ju je izrekao talijanski humanist Nikola Marija Panacijat, koji u jednom epigramu slaveći Lukreciju Borgiju veli za nju, da nadilazi Helenu, jer je ne samo lijepa, nego i kreposna[2].

26. Za francuske zapreme bio je po dvaput u Dubrovniku zapovjednik francuskih četa Ljudevit Bertrand de Syvrai. Kad se on po drugi put vratio na svoje mjesto u Dubrovnik, Zamanja mu pjeva epigram, u kojem poziva Dubrovčane, da se raduju, a Syvraia slavi kao valjana i kreposna vođu, koji mrzi zla djela, a podupire slavna, dok je u ratu pravi lav.

27. Posljednji epigram radi o samom pjesniku i njegovim pjesmama *(De se ipso suisque carminibus)*. U njemu se pjesnik oprašta s pjevanjem: dosta je već pjevao, pa nabraja, što je pjevao (Echo, Navis aëria, prijevod Odiseje, Hezioda i Teokrita), a završuje:

Multa etiam multis de rebus carmina finxi,
Quae fors cumque tulit, quaeque Thalia dabat.
Nunc senui: dulces linquendi Aganippidos haustus:
Iam propior tacito Parca stat atra pede.

Kolike li razlike između Horacija i Zamanje! Dok se Horacije završujući tri knjige oda hvasta, da je podigao sebi spomenik „aere perennius", Zamanja se ne hvasta svojim djelima; navodi ih, ali ih ne hvali, a odriče se svoje Muze, jer je star, jer treba misliti na skoru smrt.

Zamanja nije održao riječi, koju je u ovom epigramu založio. Starcu je i kasnije, kad se našla zgoda, znalo zaigrati srce, pa bi se mladenačkim žarom hvatio pera, da napiše latinsku pjesmu,

[1] Isp. Iv. kan. Stojanović, o. c. str. 143.
[2] Šrepel, Preporod str. 222.

Digitized by Google

miljenicu svoju iz mladih dana. Tako je spjevao šest epigrama onom zgodom, kad je kralj Franjo I. s kraljicom pohodio Dubrovnik[1]. Jamačno je tako radio i češće, dok je goď mogao.

Niz Zamanjinih pjesama u ovoj antologiji završuju *„Endecasylbabi"* Augustu Marmontu, kad je dobio naziv „dux Ragusae" (duc de Raguse), iza kako je Dubrovnik oslobođen opsade ruske i crnogorske. Zamanjina se pjesma počinje: „Gentis Illyricae Ragusa ocelle[2], et cara Aonisin". Pjesnik poziva Dubrovnik, da se veseli iza teških nevolja. Evo ga Napoleon, „novum relucens — Saecli sidus uti, arbiterque rerum" podiže i dade mu za upravitelja čovjeka, kakva bi sam jedva mogao izabrati. Po tome slavi pjesnik Marmonta kao čovjeka radljiva, slobodoumna, ljubitelja pravice, znanosti i umjetnosti. Na koncu moli bogove, da Marmonta požive „fastos per memores perenne in aevum"[3].

Dubrovčani nijesu baš imali uzroka, da se vesele, jer su izgubili ono, što su najviše voljeli, što su pazili kao oko u glavi, izgubili su zlatnu slobodu. Pa se nijesu ni veselili. Zamanja slavi Marmonta, što je ovaj nastojao oko školstva u Dubrovniku. Tako je on zasnovao „liceum convictum", a na čelo mu stavio baš našeg Brnju. S istoga razloga i profesor retorike i grčkog jezika Talijan Ivan Rosani pjeva Marmontu himnu, gdje se ističu francuski, talijanski i ilirski genij[4]. S istoga razloga i izdavač ove antologije slavi Marmonta u nekolike pjesme.

Tako sam gotov sa Zamanjom. Ovo je tek neznatni dio njegova pjesničkoga rada, ali je i ovo dosta. da se pokaže, da je Zamanja odličan latinist. Njegovi su stihovi upravo elegantni, jezik klasičan, a koliko se može suditi po ovim epigramima, on je i okretan pjesnik. Epigrami — i ako ne svi — imaju kračinu i zbijenost, koja se traži od epigrama. U ovo epigrama, što ih je ovdje, zastupane su gotovo sve one vrste epigrama, što ih nalazimo u grčkoj antologiji.

---

[1] Isp. „Inscrizioni e poesie allusive alla venuta e al soggiorno in Ragusa delle LL. MM. RR. D'Austria Francesco I. e Carolina Augusta". Dubrovnik kod Martecchinija 1818.

[2] To je reminiscencija iz Katula 31. 2. Slično počinje svoju odu „In Ragusam" J. L. Crijević: „Ocelle mi Ragusa, ocelle mi patria". Isp. Račkoga, o. c. str. 170.

[3] Reminiscencija iz Horacija, Carm. III. 174.

[4] Cantata per la venuta in Ragusa di sua eccellenza Augusto Marmont . . ." Dubrovnik 1810. Isp. i Program dubrovačke gimnazije za god. 1870./71.

Digitized by Google

II. Junije Rastić (Resti). O znamenitom ovom dubrovačkom pjesniku imamo već opsežnju radnju dra. Šrepela[1], pa mislim, da meni ne treba ovdje o njemu govoriti, jer novo ništa dodati ne mogu. Dr. Šrepel govori o Rastićevim pjesmama, što se nalaze u ovoj antologiji, pa ni tu mene ne treba.

Jedino ne govori se u spomenutoj raspravi o odgovoru Rastićevu na poslanicu Frana Appendinija, kojom je ovaj odgovorio na predašnju Rastićevu poslanicu (u ovoj antologiji pod imenom „sermo tertius"). To je kratka poslanica — dr. Šrepel je zove epigramom — ima samo 22 stiha. Osobito u njoj nema ništa, obična prigodnica. Appendini je bio došao pohoditi Rastića, ali su ga drugi prijatelji jedva ga dočekavši vukli ovamo onamo, pa se Rastić nije mogao s njim ni porazgovoriti. Rastić one prijatelje šaljivo kune i zove Appendinija, da ovo nadoknadi, nek se žuri k njemu, a nek ponese „solitas charites solitosque lepores", i nek povede brata, „cui vere urbano posuerunt nomina mores — Urbani, urbanae et musa potens citharae".

Poslanica ova sjeća Katula (Carm. XIII.), koji tako pozivlje k sebi prijatelja, ali drugim — pravim katulovskim — tonom, i prikričuje mu, da ponese sa sobom stvari, koje Rastić ne treba. No i Rastić kao i Katulo piše prijatelju, da ponese šalu i veselje.

I Horacije (Carm. IV. 29.) zove k sebi prijatelja Mecenata, ali Rastićev poziv nema ništa slična s njegovim.

III. Fran Appendini (1769.—1837.). Appendini je u svojim djelima: *„De praestantia et vetustate linguae Illyricae"* (Dubrovnik 1806.) i *„Dell analogia"* (Dubrovnik 1810.) dokazivao, da su Grci i Latini potekli od Ilira[2]. Rastić ga u poslanici „Francisco Mariae Appendinio sch. piar." sokoli, da nastavi svoj posao ne plašeći se zavidnikâ i opadačâ, samo neka se izmiri s bratom Urbanom, koji se nije slagao s bratovim teorijama. Na tu poslanicu odgo-

[1] Dr. Milivoj Šrepel, O latinskoj poeziji Junija Restija, u „Radu" knj. 114.

[2] Taki nazori o ilirizmu bili su već od davnine domaći u Dubrovniku. Isp. Pervolfa, Slavjane 198. d. No niko se nije za njih borio ratobornije nego baš Franjo Appendini. Zato ga i zove Ida Düringsfeld, Aus Dalmatien, III. Bd., Prag 1857. str. 70. „Ahnherr der Panslavisten".

Kad je umr'o, oplakaše ga pjesnici pjesmama, koje su štampane pod natpisom „A perpetua onoranza del p. Fr. Appendini, i suoi amici ed alunni. Biografia e poesie iliriche, italiane e latine con ritratto. Ragusa 1838.

Digitized by Google

vorio je i Urban[1], a odgovara mu i Fran poslanicom, koja je ovdje štampana pod natpisom: „*Junio de Restis Franciscus Maria Appendinius e scholis piis*".

Duga je to poslanica od neka 202 stiha heksametra. Rastić je pitao Appendinija, što sad radi, a on mu odgovara zovući ga, kao što zove Horacije Tibula, „nostrorum censorque auctorque laborum"[2]. Appendini veli, da je došao, kad je djecu raspustio iz škole, u Gruž „Illyricas aucturus opes et Slavica regna". Po tome mu priča, kako provodi dane: provodi ih u zabavi, ali ipak nešto i radi:

Gravi nam
Febre laborarem, et somni sine munere noctes
Transigerem, aut certe stomacho sumpta esca noceret,
Si quae sollicitus longo post tempore tracto,
Cogerer illa diu intermissa relinquere, Slavae
Tanta vetustatis fervet sub pectore cura!

Značajne su ove riječi za marljivost Appendinijevu. On je u istinu i bio taki, kao što pokazuju njegova djela, za koja se iskalo mnogo marljivosti i posla. Ujedno te riječi svjedoče, s kolikom je ljubavlju prigrlio istraživanja naše starine.

Rastić je bio u svojoj poslanici rekao, da Appendini svojim poslom navješćuje rat Nijemcima, Francuzima, Englezima i Španjolcima. Appendini mu odgovara, da se ne boji toga rata. Ne treba, veli, Morganjijeva[3] noža, da njim reže tuđim riječima ude, da im nađe slavensko podrijetlo. To se osobito vidi kod njemačkoga jezika, kojemu ako oduzmeš riječi tuđice, sve, što ostane, poteklo je iz slavenskog jezika. Appendini uvjerava Rastića, da on ima dosta građe, da dokaže svoju misao, samo je sad razmješta, da mu djelo ne iziđe preveliko, a opet da je svu upotrebi, da sve bude na svom mjestu. Jedino se boji, da mu latinski jezik ne će biti dobar; to će mu se moći prigovoriti, ali se ne boji, da će mu moći tko prigovoriti, da ima u djelu izmišljotina.

Ovo pouzdanje sama u sebe, ovo tvrdo uvjerenje o istinitosti svojih izvoda sokoli i hrabri njega u mučnom mu radu. Zato on i stupa hrabro, da nadvlada sve zapreke, da istrijebi laži i izmišljotine, da otkrije čistu istinu.

---

[1] Carmina, str. 11.—14.
[2] Epist. I. 4. 1. Albi nostrorum sermonum candide iudex.
[3] Giovanni Baptista Morgagni osnivač je patološke anatomije.

Digitized by Google

Iza ovog skuplja Appendini ukratko svoju teoriju, da je grčko pleme „ilirskog“ podrijetla, pa da i Etruščani i Sabinci pripadaju slavenskom plemenu. Ne valja, veli, mišljenje Skaligerovo, da su Etruščani pleme Izacidâ, pa da su doplovili u Italiju tobože još u ono vrijeme, kad se čamac jedva i usudio spustiti u more kraj obale. Za dokaz svojega mišljenja poziva se Appendini na Vergilija i druge spomenike starine.

Što mu je Rastić rekao, da se čuva nenavidnikâ i opadačâ, Appendini ga uvjerava, da ih se ništa ne boji. Njemu je dosta, što ga on (Rastić) hvali i posao mu odobrava. A i mnogi drugi, koji su mu se isprva smijali, sad su već mekši, dapače mnogi od njih sad već pristaju uza nj. Tako mu je Cosinti[1] sam pribavio nekoliko spisa „consultorum iuris“, a brat je Urban već umukao, dapače obećava, da će se i sam latiti obrađivanja „ilirskih“ stvari[2]. I etruščanski aruspex[3] već je mekši, — muči, samo veli, da se boji, da će Slaveni izgubiti bitku. Tako je sad miran, mirno jede, ne mora se pravdati po čitav dan s protivnicima. Ali, ako i bude tko kudio, on ne će mariti, nego će se žuriti, da stigne k cilju, da „ilirski“ jezik dobije staru slavu i čast.

IV. Đuro Ferić (1739.—1820.) jedan je od najznatnijih radnika na slabo plodnu polju hrvatske književnosti u Dubrovniku na koncu 18. i početku 19. vijeka. Uz hrvatske je pjesme pjevao i latinski, i ja držim, da je vredniji kao latinski pjesnik nego kao hrvatski. Kao latinski pjesnik pripada među pobolje latinske pjesnike dubrovačke. To je on dokazao svojom Perijegezom, latinskim prijevodom hrvatskih narodnih pjesama, Fabulama i dr. „Uso melle sue poesie d' ogni metro, e d' una lingua così tersa e vigorosa, che a ragione tiene egli posto distinto trà i latinisti de' suoi tempi“, veli pravo za nj Ljubić (Dizionario).

Od Ferića se nalaze u ovoj antologiji dvije „fabule“, koje pjeva na uspomenu Benedikta Staya, skupa s posvetom, pa onda pjesma Mariji Altestijevoj.

Uz „fabule“ ima ova izdavačeva bilješka: „Hae duae fabulae ab auctore exaratae sunt, cum in Collegio scholarum piarum totius civitatis concursu Benedicto Stayo parentatum est“. U toj je zgodi

[1] Godine 1794. bi uvedena u Dubrovniku juridička škola, u kojoj je bio posljednji učitelj Napolitanac Lujo Cosinti. Školu su tu dokinuli Francuzi.

[2] To obećava Urban u spomenutoj poslanici Rastiću.

[3] To će biti koji Appendinijev zemljak i drug u školi Skolopâ.

Digitized by Google

spjevao i Antun Kaznačić kratak epigram, koji je štampan u ovoj bilješci, a glasi:

Quidquid Cartesii, quid mens dia Britanni
Protulit, omnigeno Stayus ingenio
Calluit, et duplici vulgavit carminis ausu,
Quo Tyberis Lucreti immemor obstupuit.

Kaznačić ističe dakle Stayeva pjesnička djela, u kojima je on obradio nauku Kartezijevu *(Philosophiae versibus traditae libri VI.* Venecija 1744.) i Newtonovu *(Philosophiae recentioris versibus traditae libri X cum adnotationibus et supplementis Rog. Boscovich.* Rim 1755.—II°, 1760 —III°, 1772.). Hvala je posljednjega stiha hiperbolična[1].

1. U svojoj posveti veli Ferić, da je htio ove basne posvetiti Stayu, još dok je bio u životu, a evo mu sad besmrtni grob opsiplje ovim cvjetićima. Ovoj neobičnoj hvali nek nitko ne zamjeri, jer je ovo hvala pisca basni[2].

Same su fabule spjevane u onom genreu, kake su sve Ferićeve fabule[3]. Kao natpis stoji hrvatska narodna poslovica (ali nijedna nije u narodu) s latinskim prijevodom, a onda pjesnik tumači tu poslovicu pričom u jampskim senarima, koju sam izmisli. Svaka se fabula svršuje s epimitijom, koja odgovara onoj poslovici. Sasvim je prirodno, da mu sve priče ne će biti osobito vrijedne; malo je u svjetskoj književnosti dobrih basnoslovaca, kao što su: Esop, Fedro, La Fontaine, Lessing, Pignotti, Krilov.

Ni ove dvije Ferićeve basne nijesu osobito duhovite. Prva je: *Znana čovjeka sreća dostiže (Viro sapienti fortuna praesto est),* a druga: *Umna slava bez dospjetka (Gloria sapientum immortalis).*

2. U prvoj se pripovijeda, kako su se leptir, komarac i pčela dali na putovanje u plodnije krajeve. Dođu u lijep vrt bogata gazde. Tu ludo poginuše leptir i komarac, a pčelu gazda zavoli, jer vidi, kako je marljiva i korisna. Etična je nauka toj priči izrečena ovim dvjema stihovima:

Bonis caducis haud paratur gloria;
Per solida ad illam homines sibi muniunt viam.

3. U drugoj se basni prepiru štamparska slova i klesarsko dlijeto, koje je od njih vrednije. Pobjedu dobivaju slova, koja

[1] Isp. dr. Milivoj Šrepel, Stay prema Lukreciju, u „Radu" knj. 124.
[2] Isp. s ovim Phaedri Fabulae, prolog k I. knj. 6—7.
[3] Fabulae ab Illyricis adagiis desumptae. Dubrovnik 1794.

Digitized by Google

slave Stayeva djela, koja rade o nauci Kartezijevoj i Newtonovoj, a koja će preživjeti mramorne spomenike, jer „monumenta ingenii stant, mors delet cetera".

4. Četvrta je Ferićeva pjesma u alcejskom mjerilu spjevana oda *„Ad Marram Altestiam sororem clarissimi viri Andreae de Altestis, quae exhibita neptis suae effigie auctorem ad scribendum aliquid de ea invitaverat anno 1800."*

Duga je to pjesma — oda u Horacijevu značenju te riječi — od 32 strofe po 4 stiha. Vanjska je forma bez prigovora, latinski mu je jezik pravilan, okretnost u metru Horacijeva, pjesničkih ukrasa ima sva sila, ali se jasno vidi, da su nekako prisiljeni, ne dolaze iz čiste pjesničke inspiracije, kao što uopće čitava pjesma nije plod pjesničkog nadahnuća, nego naručeno djelo stare šablone, koja je vladala u talijanskim canzonama, a i posljednja joj je strofa neka „chiusa". Pjesnik veli doduše u početku pjesme, da ne će laskati, nego će crpsti iz čistog izvora, ali je očito, sama pjesma to pokazuje, da tako ne radi. Slaveći pjesnik tu ženu počinje od čela, koje je „ut convexa coeli cum radiant sine nube templa"[1], pa prelazi na lice, usne, oči. Kad joj je opjevao tjelesnu ljepotu, slavi joj ćudoređe, krepost, radljivost, a napokon je diči, što voli knjigu i što ima zemaljskog blaga.

Sve je to, kako rekoh, izvedeno kićeno, ali usiljeno i afektirano.

5. Posljednja je Ferićeva pjesma ovdje *„Ad clarissimum virum Georgium Higgia, medicum praestantissimum"*, a tiče se Hidžina prijevoda Horacijevih oda[2]. Ferić pita Hidžu, zašto se skanjuje izdati taj prijevod, koji je bio gotov već pred tri godine. Zar će dopustiti, da moljci izjedu „aureum libellum". Ako još nije zadovoljan s prijevodom, nek ga pokaže ljudima, koji će ga znati svjetovati. Taki je „cultor Pieridum senex verecundus" Ivan Altesti (umr'o 1816.), koji je bio veliki ljubitelj hrvatske knjige i sakupljač jezičnih i literarnih spomenika. Preveo je na hrvatski dvije Ovidijeve Heroide[3]. Drugi je taki Jakov Betondić, koji je „aeque — Linguae callidus, aureum parentis — Sui qui melos aemulatur audax". Jakov se Betondić bavio hrvatskim pjesništvom

[1] Ovaj je opis udešen po Stacij. Silv. II. 1., gdje Stacije opisuje ropče Atedija Meliora; naročito Stacijevi stihovi 41.—43. dobro poslužiše Feriću.

[2] Taj je prijevod štampan tek god. 1849.

[3] Isp. Appendinija, Notizie, II. 301.

Digitized by Google

kao i otac mu Josip (umr'o 1764), o kojem veli Šafařik[1]: „Seine vermischten Gedichte nehmen an Zartheit, Weichheit und Anmuth die erste Stelle unter den Erzeugnissen ragusanischer Dichter ein". Trećeg spominje Ferić Petra Sorkočevića, koji „haud timens omissas — In Osmanide res duobus apta — Sic vi carminis expedire libris, — Ut qui haec addita ab hoc fuisse nescit, — Scripta a Gundulida putaret ipso". Napokon može pitati za savjet Rastića, pa i njega (Ferića). No njima je već čitao on svoj prijevod i nema sad razloga, da ga ne izda. Napokon ga hrabri i ovim razlogom: ako ljudi, koji ne umiju latinski, doznadu, da je Hidžino djelo gotovo, a on ga kod kuće sakriva, tužit će ga, da im je oteo dobro. na koje svi imaju pravo.

Tobožnja pogibao, koja prijeti Hidži, nije drugo nego zgodna prijateljska pohvala njegovu poslu.

V. Antun Krša (Chersa). Krša se rodio u Dubrovniku god. 1779., a umr'o je 1838. Poznavao je izvrsno latinsku, talijansku i francusku knjigu, a i sam se u dokolici bavio književnim radom. Pjesme su mu većim dijelom prigodnice latinski ili talijanski spjevane, a uz to je i prevodio prigodnice svojih prijatelja na talijanski ili latinski. Posebice su izdane njegove „*Due elegie latine*" u Rimu 1829[2].

Uz Antuna se spominje i brat mu Toma, koji je također bio pjesnik i pisac. Između ostaloga napisao je: „*Degli illustri Toscani*". Padova1828.; „*Della vita et degli scritti di Didaco Pirro*". Firenca 1826.; „*Della vita e delle opere di monsignore Giorgio Ferrich*". Dubrovnik 1824. Koliko su ga cijenili njegovi suvremenici, vidi se iz zbornika pjesama, što su ih spjevali prigodom njegove smrti: „*In morte di Tommaso Chersa versi*". Dubrovnik g. 1826.

1. Prva je Kršina pjesma ovdje posvećena bratu Tomi, a ima natpis „*In diem XI. Junii MDCCCIII*". Pjesma je ta lijep izljev

[1] Šafařik, o. c. II. 73.

[2] Osim toga znam još za ova njegova djela: 1) „Endecasyllabi" štampani u „Discorsi pronunziati in occasione dell' apertura del Lyceo di Ragusa. Ragusa 1809." 2) „Sopra i palloni volanti ode del cav. V. Monti colla parafrasi latina di —. Ragusa 1824."; 3) „Tributo d' Ippolito Pindemonte alla memoria dell' astronomo Ant. Cagnoli con la traduzione latina a fronte di —. Verona 1825."; 4) „Le nozze di Cadmo e d' Ermione di V. Monti trad. in versi lat. Milano 1827."; 5) „In funere Fr. Cancellierii elegia. Roma 1827."

Digitized by Google

bratskoga čuvstva, što ga osjeća brat za brata. Samo izdaleka po svojoj ideji sjeća Katula, Carm. 9., gdje Katul kliče dobrodošlicu prijatelju Veranu. Antun boravi u tuđini, pa mu dođe poruk, da će ga brat pohoditi, a on od velikog veselja sklada svoja čuvstva u ovu pjesmu. Taj je dan njemu blagdan. Teško je živjeti bez brata: duge su noći, dugi dani, ni sunce ne svijetli veselo kao inače. Pjesnik na način Homerov opširno uspoređuje sebe, kad je bez brata, vjernu psu, kojemu je gospodar otišao u tuđinu, pa ide, kud mu je goď gospodar običavao ići, njuškajući, ne bi li našao trag gospodarev. Ako mu se gospodar ne vrati, od žalosti ne jede i ne pije, nego pogiba kao žrtva vjerna prijateljstva.

2. Druga je pjesma upravljena Luki Stuliću, pjesnikovu prijatelju. Pjesnik pripovijeda o svom putu u Hispaniju, kamo ga je otac bio poslao po trgovini. Na putu mu se javi Protej[1], pa mu kaže, da u Hispaniji vlada kuga, i odvraća ga od puta. Kratak je, ali vrlo lijep i plastičan opis kuge, kao što je uopće čitav govor Protejev lijep i živ. Neka se dakle, veli mu Protej, vrati kući, jer može oboljeti, a tko će ga dvoriti i njegovati, kad nema tamo majke ni sestre[2] ni braće ni liječnika Stulića, a k tome ne zna ni jezika ni običaja. No pjesnik ne posluša Proteja, a eto sreće, da ga je poslušao! Pun je poezije opis žalosti, koja vlada u Hispaniji. Ali pjesnika sačuva Bog, i evo ga opet zdrava u Italiji. Na koncu slavi Stulića, kojemu je Apolon dao, i da vida rane, i pjesnički dar, a radi obadvoga zaslužuje obilatu hvalu i od Dubrovnika i od cijele Ilirije.

3. Posljednja ovdje pjesma Kršina jest *„Ad librum Urbani Appendinii“*. Pjesma odiše ljubavlju za latinski jezik, a iz te ljubavi hvali i Appendinijevu knjigu (pjesme njegove s ovom antologijom). Pjesnik želi ovoj knjizi, „perenne in aevum — Laude floreat integra ut Latina — Linguarum optima, quot fuere, lingua: — Linguae namque erit usque dum Latinae — Atque erit Latiis honor Camenis“. S latinskim jezikom živjet će i ova knjiga, jer je dražesna, učena, mudra, elegantna i skladna, „Ut scriptus videare non profecto — Hac aetate, sapit parum Latina — Cui Camena, sed aureo illo in aevo, — Quum nempe eximiis modis Catullus, — Ille amor Charitum, hinc canebat, inde — Ille amor Charitum, elegans Tibullus“.

[1] Sve je ovo mjesto načinjeno po Horat. Carm. I. 15., gdje se Nerej javlja Parisu i otkriva mu budućnost.

[2] Slično Tibulu I. 3. 5.—8.

Digitized by Google

Ovu je pjesmicu preveo na hrvatski Jakov Betondić. Prijevod je štampan pod crtom. Evo ga:

Što tebi da žudim, o liste gizdavi!
Kojega sad s trudim na svjetlos postavi
Appendini c'jenjeni? Ah počuj, požude
S kê srce mê pjeni! Latinski da bude
Za vazda jezik ctît, kî od svih ljepši jes,
Latinski er dok svit slovit uzima čes,
Latinske pjesni dok uzbudu primat čâs,
Tvoj imaš š njima rok, š njim' pored str'jeti glas.
Izvrsan ter pjesnik srce će tebi dat,
I tebe c'jenit vik, vikom te spominjat.
Tač sjaje mudros tvâ i ukras stučeni
Od slasti i sklastva; tač odsvud dospjeni
Mili se tvoj način, da zaisto rek'o bi,
Da ti n'jesi čin nevridna sej dobi,
Neg jasni l'jepi plod vijeka zlatnoga,
Ni mož se zvat, neg rod vremena srećnoga,
Miljenih kad Djevâ razbluda Katulo
Medeno ispjeva, kad Djevâ Tibulo
Miljenih razbluda s pjevkam se zabavi
Ovo je požuda, o liste gizdavi!

Betondićev prijevod nije ni izdaleka ono, što je original. Stihovi Kršini teku glatko, pjesničke ukrase gomila baš obilatom rukom. No uza sve to vidi se, da je Krša bolji orator nego pjesnik. Sve je ove pjesme stvorila retorika, a pjesnička joj je fantazija bila nejaka pomagačica; tek ovdje ondje izbija nešto više pjesničkog poleta. Da i ne znamo, da je Krša učio retoriku kod Luje Kosintija, ove bi nam pjesme pokazale, da se pjesnik morao dobro izvježbati u oratorskim deklamacijama. Retorika je učinila Kršu pjesnikom: nije on rođeni, nego izučeni pjesnik. No mora mu se u hvalu upisati, da je svud jasan i razumljiv. Nema u njega dubokoumnih misli i refleksija, ali oratorske hvale, retorskih pitanja, pompoznih kićenja. Poznajem i druge njegove pjesme, a takove su sve.

VI. Đuro Hidža. Ovo je posljednji pjesnik u ovoj antologiji, posljednji po mjestu, a gotovo posljednji i po vremenu. Bio je odličan liječnik i književnik. Rodio se 1752., a umr'o je 1833. Prevodio je na hrvatski Vergilija, Horacija[1], Katula, Tibula, Pro-

[1] Horacija Flaka piesni liričke, prijevod. Dubrovnik 1849. O tom prijevodu pisao je Viktor Pogačnik u Školskom vjesniku god. VI. str. 75.—95.; 462.—489.

Digitized by Google

percija, Ovidija[1] i grčku antologiju[2]. Ostalo je iza njeg i originalnih pjesama hrvatskih, od kojih su neke sadržaja šaljiva i satirična[3], latinskih epigrama i elegija i talijanskih soneta[4].

U ovoj su antologiji dvije Hidžine pjesme, dva epigrama. Prvi je „*In effigiem Benedicti Stay*“, a drugi „*Ad Urbanum Appendinium*“. Pjesnik u prvome upoznaje sliku Stayevu: sliku će tu uništiti vrijeme, ali slava će Stayeva živjeti, dok bude svijeta i vijeka:

Aemula divini vivet tua Musa Lucreti,
Romanique lepos nobilis eloquii:
Aemula in hoc tantum, in reliquis praestantior: illa
Somnia, at haec magna et vera reperta canit.

U drugom epigramu pita Urbana — kao što je njega Ferić — zašto se boji izdati svoju knjigu „Conscriptum Latiae lepore linguae — Musarum auspiciis, favente Phoebo“. Možda ga smeta to, što nestaje ljubavi za latinski jezik, koji potiskuje novatarije i mane mračna vijeka? Nek se toga ne boji: tko je god zadojen pravom obrazbom, prigrlit će je i s veseljem čitati.

Po ova dva epigrama ne može se suditi pjesniku. Kao kod svih naših latinista stihovi glatko lete, latinski je jezik čist, a pohvale kao i kod drugih — prijateljske, uvećane.

* * *

Kad smo ogledali tako svu ovu antologiju, što da rečemo o njoj? Lako je dokazati, da nije antologija sastavljena onako, kako bismo mi htjeli i željeli. Mi bismo dakako voljeli, da je to antologija svih dubrovačkih pjesnika, koliko ih je ikad bilo, ili da je barem svih najboljih, ali iz svih vremena, premda u ovome posljednjem ne bismo mogli izdavaču mnogo zamjeriti, pa napokon da je ovo antologija u pravom značenju te riječi: da je u njoj

[1] Hidžin prijevod (u osmercu) iz Ovid. Trist. III. izda u „Slovincu“ za god. 1880. Luka Zore.

[2] Hidžine prijevode iz grč. antologije izda I. A. Kaznačić u „Dubrovniku“ za god. 1870. Pred tim prijevodom ima Kaznačićevo pismo, u kojem javlja uredniku, da sprema izdanje svih djela Hidžinih. No do tog izdanja nije došlo.

[3] Isp. Ljubić, Dizionario; Appendini, Notiz. II. 285. donosi od Hidže talijanski prijevod jednoga komada iz Palmotićeve „Danice“; A. Kaznačić u programu gimn. dubr. g. 1871./2.

[4] Neke su njegove hrvatske pjesme štampane u „Slovincu“ za god. 1882.

Digitized by Google

sakupljeno sve najljepše cvijeće iz bogate bašte dubrovačke latinske poezije.

Najstariji pjesnik u ovoj antologiji jest Ilija Crijević. No bilo je u Dubrovniku latinskih pjesnika i prije njega. Znamo, da su najstariji latinski pjesnici u Dubrovniku: Vuk Bobaljević (Volcius Blasii Bobalio), Reginus, Petar Menčetić (Petrus Marini de Menze), koji je bio „poeta laureatus", pa jamačno i valjan pjesnik, a napokon Karlo Pucić (Pozza, de Puteo[1]). Pjesnici, što su pjevali poslije Crijevića pa do 18. vijeka, zastupani su slabo i s malo pjesama, premda ih je bilo i dosta i valjanih, kao što su: Petar Palikuća, Nikola Brautti, Ivan Lukarić, Stjepan Gradić, Benedikt Rogačić i dr. Ni stariji pjesnici iz 18. vijeka nijesu zastupani u ovoj antologiji. Da je bar u njoj koja pjesma od velikog Ruđera Boškovića, njegova brata Bartola, Benedikta Staya, Galjufija! Mogao bih navesti još pjesnikâ, koji su se proslavili na polju latinske poezije, pa bismo ih rado vidjeli u ovoj antologiji.

Ja sam već u početku ove radnje nešto nasjekao, da izdavač nije toliko kriv, da mu nije djelo, kakovo bismo mi željeli. Nije već ni on mogao doći do svih pjesama latinskih pjesnika, koje nijesu bile štampane, a štampanih on nije htio uzimati u svoju antologiju. Eno Brnja Zamanja veli (Ad Urbanum Appendinium), da ne zna ni sam, gdje su mu pjesme, što ih je spjevao i poizdavao prijateljima, pa se može misliti, kako je istom bilo teško našem izdavaču doći do pjesama — osobito starijih pjesnika, koje su ležale kojekuda po privatnim kućama i po prašnim manastirskim knjižnicama. Spomenuo sam već i drugi razlog, zašto je ova antologija nepotpuna slika dubrovačke latinske poezije. Appendini je naime dobro vagao pjesme, koje će uzeti u svoju antologiju, vagao ih prema svojim vjerskim, moralnim, etičkim i estetičkim nazorima. Nama bi bilo danas milije, da on nije tako skrupulozno postupao, jer bismo bolje upoznali i pjesnike i njihovu pjesničku vrijednost. Ovako ih poznajemo samo s jedne strane, i to s one, s koje se mogu najslabije upoznati. Pjesme ove antologije — ili najveći dio njih — jesu takove, u kojima prevlađuje šablona, većim dijelom prigodnice, u kojima pjesnik držeći se šablone pjeva, kako ta prilika zahtijeva. Napokon je spomenut i posljednji razlog, zašto je ova antologija nepotpuna. Jer je i ovo samo dodatak Appendinijevim pjesmama; prema tome se morao i njezin

[1] Isp. o ovim pjesnicima Jirečeka u „Archivu" XXI. str. 437. i d.

Digitized by Google

opseg udesiti. Da je njemu s kojom srećom pala na um srećna misao, da izda posebice, samu za sebe antologiju dubrovačkih latinskih pjesama, onako za sebe, kao što je bila „Anthologia Planudea", drukčiji bi jamačno izišao i njegov posao, drukčiji po opsegu i po vrijednosti, a za nas stim vredniji, što bi možda u njoj bilo našlo mjesta mnogo zrno latinske dubrovačke poezije, do koga je još Appendini mogao doći, a za nas je možda već zauvijek izgubljeno.

No uza sve to daje nam ova antologija bar u najkrupnijim crtama sliku cvjetanja latinske poezije u Dubrovniku. Nije ta slika jasna, nije potpuna, manjka joj mnogo crta, mnogo boja, mnogi detalj, na nekim će mjestima biti tamna.

Slika dubrovačke latinske poezije pokazuje sve osobine, što ih nalazimo i na slici sve novolatinske poezije kod drugih naroda, a osobito one u Italiji, gdje je novolatinska poezija najbolje i cvala. Kako su novi latinski pjesnici postupali pjevajući jezikom Katulovim, Vergilijevim, Horacijevim, Tibulovim, Propercijevim, pokazat će lijepo i ova antologija. Nova latinska poezija čim se pojavila, udarila je stopama stare latinske poezije. Uzore svojim pjesmama nalaze novi latinski pjesnici u pjesmama starih latinskih pjesnika; za njima se oni povode u vrstama poezije, u jeziku i frazeologiji, u pjesničkoj dikciji i uopće u svoj pjesničkoj napravi. Novi su latinski pjesnici udarili u sve smjerove literature, a u svim tim smjerovima sretaš se na svakom koraku s reminiscencijama iz starih klasičnih pjesnika. Ma koliko imali pjesničke nadarenosti, rijetko je kojemu pošlo za rukom, da se otme formalnosti i imitaciji. Kod mnogih se očituje nasljedovanje starih samo u formalnoj strani, ali mnogi stoje i pod dojmom mislî i idejâ svoga uzornika. Otuda dolazi, da u novoj latinskoj poeziji i cvatu najbolje one vrste pjesama, koje su i stari pjesnici najviše njegovali. Osobito se goji elegija i epigram u onom značenju tih riječi, u kojem su te pjesme bile poznate staroj klasičnoj literaturi. Najskoli „elegijska forma postaje posuda za svaki viši patetičan sadržaj, te najplemenitiji patriotizam i najgizdavija slava vladarska nalazi ovdje izraz, ali i najnježnija melanholija Tibulova"[1]. Epigram je bio ozbiljna radnja humanistâ. Epigram se i ruga i hvali, a u jednom i drugom nemaju humanisti mjere: ako ćeš hvaliti, humanist diže u nebesa, ako ćeš grditi, humanist grdi bez obzira.

[1] Šrepel, Preporod l. c.

Digitized by Google

Osobito kad treba pohvaliti prijatelja, novi latinski pjesnici ne škrtare u pohvalnim riječima i pohvalnim hiperbolama. No ovaj hiperbolični način hvale nije nastao tek u vrijeme nove latinske poezije. Ima take konvencionalne laži u starih klasičnih pjesnika latinske književnosti, kad su se ovake pjesme pjevale u obilatijoj mjeri, ima je do dana današnjega. Ne zamjerava se s nepravom ni Horaciju, da pregoni u svojim hvalama, kad treba hvaliti Augusta. A kako su istom pregonili kasniji pjesnici za vrijeme carstva, pa pjesnici zadnjih dana stare latinske knjige! Treba samo za primjer pročitati Stacijeve Silve, Ausonijevu „Commemoratio professorum Burdigalensium", Klaudijanove pohvale i slavljenja, da i ne spominjem drugih starijih i mlađih.

Istakoh ove općene značajke humanista, jer to sve nalazimo i kod naših Dubrovčana latinskih pjesnika. Ja sam već uz pojedine pjesme upozorio na sličnost, reminiscencije i posuđivanja iz starih klasičnih pjesnika. I ako nijesam sve iscrpao, ali se opet može jasno vidjeti, kako su i naši latinski pjesnici u nasljedovanju klasičnih uzora prava braća latinistima drugih naroda. Mnoge su od ovih pjesama postale tako, da je pjesnik imao pred sobom tuđu pjesmu za uzor, pa je išao samo kistom prema tuđem nacrtu, posuđivao je uz to od svojeg uzora i nakita. Drugi su svoj originalni nacrt slikali samo tuđim bojama, kitili svoj izum posuđenim nakitom. Rijetko se može naći pjesma, osobito veća, dublja i misaonija, — u kojoj ne bi našao tragova drevne starine. Da pjesnici što bolje dostignu svoje uzore, da im se što više približe, dakako da im se pjesme ponajviše i kreću u onom genreu, u kojem su njihovi uzori pjevali. No otuda dolazi i to, da su mnoge pjesme naših pjesnika u potpunom značenju riječi „operosa carmina": mnoge je od njih stvorila šablona, mučna versifikacija, a ne pravo, čisto pjesničko nadahnuće. Otuda dolazi, da se u pjesmama naših latinskih pjesnika nađe mnogo retorike, mnogo neprirodne patetičnosti. Mjesto pjesničkog poleta često se nađe ukočena patetičnost, naučena cifrarija, napirlitana suhoparnost.

Što se tiče sadržaja pjesama naših latinskih pjesnika, i tu se oni slažu s novim latinskim pjesnicima drugih naroda; sve njihove dobre i zle strane nalazimo i kod naših latinista. Jedino se mora s pohvalom spomenuti, da naši latinski pjesnici nijesu zapadali u opscenost i prostotu, kao što su neki talijanski humanisti, koji su i u tome imitirali starinu. Znamo, da je Crijević bio malo zašao

Digitized by Google

s puta pristojnosti svojega vremena, ali se brzo okanio zazornih pjesama.

Diviti se moramo našim latinistima od prvoga do posljednjega, kako su bili divno vješti latinskom jeziku i latinskoj versifikaciji. Ljubav njihova za latinsku knjigu tako ih je uputila tijekom njihove odgoje u tančine latinskoga jezika i prozodije, da kod mnogih ne ćeš naći ni traga kakoj velikoj „patavštini“ (patavinitas), kojoj ne bismo smjeli zamjeravati, sve da je i ima.

Kako su naši latinski pjesnici disali duhom klasične latinštine, kako su se u svem povodili za latinskim klasičnim pjesnicima, kako su se oblačili u togu latinske klasične poezije, tako poput svih novolatinskih pjesnika dižu oltare i starim neznabožačkim božanstvima, — samo što im se dakako ne klanjaju i ne prinose žrtava. Čudno zvone u pjesmama kršćanskih pjesnika, većim dijelom redovnika, imena neznabožačkih božanstava, kojih je i spominjanje često u opreci sa sadržajem pjesme. No to nije vjera imena neznabožačkih bogova ne uzimlju naši pjesnici, da u nji h vjeruju, nego njima neznabožačka božanstva nadomještaju općene pojmove, služe za alegorije, dekoraciju, koja se može svagdje, u svakoj pjesmi upotrebiti i na razne načine na novo slagati.

Vidjesmo, da su se neki naši latinski pjesnici ugledali u velike talijanske humaniste. Uvjeren sam, da bi se i više tragova našlo, da su veliki talijanski pjesnici utjecali na naše dubrovačke latinske pjesme. Kao što su slavna djela velikih talijanskih pisaca našla oduševljenih štovatelja kod naših hrvatskih pjesnika u Dubrovniku, tako su jamačno i naši latinski pjesnici uza stare klasike voljeli i nove talijanske pjesnike, njih čitali i proučavali, a jamačno se i njima koristili.

I ako nije ova antologija jasna i potpuna slika latinske poezije u Dubrovniku, dade se i po njoj pratiti razvoj humanizma u Dubrovniku gotovo od njegova postanja pa do nestajanja. Doduše poslije nego u Italiji, ali ne tako kasno kao drugdje, eto humanistâ i u Dubrovniku. Svijetlo renesanse ožarilo je i naš Dubrovnik, pa se na tome svijetlu javlja i književnost, koja tu nađe plodnu zemlju. Malo kasnije, nego što se javlja latinska knjiga, eto nam u Dubrovniku — kao i u Italiji — i narodne hrvatske knjige. Tako odmah u postanju književnosti javlja se u njoj dualizam. Ovaj će dualizam vladati i kasnije, hrvatska će knjiga doduše nadvlađivati, broj prijateljâ latinske knjige sve više i više umanjivati, ali je istisnuti ne će. Doklegođ ima gdje drugdje u svi-

Digitized by Google

jetu latinskih pjesnika — osim pojedinačnih pojava, koje se i poslije javljaju, latinska pjesma nalazi svojih pjesnika i u Dubrovniku. Možda bismo mogli reći i za Dubrovnik u malome ono, što je rekao Burckhardt za Italiju: „Dobro je, što je hrvatska poezija u Dubrovniku imala dva jezika, jer je u oba stvorila krasnih djela, te se vidi, zašto se jedanput služila jednim, a drugiput drugim“.[1] Iz ove antologije vidimo, kako se držala latinska poezija prema njezinoj suparnici — hrvatskoj poeziji u prvim danima njihova života i u posljednjima, kad su se obje primicale koncu, umiranju. Prvi pjesnik ove antologije Crijević, vidjesmo, daje latinskom jeziku prvenstvo pred hrvatskim; po njegovu je mišljenju latinski jezik jedini dostojan, da bude i ostane književnim jezikom. Kao što misli Crijević, misle i svi humanisti i strani i naši. Danteu su veoma zamjeravali, što svoje Božanske komedije nije spjevao latinskim jezikom. I ako je Dante stekao tim djelom veliku slavu, ipak on sam drži, da časni naziv „poeta“ pripada samo latinskom pjesniku, dok je pjesnik, koji pjeva u vulgarnom jeziku, samo „rimatore“ ili „dicitore per rima“. Petrarka je više držao do svojih latinskih pjesama negoli do talijanskih, a Sannazzaro nije bio zadovoljan svojom „Arkadijom“, jer bi bio volio steći slavu latinskim pjesmama. Tako je, rekoh, i našega Crijevića mišljenje, a i svih drugih latinskih pjesnika od prvog do posljednjeg. No uza sve to tako mišljenje naši štovatelji latinske Muze kao da nijesu nepomirljivi i ljuti dušmani hrvatskoj vili. Sam Crijević govoreći nadgrobni govor jednomu od prvih hrvatskih pjesnika Ivanu Gučetiću hvali ga i kao hrvatskog pjesnika; i on dakle — popušta. Ovaj je Ivan Gučetić htio izmiriti oba smjera dubrovačke poezije, on je bio posrednik u onom dualizmu. Takih je posrednika bilo i do najzadnjih dana knjige dubrovačke; oni su s jednakom ljubavlju pjevali i hrvatski i latinski.

No i ako nije bilo trvenja i navala ni s jedne strane, ipak bi se lako moglo dokazati, da je bio dosti jak plot između obaju tabora. Ma koliko vladao među njima mir, ipak kao da velikog milovanja nije bilo. Ima u ovoj antologiji dosta pjesama, gdje pjesnik pjesnika hvali, ali većim dijelom latinski latinskoga[2]. Očito udara u oči, da nema gotovo latinske pjesme, koja bi udarala u

[1] Isp. Šrepela, Preporod str. 88.

[2] Eno doista Kaznačić hvaleći u svom prvom epigramu Appendinijeve pjesme (vidi str. 8.) veli, da te pjesme jedva čeka „pars melior vatum musis addicta Latinis“.

Digitized by Google

slavu i hvalu hrvatskog pjesnika, a pogotovu se slabo nađe traga, da bi se koji pjesnik hvalio radi svojih hrvatskih pjesama. Ako pjesnik hvali pjesnika, hvali ga u poredbi s latinskim klasičnim pjesnicima, hvali ga dakle kao latinskog pjesnika i vještaka latinskom jeziku. Izdavač ove antologije veseli se novom uređenju štamparije u Dubrovniku g. 1803. (Eleg. I. 6.), veseli se, da će se moći štampati djela slavnih Dubrovčana, ali latinskih, dok od hrvatskih pjesnika spominje samo Gundulića. Spominje i Ferića, ali kao latinskog pjesnika. Ferić nagoni Hidžu, da izda prijevod Horacijevih pjesama za volju onih, koji ne znadu latinski.

Nova vremena, nove ideje potisnuše latinski jezik u školu i crkvu. Ova je antologija jedan od posljednjih znamenitijih plodova latinske poezije u Dubrovniku. A kako u njoj dolaze i posljednji latinski pjesnici, vidi se u njoj umiranje latinske poezije. Pa ni u ovim posljednjim njezinim danima nema u njoj mržnje na hrvatsku knjigu, — jer u Dubrovniku zajedno izdišu obje. Pjesme posljednjih ovih ljubitelja i gojenaca latinske Kamene pokazuju, kako oni žalosno, ma suznih očiju prate i motre, kako „obsoletae — tabescit studium Latinitatis — obrutum novitate ineptiisque — et saecli vitiis tenebricosi“ (Hidža, Ad Urb. App.). Želje njihove „perenne in aevum — laude floreat integra ut Latina — linguarum optima, quot fuere, lingua“ (Chersa, Ad librum Urb. App.), ne ispuniše se, jer su bila nastupila vremena, kako veli izdavač ove antologije u posveti svojih pjesama Garanjinu, „quibus Latinae litterae a plerisque temere despiciantur“.

Kako su se naši latinski pjesnici držali indiferentno prema lijepom procvatu hrvatske narodne knjige u Dubrovniku, tako su se po neke pute dosta indiferentno držali i prema narodu, iz kojeg su nikli. One ljubavi, koju Flavije Eboranin u srcu osjeća za svoju domovinu i svoj narod, ne nalazimo kod naših latinskih pjesnika. I oni vole grûdu, na kojoj su se rodili, ljube Dubrovnik i njegovu lijepu okolicu, ponose se njegovom prošlošću, ali da bi bili žarki rodoljubi, kao što su bili novolatinski pjesnici: Poljak Sarbiewski, pa Nijemac Balde i P. Adam Widl, ne mogu reći. To se najbolje vidi kod posljednjih dubrovačkih pjesnika, koji su imali prilike pustiti krila svojem patriotizmu, a što vidimo u njih? — oni slave Francuze i Austrijance, ljube ruku, koja otimlje „lijepu, krasnu, slatku slobodu“. Svi su naši latinisti „Iliri“, pa ako ćeš i pristaše Appendinijeva ilirizma, ali opet kao da je sviju njih načelo ona

Digitized by Google

Galjufijeva: „Sorte Ragusinus, vita Italus, ore Latinus“, — i ako ne onako u točnom značenju kao Galjufiju.

Razvoj dubrovačke latinske poezije potanko prikazati po ovoj antologiji gotovo se i ne može, i to s onog razloga, što sam ga već istakao: i malo je u njoj pjesnikâ prema broju, koliko ih je Dubrovnik dao, i od pjesnikâ je malo pjesama, a naročito malo pjesničkih vrsta. Po ovim pjesmama niti možemo suditi pjesnicima niti smijemo nabaciti sliku potpuna razvoja latinske dubrovačke poezije od njezina postanja pa do propadanja.

Digitized by Google

Osobine narodne glazbe, naročito hrvatske*.

Primljeno u sjednici filozofičko-juridičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti od 29. travnja 1906.

NAPISAO FR. Š. KUHAČ.

(Nastavak).

Poglavlje četvrto.

Hrvatska jezična melodija prema glazbenoj melodiji u popievci.

Kosmopolitski glazbenici tvrde: „Melodija se ne može obučavati, jer za tvorbu glazbene melodije treba samo jako čuvstvovanje i neki glazbeni nagon. Graditelj glazbene melodije imade neograničenu slobodu, a njegov proizvod ovisi jedino o njegovom daru i o njegovom raspoloženju".

Izjava ova, da se melodija obučavati ne može, hoće valjda da kaže, da se učeniku ne može dati naputak, kako da ima tvoriti liepu, umiljatu i osvajajuću melodiju. Ako kosmopolite hoće to da kažu, tada imadu pravo, jer se zaisto ne može ni to učiti, kako se ima stvarati misaona, duhovita i čuvstvena pjesma (Gedicht), ili takav roman ili takav govor. Ali unatoč tome ne će moći kosmopolite poreći, da se u školi može naučiti tehnički dio pjesme i duh jezika, u kojemu je dotična pjesma spjevana. Isto se tako može i mora učiti, ili bar trebalo bi da se uči, u glazbenim školama — u kojima se predaje kompozicija — tvorba melodije po formi i po duhu stanovite narodne glazbe.

O kakvoj absolutnoj slobodi tvorenja glazbene melodije, osobito pako melodije koje popievke, ne može biti ni govora, jer je

* Vidi bilješku uz početak rasprave u 160. knj. „Rada" str. 116. *J. A.*

Digitized by Google

ta sloboda ograničena tekstom popievke. Ali i u instrumentalnoj melodiji jako je sputana umišljena ta sloboda, i to ne samo tehničkom formom i glazbenom logikom, nego i narodnom joj pojavom.[1]

Glazbotvorci, koji ne priznavaju u glazbi otačbine, nego si utvaraju, da su gospodari glazbenoga svemira, ti dakako misle, da im je sve dozvoljeno. Ipak su uza sve to samo robovi svojih preteča, koji ih vode na uzici. Uslied toga pako ne mogu postići ni toliko, da izraze vlastiti svoj *ja* u cieloj svojoj cjelini, kamo li, da bi mogli izraziti i glazbeno predočiti individualitetu cieloga kojega naroda. Mješavina pako raznih individua i raznih tradicija ne može da bude jednovita cjelina. Pa ako i uspije pojedinim jakim glazbenim duhovima prikazati nepatvoreno vlastiti svoj *ja*, to pitam: što je taj *ja* prema ogromnom *ja* cieloga kojega naroda?

Kada bi mogli internacionalni komponiste govoriti živim kojim glazbeno-narodnim jezikom, oni bi se bez dvojbe služili tim jezikom, a ne glazbenim volapükom. Ali jer to ne mogu, proglasuju neograničenu slobodu tvorenja melodije, te sklukavaju melodije raznih tradicija u jedno, ili čine od nužde kriepost učeći, da melodije u glazbi u opće ne treba.

No promislimo samo, kakav bi to bio jezik, kada bi se ta absolutna sloboda preniela na koji živi jezik, te se u tom jeziku upotrebljavale mnogo više tudje rieči nego domaće, ili kada bi se izgovarala jedna izreka po jezičnoj melodiji — koja je u običaju u cieloga kojega naroda — druga izreka pako po melodiji drugoga kojega jezika.[2] Ali kakav bi istom to bio govor, koji bi iskrieštao čovjek jednim te istim glasom, to jest bez melodije?

[1] O narodnoj tradiciji za tvorbu instrumentalne melodije govorit ću pobliže u jednom od kašnjih poglavlja.

[2] Poznato je, da čovjek može razabrati po samoj melodiji govora, kojim jezikom govore podalje stojeći ljudi, a da slušalac ne može zbog daljine razumjeti pojedine rieči njihovog govora. Nasuprot tome može opet vješt imitator melodije kojega jezika slušaoce i prevariti. — Moj prijatelj gosp. N. pl. F., koji izvrstno umije oponašati melodije raznih jezika, govorio je nekoć tobožnji oprostni govor magjarskim naglasom i čitavom galamom rieči bez ikakvog smisla. Govorio je dosta glasno i s afektom stojeći u otvorenim vratima coupé-a željeznice. Premda on ne umije ni deset magjarskih rieči, obmamljivao je samom melodijom magjarskoga govora čak i magjarske željezničke činovnike, koji su ga s perona slušali tvrdo vjerujuć, da on govori magjarski. — Evo još jedan

Digitized by Google

Da se pako cieli taj nesmisao i ta obmana uzveliča, krste glazbeni internacionaliste bezmelodičnost glazbe višom melodijom.

Ali kako ne može biti mjerodavno cielomu kojemu narodu glazbeno čuvstvovanje pojedinca, a bio taj pojedinac ma kako jaki glazbeni *ja*, isto tako ne može biti mjerodavna melodija (bud u jeziku bud u glazbi) kojega naroda drugomu kojemu narodu. Još manje pako smije se istriebiti melodija iz koje narodne glazbe nekim zasukancima za volju. Narodni komponista, koji hoće da služi svojemu narodu, dužan je, da se drži jezične melodije u popievci i glazbeno-tradicionalnih pravila svoga naroda u instrumentalnoj glazbi.

A jer se ta jezična melodija i ta instrumentalna melodijska tradicija konstatirati može, može se i podučavati i jezična i glazbena melodija.

U to ime raspravljat ću ovdje pod

I.

O jezičnoj melodiji ciele jedne izreke u popievci (Satzmelodie).

a) Dizanje i padanje jezične melodije u popievkama ne može glazba posve točno oponašati, budući su intervali jezične ljestvice mnogo manji od intervala glazbene ljestvice. S toga može glazba jezične intervalske skokove samo augmentativno oponašati. Tako iznaša u jezičnoj ljestvici skok na veliku kvartu isto toliko poluglasova, koliko iznaša u glazbenoj ljestvici, naime šest poluglasova, samo što je tih šest poluglasova jezične ljestvice tako maleno, da zapremaju u glazbi samo jedan poluglas.

---

primjer iz mog doživljaja. — Dični naš otačbenik (sada već pokojni) Fran Folnegović i pisac ovoga slušali smo u jednoj kafani u Budapesti govoriti španjolske pjevačice, no ne u neposrednoj blizini, jer smo nešto podalje od njih sjedili. U to će Folnegović meni: „Ove ženske kao da govore hrvatski sudeć po melodiji njihovog govora". — Kad smo bliže k njima stupili, osvjedočili smo se, da govore španjolski, ali melodija njihovih izreka, upita, usklika i t. d. zvučila je po melodiji jezika zaisto onako, kako u hrvatskom jeziku.

To je u ostalom samo iznimka, ali inače imade svaki jezik vlastitu melodiju govora.

Digitized by Google

Grčki filozof *Aristoksen* učio je naime, da jedan cieli glazbeni glas (ce—de) sadržaje u sebi dvanaest jezičnih intervala, te je zato uzeo za cieli jedan glazbeni glas dvanaest čestica.[1]

Tuj nastaje pitanje, da li se mogu ti mali jezični intervali sluhom razabrati? . . . Svakako se mogu razabrati, jer kad ih ne bismo mogli sluhom razabrati i glasom (Sprechstimme) oponašati, ne bismo vrstni bili naučiti od drugoga čovjeka melodiju koje rieči ili koje fraze. Jer da i govor ima svoju melodiju kao i glazba, to je sam Aristoksen naglasio pišući ovo: „I govornički se glas diže i pada, kako u pjevanoj melodiji, samo što se u jezičnoj melodiji prelazi brzo i regbi neopazljivo od krupnog glasa na sitni glas, dočim se može u pjevanoj melodiji (u glazbi) lako i jasno razabrati razmak jednoga glasa do drugog glasa".[2]

Na jezičnu melodiju osvrnuo se i glasoviti rimski govornik i pisac *Cicero* veleći, da se u običnom govoru krije neka vrst pjevanja.[3]

Još jasnije se o tom izrazio grčki učitelj glazbe *Bryennius Manuel,* koji je živio oko god. 1320. poslije I. — Bryennius rekao je: „Melodija ima dvie vrsti; jedna, koja se čuje u običnom govoru, a druga, koja se čuje u glazbi".[4]

Aristoksenova teorija (razdioba cielog glazbenog glasa u dvanaest čestica) prešla je i u glazbenu teoriju južnih Slavena, naročito u teoriju Bugara. Od starih glazbenih teoretika bugarskih spomenuti je *sv. Ivana Kukusela*, koji je živio u XIII. vieku. Kukuzelo uglazbio je mnogo crkvenih pjesama, te je sastavio i uputu za pjevače pod naslovom „Bič pjevača". U toj je uputi tumačio pa i nešto usavršio slavenski kajdopis apoštola sv. Metoda.[5]

---

[1] Vidi Ambros „Geschichte der Musik" I. pag. 536.

[2] Ambros „Gesch. der Musik" I. pag. 350.

[3] Vidi u Ciceronovu djelu „De oratore", gdje piše: „Est in dicendo etiam quidam cantus obscurior — ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem, nec una plus, nec a postrema syllaba citra tertiam, quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria".

[4] Bryenniusova djela izdao je *Wallis* god. 1699. u Oxfordu, gdje se nalazi u III. dielu caput 10. u latinskom jeziku ovo mjesto: „Est autem melos, id est cantus aliud sermocinale, aliud musicum".

[5] Vidi prepis originala u Martin Gerbert-ovom djelu „De cantu et musica sacra". Tom II. Tabella VIII. Štampano god. 1774. u St. Blasien-u.

Digitized by Google

Od novijih bugarskih glazbenih teoretika spomenut ću *I. Ikonomov-a*, koji je izdao god. 1872. crkvene popievke za uskrs pod naslovom „Воскресникъ“.[1] U uvodu te knjige nalazi se mala glazbena teorija, u kojoj Ikonomov tumači slavenske kajdne znakove, ljestvice, glasovete (гласоветѣ) i drugo šta. U poglavlju „за лѣствицѫтѫ“ piše Ikonomov: „Dizanje i padanje glasa ne biva kakogod, već po stanovitom zakonu, po stanovitom redu, koji je red sličan stubama ili ljestvici. Ta se ljestvica (diatonska) dieli na 66 jednakih diela, koji su tako maleni i neznatni, da se i ne opažaju, kad ih izgovaramo glasom. Da to pako ne bude, uzima se nekoliko diela na jedan put, i tako svi tvore samo sedam stupaka. Sve stupke nisu jednake, jer jedna stupka sastoji od 12 dielova, druga od 9, a treća od 6 dielova. Ta se razlika najbolje opaža u pjevanju; stupka od 12 dielova (od *ce* do *de)* diže se više nego ona od 9 dielova (od *de* do *e)* ili ona od 6 dielova (od *e* do *ef)*“.[2]

Mali jezični intervali mogu se u ostalom tumačiti i fiziologijom čovječjeg glasa. Motrimo li naime djelatnost čovječjih organa, koji proizvadjaju glas, opazit ćemo, da je položaj jabučice (larynx) u običnom govoru posve miran, zjalica (glottis) da se samo neznatno rasteže ili suzuje, a zraka (koji ide iz ili u pluća) da se u običnom govoru samo toliko troši, koliko je potrebito za obično dihanje. Nasuprot je za pjevanje djelatnost jabučice znatna, zjalica se jako rasteže ili jako suzuje, a potrošak zraka je velik. Kada su dakle organi za proizvadjanje glasa u govoru sustegnuti, a djelatnost im neznatna, u pjevanju pako da su ti organi raztegnuti, a djelatnost im velika: to moraju biti u govoru i jezični intervali uski ili mali, u pjevanju (u glazbi) pako široki ili veliki.

---

[1] Štampan u Carigradu въ печа́тницѫтѫ на Ѳ. Дивитчїа́на.

[2] „Издигане-снеманѣето на гласа не става какъ-да-е, нъ по единъ законъ, по единъ редъ, който са изображава нагледно като лѣствица, по кожто качимъ и снемаме гласа си мысленно. Тая лѣствица са дѣли на 66 равни дѣленїя, които сѫ толковъ малкы, щото не сѫ явны когато гы изговаряме съ гласа си. Заради това гласа зема по нѣколко заведнажь и отъ сичкытѣ прави 7 стьпена. Стьпенитѣ не сѫ равны защото въ еднѫ влазятъ 12 дѣленїя, въ дрвгѫ 9, въ третѫ 6. Тая разлика междв стьпенитѣ са оусѣща твьрдѣ явно въ пѣнїето: стьпеньта отъ 12 дѣленїя са издига повече, нежели стьпеньта отъ 9 и 6 дѣленїя“. (na str. V—VI.). To priznaje i nova teorija glazbe, koja uči, da je odnos velikog cielog glasa (ce—de) 9 : 8, a odnos maloga cieloga glasa (de—e) 10: 9.

Digitized by Google

Znajući dakle, da jedan cieli glazbeni glas zaprema toliko prostora, koliko ciela jedna jezična ljestvica — koja dostaje za obični govor, moramo se gotovo čuditi glasovnoj spoznaji hrvatskoga naroda, koji označuje s riečju „glas“ jedan glazbeni glas i cielu jezičnu ljestvicu ili obični ljudski govor (Sprechstimme). Pjevačku ljestvicu — koja takodjer dostaje za obično pjevanje — zove hrvatski narod „grlom“ (Gesangstimme); primjerice: „Zagudi na guslama jedan g l a s, te umah prestane“. — „Jedan g l a s ne čini muziku“. — „Mladić počme tankim g l a s o m (mit hoher Sprechstimme) pripoviedati“. — „Po g l a s u (an der Sprechstimme) poznavao kuma“. — „Zapiva tankovitim g r l o m“ (mit hoher Gesangs-Stimme). — „Ter zapjeva g r l o m g l a s o v i t i m“ (mit lauter Gesangs-Stimme).

b) Ako glazba i ne može (kako je već rečeno pod a) posve točno oponašati jezičnu melodiju zbog različitosti veličine intervala jezične i glazbene ljestvice. nego samo p e r a n a l o g i a m, to ipak ne smije komponista popievke staviti na uzlazeću jezičnu melodiju silazeću glazbenu melodiju. Jer kada bi to činio, ne bi se mogao tekst popievke razumjeti. Razumio se pako ne bi zato, što je jezična melodija koje izreke u svakom jeziku druga; primjerice:

Was ist geschehen? — Che cosa è fatto? — Što se zbilo? —

Mi történyt? [1]

c) Premda mora komponista popievke sliediti u pievnoj (glazbenoj) melodiji dizanje ili padanje jezične melodije, to ipak nije potrebno, da ovu ropski oponaša, da u glazbenoj melodiji uzlazi ili silazi recimo za kvartu, kada je jezična melodija teksta uzlazila ili silazila na kvartu jezične ljestvice. Komponista treba samo da uzlazi ili silazi s glazbenom melodijom, kada to biva i u jezičnoj melodiji, ali za koliko intervala da uzlazi ili silazi, to je njemu prepušteno. Često zahtieva naime glazbena melodija, da se više diže ili više pada nego u jezičnoj melodiji, i to ili za volju strukture glazbene melodije, koja mora da s pojedinim dielovima korespondira, logično se slaže, ili za volju glazbenoga efekta. — Jezik

[1] Položaj točaka nad riečima pokazuje dizanje i padanje jezične melodije.

Digitized by Google

i glazba rodjeni su doduše blizanci, ali svaki od tih blizanaca ima ipak vlastiti svoj organizam.

Ob odnosu izmedju jezične i glazbene (pievne) melodije izjavio se grčki filozof *Dionisij iz Halikarnasa*, koji je došao u Rim trideset godina prije Isusa. Dionisij učio je, da glazba ne mora u popievci slieditи dizanje ili padanje jezične melodije absolutno (strogo), nego samo relativno, to jest može se dizati ili padati, kako je glazbi prikladno, ali kada se u jeziku melodija diže, to se mora dizati i u glazbi.[1]

d) Jezična melodija ciele jedne izreke ili više izreka u običnom je govoru valovita, koji se valovi samo malo dižu ili samo malo padaju. Govoriš li takvim zanosom, kao da na glas čitaš ili kazuješ naustice koju lirsku pjesmu, tada se valovi ili talasi melodije više dižu ili više padaju nego u običnom govoru. Govoriš li pako strastveno, kao u odlučnim momentima drame ili epske pjesme, tada se dižu ili padaju valovi melodije još više nego i u zanosnom govoru; primjerice:

u običnom govoru: „Vjeran je drug najbolji brat“

u zanosnom govoru: „Vjeran je drug najbolji brat“

u strastvenom govoru: „Vjeran je drug najbolji brat“.

Ljudi sa slabim temperamentom suzuju u govoru daljinu intervala jezične melodije još i više, nego što to biva u običnom govoru drugih ljudi. Za takvog monotonog govornika veli hrvatski narod, da „govori kao čekalo“, ili da „blebeće kao žaba“. — Za onoga pako, koji prekoračuje medju strastvenoga govora, veli, da „viče kao pijan Vlah“, ili da se „dere kao švapska luda.“

I za te ekstreme treba da komponista znade, premda ne spadaju na njegov djelokrug.

e) U jezičnoj je melodiji ciele jedne izreke melodija sama mnogo slabija nego u pojedinim riečima, koje nisu s drugim riečima

[1] Vidi dr. Joh. Nik. Forkel „Allgemeine Geschichte der Musik“ dio II. na str. 153. — Leipzig 1801.

Digitized by Google

u svezi, ako naime motrimo takvu izoliranu rieč pogledom na dizanje i padanje jezične melodije. Gdje se melodija u izoliranoj rieči jako diže ili jako pada, tamo se ona u svezi s drugim riečima samo malo diže ili samo malo pada. To hoće da kaže, da je intervalski skok u izoliranim riečima od jedne slovke do druge veći nego u riečima, koje se izgovaraju u svezi s drugim riečima; primjerice:

kuća, visoko; pogledam, tama.

Kuća nije visoka. Kud pogledam, svud je tama.

f) U običnom i u zanosnom govoru prevladjuje srednji glas (mesa) jezične ljestvice, a isto je tako i u glazbenoj melodiji. — U strastvenom govoru preskoči se često u više ili niže grlište (Stimmregister), to jest u višu ili nižu oktavu. Isto biva i u strastvenoj glazbi. Takav skok u višu ili nižu oktavu zovu jezikoslovci modulacijom glasa, ali to nije po glazbenom pojimanju ispravno, jer mienjanje grlišta ili mienjanje položaja glazbene melodije nije jošte prelaz u drugi priemet (Transpositions-Tonart). Modulacija nastaje u govoru i u glazbi samo tada, kada se ostavlja temeljni glas (Grundton), te se prelazi u drugu harmoniju, to jest, kada se mienja temeljak te nastavi govoriti ili glazbovati u drugom priemetu.

Za prelaz u drugi priemet u govoru imademo dosta rečenica; primjerice: „Kad nećeš tako, a ja ću u druge diple“.[1] („Wenn du so nicht willst, werde ich in eine schärfere Tonart anschlagen“). — „Na jednom je u svom govoru okrenuo glasom“ (prelazio u drugi priemet).

Ove se rečenice upotrebljavaju doduše i u prenesenom smislu, ali pravi im smisao ipak se temelji samo na glazbi.

U neslavenskoj glazbi, naročito pako u neslavenskoj umjetničkoj glazbi uči se, da se melodija ima svršavati u onom priemetu, u kojemu je melodija (ili komad) započeo. Za jezičnu melodiju ne vriedi taj zakon ni u kojega naroda; jer u toj se svršava u onom priemetu, u koji je priemet prelazio govornik

[1] Diple su naime različito ugodjene; na nekim se može izvesti samo Ce-dur ljestvica, na drugim samo De-dur ljestvica i t. d. Ako ćemo dakle dipliti (svirati) u druge diple, to znači, da ćemo mienjati priemet.

Digitized by Google

prama kraju svoga govora. To je u toliko posve naravski, što je duševna dispozicija slušaoca posve druga, kada je deklamator prelazio u drugi priemet nego na početku govora. Samo u slučaju, kada se u tekstu popievke ne prelazi u drugi duševni raspoložaj, treba da ostajemo i na kraju melodije u onom priemetu, s kojim smo melodiju započeli, a to biva obično u lirskim popievkama. Ali kada se u tekstu popievke prelazi u drugi priemet, tada možemo to učiniti i u glazbenoj melodiji.

II.

O jezičnoj melodiji osamljenih riečî (Wortmelodie).

Hrvatski su jezikoslovci i leksikografi raspravljali prije dvie sta i više godina, nego što se je pojavio Vuk Karadžić, o jezičnom akcentu hrvatskoga jezika, te ga označili u svojim rječnicima (primjerice Belostenec u svom rječniku od god. 1711.) raznim znakovima. Ali kako su naši stari jezikoslovci proučavali akcenat samo glede ritma (duljine i kratkoće slovaka) i glede dinamike (jakosti i slabosti), a nikako i glede melodije (dizanja i padanja), tako je to činio i Vuk i svi oni, koji su ga sliedili.

Istom otac *Marjan Šunjić* (porietlom iz Bosne) osvrnuo se i na melodiju jezika, i to u svom djelu „De ratione depingendi rite quaslibet voces articulatas“ (štampano god. 1853. u Beču u Mechitarista).

No koliko je i vriedna ta Šunjićeva radnja, u kojoj je pokazao, gdje se diže i gdje pada jezična melodija u pojedinim riečima hrvatskoga jezika, to ipak nije on sveo svoju nauku o melodijskom jezičnom akcentu u sistem. Dapače iz njegovog tumača ne može se ni to jasno razabrati, kako je on razumio onih šest po njemu postavljenih akcenata, jer ne znamo, da li je on dva po dva akcenta razlikovao samo po dinamici ili takodjer i po melodiji.[1]

---

[1] Šunjić piše: „Omnes sonos substantivos, sive litteras simplices vocales, 6 affectiones, seu mutationes in ore loquentis subire posse. Vel enim singula profertur breviter cum accentu acuto, en mutatio: 1ª vel breviter cum accentu gravi, en 2ª vel breviter sine ullo accentu (?), en 3ª. Porro singula vocalis vel sonat longa cum accentu acuto, en 4ª vel longa cum tono gravi, en 5ª vel longa sine ullo accentu, en mutatio 6ª. Quae res tota claram lucem accipiet ex schemate, quo infra natura vocalium, et series exhibebitur“ (na str. 14).

Digitized by Google

Naš slavni pjesnik *Ivan vitez Trnski* takodjer je raspravljao o melodiji hrvatskoga jezika, i to u svojoj studiji „O našem stihotvorstvu“ objelodanjenoj god. 1874. u br. 31—35 časopisa „Vienca“. U br. 33. i 34. kušao je Trnski pokazati i kajdama (glazbenim notama), kako pojedine rieči „padaju od visine na nizinu, ili kako se dižu iz nizine na visinu“. Ali pošto nije umni naš pisac i pjesnik glazbeno naobražen, to nije mogao jezičnu melodiju pojedinih rieči kajdama jasno predočiti, te je uzeo za drugu ili treću slovku koje rieči, u kojima se melodija spušta, kajde od jednake visine i t. d.

Treći, koji je raspravljao o melodiji hrvatskog jezičnog akcenta, bio je Niemac *Leonhard Masing*. On je istraživao melodijski akcenat hrvatskoga jezika po živom govoru dvaju djaka (jednog Srbina i jednog Hrvata), koji su tada pohadjali sveučilište u Leipzigu. Svoja opažanja objelodanio je Masing god. 1876. u Petrogradu pod naslovom „Die Hauptformen des serbisch-chorwatischen Accents“. — Kašnje ću pobliže obrazložiti, da je Masing u tom poslu zauzeo posve krivi temelj.

Mnogo je vrednija radnja nego Masingova ona od profesora dr. *Mateja Milasa*, koju je štampao god. 1898. u sarajevskom „Školskom vjesniku“ pod naslovom „Pravi akcenti i fiziologija njihova u hrvatskom ili srpskom jeziku“.

Pošto je prof. Milas razlikovao razne akcente po jezičnoj melodiji, te nauku o akcentima sveo u jasni i pregledni sistem, to ću se ovdje potanko baviti Milasovom raspravom, te o njoj iznieti mnienje i predloge svoje.

Dr. Milas poprimio je mjesto dosadašnja četiri akcenta (poteški, teški, oštri, zavinuti) njih o s a m, i to d v a razna akcenta z a j a k o k r a t k e, d v a z a j a k o d u g e, d v a z a s l a b o k r a t k e, i d v a z a s l a b o d u g e slovke.

Milas nije doduše izrično kazao, da se dva po dva akcenta razlikuju medju sobom samo po jezičnoj melodiji, ali je to ipak priznao veleći: „Jaki dugi akcenat izgovara se glasom jačijem i v i š i j e m, koji je u početku najsilniji, a po tom p a d a n a n i ž e; slabi dugi akcenat izgovara se g l a s o m n i s k i j e m, koji r a s t e n a v i š e i t. d.“[1]

Premda je dr. Milas time istaknuo melodijsku (dakle glazbenu) različitost dvaju inače jednakih akcenata, nije ipak mogao odoljeti

[1] Vidi u posebnom otisku te rasprave str. 3.

Digitized by Google

svome čisto filološkom srcu, da i ovo ne kaže: „Pripadom napominjem, da ja ne poznajem muzike, i da ne držim ništa do onoga mnienja, da treba da budeš i dobar muzičar, da budeš dobar učitelj akcenata, pače znam muzičara, koji ne mogu da dobro čuju akcenta, a dosta su vješti muzici, pa mislim, da treba reći: jedno je muzika i shvatanje muzike, a drugo su akcenti i shvatanje akcenata".[1]

Ima i drugih filologa, koji misle, da nije potrebno, da bude filolog upućen i u glazbu. Nasuprot bilo je opet i takvih jezikoslovaca i slovničara, a ima ih i sada, koji su uvidjeli, da bez poznavanja ustroja glazbe ne možeš u nauci o akcentu ni kud ni kamo.

Takav je bio i *Ante Mažuranić*, najzaslužniji istraživalac akcenta hrvatskoga jezika, koji je pisao u predgovoru svoje slovnice ovo: „Pomislih, ne bi li se morda dalo iznaći i u kratko izreći obće načelo o naglasku, koje bi valjalo za sve rěči i forme u jeziku, i latih se toga posla. Ali nakon toga iztraživanja uvidih, da mi premučna bijaše ta zadaća, budući da bih u njoj bio imao izreći načelo naravnoga rythma ili rek bi muzike našega jezika, koje bi pokazivalo, u kojem se razmerju nalaze accenti i duge količine medju sobom i naprema broju slovakah u rěčih; — — — ali mi trud ostao bez svakoga ploda".[2]

Još je jedan naših slovničara novijega vremena, koji se osvrnuo na jezičnu melodiju. To je prof. *Josip Vitanović*, koji je pisao u svom djelu „Gramatika hrv. jezika" (štampana god. 1888. u Zagrebu) ovo: „Neke slovke u riečima naglasuju se muzikalno višim, a neke opet muzikalno nižim glasom".

Glazbena naobrazba nije, po svjedočanstvu ovih, filologu tako nepotrebna, kako to misli prof. Milas. Ali u jednom ima prof. Milas ipak pravo, a to je, da zaisto ima mnogo glazbenika u nas, koji ne mogu pogoditi pravi akcenat, odnosno melodiju rieči hrvatskoga jezika. Dokazom mogu nam služiti oni češki glazbenici, koji su u nas živili cieli niz godina, te i sada jošte živu, pa premda čuju svaki dan hrvatski govoriti, te i sami govore gramatikalno posve korektno hrvatski, da ipak ne mogu pogoditi melodiju, a često niti ritam hrvatskih rieči.

---

[1] U istom posebnom otisku str. 2.

[2] Vidi „Slovnica hèrvatska" od A. Mažuranića, gimn. profesora; štampana god. 1859. u Zagrebu (str. IV).

Digitized by Google

Uzrok tomu čudnom pojavu jest taj, što takav glazbenik može samo prosuditi, sluhom razabrati i glasom pogoditi velike intervale glazbene melodije, ne pako i male intervale jezične melodije.

Takav češki glazbenik razabrat će doduše sluhom i pogodit će glasom (Sprechstimme) sitne intervale svog materinskog jezika, jer si je u djetinjstvu svom izvježbao sluh i glas za jezičnu melodiju češkoga jezika, ali u muževnoj svojoj dobi, kada je došao u drugu jezičnu sferu, te se je uslied neprestanog vježbanja u praktičkoj glazbi navikao na velike glazbene intervale, tada ne će moći pogoditi jezičnu melodiju tudjeg mu jezika.

Znam iz vlastitog iskustva, da onaj češki narod, koji se doselio u hrvatske zemlje, te se isključivo bavi poljodjelstvom, a gotovo ni malo glazbom, da taj narod prilično dobro pogodi melodiju hrvatskoga jezika. A znam i to, da djeca tih Čeha, koja su se u nas rodila, te odrasla u sferi hrvatske jezične melodije, mnogo bolje pogadjaju melodiju hrvatskoga nego li češkoga jezika.

Kada koji strani čovjek ne pogodi hrvatsku jezičnu melodiju koje rieči ili ciele koje izreke, tada veli naš narod, da dotični govornik zanosi ili udara; primjerice: „Latinski govori, arbanaški zanosi"; „Hrvatski govori, madžarski udara".

Da možeš dobro pogoditi jezičnu melodiju kojega jezika, treba da si od djetinjstva živio u sferi toga jezika, da možeš pako pogoditi jezičnu melodiju tebi tudjeg jezika, ne smije ti biti sluh pokvaren velikim glazbenim intervalima.

Koliko dakle može škoditi pravilnom izgovoru rieči tudjeg jezika neprestano vježbanje u velikim glazbenim intervalima, toliko opet može glazbeno znanje jezikoslovcu koristiti, ako je on naime uzrasao u stanovitoj jezičnoj sferi, te sluh svoj toliko glazbeno izvježbao, da može slušati ne samo uhom, nego i sluhom duše i sluhom glave, kako to komponiste mogu. Uz to će se pako moći onaj jezikoslovac — koji poznaje ustroj glazbe — mnogo razumljivije i točnije izraziti i tumačiti melodiju jezika, i što amo spada, nego onaj, koji ni malo ne poznaje ustroj glazbe barem teoretski.

Ovo posljednje nedostaje profesoru Milasu, te se zato i nije mogao razumljivo izraziti o melodiji, a tuj tamo ni o ritmu hrvatskih jezičnih akcenata. Ali sluh mu je dobar i oštar, tâ on je uzrasao u sferi hrvatskog jezika, a uslied svoje neglazbenosti nije mu sluh pokvaren velikim glazbenim intervalima.

Digitized by Google

S toga mislim, da je vriedno, da ovdje iznesem u kratko, kako prof. Milas tumači svojih osam akcenata.

1. Prvi jaki kratki akcenat tumači Milas ovako: „U riječima *car*, *polje* izgovara se akcenat (prve slovke) jakijem glasom, a tada pada glas“ (str. 5.), dakle ovako:

caar, poolje.

Opaska. Tuj bi morao Milas reći, da se taj akcenat izgovara visokim (tankim), a ne jakim glasom, jer rieč jak označuje dinamiku, a ne melodiju. — Milas označuje taj akcenat kako i Ante Mažuranić i Adolfo Veber sa znakom ˆ (cȃr, pȍlje), 'samo što ga Mažuranić nazivlje jakim teškim, a Veber teškim.

Drugi jaki kratki akcenat tumači Milas ovako: „U riječima *lav*, *kolo*, *sjeme* najveća je sila na drugoj mori, koja raste u melodiji“ (str. 8.), naime tako:

laav, koolo, sjeeme,

te ga označuje sa znakom ˝ (lȃv, kȍlo, sjȇme).

Opaska. I tuj nije se Milas valjano izrazio, jer mjesto „najveća je sila“ imao bi reći „najtanji je glas“. — Mažuranić ne razlikuje Milasov prvi jaki akcenat od drugog jakog kratkog akcenta, već upotrebljava za jedan i drugi Milasov akcenat jedan te isti znak ˆ (cȃr, pȍlje, lȃv, kȍlo, sjȇme). — Što je Milas označio prvi i drugi jaki kratki akcenat dvostrukim črknjama, dobro je u toliko i sa glazbeno-ritmičkog gledišta, što se i u glazbenom kajdopisu označuju kratko trajni glasovi dvostrukim črknjama (𝅗𝅥). No dobro bi bilo, da se s akcentskim znakom označuje i smjer jezične melodije, a ne samo ritam (trajanje). Po Milasovu tumaču razlikuje se prvi i drugi jaki kratki akcenat samo po melodiji, a ni po čem drugom. S toga predlažem za prvi jaki kratki akcenat, u kojem melodija pada, taj znak ˝ (car, polje), a za drugi jaki kratki akcenat, u kojem se melodija diže, taj znak ˝ (lav, kolo). Deblji kraj črknja označio bi basu akcenta, a u tom slučaju ne bi ni potrebno bilo, da črknjice imadu razan smjer, to jest jedanput s desna na lievo, a drugi put s lieva na desno (ˆ ˝), kako je to u Milasa.

Digitized by Google

2. Prvi slabi kratki akcenat tumači Milas ovako: „U riječima *voda*, *banica* izgovara se prvi slog običnijem glasom, a akcenat pada s visine svoje jakosti“ (str. 16.), dakle ovako:

vooda, baanica.

Taj akcenat označuje Milas kako i Vuk i Mažuranić sa znakom ` (vòda, bànica), samo što ga Mažuranić nazivlje: slab-teškim, a Veber: poteškim.

Drugi slabi kratki akcenat tumači Milas ovako: „U riječima *junak*, *ručica* raste akcenat od nizine svoje jakosti“ (str. 6.), dakle ovako:

juunak, ruučica,

te ga označuje sa znakom ′ (júnak, rúčica).

Opaska. I tuj nije dobro reći: akcenat raste s nizine ili pada s visine svoje jakosti, jer oznaka jakost spada k dinamici; valjalo bi kazati: da se akcenat diže ili da pada u intonaciji. — Mažuranić ne razlikuje Milasov prvi slabi kratki akcenat od drugog slabog kratkog akcenta, te zato upotrebljava za prvi i drugi taj Milasov akcenat jedan te isti znak (vóda, bánica; júnak, rúčica) — Da se označi prvi i drugi slabi kratki akcenat samo jednom črknjom, a ne sa dvie, kako Milas označuje oba jako kratka akcenta, to je s glazbenoga gledišta dobro, jer i u glazbenom kajdopisu dobivaju glasovi, koji nisu jako kratkotrajni, samo jednu črknju (♪). No dobro bi bilo, da se i za taj akcenat znakom označuje smjer jezične melodije. S toga predlažem, da se i tuj označuje basa akcenta, naime tako:

voda, banica; junak, ručica.

Važna je bilješka prof. Milasa na str. 16, gdje piše: „Da se dobro razlikuju akcenti, jesu li prvi ili drugi, bud jaki bud slabi, mogu se riječi izgovarati po tiho ili polagano, otegnuto, i na pola na otvorena usta, pa će se osjetiti, kako se kod prvijeh akcenata glas (što dolazi iz prsi) na početku malo zaustavlja, a kod drugijeh teče ravno, i na koncu se malo zaustavlja“.

Digitized by Google

Ovo Milasovo razlaganje znači u smislu glazbe, da u svim njegovim prvim akcentima dolazi izmedju prve i druge more mala stanka (pausa); u svim njegovim drugim akcentima pako da nema takve stanke, nego da se obje more spajaju medju sobom bez prekida, naime ovako:

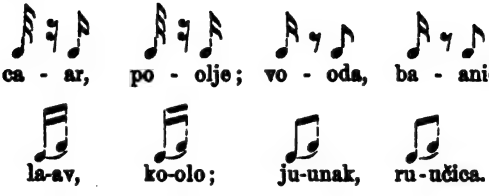

Opaska. Meni se čini, da se gosp. Milas u tom vara. Upravo ono, što on misli, da može njegovoj teoriji dokazom služiti, naime otezito izgovaranje rieči, potvrdjuje protivno. Slovke, koje se izgovaraju padajućom jezičnom melodijom od jedne more vokala do druge more, izvadjaju se izlazećim dahom (exspiracijom), slovke pako s uzlazećom melodijom izvadjaju se ulazećim dahom (inspiracijom). Izgovaraju li se dvie more sa silazećom melodijom otezito, polagano, to se dah ne prekida, nego se samo izgovara prva mora jako, a druga tiho. Takvo naglo popuštanje od jakoga na tiho nije jošte stanka, pošto nema izmedju jakoga i tihoga prekida.

Mi glazbenici znademo, da kada se glasovi (recimo silazeće sekunde) ge—ef neposredno tako spajaju, kao što dvie more vokala u jednoj slovci, a glas *ge* da se gudi, svira ili pjeva forte, a glas *ef* pianissimo, da medju ta dva glasa nema stanke, svejedno da ih izvodimo brzo ili polagano. I vjetar kada počne silno hujati, te namah prelazi na tiho, ne izvodi izmedju jakoga i tihoga stanku.

U tom poslu ne koristi dakle otezito izgovaranje rieči, nego treba da budeš toliko upućen u glazbi, da znaš, što znači znak > ili oznaka nagle promjene od forte na pianissimo.

3. Prvi jaki dugi akcenat tumači prof. Milas ovako: „U riječima *grom*, *meso* izgovara se prva mora glasom jačijem, koji je na početku najsilniji, a po tom polagano pada“ (str. 6), dakle ovako:

Digitized by Google

groom, meeso,

te ga označuje sa znakom ≈ (grõm, mẽso).

Mažuranić nazivlje taj akcenat oštrim, te ga označuje sa znakom: ′ (gróm, méso); Vuk ga označuje sa znakom ^ (grôm, mêso).

Opaska. Milasov tumač toga akcenta u samoj je stvari dobar, pošto jezična melodija zaisto pada. Ali inače nije se dobro izrazio, jer i ne gledeć na rieči „jačijem“ i „najsilniji“, imao bi on reći, da melodija toga akcenta pada sa visine jako duboko, i to naglo, ne pako polagano. Znak njegov za taj akcenat posvema je promašen, jer po njegovom jednostavnom znaku (dvostruki je znak i onako suvišan) glasila bi melodija toga akcenta ovako:

groooom, meeeeso.

Pošto Milasov znak nikako ne predočuje jezičnu melodiju toga akcenta, predlažem taj znak ⸮ (grom, meso).

Tim znakom označili bismo ne samo dugo trajanje vokala (u glazbi znači kajda sa ćesmom ili šupljikom dugi glas), nego i smjer melodije.

Drugi jaki dugi akcenat tumači Milas ovako: „U riječima *kralj*, *priča* izgovara se akcenat u početku jačijem glasom, ama docnije još raste i postane najsilniji na svome svršetku, t. j. najsilniji je akcenat na drugoj mori: kraalj, priiča“ (str. 6). Taj akcenat označuje Milas sa znakom ⌒ (kralj, priča).

Mažuranić ne razlikuje Milasov prvi jaki dugi akcenat od drugog jakog dugog akcenta, te zato upotrebljava za prvi i drugi Milasov akcenat samo jedan znak: gróm, méso; králj, príča. I Vuk ne razlikuje ta dva akcenta, samo što on upotrebljava taj znak ⌒: grôm, mêso; krâlj, prîča.

Opaska. Milas hoće tim svojim tumačem jamačno da kaže, da se u riečima *kralj*, *priča* diže jezična malodija znatno. To je

Digitized by Google

istina, ali se ne diže tri puta, kako to proizlazi iz Milasovog tumača, jer tada bi se melodija tog akcenta ovako prikazala:

Po mom sluhu diže se melodija tog akcenta samo dva puta

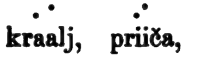

ali naglo i prilično visoko, kako je u prijašnjem akcentu pala naglo i prilično duboko. To visoko dizanje melodije s početka akcenta zavelo je Milasa, da piše: „ama docnije još raste i postane najsilniji na svome svršetku".

Za taj Milasov drugi jaki dugi akcenat predlažem taj znak: ⌊ (kralj, priča). Tim znakom označili bismo — kao i za prijašnji akcenat — i ritam (trajanje) i smjer jezične melodije.

4. Prvi slabi dugi akcenat tumači Milas ovako: „U riječima *drug*, *hvala* pada jakost akcentska na niže" (str. 6), dakle ovako:

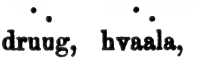

a označuje ga tim znakom ˜ (drũg, hvãla).

Mažuranić nazivlje taj akcenat zavinutim (circumflex) akcentom, te ga označuje tim znakom ^ (hvâla). Vuk označuje rieč *drug* ovako: drûg, a rieč *hvala* ovako: hvâla.

Opaska. Za Milasov prvi slabi dugi akcenat predlažem taj znak ≻ (drug, hvala). Po glazbenom shvaćanju jezične melodije toga akcenta predočio bi taj znak (≻), da se melodija sve više suzuje, to jest da pada. No ujedno bi predočio taj znak i dinamiku akcenta „da jakost akcentska pada". U glazbi se zove taj znak *decrescendo*, a znači, da glas na početku zamnieva jako, a zatim da jakost popušta.

Drugi slabi dugi akcenat tumači Milas ovako: „U riječima *babo*, *sova* izgovara se akcenat glasom niskijem, koji raste na više" (str. 6), dakle tako:

Digitized by Google

baabo, zoova,

a označuje ga tim znakom: ^ (bâbo, zôva).

Mažuranić ne razlikuje Milasov prvi slabi dugi akcenat od drugog slabog dugog akcenta, te zato upotrebljava za jedan i drugi Milasov akcenat jedan te isti znak (hvâla; bâbo, zôva). Ni Vuk ne razlikuje ta dva akcenta; ali upotrebljava drugi znak nego Mažuranić, naime taj znak: ′ (hvála; bábo, zóva).

Opaska. Za Milasov drugi slabi dugi akcenat predlažem taj znak: ≺ (babo, zova), i to iz malo prije navedenih razloga. U glazbi zove se taj znak (≺) *crescendo*, a znači, da jakost glasa raste.

5. Glede Mažuranićeva zavinutog akcenta (koji dobivaju po Mažuraniću samo dvo- i višeslovčane rieči) mislim, da je to posebna vrst akcenta, koji se ne bi smio pomiešati ili uvrstiti u drugu koju vrst akcenta.

Po mom sluhu i po mom ritmičkom čuvstvu jest zavinuti akcenat od svih drugih dugih akcenata najdu'ji, jer slovka s tim akcentom imade tri more. Melodija tih triju mora glasi ovako:

hvaaala, baaabo, zooova, peeeta, viiino, ruuuka, dvaaadeset.

Znak toga akcenta bio bi dakle ovaj ˇ, koji bi bolje odgovarao toku jezične melodije nego Mažuranićev znak . Po^ Mažuranićevom znaku tekla bi melodija tako:

glaaava, ljuuuba, dvaaadeset,

što po mom sudu nije ispravno prema živom izgovoru.

Uzev u obzir osebnost zavinutoga akcenta, imali bismo devet raznih akcenata i devet raznih akcentskih znakova.

Od onih devet znakova, koje sam ja predložio, označuju neki smjer melodije i ritam („ ″, ,′, ⸰ ⸱), neki znakovi smjer melodije i dinamiku (≺ ≻). No znak zavinutoga akcenta označuje samo smjer melodije.

Opaska. U znanstvenim filološkim radnjama bit će katkada potrebno, da se znakovima označuju sva svojstva akcenta: melodija

Digitized by Google

glasa (dizanje i padanje), ritam: trajanje glasa (dugo, kratko) i dinamika glasa (jako, slabo), što je lako postići sa znakom ˙ i ° (ˇ, ˘).

Potrebno bi bilo, da koji jezikoslovac izluči od Milasovih **slabih dugih akcenata** sve one rieči, koje imadu zavinuti akcenat.

6. Prof. Milas uči, a tako i Mažuranić, Veber, Vuk i svi ostali naši slovničari, **da akcenat glavne rieči postaje slabijim, kada stoje pred ili iza glavne rieči male riečce ili čestice rieči** (atoni), koje se **izgovaraju skupa s glavnom riečju tako, kao da atoni i glavna rieč sačinjavaju oveću jednu rieč**; primjerice:

za roge (zaroge), od žabe (odžabe), kazat ću ti (kazaćuti), pisali bismo (pisalibismo).

Stariji su slovničari nazvali takvo oslabljenje akcenta glavne rieči: „skakanje ili prelaženje naglasa“.

O tom piše prof. Milas ovo: „Takvo prelaženje akcenta nije uprav prelaženje, nego je neka prirodna jezična pojava, po kojoj se glas čovječji pripravlja, da izgovori jači akcenat, koji je pred njim, ali kad dopre do akcentana sloga, teško mu ga je izgovoriti, i akcenat slabi, pa se čuje bolje onaj prvi slog, na kome je samo jedan dio jakosti pravoga akcenta“, primjerice: *za̅ roge, o̅d žabe, po̅ bogu, kro̅z zid, ka̅zat ću ti, pi̅sali bismo.*

Glede jakosti t. j. glede dinamike izgovora atona imat će jezikoslovci pravo, jer se atoni zaisto jače izgovaraju, nego što se izgovara prva slovka glavne rieči; ali glede ritma mislim da se varaju. Jer kada je aton pred ili iza glavne rieči, tada se ne izgovara aton i glavna rieč tako bez prekida, kao da tvori aton i glavna rieč: dvo- ili troslovčanu rieč, nego se izgovara s prekidom, t. j. pravi se izmedju atona i glavne rieči mala stanka (pausa), primjerice:

za roge, kroz zid, za ruke, od šale, kupit ću, primit ćeš.

Takva sveza rieči (atona s glavnom riečju) nikada se ne izgovara bez ikakvog prekida, ili kako se u glazbi veli: legato, jer tada bi se takva sveza rieči ovako pokazala:

zaroge, krozid, zaruke, očale, kupiću, primićeš.

Digitized by Google

Kada se pako nalazi pred ili iza glavne rieči više atona nego jedan, tada se pravi čak i izmedju pojedinih atona mala stanka, ali puno kraća nego izmedju atona i glavne rieči; primjerice:

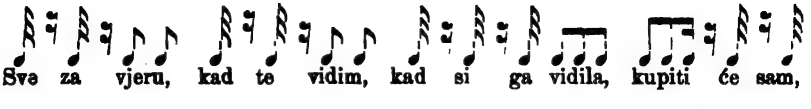

To će reći, da se takvi atoni ne smiju spojiti, kako u glazbi glasovi sa legato, jer tada bi se te izreke ovako pokazale:

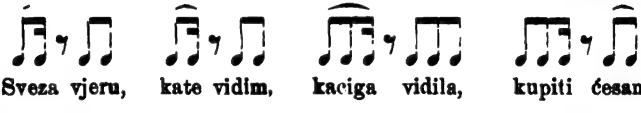

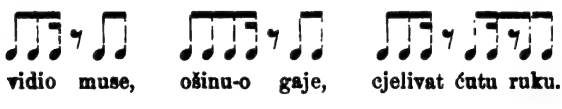

I glede jezične melodije atona, čini mi se, da jezikoslovci nemaju pravo, jer ono, što Milas uči, da se atoni izgovaraju gotovo istom visinom glasa, kao što je najveća visina prvoga jakoga kratkoga akcenta (str. 8), vriedilo bi samo tada, kada bi se izgovarali atoni i glavna slovka bez stanke (legato), naime:

Ali kada se izgovaraju atoni i glavna rieč tako, da je medju njima stanka, tada mislim, da se aton ili atoni niže intoniraju, nego što se intonira prva slovka glavne rieči, naime tako:

Samo oni atoni, koji stoje iza glavne rieči, dobivaju padajuću melodiju; primjerice:

[1] Vidi ovdje na str. 139. (159.) treći primjer iz Šunjićeva djela (rieč: probudi).

Digitized by Google

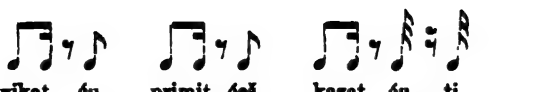

Da se atoni, koje stoje pred glavnom rieči, izgovaraju samo ponešto krupnije (niže) nego prva slovka glavne rieči („gotovo isto tako visokim glasom"), to ima prof. Milas pravo, te se divim njegovom sluhu. Jer ti se atoni zaisto izgovaraju mal ne isto tako visoko, kako prva slovka glavne rieči, t. j. samo za jedan interval jezične ljestvice niže nego prva slovka glavne rieči.

To je pako vriedno posebno istaknuti već zato, što je time prof. Milas konstatirao, da se u hrvatskom jeziku nikada ne izgovaraju dvie uzastopce sliedeće slovke (pa bile te slovke i atoni) jednim te istim jezičnim intervalom, t. j. glasom jednake visine.

U talijanskom, njemačkom i u magjarskom jeziku izgovaraju se nasuprot često i prečesto dvie uzastopce sliedeće slovke (a i više njih) jednim te istim glasom jezične ljestvice.[1]

7. Ono, što tvrdi prof. Milas, a s njim i svi slovničari prije njega, da ima u izreci riečca ili slovaka, koje nemaju nikakva akcenta: „Ovo se isto dogagja i onda, kad nema na slogu nikakva akcenta" — „jer su ove riječi u tijem zgodama bez akcenta" (str. 14.) — tu tvrdnju teško je pojmiti, jer razumievali slovničari pod akcentom što ih je volja, ili samo dinamiku (jače isticanje) slovaka, ili samo ritam (dulje ili kraće trajanje), ili samo jezičnu melodiju (dizanje ili padanje glasa), to nije moguće, da je u izreci koja riečca ili koja slovka bez akcenta. Jer izgovara li čovjek koju rieč ili koju slovku ma kako tiho, ili ma kako kratko, ili ma kako sitno ili krupno (visoko ili duboko), slovka se mora bezuvjetno čuti; ne čuje li se u rieči koja slovka, tada nije dotična rieč čitava. Jedna se slovka može doduše jače izgovarati od druge slovke, kraće od druge, sitnije ili krupnije od druge, to jest jedan akcenat može uopće slabiji biti od drugog akcenta, ali od tuda ne sliedi, da slabiji akcenat nije nikakav akcenat.

Ako sam u II. otsjeku toga poglavlja i prigovarao prof. Milasu glede melodije pojedinih akcenata i akcentskih znakova, to ipak

[1] Vidi u sliedećem poglavlju, gdje je pod A i B označena jezična melodija upita i usklika.

Digitized by Google

rado priznajem, da je prof. Milas svojim nepokvarenim i oštrim sluhom otkrio neke tajne naših akcenata, te hrvatsku akcentologiju sveo u valjan sistem. Neka nitko ne misli, da si ja utvaram, da je moj sluh oštriji od sluha prof. Milasa, i da se bolje razumijem u akcentuaciju hrvatskih rieči nego on. Ja sam ovdje samo iznio, kako ja čujem pojedine akcente, ne tražeć za to patenta. Ako sam krivo čuo i krivo sudio, slobodno me neka prof. Milas pobija, te tako usavrši svoju nauku o akcentima.

U znanosti treba da se sluša i uvaži svako, bar donekle opravdano mnienje, jer samo tako je moguće, da se u kojoj grani znanosti dodje bar približno do istine.

Pohvaliti moram prof. Milasa napose zato, što nije označivao padanje ili dizanje jezične melodije glazbenim kajdama[1], u koje se (kako sam priznaje) ne razumije, kako je to činio Niemac gosp. *Masing*. On je naime označio padanje ili dizanje jezične melodije hrvatskih akcenata glazbenim kajdama, da tobož dokaže, kako je on i glazbeno naobražen. Videći taj Masingov postupak, gotovo sam se zgražao, i to zato, što nije u svojoj raspravi nigdje odao, da zna za razliku izmedju jezičnih i glazbenih intervala, i da se njegovi kajdni primjeri imadu uzeti samo augmentativno. Masing se nasuprot čak i hvalio, da je melodiju naših akcenata oponašao i izmjerio violinom. On piše: „In Vlajić's (djak Srbin, koji mu je rieči izgovarao) Aussprache steigert sich das gewöhnliche, etwa eine (musikalische) Quinte betragende Intervall bei etwas lauterer Aussprache mit Leichtigkeit (?) zu dem einer Sexte oder Septime und selbst darüber hinaus" (str. 69.).

Da je Masing rekao, da se ta razlika u Vlajićevom izgovoru proteže na intervale jezične ljestvice, to jest na jezičnu kvintu, sekstu ili septimu ili na jezičnu oktavu, nonu ili decimu, mogao bi mu čovjek vjerovati. No kada on tu razliku označuje glazbenim intervalima (a znamo, da se jezični intervali i ne mogu predočiti glazbenim kajdama): tada je to nesmisao najgore vrsti. Kada pomislimo, da jedna glazbena kvinta iznaša 3½ oktave

[1] U buduće bi mogao prof. Milas upotrebljavati moje znakove, da označi padanje ili dizanje jezične melodije, jer s ovim znakovima (koolo, poolje, hvaaala) mogao bi on (ma da nije muzikalan) točno označiti dizanje i padanje, za što bismo mu bili veoma zahvalni.

Digitized by Google

jezičnih intervala, te da nema toga čovjeka na svietu, koji bi mogao skočiti sa svojim glasom (Sprechstimme) u ma kakvom pretjeranom afektu na četrdeset i drugi viši interval, a kamo li da bi mu glas opsizao 54 ili 66 i još više jezičnih intervala: tada prestaje svaka ozbiljnost.

I biogradski profesor L. Kovačević, koji je Masingovu radnju ocienio u Jagićevom „Archiv für slavische Philologie“[1] dao se zavesti od Masinga, pošto je zamolio dva glazbeno naobražena svoja prijatelja[2], da mu izmjere na violini glazbenu melodiju nekih naših akcenata. Kovačević piše o tom: „Durch Messungen meiner vorerwähnten Freunde (Bakić i Mokranjac), die sie auf der Violine gemacht haben, und (durch) die angeführten Behauptungen aus dem Werke Masing's selbst, stellt sich heraus, dass in der serbischen Sprache in einem Worte gleich hochtönige Silben nicht vorkommen“.

U izmjerbi jezičnih intervala bio je otac Šunjić mnogo oprezniji nego Masing, jer ako je i on pokušao glazbenim kajdama označiti, da li melodija akcenta pada ili se diže, to je ipak upotriebio samo najbliži glazbeni interval (sekundu) za tu oznaku. Šunjić je bez sumnje opazio, da nije moguće glazbenim kajdama i glazbenim intervalima točno oponašati jezičnu melodiju. — Evo nekoliko takvih primjera iz Šunjićeva djela:

str. 41.

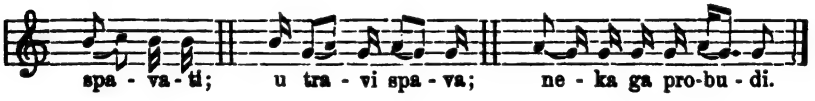

Ma da je na oko Masingova rasprava još tako učena, nije ona našemu Milasu ni malo imponirala. Milas piše: „Masing izveo je svoju radnju na krivu temelju, pa osim onoga, da sila slabijeh akcenata prelazi na slog, što je poslije akcentana sloga, nije dobro shvatio narav naših akcenata. Nije se tomu ni čuditi, jer g. Masing nije Hrvat ili Srbin, pa mu je bilo i teško da dobro čuje pravi izgovor hrvatskijeh ili srpskijeh akcenata“. (str. 2.).

Da je Masingu „teško bilo da dobro čuje“, to je prof. Milas dobro rekao; no ja mislim, da čovjek, koji hoće da izmjeri jezične intervale violinom, kako je to činio Masing, da taj ni pojma nema o jezičnim intervalima, kamo li da ih može sluhom razabrati.

[1] Vidi Band III. na str. 690. Berlin 1879.

[2] Gospoda Bakić i Mokranjac.

Digitized by Google

III.

Ovdje ću se jošte osvrnuti na stari štokavski, čakavski, kajkavski, u opće na lokalni jezični melodijski akcenat. To činim zato, da se ne bi krivo prosudilo melodiziranje pojedinih rieči u našim pučkim popievkama te reklo, da pučki naši ishitrioci pievnih melodija često i prečesto grieše proti jezičnom melodijskom akcentu, naime proti modernom štokavskom akcentu. Ovo posljednje bi zaisto i odgovaralo istini, kad ne bismo u obzir uzeli, da su se ti naši pučki uglazbatelji tekstova držali lokalnoga melodijskoga akcenta. No i drugi razlog govori zato, da se osvrnem i na razne dialektičke akcente hrvatskoga jezika, jer hrvatski komponista može doći u priliku, da mora uglazbiti pjesmu spjevanu u kojem našem dialektu. U tom slučaju pako treba da se hrvatski komponista drži dialektičkoga jezičnoga akcenta, jer kada bi on uglazbio takvu pjesmu po modernom štokavskom jezičnom akcentu, a ne po dialektičkom, griešio bi proti melodijskoj tradiciji tih dialekta; pievna njegova melodija postala bi ne samo nenaravnom, nerazumljivom, nego bi se u toj popievci mogao tuj tamo poroditi i nesmisao.

Za moderno štokavsko narečje — koje je narečje Vuk nazvao hercegovačkim, premda je u Hercegovini jako slabo u porabi izuzevši rastezanje rieči (nijesam, lijepo, upotrijebiti) — može se reći, da sve više i više prodire ne samo u inteligentne krugove naše otačbine, nego (putem pučkih škola) i u prosti puk. Možda će moderno štokavsko narečje s vremenom gospodovati i u pučkim popievkama tako, da će se pučke pjesme melodizirati po jezičnoj melodiji štokavskoga akcenta. Sada nije jošte nova štokavska jezična melodija uhvatila koren u hrvatskim pučkim popievkama, jer kako moja zbirka Južnoslovenskih popievaka posvjedočuje, prevladjuje u našim pučkim popievkama stari štokavski i lokalni melodijski akcenat.

Da to bar donekle dokažem, prepisao sam iz te moje zbirke nekoliko rieči, melodiziranih po novoj štokavskoj, po staroj štokavskoj i po dialektskoj jezičnoj melodiji.

No prije svega moram čitatelja upozoriti, da pjevana melodija bilježena glazbenim kajdama označuje jezičnu melodiju augmentativno, to jest kada pjevana melodija pada ili se diže za koji glazbeni interval, da taj interval samo to hoće da odaje, da je i jezična melodija pala ili se digla za takav jezični interval. Takvo augmentativno bilježenje kajdama opravdano je

Digitized by Google

u praksi u toliko, što označuje tok pievne melodije samo prispodobno s jezičnom melodijom. Drugo je, ako tko tvrdi, da je padanje ili dizanje pievne melodije akustički istovjetno s jezičnom melodijom, jer akustički objami jezičnih intervala ne mogu se nikako izmjeriti violinom ili drugim kojim glazbalom.

Rieč djevojka (djevojka, divojka; djevojci, djevojko!, djevojke) melodizirana je u I. knjizi Južnoslov. popievaka

a) po novom štokavskom melodijskom akcentu u sliedećim popievkama:

I. br. 56. (Slavonija).

br. 71. (Slavonija).

br. 88. (Slavonija).

br. 218. Slavonija).

br. 270. (Hrv. Zagorje).

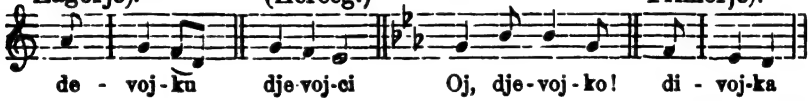

br. 282. (Herceg.)

br. 373. (Slavon.)

br. 374. (hrv. Primorje).

br. 376. (Hrvatska).

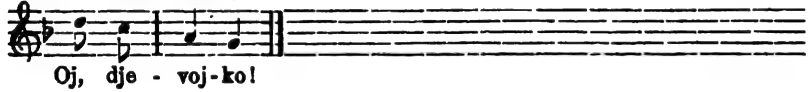

b) po starom štokavskom i po lokalnom melodijskom akcentu.

br. 18. (Srbija).

br. 36. (Slavonija).

br. 50. (Dubrovnik).

br. 164. (Žumberak).

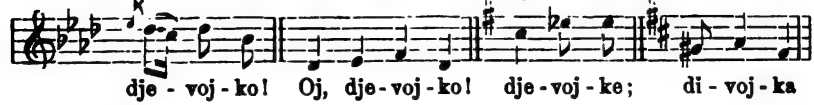

br. 180. (Hrvatska).

br. 234. (Otočac).

br. 264. (Slavon.).

br. 241. (Bosna).

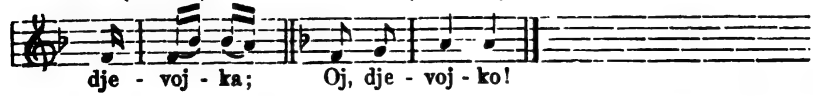

br. 267. (Slavon.)

Digitized by Google

bb) br. 14. (Hercegovina). br. 37. (Srbija). br. 375. (Slavonija).

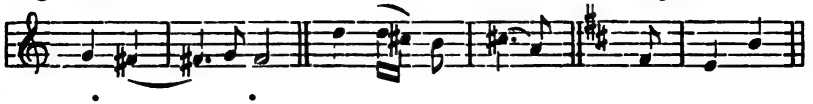

br. 398. (Bugarska). bbb) br. 44. (Dubrovnik). br. 47. (Hrvatska). br. 63. (Hrvatska).

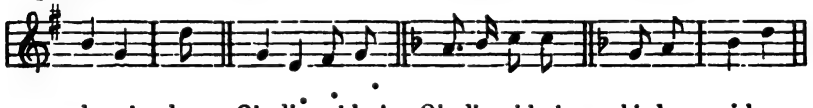

br. 182. (Slavonija). br. 381. (Sriem).

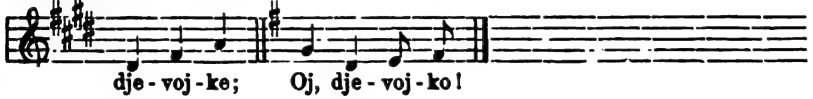

Rieč djevojčica melodizirana je u I. Južnoslov. popievaka

a) po novom štokavskom melodijskom akcentu u sliedećim popievkama:

br. 70. (Boka). br. 122. (hrv. Primorje). br. 123. (Otok Krk).

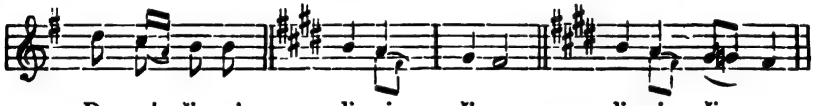

br. 157. (Budva). br. 177. (Medjumurje). br. 309. (Slavonija).

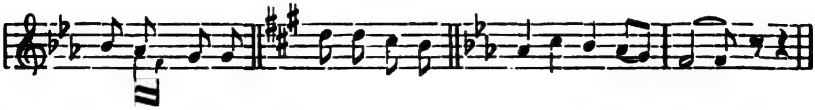

br. 321. (Glina).

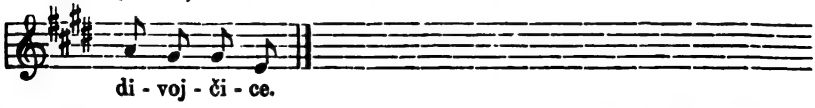

Digitized by Google

b) po starom štokavskom i po lokalnom melodijskom akcentu:

br. 35. (hrv. Zagorje). br. 47. (Hrvatska). br. 135. (Slavonija). br. 177. (Medjumurje).

br. 300. (hrv. Primorje). bb) br. 147. (hrv. Zagorje). br. 157. (Budva).

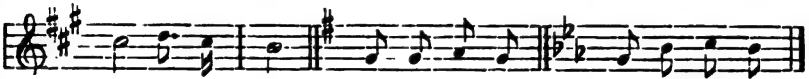

U opširno razglabanje melodijskih jezičnih akcenata i kako su umelodjeni, ne mogu se ovdje upuštati prostora radi; ali nekoliko ću primjera ipak jošte navesti, koji su mi — tako uz put — u oči udarili.

a) Po novom štokavskom jezičnom akcentu umelodjeni su sliedeći primjeri:

br. 42. (Dalm.) br. 92. (hrv. Zagorje). br. 205. (Bugarska). br. 299. (hr. Zag.)

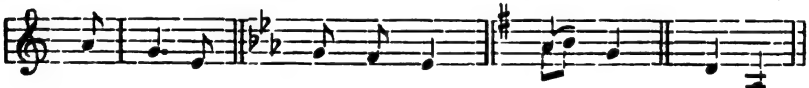

br. 209. (Hrvatska). br. 349. (Ugarska). br. 353. (hrv. Primorje). br. 355. (hrv. Zagorje).

br. 367. (Ugarska). br. 195. (Slav.) br. 285. (Sriem). br. 304. (Srbija). br. 394. (Bačka).

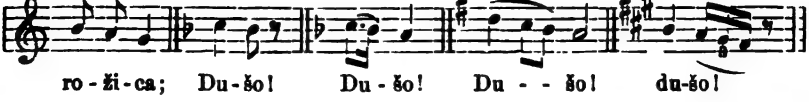

Digitized by Google

br. 48. (Slav.) br. 293. (Hrvatska). br. 42. (Dalm.) br. 43. (Dalm.) br. 368. (Srbija).

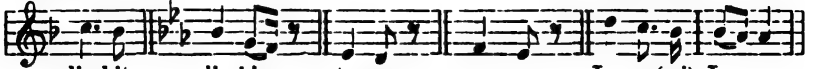

br. 365. (Slavon.) br. 293. (Slav.) br. 216. (Slav.) br. 211. (Kranjska).

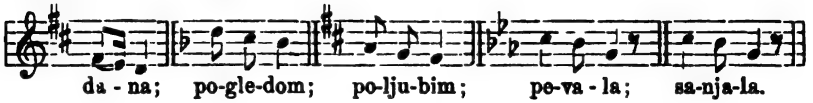

br. 395. (Dalmacija). br. 208. (Slavonija). br. 328. (Slavonija). br. 318. Hercegovina).

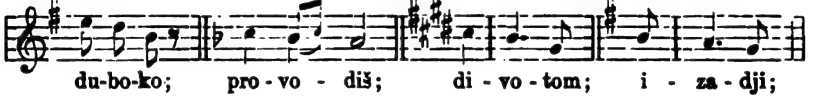

br. 282. (Hercegovina). br. 114. (hrv. Primorje). br. 169. (Sisak). br. 324. (Srbija).

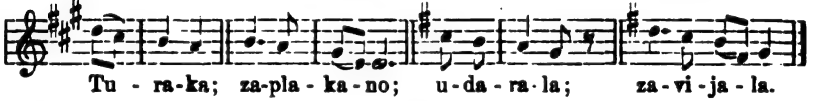

b) Po starom štokavskom i po lokalnom jezičnom akcentu:

br. 29. (Medjumurje). br. 43. (Otok Brač). br. 44. (Dubrovnik).

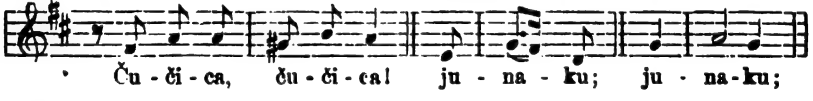

br. 141. (Sarajevo). br. 31. (Štajerska). br. 130. (Glina, Hrvatska) br. 287. Hrvatska).

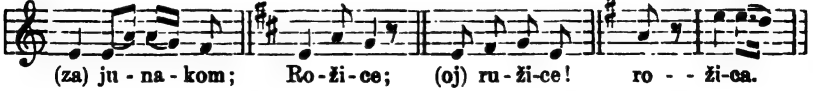

br. 347. (hrv. Zagorje). br. 131. (Posavina). br. 140. (Dalmacija). br. 41. (Dalmacija).

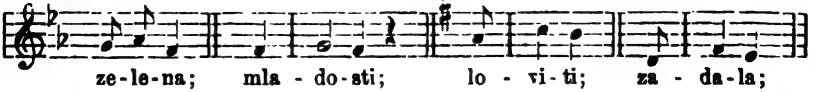

Digitized by Google

br. 303. (Dalm.) br. 306. (Bosna) br. 201. (Dalmacija). br. 267. (Slav.)

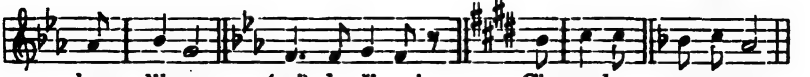

br. 21. (Dalm.) br. 129. (Slavonija). br. 140. (Dalmacija). br. 149. (Dalmacija).

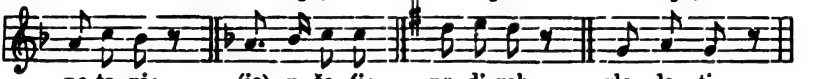

br. 189. (dalm. Primorje). br. 175. (Slav.) br. 289. (Dalmacija). br. 83. (Srbija).

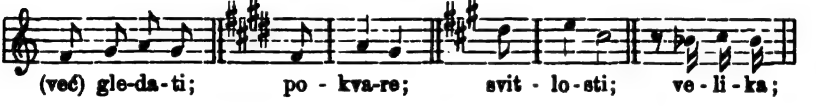

br. 271. (Sriem). br. 195. (Slav.) br. 239. (Dalmacija). br. 141. (Bosna).

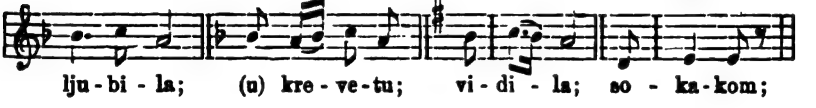

br. 241. (Bosna) br. 346. (Bosna), br. 317. (Slavonija).

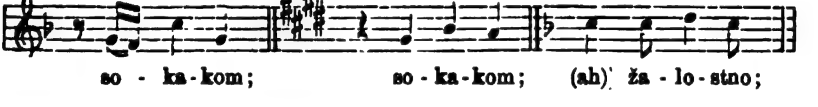

br. 347. (hrv. Zagorje). br. 348. (Slav.) br. 127. (hrv. Primorje).

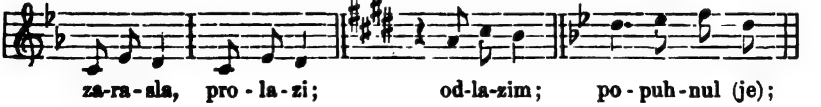

br. 306. (Bosna). br. 242. (Slavonija). br. 273. (Bačka). br. 113. (Posavina).

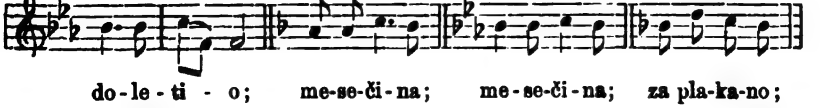

Digitized by Google

br. 170. (Lika). br. 342. (hrv. Primorje). br. 389. (hrv. Primorje).

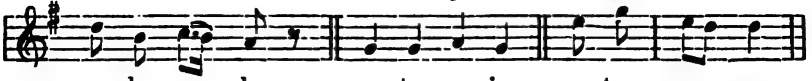

br. 230. (Sriem). br. 197. (Srbija). br. 112. (Slavonija).

br. 124. (Lika). br. 163. (Podravina). br. 297. (Slav.) br. 235. (Slav.)

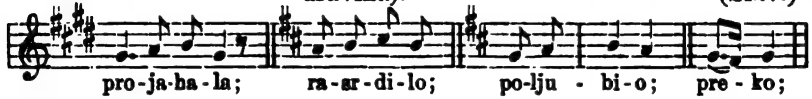

br. 56. (Sriem). br. 236. (Bačka). br. 242. (Srbija). br. 380. (Slavon.)

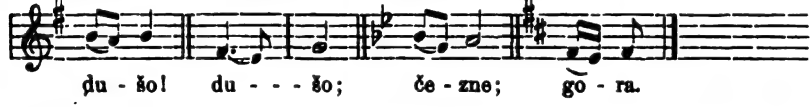

Unapried znadem, da će koji jezikoslovac, a možda i koji glazbenik primietiti mojemu razglabanju raznih akcenata hrvatskoga jezika, da to ne spada na me niti u to poglavlje.

Na tu primjedbu odgovoriti mi je, da se ta moja radnja u opće osniva na jezičnoj melodiji teksta popievke, te da sam zato primoran bio — ma da i nisam stručni filolog — uzeti u pretres melodiju naših akcenata. Bez takvog razjašnjenja ne bi imao uglazbatelj teksta hrvatske popievke nikakav oslon, te bi se lako mogao ogriešiti o tradiciju hrvatskoga naroda, kada bi uglazbio cielu koju izreku ili pojedine rieči.

IV.

Po najnovijoj hrvatskoj ortografiji pišu se stanovite jednoslovčane rieči dvima slovkama; primjerice: liep — lijep, sviet — svijet, dvie — dvije, rieč — riječ —; dvoslovčane rieči pišu se trima slovkama: bielo — bijelo, vrieme — vrijeme, vriedan — vrijedan, vienac — vijenac —; troslovčane rieči pišu se sa četiri slovke: bieloga — bijeloga, preliepo — prelijepo, poniela — ponijela.

Digitized by Google

Takvo produljivanje, kao što i skraćivanje — rieči spada na pjesničku slobodu (licentia poëtica), te se upotrebljava, kada je u stihu pjesme jedna slovka premalo ili previše, primjerice: Sedi *kraju* mene; *Jere* će doći vrieme; I *meneka* zetom zvati; Trne moje srce za *tvojijem;* Ne budi svirepa, *Dijevo* preliepa; — Kad ni jedno *misô* moja; Tko je srce u te *dirnô; Mâ* je hrana, *tva* je hrana, *me* bu pitje, *tve* bu pitje; Cvetek *me* mladosti; Ma što *rekô* sviet; Otprla bi, ali ne *smim.*

Takva je pjesnička sloboda dozvoljena svakomu pjesniku, bio taj pjesnik pučki ili umjetnički, ali da bude takva licencija pravilom, to se ne da opravdati. Ipak upotrebljava Vuk Karadžić u svojim pjesmama osobito u junačkim pretežno dieresu, t. j. dulju formu rieči (lijep, vrijedno, upotrijebiti), htijuć time dokazati, da se i prosti puk služi u svojim pjesmama duljom formom rieči. Ali u tom pogledu nije se uzdati u Vuka, jer kako je on bio zaljubljen u tu dulju formu, to je za volju te forme svaku pjesmu prekrojio. Danas već svi znademo, da je Vuk svaku, ama baš svaku pjesmu po svom ćefu preradio.[1] Tako je primjerice i u toj pjesmi:

Bijela svila po moru plila.
Bijela svilo, ne pokvasi se!
Lijepa Mare, ne omrazi se!
(Vuk „Pjesme svatovske" br. 61)

upotriebio dulju formu, da može stvoriti od deveterca njemu omiljeli deseterac. Jer da je to deveterac, a ne deseterac, odaje cezura stiha, koja ne dolazi u desetercu iza pete, nego iza četvrte slovke.

Pošto je u pjesmama Hrvata i Srba mjerodavna pjevana, a ne govorena pjesma, to je potrebno, da vidimo, koja forma dulja ili kraća prevladjuje u našim popievkama.

Dulja forma rieči nalazi se veoma rietko, i to samo u popievkama iz južne Dalmacije i iz Hercegovine.[2]

U onim popievkama, u kojima dolazi u stihovima teksta sad kraća, sad dulja forma rieči, smatram dulju formu pjesničkom slobodom.[3]

---

[1] Ako treba za to dokaza, ja ih imam na pretek.

[2] Vidi u I. knjizi „Južnoslov. popievaka" popievke pod br. 9. „*Cvijeće* sam brala i tebi *donijela*" (iz Dubrovnika); 108 „Begovo *cvijeće* za svakog *nijesi*" (iz Hercegovine); 363 „Ni u Splitu gradu *bijelome*" (Dalm.); 388 „*Bijelila* lice, aman, *Bijelila* lice rumeno" (iz Hercegovine). Skupa: 4.

[3] Vidi u našoj zbirci popievke pod br. 33 „Sadi Ivo bora zelenoga, Ukraj svoga dvora *bijeloga*" (Slavonija), 133 „Sokak *tesan*,

Digitized by Google

Kratki oblik rieči nalazi se u našim pučkim popievkama u velikom broju, dapače i u popievkama onih krajeva, za koje se tvrdi, da spadaju u sferu ijekavskog narečja.[1]

---

a ja junak *besan*, I zapeše moja medna usta, Za njezino *prebijelo* lice" (Slavonija), 140 „Prije dana i *bijele* zore, Na prsima dva *bila* goluba" (Dalm.), 157 „Slavulj soko *oblijeće*, Na krilu joj *vienac* stavi" (Južna Dalm.), 188 „*Dijevo* pre*liepa*, Ti si rosno *cvieće*" (Srbija), 200. „U proljeće beri *cvieće*, Ja bih pošla i dar *ponijela*" (Srbija), 203. „Dok ne sažgu čelo glave *svieću*, I popovi s *bijelim* stiovi" (Posavina), 241 „Govorila *lijepa* djevojka, Nego tvoja *biela* anterija" (Bosna), 258 „Soko leti *preko* Budve grada, U Marka su *dvije* sestre mlade" (Južna Dalm.), 327 „U Misiru *biele* dvore gradi, Spodkićaje *sitnijem* biserom" (Crna Gora), 350 „Pamti Zulfa materine *rieči*, kada Ibro sasluša *riječi*" (Bosna), 364. „I uhvati Jelu za *bijelu* ruku, Dva poruka mlada, *dvi* djevojke mlade" (Posavina), 375. „Gorom jaši *lijepa* djevojka, I tvoja bi *vierna* ljuba bila" (Posavina). Skupa: 13.

[1] Vidi u I. knjizi naše zbirke popievke pod br. 5 „*Lepe* moje oštarije" (Hrvatska), 7 „sa *briega* (hrv. Primorje), 17 „Nit ja *driemam* (Bosna), 19. „*cvieće*, *poljeva* (Hercegov.), 20. „*vierna* ljuba" (Hrvatska), 31. „rožice *bele*, *lep* obraz" (Štajer.), 34. „*lepo*, *grešiš*, *blediš*, *bleda*" (Sriem), 37. „*belilo*, sebe *belila*" (Srbija), 41. „*umrit* ću ti, ukopaj me *lipo*, posadi *cviće* (Dalm.), 48. „Ne slušajte *svieta*, želim ja *umriti*, ja ću tebi *lievom*" (Slavonija), 50. „*Prilipe* kurpete, *cilo* srce moje" (Dubrovnik), 51. „nemoj *umrieti* (Ugarska), 58. „Već toliko *vrime*, rad čije *virnosti*, s *kriepošću* sveg *svita*" (Slavonija), 60. „cvati *bela* lala" (Banat), 61. „čedo *belo*, svi su *lepi*" (Sriem), 62. „*celom svetu* kaži" (Srbija), 63[a] „*cvet* rumeni", 63[b] „*Lepe* moje senokoše, *bele* ruže, moga *venca*" (Hrvatska), 65. „*Umrieti* hoću" (Srbija), 68. „*Bela* loza, kita *cveća*" (Slavon.), 70. „Ne *smem* od majke" (Boka), 73. „Kako *lepo* živi" (Slavon.), 76. „Oj *lepa* devo jako" (Hrvat.), 79. „*Lepo* cvetejo" (Kranjska), 81. „*Lepa* ura" (Istra), 90. „Sedam *strela*" (Sriem), 92. „V moju *belu* nadru" (hrv. Zagorje), 94. „*Lepe*, *bele* ličike" (hrv. Zagorje), 97. „*Dete* ljubim te, Pod *osečke bele* vinograde" (Slavon.), 98[b]. „*Liepe* vile, himbave *rieči*" (Dalm.), 99. „*Liepe* seke, *liepi* momci" (Bosna), 100. „Sve pod *vencem*" (Lika), 102. „Naš *svitli* cesar" (Štajer.), 103. „Naš *svitli* cesar" (Kranj.), 104. „Stoji vrtec *lep*" (Štajer.), 107. „malo *dete*; kraj *beloga* grada" (hrv. Zagorje), 112. „stalnu *viernost*; *lepo* poredjala" (Slavon.), 116. „*bliedo* lice; *svieta biedna*" (Srbija), 117. „Moje *bliedo* lice; ovog *svieta biedna*" (Slavon.), 124. „*Liepa* mlada; volila bi *umriti*" (Lika), 126. „*Lipa* uresnica" (Lika), 129. „svieću; *lieva* strana" (Slavon.), 130. „*Uviek* bi se ja vio" (Lika), 131. „*Vierna* ljuba tvoja" (slavon. Podravina), 133. „Sokak *tesan*, a ja junak *besan*" (Slavon.), 134. „u *tesnom* sokaku; momak *besan*" (Ugarska), 135.

Digitized by Google

Zašto naši pučki pjevački i ishitrioci pievnih melodija upotrebljavaju u popievkama mal ne uviek kratku formu rieči, mora da imade svoj razlog, jer u poeziji ne čini puk ništa, što nije

---

„*Lepo* junače“ (Slavon.), 136. „*Svietli* mjesec; otca *biedna*“ (Srbija), 138. „*vrieme* prolazi“ (Slavon.), 139. „zlatnim *vencem*“ (Dalm.), 143. „*lepo* ga povija“ (hrv. Zagorje), 144. „*Kries* le gori“ (Koruška), 146. „*Cvieće* moje“ (Bosna), 149. „*lepo* drevce“ (hrv. Zagorje), 153. „kak *dete*“ (hrv. Podravina), 155. „lice *belo*“ (Bačka), 157. „Na krilu joj *vienac* stavi“ (Južna Dalm.), 158. „Na *lievoj* strani“ (Slavon.), 161. „*belo* janje“ (Slavon.), 165. „*Vreme* protuletno; cvelo bo nam *lepo;* živil sem na *veku*“ (Medjumurje), 168.[b] „crno *odielo; bielo tielo*“ (hrv. Primorje), 175. „Rad bi *liepu; vierna* ljuba“ (Sriem), 177. „raste modro *cvetje*“ (Medjumurje), 182. „*Liepe* sam djevojke prsten našô“; *cielo tielo okriepilo;* lukavima *riečma*“ (Slavon.), 185. „*biele* ruke; *liepa cvita*“ (hrv. Primorje), 186. „ovoga *sveta;* s toga *cveta*“ (hrv. Zagorje), 187. „*vrieme* će doć'; *cvitu* moj“ (Dubrovnik), 188. „*dieva* spava; rosno *cvieće*“ (Srbija), 189. „Rad *liposti* mile tvoje; *viran* sluga“ (Dalm.), 192. „*brieg* i dol“ (Slavon.), 193. „*brieg* i dol“ (Srbija), 195. „Venulo mu *tielo*, ko na sunce *sieno*“ (Slavon.), 197. „*Liepo* ti je“ (Srbija), 200. „U proljeće beri *cvieće*“ (Srbija), 201. „Jesam li *slipa*?“ (Dalm.), 202. „ne ću *liepih* djevojaka“ (Sriem), 203. „Dok ne sažgu *svieću*“ (Posavina), 206. „*Cvetek lepo; cvetje;* ovoga *sveta*“ (Medjumurje), 208. „srca *vjernog; griešan* postajem“ (Slavon.), 209[d] „*svetle zvesde*“ (Hrvatska), 211. „*vence* splela; *zvesde dve*“ (Kranjska), 212. „*biela* zora; poljsko *cvieće*“ (Srbija), 214. „nemoj *umrieti!*“ (Slavon.), 216. „*biele* ruke“; *biela* suknja; neima *rieči; cio sviet;* mladi *cviet*“ (Slavon.), 218[b] „ružu *salievala;* po *zviezdi* poruči“ (Slavon.), 219 „za *uviek*“ (hrv. Primorje), 222. „v klošter *liep*“ (Koruška), 224. „*Bilo* lice tvoje; doć će *vrieme;* neg ću *rieti*“ (Dubrovnik), 225. „A vi *svieri*“ (Dalm.), 226. „stručak *cvitja*“ (Dalm.), 228. „zakantajte *lipo;* opaše se *cvitjem*“ (hrv. Primorje), 230. „do *vieka; cvieće* raja; *razdieljeno;* na *svietu*“ (Sriem), 232. „drago *dite*“ (Žumberak), 233. „*biela* loza; s *lievog* kraja“ (Hrvatska), 235. „Prevezi me *preko*“ (Slavon.), 238. „*lepo* pole; *beli* grad; *prelepa* mlada“ (Štajer.), 240. „*liepi* mladi danci; tvoje *cvieće; zviezde* tvoje; *liepe svietle* boje; sunca *grievak;* zlatu *sievak*“ (Slavon.), 241. „*bielu* anteriju“ (Bosna), 245. „želeći *bela* lica tvoja“ (hrv. Primorje), 247. „onaj *cvet;* koga nema *svet*“ (hrv. Zagorje), 248. „*cveće* šareno; *mlekom* dojila; naći *lieka (!),* rana do *vieka (!)*“ (Sriem), 252. „*lepi* rubec, *lepe* čizme“ (hrv. Zagorje), 256. „Sakri *blede* tvoje zrake; *ceo* je *svet*“ (Bosna), 258. „*Liepe* (ljepe) ti su“ (Južna Dalm.), 258[b] „Soko leti *preko* Budve grada“ (Južna Dalm.), 260. „*Prelepi* moji“ (Kranj.), 261. „*Lepo* poje; *lepi* par“ (hrv. Zagorje), 266. „rosno *cvieće;* nemoj mene *strieliti;* voda *liepa* studena“ (Srbija), 267. „*biela* lica“ (Slavon.), 268. „*bela* lica“ (Sr-

Digitized by Google

opravdano. Po mom sudu bit će tomu razlog, što dulja forma rieči kvari metrum pjesme i obrazac pievne melodije. Da dulja forma kvari postojanost metra, vidi se iz onih pjesama, koje je

---

bija), 269. „*sviezdo* moja!“ (Sriem), 280. „*lipo* lice“ (Ugarska), 281. „Je l' mi hoćeš *verna* biti?“ (Medjumurje), 282. „*liepoj* djevojci; ima *liepih* djevojaka; vino će me *pokriepiti*“ (Herceg.), 283. „*liepih* djevojaka; *liepih* bula; *mienjat* opet i to treba“ (Bosna), 284. „*Lepi* moji“ (Hrvatska), 285. „*Liepo cvieće;* komu *cvieće* sadiš?; volim *umrieti; prieko* se zaljubila“ (Sriem), 286. „*cvieće* sadila; *navjek* ljubiti“ (Bačka), 287. „*Cvet* rožica; čije je to *dete?;* če bu *belo* bude mlinarovo“ (Hrvatska), 288. „*Lep* brezov les; *beli* no zeleni“ (Štajer.), 289. „Ovd'je *lipo;* cvate svako *cvieće; bila* zora“ (Dubrovnik), 290. „*beli* dan“ (Ugarska), 291. „*vrieme* kratiš“ (Slavon.), 293. „duši *tiek;* onaj *viek*“ (Slavon.), 297. „ti si *liepa; uviek* sanjam“ (Slavon.), 299. „*lepo* cvetaju, *lepo* pevaju“ (hrv. Zagorje), 300. „*Lipe* su Bakarke; gredu po *dve*“ (hrv. Primorje), 301. „*Lepa* tica; ka je *uvek*“ (hrv. Zagorje), 303. „Od *liposti;* venem *blidim;* živit *slidim; cvićem* zene“ (Dalm.), 306[b] „nije *vriedna*“ (Bosna), 309. „*bieli* golub; *bielo* ti je *bielo* perje; ma što reko *sviet*“ (Slavon.), 310. „*bieli* golub“ (Srbija), 312. „*nisam* ja; *celi* dan; *telo* tvoje; lica *lipa (!)*“ (Ugarska), 314. „*verna* ljubav“ (Medjumurje), 316. „*celo* selo“ (Sriem), 319. „ubila ju *striela*“ (Lika), 322. „*lipo* po redu veseli *sledu*“ (Ugarska), 324. „*bela* lalo; *umreti*“ (Bačka), 325. „Izbavila *venca*“ (Ugarska), 326. „*lepo* pozdravljam; *cvetek* moj“ (hrv. Zagorje), 328. „*sviezda* sja; do *vjek;* klonut *cviet;* bio *sviet*“ (Slavon.), 329. „*bilo* ruho pere“ (hrv. Primorje), 330. „vsu *vernost;* vugodni *cvetek*“ (Medjumurje), 333. „da sam *viran; rike* i ponore; *lipost; pobili snieg; lika* (lieka) podaj!“ (Dalm.), 336. „u *Osiek* ja dodjoh“ (Slavon.), 339. „*veran* sluga; *verna* ljuba“ (Hrvatska), 340. „*nisam* tužan; *lipim* časom; *nisi* zapirala“ (Ugarska), 341. „*liepa* djevojka; *cvieće* birajuć; *vience* svijajuć“ (Hrvatska), 342. „*Uvik* sam ti govorila; *bela* rumena“ (hrv. Primorje), 344. „hoćeš *liepoga* groždja?; *liepih* višanja?“ (Bosna), 345. „medne *rieči; striele* moje“ (Hrvats.), 348. „na *viek* tužeći“ (Slavon.), 350. „materine *rieči;* moje *diete* drago“ (Bosna), 356. „žalne *riči*“ (Slavon.), 358. „*lepi* pari tri“ (hrv. Zagorje), 360[a] „*liepo* spjeva“, 360[b] „*lipo* spiva“ (Hrvat.), 361. „ni do *vieka*“ (Bosna), 365. „*umriet* ću; *vieran* ostat ću; *riedko* se nalazi“ (Slavon.), 367[b] „roža *bleda*“ (Ugarska), 371. „ti *besniš;* ti si *beda; levo* pleće; sve ćeš ti *mleko; uvek* volim te“ (Banat), 373. „*viek* za tobom; smrtnu *svieću*“ (Slavon.), 374. „*Lipo* piva; *minjati* ga ne ću“ (hrv. Primorje), 375. „*vierna* ljuba“ (slavon. Podravina), 377. „zelen *venac; verna* ljuba“ (Ugarska), 379. „*lipo* premaliće; *rike; svizde; virnim* srcem“ (Dalm.), 383. „*Lepa* devojka; *cveće* birajuć; *vence* vijajuć“ (Hrvatska), 387. „*viek* o tebi sanjam“ (Slavon.), 389. „za *uvjek; biela* lica; *tielo* moje“ (hrv.

Digitized by Google

Vuk bilježio i u kojima je primoran bio dulju formu pretvoriti u kratku, jer bi inače izašao drugi metar, a taj drugi metar ne bi se slagao s pievnom melodijom; primjerice:

Povila se b'jela loza vinova, To ne bila b'jela loza vinova, Već to bio l'jepi Jove i Mare. — U nju ti je b'jelo lice ka' cv'jet proćetan.

Ali to se vidi takodjer iz pjesama najnovijih umjetničkih pjesnika, koji pišu po Vukovoj metodi, te koji, hoćeš ne ćeš, moraju u svojim stihovima skratiti dulju formu rieči, ali u pjesmi ne mogu ju upotrebiti; primjerice: „Oj *l'jepa* li je naša domovina, I makar *r'jetko* trak je sunca *sgr'jevo.*" — „Bilo joj žao ljudi, pa ostavi *sv'jet.*" „*Bl'jeda sv'jesda* srca i tajni joj Bog". „Ginu dan i sanci i stoljeća *c'jela*". — „Tek *zv'jezda sv'jetli* mu s visota". „I *cv'jeće* guši i *r'jeke* suši". i t. d. i t. d.

Da prosti naš puk uzima dvoslovčane rieči (liepo, bielo, lepo, belo, lipo bilo) za dvie, a ne za tri slovke, a troslovčane (lijepo, bijelo) za tri, a ne za dvie slovke, jasno pokazuju naše popievke. U dvoslovčanim riečima dobiva naime svaka slovka u pievnoj melodiji po jedan glazbeni glas (dakle dva glasa), u rastezanoj formi rieči (lijepo, bijelo) dobiva pako ciela rieč tri glazbena glasa; primjerice:

I. br. 68. I. br. 127.

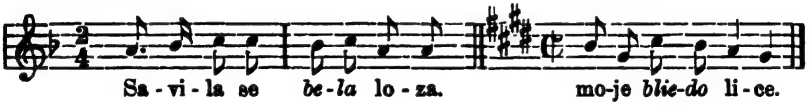

I. br. 129. I. br. 9.

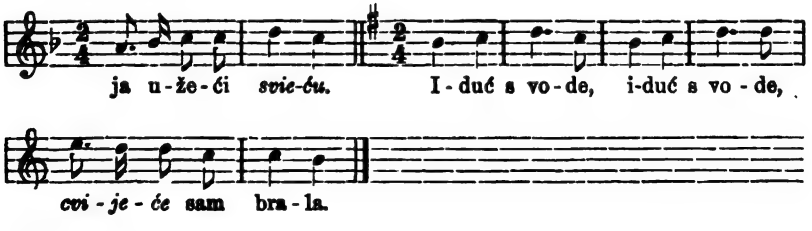

Primorje), 390. (po Vukovom pravopisu štampana u Nevenu) „dobro *vr'jeme; b'jelo* lice; *um'jesi* mi b'jelu brašnicu" (Dalm.), 393. „meni plovi *cviet;* rumen *cviet;* doći će *vrime*" (Dalm.), 395. „*lipost* tvoja; *lipa* moja vilo!" (Dalm.), 399. „*Odrieši* me; odvede ju *bielu* dvoru" (Srbija), 400. „dosta sam *svita* prošal" (Ugarska). Skupa: 173.

Digitized by Google

I. br. 108. I. br. 375.

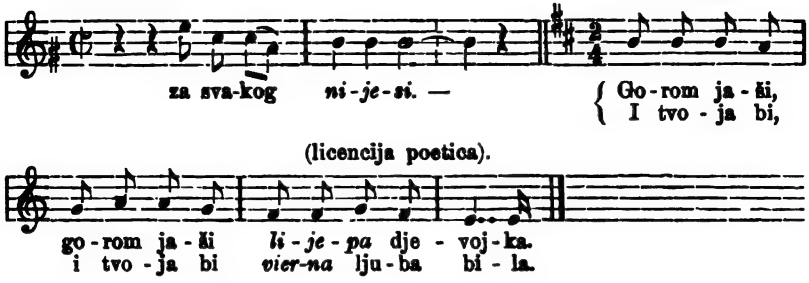

Spomenutu pravilo: da u hrvatskim popievkama dolazi na svaku slovku teksta samo j e d a n glazbeni glas, ima se tako razumievati, da na svaku slovku dolazi samo jedan g l a v n i glas, nuzglasovi ili tako zvani prohodni glasovi, koji se pjevaju l e g a t o, mogu dolaziti na jednu slovku dva, tri glasa i više njih; primjerice:

I. br. 17. I. br. 60.

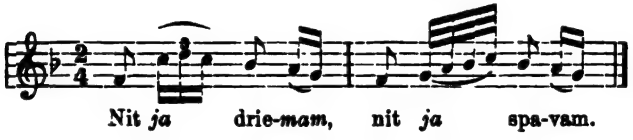

I. br. 60.

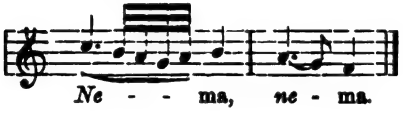

Često je u našim popievkama pomiešana e k a v š t i n a s i k a v š t i n o m i j e k a v š t i n o m, što biva i u praktičnom govoru. Znademo bo, da u jednom kraju, dapače u jednom te istom selu govore ljudi sad ekavštinom, sad ikavštinom, bili oni pravoslavne ili rimo-katoličke vjere, a biva i to, da se u krajevima, gdje vlada jedno ili drugo narečje čuje i jekavštine. Pa tako je i u popievkama.

Nije do mene, da lomim koplje za kratku formu rieči; ja sam evo samo konstatirao, koja forma prevladjuje u našim popievkama. Ako naši učeni jezikoslovci i pisci misle, da je ljepše slušati rastezanu formu riječi, koja odaje tursku lienost i apatiju, nego kratku formu, koja odaje radinost, snagu i hrabrost, ja ću im se namah pokoriti. No ne mogu zašutjeti, da mi se čudno čini, što

Digitized by Google

u tom poslu nema odlučivati većina naroda, koji govori i pjeva s kratkom formom rieči. Ali još mi se čudnijim čini, kada vidim i znam, da u najnovije doba teže Hrvati, Slovenci i Srbi za tim, da se u literaturi što više zbliže jedan drugomu, a hrvatska književna inteligencija nastoji svom silom, da se u pučkim i u svim ostalim školama proveđe dulja forma rieči (ijekavština), od koje zaziru Srbi, Slovenci a i veliki dio hrvatskoga naroda.

Što se jezičnoga pravopisa tiče, upozoriti mi je čitatelja, da i pravopis utiče na glazbenu melodizaciju. Rieči: *lepo*, *belo*; *lipo*, *bilo*; *liepo*, *bielo*, imadu se (ne gledeć na ritam) drukčije melodizirati nego rieči: *lijepo*, *bijelo*. Da u ekavštini i u ikavštini pada jezična melodija na drugu m o r u, to sam već prije spomenuo. U j e k a v š t i n i (liepo, bielo) je vokal „*i*“ isto ono, što je u glazbi predraz (Vorschlag), dočim u i j e k a v š t i n i (lijepo, bijelo) nije prva slovka glazbeni predraz, nego samostalni glas; primjerice:

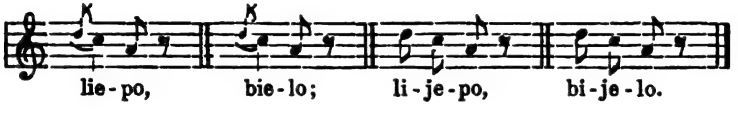

Koliko utiče pravopis na glazbenu melodizaciju, najbolje je razabrati iz s t a r o g i n a j n o v i j e g n j e m a č k o g pravopisa. Stari njemački pisci označili su duljinu slovaka a) podvostručenjem vokala (Aal, Seele, Moor); b) mjesto dva *i*-a pisali su *ie* (die, wieder, Lied); c) dodali su vokalu produljujući (niemi) konzonant „*h*“ (Ahle, befehlen, Mohr, Uhr); d) duge vokale nisu u stanovitim riečima ničim označili (Abend, blasen, Leder, mir, dir).

Prispodabljajuć te rieči medju sobom i pazeć na njihovu jezičnu melodiju našao sam, a) da su podvostručili vokal samo u onim riečima, u kojima je jezična melodija p a l a od prve more na drugu moru, naime:

Aal, Seele, Moor; wiider (wieder), dii (die), Liid (Lied)[1]

b) da su vokalu dodali produžujući *h*, u kojima se jezična melodija d i g l a od prve more na drugu moru; naime:

[1] Aar, Aas, baar, Haar, Beet, Fee, Klee, Meer, Brief, Dieb, begierig, hier, Gespielen, Zierde, Boot, Schoos, bemoost, i t. d.

Digitized by Google

Ahle (Aale), befehlen (befeelen), Mohr (Moor), Uhr (Uur)[1]

c) u onim dugim slovkama, u kojima je jezična melodija ostala na istom glasu u morama, nisu označili duljinu; naime:

Abend (Aabend), blasen (blaasen), Leder (Leeder, mir (miir), dir (diir).[2]

Po najnovijoj njemačkoj ortografiji ispuštaju produžujući *h* iza konzonanta *t* veleći, da se *h* na kraju rieči (Rat, Glut) i onako ne čuje, na početku rieči ili slovke pako, gdje se *h* čuti može, Thür (Tür), muthig (mutig), da podaje njemačkomu jeziku karakter židovskoga jezika, u kojemu se jeziku upotrebljava silesija hakavaca.

Ako su ti njihovi razlozi i opravdani, to se ipak kvari najnovijim njihovim pravopisom prvobitna jezična melodija dugih slovaka. Po ovoj glasile bi naime melodije tih rieči ovako:

Rat (Raat), Glut (Gluut), Tür (Tüür), mutig (muutig),

u istini pako glase tako:

Raat, Gluut, Tüür, muutig.

Koliko i moram hvaliti tanan sluh starih njemačkih pisaca, koji su ustanovili pravila za njemački pravopis, to im ipak moram u tom prigovoriti, što su često stavili niemi *h* na krivo mjesto. Rieči: „Rath, Gluth, Thür, muthig“ morali bi oni po jezičnoj melodiji tih rieči ovako pisati: „Raht, Gluht, Tühr, muhtig.“

[1] Ahne, Bahn, bohren, Ehre, Einnehmen, Hehler, Kuh, Lohn, Mehl, Ohr, Sohn, Schuh, Wahrheit; Athem, Blüthe, Herzogthum, Thal, Theer, Thurm, i t. d.

[2] aber, Adel, Bär, Besen, blöd, Bogen, Brot, Busen, Degen, edel, Esel, Faden, Flöte, Fuss, geben, Gegend, Hagel, Hafer, Honig, Igel, Jude, Käse, kugeln, leben, Lob, Mädchen, Möbel, Nadel, Nase, Ofen, Pole, Plan, Rede, Rose, Same, schlafen, Ton, Tadel, Ufer, Zug, i t. d.

Digitized by Google

Unatoč tome ipak je zgodno prihvatiti najnoviji njemački pravopis, jer se njim prištedjuju suvišni produžujući *h*, koji su osobito u onim riečima suvišni, u kojima je i onako podvostručeni vokal (Thee, Theer, Thier, Tee, Teer, Tier) ili diftong (Theil, Mauth, gedeihlich). Samo bi trebalo da Niemci prihvate oznaku našega profesora Milasa, koji znakovima opredjeljuje, u kojim se dugim slovkama ima jezična melodija dizati ili padati. To bi pako zato potrebno bilo, da njemački komponiste znadu i po najnovijoj njihovoj jezičnoj ortografiji, kako imadu jedne i druge duge slovke glazbeno melodizirati. Isto to treba da i hrvatski uglazbatelji pjesama znadu, pa ako im to ne kaže dosta jasno, a tuj tamo i krivo, najnoviji hrvatski pravopis, to neka se uteku prijašnjem pravopisu.

V.

Hrvatski pučki uglazbatelj pjesme često je gotov cjepidlačar, jer on oponaša pievnom melodijom čak i more u slovkama teksta; primjerice:

I. br. 45. I. br. 285. I. br. 365. I. br. 365.

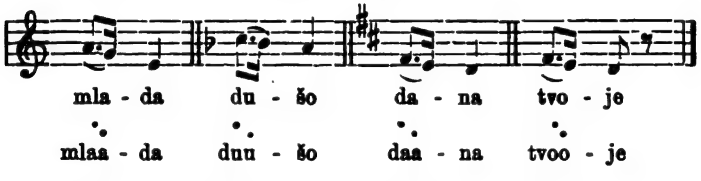

U sliedećim primjerima dolaze doduše tri glazbena glasa na dvie more, ali treći je glas dodan samo zbog sveze s četvrtim glasom:

I. br. 394. I. br. 44. I. br. 116. I. br. 245.

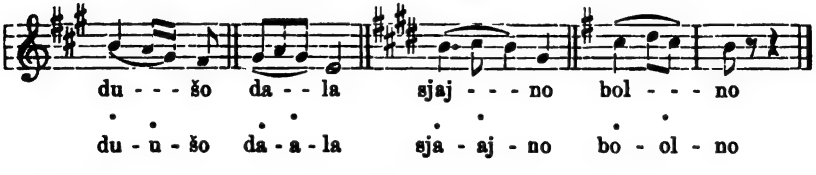

Katkada ne označuje pjevač drugu moru glazbenim glasom, već izvodi prvi pievni glas pomoćju *portamenta* na drugi glas, on pjeva naime tako:

Digitized by Google

I. br. 195. I. br. 48. I. br. 328. I. br. 220. I. br. 269.

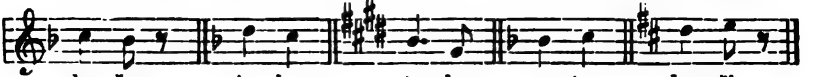

mjesto ovako:

Opaska. Posljednja dva primjera morali bi — hoćeš li ih posve točno melodizirati — za pravo ovako glasiti:

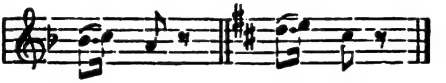

ali takovu točnost ne može čovjek zahtievati od glazbeno-neukog uglazbatelja teksta, nego samo od učenoga komponiste.

Za one rieči, u kojima se diže jezična melodija na drugu moru, ali se to dizanje ne označuje glazbenim glasom, ima naš pjevač svoj razlog, zašto ne označuje drugu moru glazbenim glasom, a taj je razlog zaisto znamenit, mislimo li na neukog pučkog pjevača. On naime zato ne označuje drugu moru glazbenim glasom, da izbjegne u pievnoj melodiji korak na veliku tercu. On pjeva:

I. br. 22. I. br. 48. I. br. 129. I. br. 328. I. br. 346.

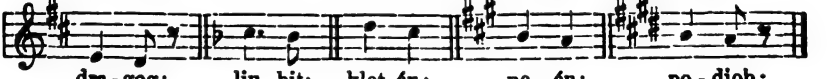

mjesto:

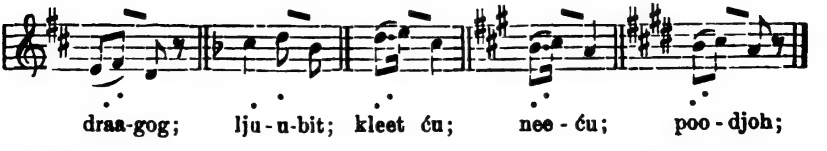

Takvu u cielosti svojoj provedenu glazbenu tradiciju nema ni koji narod na svietu.

Digitized by Google

Pošto naš pučki uglazbatelj pjesme očito za tim teži, da što bolje zadovolji jezičnoj melodiji sa svojom pievnom melodijom, možemo mirne duše tvrditi, da u hrvatskim našim pučkim popievkama nema primjera, u kojim se ne bi pievna melodija nigdje slagala s jezičnom melodijom. Ima doduše popievaka, u kojima se mjestimice ne slaže pievna melodija s jezičnom melodijom, ali to je samo mjestimice, i to samo na onim mjestima, na kojima je moć pievne melodije u njezinom toku jača bila za pučkoga našega uglazbatelja pjesme nego jezična melodija. Za učenoga komponistu ne smije opstajati takva isprika, jer uslied svoje glazbene naobrazbe mora on znati i umjeti svako pravilo konzekventno provesti, te dati pievnoj melodiji takav tok, da može svagdje zadovoljiti jezičnoj melodiji.

Ali premda ne možemo ono zahtievati od pučkog uglazbatelja pjesme, što smijemo zahtievati od učenoga komponiste, to ipak imademo takvih pučkih popievaka, u kojima se divno slaže pievna melodija s jezičnom melodijom; primjerice:

Kuhač I. br. 23.

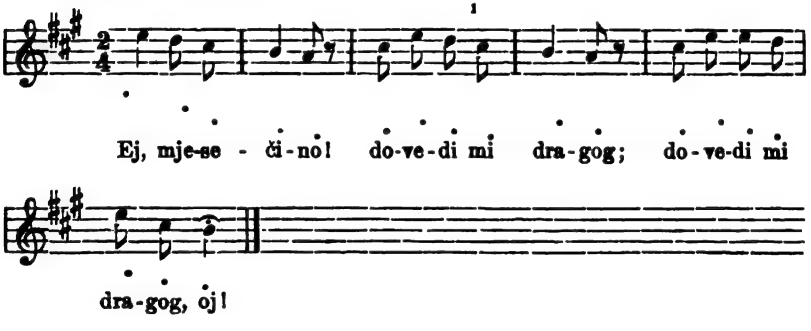

Kuhač I. br. 49.

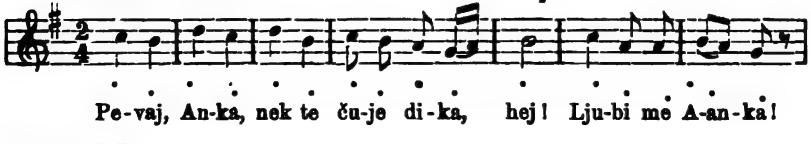

[1] Ovdje je rieč „dovedi“ melodizirana po slavonskom dialektu.

[2] Na interjekciju „hej“ diže se prediduća posljednja slovka zato, da se može usklik s ovom slovkom spojiti, i da se u pievnoj melodiji izbjegne velikoj terci.

Digitized by Google

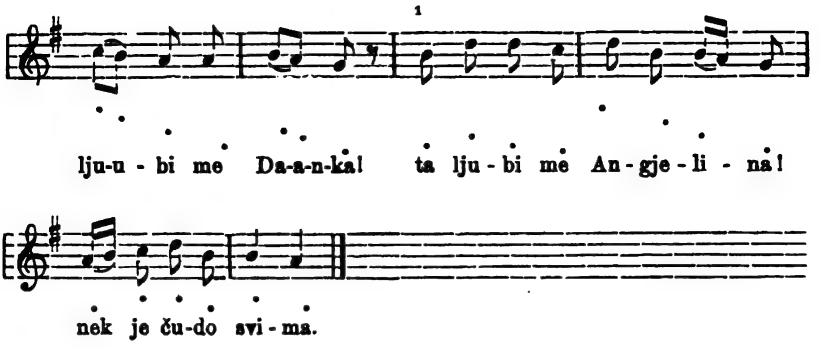

Takvih popievaka, u kojima se u cielosti dobro slaže pievna melodija s jezičnom melodijom ima u prvoj knjizi naše zbirke razmjerno mnogo.[2]

Popievke, u kojima se većom stranom slaže pievna melodija s jezičnom melodijom, ima takodjer liep broj; primjerice:

Kuhač I. br. 198. (Original).

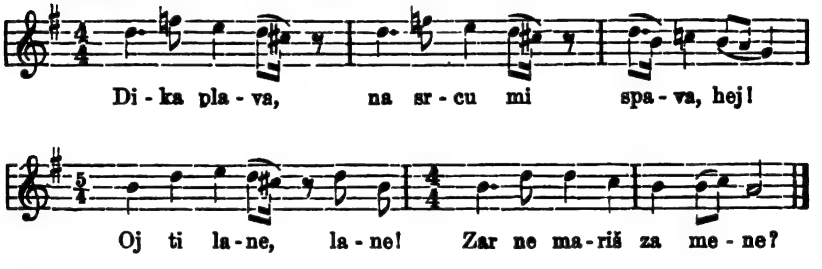

Po jezičnoj melodiji imala bi pievna melodija ovako glasiti:

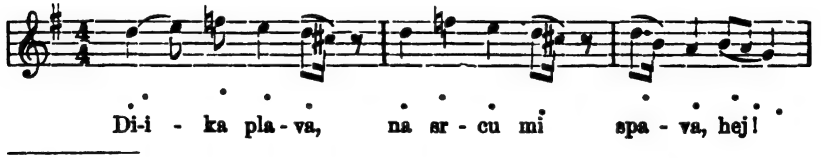

[1] Drugi pievni glas toga takta morao bi biti sitniji od trećega glasa.

[2] Vidi u I. knjizi naše zbirke popievke pod br. 5, 21, 23, 48, 49, 64, 75, 78, 86, 100, 112 (dialekt), 164, 169, 170, 199, 202, 206, 207, 208, 216, 218, 225, 234, 262, 265, 291, 293, 294, 300 (dialekt), 324, 327, 329, 334, 335, 341, 343, 354, 355, 370, 373, 380, 384, 394.

Digitized by Google

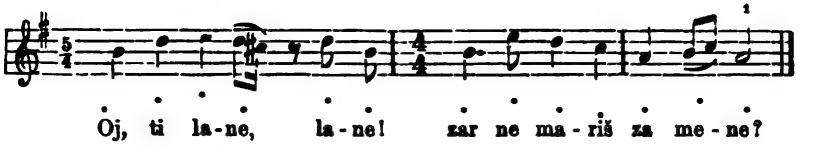

Ostale hrvatske i srpske popievke prve knjige naše zbirke slažu se u pievnoj i u jezičnoj melodiji djelomice dobro, to jest tako, da dobra melodizacija nadmašuje ona mjesta, koja se ne sudaraju u pievnoj i u jezičnoj melodiji.

U mađjarskim pučkim popievkama Bartaluseve zbirke ima takodjer mnogo primjera, ako i ne toliko, koliko u našoj zbirci, u kojima se dobrano slaže pievna melodija s jezičnom melodijom; primjerice:

Bartalus I. str. 49.

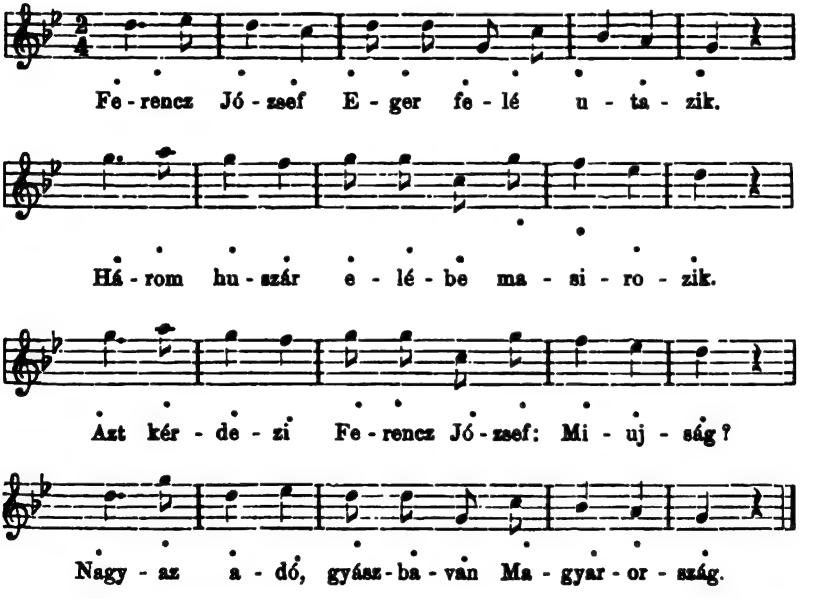

U I. knjizi Bartaluseve zbirke, sastojeći od 100 melodija (ali od 155 pjesama), imaju samo 22 popievke, u kojima se donekle

[1] Vidi u I. knjizi naše zbirke popievke pod br. 28, 30, 31, 33 (dialekt), 34, 35, 36, 44, 51, 52, 54, 59, 60, 61, 62, 65, 88, 95, 96, 118, 122, 131 (dialekt), 155, 160, 174, 175, 183, 196, 198, 231, 232, 233, 247, 269, 271, 276, 285, 304, 325, 332, 344, 350, 360, 361, 364, 365, 368, 371, 372, 374, 382.

Digitized by Google

slaže pievna melodija s jezičnom melodijom[1]. Sve ostale popievke krivo su melodizirane imajuć samo tuj tamo koji stih i glazbeni stavak, u kojim se slaže pievna melodija s jezičnom melodijom.

U talijanskim zbirkama „Canti popolari“ nema ni jedne popievke, u kojoj bi se bar donekle sudarala pievna melodija s jezičnom melodijom.

U njemačkim „Volkslieder-ima“ nalazi se razmjerno malo primjera, u kojima se prilično dobro slaže pievna melodija s jezičnom melodijom; primjerice:

Erk, str. 12.

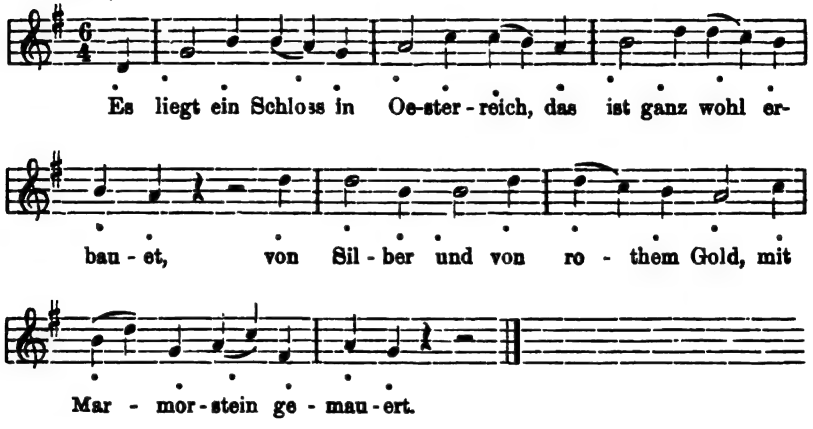

Erk, str. 40.

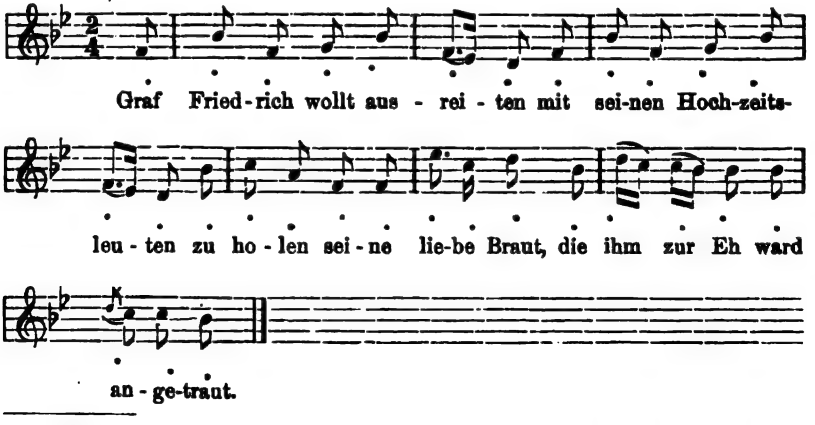

[1] Vidi u I. knjizi Bartaluseve zbirke popievke na str. 5, 6, 12, 18, 31, 36, 40, 43, 49, 50, 60, 63 (drugi dio), 75, 77, 79, 80, 83, 86, 91, 96, 100, 101, 117 i 120. Skupa: 22.

Digitized by Google

U Erkovoj zbirci, koja sastoji od 327 melodija, nema više nego samo o s a m popievaka, u kojima se kako tako slaže pievna melodija s jezičnom melodijom.[1] Mal ne sve ostale popievke te zbirke u očitoj su opreci pievne melodije s jezičnim melodijama.[2]

Kako nam svjedoči gornja statistika hrvatskih, magjarskih, talijanskih i njemačkih popievaka, to bismo mi Hrvati mogli nekim pravom tvrditi, a donekle i Magjari, da naše pievne melodije izviru iz jezične melodije teksta popievke, ali ne bi mogli to reći Talijani, a niti Niemci. Ipak to Niemce ne smeta pripisati sebi to pravo tvrdeći, da pievne melodije njihovih „Volkslieder"-a izviru iz jezične melodije podložene pievnoj melodiji. Tako je čitati u Mendl-ovom „Musikal. Convers. Lexikon" u XI. svesku na str. 173. i 175. u članku: „Das deutsche Volkslied" (pisan od dra. Aug. Reissmanna): „Das deutsche Volkslied zeichnet sich von den Liedern anderer Völker ganz besonders dadurch aus, dass seine Melodien durchaus Vocalmelodien sind, dass auch nicht die geringste Abhängigkeit von den begleitenden Instrumenten in ihnen erkennbar ist.[3] Die deutsche Volksmelodie erscheint immer als eine zur Selbstständigkeit gesteigerte Sprachmelodie.[4] Da bei dem deutschen Volkslied Text und Melodie gleichzeitig entstehen, so erscheinen beide meist zu untrennbarer Einheit verbunden.[5] Das deutsche Volkslied enthält sich aller jener unsangbaren und daher nur instrumental gedachten Intervallenschnitte, denen wir in den Volksliedern anderer Nationen häufig begegnen".[6]

---

[1] Vidi u Erkovoj zbirci popievke na str. 12, 40, 128, 134, 165^{b}, 223^{b}, 299 i 320. Skupa: 8.

[2] Vidi u Erkovoj zbirci popievke na str. 1, 19, 25^{b}, 27^{a}, 30, 35, 36, 47, 54^{a}, 60, 62, 67, 74, 77, 81^{a}, 81^{b}, 81^{c}, 81^{d}, 95, 105, 108, 111, 120, 123, 124, 125, 129, 131, 132^{a}, 132^{b}, 138, 142, 143, 148^{a}, 148^{b}, 153^{a}, 153^{b}, 153^{c}, 158, 162, 163, 165^{a}, 166, 168^{a}, 168^{b}, 168^{c}, 169, 170 i t. d., i t. d.

[3] To je gotovo bezumlje, kada se zna, da puk obično pjeva svoje popievke *à capella*, to jest bez pratnje glazbala.

[4] A kako onda, kada se pjevaju na jednu te istu melodiju različiti tekstovi, od kojih svaki tekst imade drugu jezičnu melodiju?

[5] Ova je tvrdnja gotovo smiešna, jer znademo, da se tekstovi njemačkih „Volkslieder"-a, potječuć iz XIX. vieka, pjevaju na melodije iz XVI. vieka. A znamo i to, da Niemci pjevaju na slavenske i franceske melodije njemačke tekstove.

[6] Pitam: Zar nisu to instrumentalne melodije njemačkih „Volkslieder"-a, u kojima sastoji pievna melodija od glasova rastavljenog

Digitized by Google

A da pisac toga članka primjerom pokaže, kako izvire iz jezične melodije njemačkog teksta pievna melodija, navodi taj primjer (komu sam ja jezičnu melodiju označio):

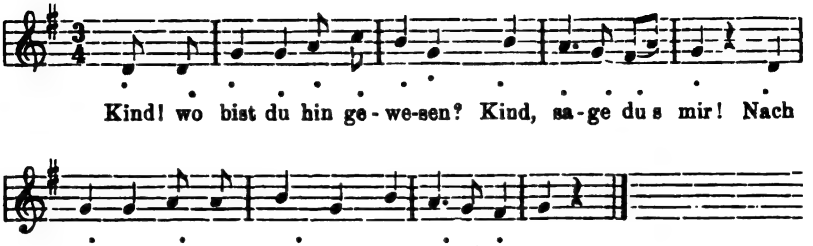

Šteta, što nije pisac naveo sliedeću popievku kao uzor, kako se slaže pievna melodija s jezičnom melodijom:

Erk, str. 90.

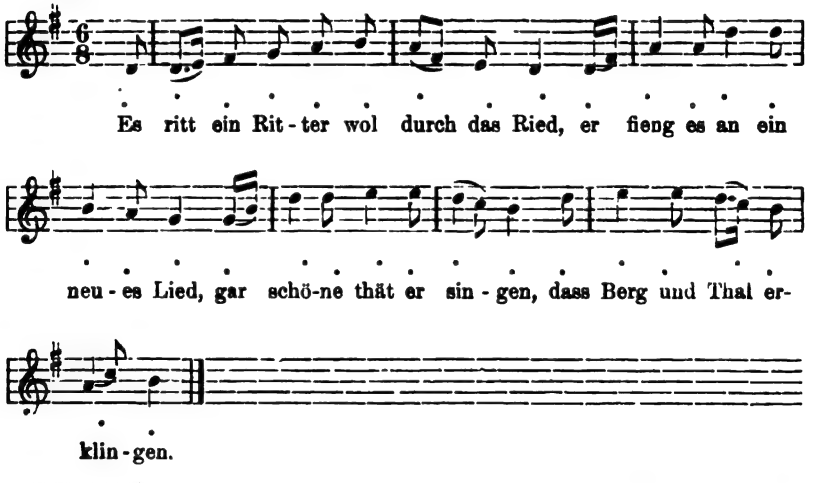

---

sazvuka? A zar su to pojasti („sangbare“) intervali, koji skaču u njemačkim „Volkslieder“-ima na d e c i m u i na još udaljenije intervale?

Kada člankopisac govori o nepojastim („unsangbaren“) intervalima, to misli na povećanu sekundu (ef-gis), koja se nalazi u slavenskoj mol-ljestvici, i koji interval upotrebljuju Hrvati, Magjari i Talijani. Za njemački sluh i njemačko grlo taj je interval dakako nepojast, jer ga ne može ni sluhom uhvatiti, ni grlom proizvesti. Ali cieli sviet ne sastoji od samih Niemaca.

Digitized by Google

Neka slobodno bude svaki narod ponešto šovinistički, jer to dokazuje, da svoje ljubi, i da je pripravan za to se i boriti; ali tako udariti istini šakom u lice, kako to čine njemački glazbeni učenjaci, to nije više šovinizam, nego je strahovita megalomanija i golo neznanje onoga, o čem pišu.

VI.

U hrvatskim pučkim popievkama ne smije dolaziti na jedan pievni glas dvie ili više slovaka[1], kako to biva naročito u talijanskim popievkama; primjerice:

Eco della Lombardia str. 6. str. 14.

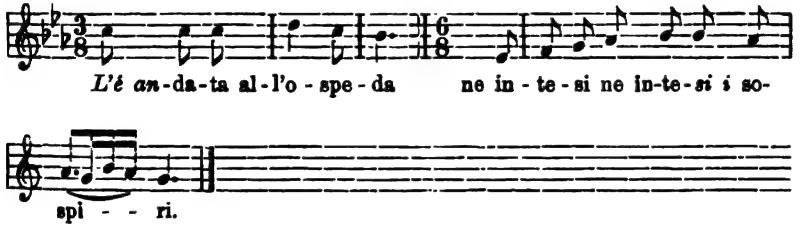

str. 17. str. 19.

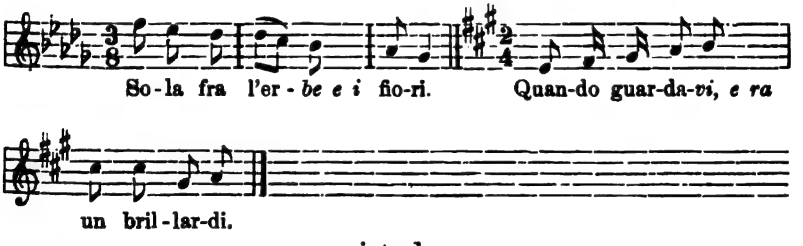

i t. d.

Premda je to zakon u hrvatskim popievkama, ipak nalazimo i u našim pučkim popievkama taj pojav. No te su pjesme spjevali dubrovački (u opće dalmatinski) umjetnički pjesnici, na koje je jako uticala talijanska ta navada.

Obično su pjesnici sami izabrali za svoje pjesme melodiju, koju je hrvatski puk u Dalmaciji ishitrio, i to u talijanskom duhu, primjerice:

---

[1] Da ne smije dolaziti u hrvatskim popievkama na jednu slovku više od jednoga glavnoga glasa, to sam već prije spomenuo [u V. na str. 152. (172.)].

Digitized by Google

Kuhač I. br. 98. I. br. 303.

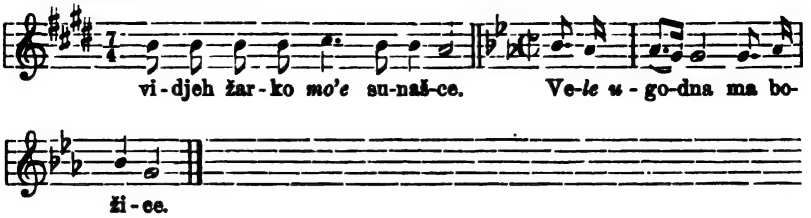

I. br. 311.

Talijanski taj način izvede se tako, da pjevač ili proguta koju slovku, ili rasciepi dotični pievni glas na glasove manje vriednosti.[1]

Kada se drže talijanski pjesnici i komponiste te svoje tradicije, to imadu pravo, ali kada bi to činio hrvatski (magjarski i njemački) pjesnik i komponista, ogriešio bi se o pravu hrvatsku tradiciju.

Iz šest odsjeka tog poglavlja jasno je razabrati troje. Prvo: da hrvatski pučki uglazbatelj pjesme u istini pazi, koliko samo može, na jezičnu melodiju teksta. S toga i nema u hrvatskim pučkim popievkama nijednoga primjera, u kojem bi bila jezična melodija s početka do kraja popievke u opreci s pievnom melodijom, dočim takvih primjera ima dosta u popievkama drugih naroda. Ima doduše hrvatskih pučkih popievaka, u kojima su pojedini dielovi popievke pogrješno melodizirani, i to zato, što si nije znao uglazbatelj pjesme pomoći u svojoj glazbenoj neukosti, ali da bi bila ciela pjesma pogrješno melodizirana, toga nema u hrvatskim (srpskim) pučkim popievkama.

Drugo: da je uglazbatelj pjesme vezan po jezičnoj melodiji (pa i po metrumu) pjesme na to i ono, kada uglazbi koju pjesmu.

Treće: da ne stoji ono, što tvrde glazbeni kosmopolite, da komponista popievke imade neograničenu slobodu u stvaranju pievne melodije. Tu slobodu dapače nema ni u čisto instrumentalnim komadima, kako ću to kašnje dokazati.

---

[1] U magjarskim pučkim popievkama i u njemačkim Volksliederi-ma ne upotrebljava se talijanska ta navada.

Digitized by Google

Poglavlje peto.

Jezična melodija u popievci raznih naroda.

U četvrtom poglavlju iznio sam glavna pravila hrvatske jezične melodije; u ovom ću se poglavlju osvrnuti na ona pravila jezične melodije, koja su u svakom jeziku druga, te zato podaju raznim jezičnim melodijama narodni obilježaj.

A. Upiti.

I. U hrvatskom jeziku **pada** jezična melodija u upitnim izrekama i u samostalnim upitnim riečima, i to:

a) za jednu sekundu ili za više sekunda poput ljestvice;

b) za malu tercu;

c) rietko kad za jednu kvartu; primjerice:

Tko zna bolje? — Kako je? — Čuješ li? — Šta si radila? —

Je si li ga upoznala? — Zar ga ne poznaš? — Gdje si? —

Zašto? — Komu? — Kamo?

Glazbeni primjeri iz I. knjige „Južnoslov. popievaka“:

a) I. br. 31. I. br. 138.

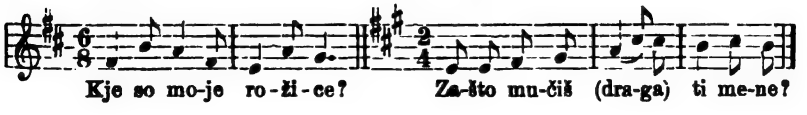

I. br. 46. I. br. 56.

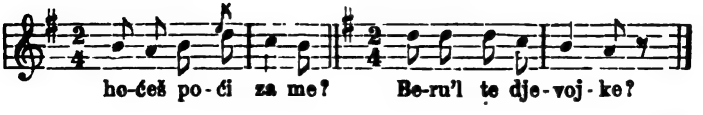

Digitized by Google

b) I. br. 1. I. br. 161.

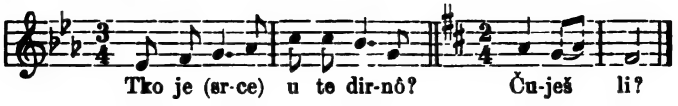

c) I. br. 344.

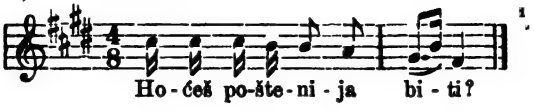

[1] U I. knjizi „Južnoslov. popievaka“ spada pod a) br. 18. Čija je ona djevojka? — 26. Je l' ljubav pravedna? — 31. Kje so moje rožice? — 46. Oćeš poći za me? — 56. Beru l' te djevojke? — 56. Kak' bi mene ne brale djevojke? — 65. Ah, što ću? (na početku). — 71. Čije je ono momče mlado? — 79. Al si drobne rož'ce zbiraš? — 98. Kad ti tako sudiš? — 113. Što si zaplakano? — 138. Zašto mučiš (draga!) ti mene? — 138. Zašt' ne kažeš tvoje mišljenje? — 138. Želiš li imat sa mnom življenje? — 160. Čuješ li? — 185. Gdje si? — 189. Kako moreš već gledati? — 190. Zakaj si mi žalostna? — 199. Kaj je tebi? — 199. Kaj si ti takova? — 216. Sjećaš li se onog sata? — 217. Sjećaš li se onog sata? — 218. Gdje bi bila žena kô djevojka? — 219. Hoćeš li? (na kraju). — 220. Čije li je ono luče? — 221. Čije li je ono luče? — 245. Zašt' mi ljubav ljubavlju ne vratiš? — 245. Zašt' mi ljubav kratiš? — 269. Gdje si? (dušo!). — 271. Što si snila? — 274. Zar te nisu još ganule one suze moje? — 277. Le tu si ti? — 277. Le kaj si mi pernesel? — 280. (Mili!) ča činiš? — 285. Šta si vas dan radila? — 285. Valjda da si (dušo!) liepo cviće sadila? — 286. Valjda si ti (dušo!) vazdan cviće sadila? — 292. Kaj si (Orša!) ti žalostna? — 292. Kaj si sinka zanosila? — 304. Znaš li (dušo!) kad si moja bila? — 305. Znaš li (dušo!) kad si moja bila? (na kraju). — 321. Gdje si? — 329. Gdje ti je Jelena? — 340. Ča mi se sad hasni po placi šetati? — 366. Ča mi se sanjalo? — 368. Kakva j' to ptica? — 369. (Ćerka moja!) ćeš muža? — 370. Je li rano? — 382. Tà za koga? — Skupa: 49.

spada pod b) br. 1. Tko je (srce!) u te dirnô? — 58. Je li gdje koja još ljubav kô moja bez radosti? (velika terca, ali kratka). — 79. Kaj pa delaš na vrtecu? — 114. Ča si zaplakana? — 161. Čuješ li? — 198. Zar ne mariš za mene? — 208. Zašto (dragi!) zlobu tajnu provodiš? — 219. Hoćeš li? (prema kraju). — 220. Čije li su tarabe? — 221. Čije li su tarabe? — 269. Gdje je moja ljubezna? — 271. Koga si ljubila? — 380. Ča ti veli mati tebi? — Skupa: 13.

spada pod c) br. 344. Hoćeš (Luco!) poštenija biti? — Skupa: 1. Svega skupa: 63 primjera.

Digitized by Google

Glede uporabe upitnoga znaka valja spomenuti, da se znak upita stavlja u jezičnim izrekama obično predaleko od samoga upita. Tako se piše primjerice: „Od kud ideš, moj Martine? — Čuješ li Kato? — Tko je srce u te dirnô? — Hoćeš li poći za me ej, milje moje?“ . . . . . A trebalo bi da se piše ovako: „Od kud ideš? moj Martine! — Čuješ li? Kato! — Tko je — srce! — u te dirnô? — Hoćeš li poći za me? ej, milje moje!“ — — — —

Glazbena melodija u popievci ne drži se u upitnim stavcima interpunkcije jezičnih izreka, nego označuje upit u pievnoj melodiji na pravom mjestu. Po tom je glazbena struktura u pogledu upita mnogo stroža i pravilnija, nego što je struktura jezičnih izreka.

II. a) Katkada se diže — mjesto da pada — u hrvatskim popievkama pievna melodija zato, da se može napadno istaknuti pievnom melodijom posljednja rieč; b) katkada se pako opet zato diže, da se mogu glazbeni stavci ili dielovi stavaka ljepše spojiti medju sobom; primjerice:

a) I. br. 38. I. br. 62. I. br. 370.

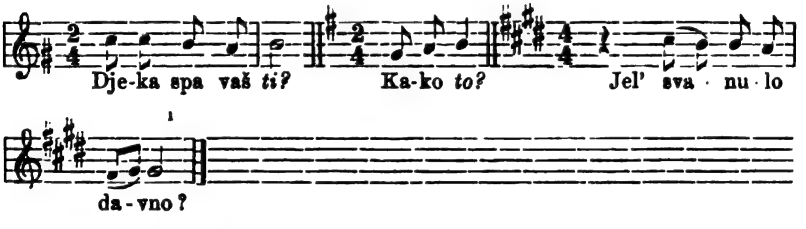

b) I. br. 65. I. br. 220.

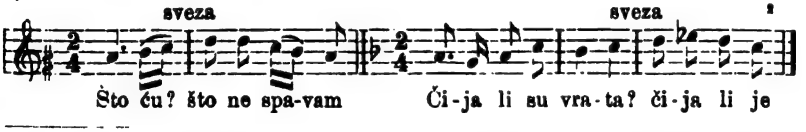

[1] Vidi u I. knjizi „Južnoslov. popievaka“ br. 38. Djeka spavaš *ti?* — 62. Kako *to?* — 94. Gdje si *bil?* — 98. U koga se ti *usdaš?* — 291. Kako može duša tvoja jedan dan bit' bez *mene?* — 370. Je l' svanulo *davno?* — Skupa: 6.

[2] Vidi u I. knjizi „Južnoslov. popievaka“ br. 65. Što ću? ⋁ što ne spavam. — 161. Čuješ? (Kato!) ⋁ čuješ . . . 215. Zar ćeš tako proći? ⋁ tavna noći. — 220. Čija li su vrata? ⋁ čije li je . . . . 221. Čija li su vrata? ⋁ čije li je . . . . 266. Što se sija u prozorje? ⋁ tamo . . . 305. Znaš li (dušo!) kad si moja bila? ⋁ znaš li . . . . 387. Tà što si se podbočila? ⋁ glavu dole . . . Skupa: 8.

Digitized by Google

Opaska. U statistici (pod crtom) podbrisao sam posljednju riječ, koja se ima u upitu bolje istaknuti. Svezu izmedju upita i nastavka pievne melodije označio sam znakom ⋁.

Kako je u drugim slučajevima, tako je i za upite, da se naš pučki pjevač više drži glazbenih razloga nego jezičnih, osobito ako su glazbeni razlozi jači nego jezični. S toga je takvo dizanje pievne melodije u upitu opravdano u jednom i u drugom slučaju, te se zato i ne smiju takvi upiti uvrstiti u melodijski pogrješne, nego u valjane upite.

III. Pievna melodija upita može *uvjetno* ostati na kraju popievke *i na istom glasu*, ako se naime pjeva posljednji glas *veoma tiho* (pianissimo), jer u tom slučaju ne može slušalac pravo ni razabrati, da li najposljednji glas pada ili ostaje na istoj visini; primjerice

I. br. 65. I. br. 304.[1]

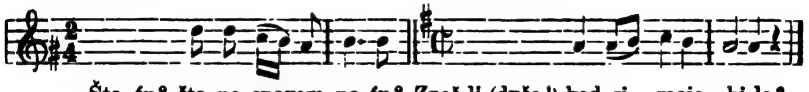

Pojav taj, da se posljednji glas pievne melodije regbi proguta, upotrebljavaju naši pučki pjevači ne samo za upite, nego u opće[2]. Po tom ne smijemo dakle ni takve upite ubrojiti u melodijski pogrješne, *nego u pravilne, ma i samo u uvjetno pravilne*.

IV. Razumieva se samo po sebi, da ima u našim pučkim popievkama i takvih glazbenih upita, koji se drže *tudje tradicije*,

[1] Vidi u I. knjizi „Južnoslov. popievaka“ br. 19. Čija je ono djevojka? (na kraju). — 56. Beru l' te djevojke? — 62. Zašto to? da se ne odadu? — 65. Što ću? što ne spavam noću? — 66. Što ću? što ne spavam noću? — 141. Što ću? što ob noć ne spavam? — 207. Kaj sem (tužna!) učinila? — 215. Tavna noći tavna! zar ćeš tako proći? (na kraju). — 218. Gdje bi bila žena kô djevojka? — 297. Ah! što sam ti učinio? — 304. Znaš li (dušo!) kad si moja bila? (na kraju). — 361. Što li mi ga nema? (na kraju). — 384. Što si se (Jano!) rosom orosila? (na kraju). — Skupa: 13.

[2] Vidi u I. knjizi „Južnoslov. popievaka“, popievke pod br. 1, 9 (na kraju pripjeva), 13, 15, 20, 33, 34, 42, 52, 55, 86, 93, 101, 129, 131, 132, 134, 135, 141, 145, 150, 155, 163, 165, 240, 241, 273, 281, 284, 317, 350, 375, 378, 387, 391, 398.

Digitized by Google

pošto imade u našim pievnim melodijama dosta tudjeg uticaja. Ovi se upiti, melodizirani po tudjoj tradiciji, ističu time, što

a) melodija upita ostaje na istoj visini (na istom glasu), naglašujuć posljednji glas pievne melodije, mjesto da se tiho pjeva

b) što se upit diže, kada bi trebao da pada;

c) što pievna melodija pada niže od kvarte; primjerice:

a) I. br. 36. b) I. br. 61.

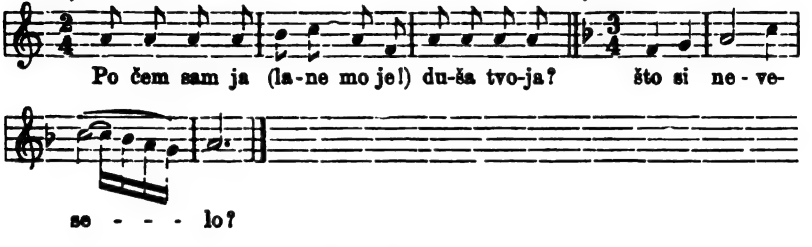

c) I. br. 90.

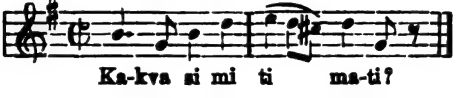

U I. knjizi „Južnoslov. popievaka" nalazi se (63 + 14 + 13 + 10) 100 upita. Od ovih se slaže jezična melodija s pievnom melodijom posve dobro ili uvjetno dobro u 90 upita, a u 10 upita se ne slaže.

[1] Vidi u I. knjizi „Južnoslov. popievaka" upite za a) pod br. 36. Po čem sam ja (lane moje!) duša tvoja? (Slavonija). — 285. Valjda da si (dušo!) liepo cvieće sadila? (Sriem). — 286. Valjda si ti (dušo!) vazdan cvieće sadila? (Baška) . . . Skupa: 3. Obične izreke pod br. 29 (Medjumurje), 57 (Bugarska), 69 (Crna gora), 77 (Risna), 85 (Makedonija), 108 (Hercegovina), 133 (Slavonija), 153 (Podravina), 154 (Bugarska), 157 (Budva), 162 (Bugarska), 166 (Kranjska), 168 (hrv. Zagorje), 174 (Hercegovina), 177 (Medjumurje), 206 (Medjumurje), 210 (njemačka melodija), 215 (Bačka), 265 (Bačka), 270 (hrv. Zagorje), 283 (Bosna), 285 (Sriem), 286 (Bačka), 314 (Medjumurje), 320 (Bugarska), 330 (Medjumurje), 339 (Slunj), 352 (Bugarska), 367 (Ugarska), 371 (Banat), 382 (Hrvatska), 384 (Srbija), 385 (Podravina).

upite za b) pod br. 61 Što si neveselo? (Sriem). — 102. Kaj si je zmislil naš svitli cesar? (Stajerska). — 292. Kaj si ga vmorila? (Štajerska). — 321. Kako li si? (Glina). — 345. Komu Milku ostavljaš? (Petrinja). Skupa: 5.

upite za c) pod br. 90. Kakva si mi ti mati? (Sriem). — 183. da tebe nõšej ne pozna? (Štajerska). Skupa: 2. Svega skupa ima (3 + 5 + 2) 10 pogrješnih upita.

Digitized by Google

U njemačkom jeziku diže se jezična melodija u upitnim izrekama i u samostalnim upitnim riečima na kvartu, kvintu, sekstu ili na oktavu jezične ljestvice; rietko se diže samo na tercu, a gotovo nikada na sekundu .ili na niz sekundâ poput ljestvice[1]; primjerice:

Hast du ihn erkannt? — Was hast du gethan? — Wer kann's besser? — Nu, kennst du ihn nicht? — Wo bist? — Hörst? — Wie gehts? — Warum? — Weshalb? — Wohin?

Kako njemački učenjaci sve proučavaju, što je vriedno znati, tako su proučavali i melodiju svoga jezika, te ovu bilježili jamačno per analogiam glazbenim kajdama. Evo nekoliko takovih primjera o jezičnoj melodiji u upitima:

a)

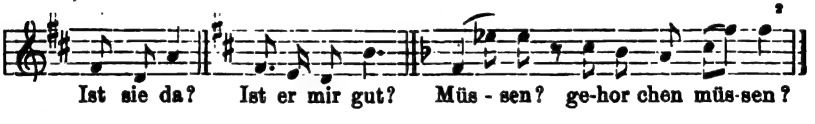

b)

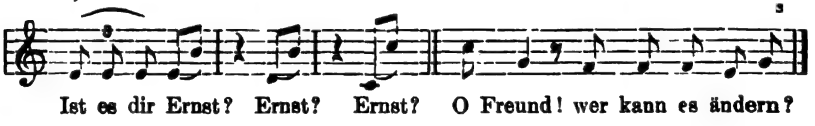

c)

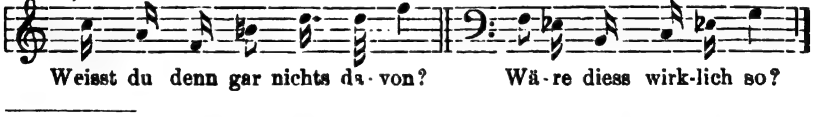

[1] „Die Frage wird im Allgemeinen (u njemačkom jeziku naime) durch Tonhebung oder vielmehr Aufwärtsziehung eines tieferen Tones auf der Silbe, in welcher sich das zu Erfragende koncentrirt, ausgedrückt". Dr. C. L. Merkel: „Physiologie der menschlichen Sprache" pag. 363. Leipzig 1866.

[2] Iz djela „Grundsätze der körperlichen Beredsamkeit", pag. 125. Hamburg 1792.

[3] Iz djela „Praktische zum Theil auf Musik gegründete Anleitung zur Deklamation" von N. Hänle. Frankfurt a. M. 1814.

Digitized by Google

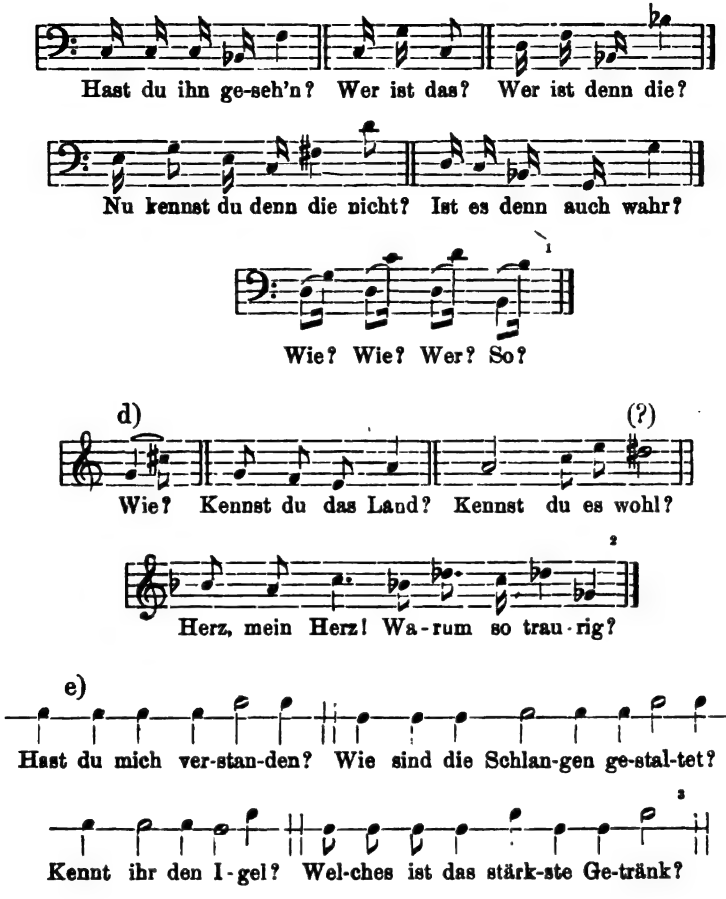

Iz ovih je primjera razabrati, da se u njemačkim upitnim izrekama i u upitnim samostalnim riečima redovito diže jezična melodija, ali da ima i takvih upita, u kojima jezična melodija pada. Upita, koji se dižu, ima u gornjim glazbenim primjerima mnogo više nego onih, koji padaju. Mi možemo tomu tim pouzdanije vjerovati, što su bilježili te glazbene primjere učeni ljudi s tanahnim sluhom. Ali zato ipak treba da se još i o tome osvje-

[1] Iz djela Merkel „Physiologie der menschlichen Sprache" pag. 416—418.

[2] Iz djela: Louis Köhler „Die Melodie der Sprache", pag. 25, 65, 66 i 72. Leipzig 1853.

[3] Iz djela: Heinrich Deinhardt „Das erste Sprach- und Lesebuch" pag. 141—142. Wien 1864.

Digitized by Google

dočimo, da li se drži i njemački puk te teorije u svojim popievkama.

U njemačkim „Volksliederi-ma“ ne diže se ili ne pada u upitnim izrekama pievna melodija za toliko intervala, za koliko se diže ili pada jezična melodija, uzevši glazbene intervale augmentativnim, dočim se u hrvatskim pučkim popievkama obično slaže intervalska daljina jezične i pievne melodije. Ali premda nije u njemačkim popievkama taj odnos točan, to ipak moramo i takve upite uvrstiti u valjane, jer kako sam na početku tog poglavlja rekao, ne mora pievna melodija sliediti na dlaku jezičnu melodiju; dosta je, da se u pievnoj melodiji upit diže ili pada, kada se diže ili pada u jezičnoj melodiji. Za koliko intervala da se diže ili pada pievna melodija, prepušteno je uvidjavnosti i ukusu uglazbatelja pjesme, koji mora često u obzir uzeti i strukturu i efekt pievne melodije.

U Erkovoj zbirci ima 24 (t. j. 21 i 3) upita, u kojima se slaže jezična melodija s pievnom melodijom[1] dobro ili samo uvjetno dobro, a 41 upit, u kojima se ne slaže jezična i pievna melodija[2].

---

[1] Vidi u Erkovoj zbirci upite na str. 60. Was wirst mir mittebringen? (pada), — 110. Was fand sie da am Wege stehn? — 128. Was soll ich denn nun singen? (pada), — 187.a Was begegnet ihm auf dem Wege? (pada), — 187.b Was begegnet ihm auf der Reise? (pada), — 191. Was machst du hier alleine? (pada), — 228.b Wia gehts? — 228.b Was duast (thust)? — 233. Wo gehst du hin? — 233. Was hab ich dir gethan? — 241. Was wird er mir mittebringen? (pada), — 254. Wo ist denn das Mädchen? (pada), — 260. Gelt, du hast einen Andern an der Seite? (pada), — 298. Warum stehst du nicht auf? — 304. Bin i net a Pürsche auf der Welt? — 304. Spring i net wie a Hirschle auf em Feld? — 358. Die Gedanken sind frei; wer kann sie errathen? (pada), — 389. Ich weiss nicht, bin ich reich oder arm? — 407. Sag mir! was ist Eins? — 409. Wer weiss? — 410. Was willst du in den Garten thun? Skupa: 21.

Amo moramo ubrojiti još i one upite, u kojima nije posljednja rieč ili posljednja slovka posve točno melodizirana, jer se pievnoj melodiji dozvoljavaju neke iznimke radi dalnje i ljepše sveze glazbenih stavaka. Takvi se upiti nalaze u Erkovoj zbirci na str. 271. Warum so traurig? — 271. Meinst, ich sollte dich verlassen? — 280. Was hab ich denn meinem Feinsliebchen gethan? Skupa: 3.

[2] Vidi u Erkovoj zbirci upite na str. 5. Kind, wo bist du hin gewesen? — 6. Wo bist du so lange gewesen? — 8.b Bist du drinnen? — 17. Was hast du gedacht? — 28. Wo bind' ich mein Rösslein hin? — 36. Was sieht er an dem Wege stehn? — 74.

Digitized by Google

No kod svih onih popievaka, u kojima se slaže jezična melodija s pievnom melodijom, slaže se samo uvjetno, jer svaki upit, koji se diže ili koji pada, diže se ili pada po melodiji njemačkoga jezika premalo. One popievke pako, u kojima se ne slaže u upitima pievna melodija s jezičnom melodijom, imadu većim djelom slavenske glazbene melodije. Uzajmljenim tim slavenskim glazbenim melodijama podmetnuli njemački pjevači takve tekstove, koji su se kako tako slagali s metrumom i strukturom tudje (slavenske) pievne melodije. Niemci su naime još u najranijoj dobi uzeli melodije za svoje pjesme, gdje su ih samo mogli ugrabiti. Tako piše dr. Aug. Reissmann: „Melodije za njemačke popievke uzete su izravno od crkvenog pieva; druge melodije nisu tada opstojale“[1]. Bilo je dakako i onda u njemačkim zemljama dosta slavenskih melodija, ali ove ne će Niemci da spominju. Premda je dovoljno poznato, da ima i sada jošte — a kamo li istom prije! — u Pruskoj, u Brandenburgu, u Hessenu, u Saskoj, u Šleskoj, u dolnjoj Austriji, u Tirolu i u drugim sada njemačkim zemljama mnogo slavenskoga puka i mnogo germaniziranih Slavena, koji

---

Herzliebste, bis$_t$ du drinnen? — 106. Was fand sie an dem Wege stehn? — 120.$_a$ Willst du denn mein Söhnchen haben? — 120.^{b} Gelt, du willst mein' Sohn haben? — 212. Wo wird mein Schäzzele sein? — 215. Wenn es fragt: wie mir's geht? — 216. Wenn sie fragt: wie mir's geht? — 219. Was is n Diendl gschehn? — 228.^{b} Kimmst oda kimmst ned? — 228.^{b} Wia stehts? — 228.^{b} Was traibst? — 238. Willst du diese Nacht mein Bote sein? — 244. Hast meiner ganz vergessen? — 251. Was hab ich dir zu Leid gethan? — 260. Schätzchen sag. (!) was fehlt dann dir? — 270. Soll ich dich verlassen? — 274. Muss ich denn zum Städtle naus? — 275. Muss ich dann zum Dörflein hinaus? — 294. Schätzchen was machst du? — 294. Schläfst oder wachst du? — 298. Warum lässt mich nicht ein? — 298. Wie kannst du denn so unbarmherzig sein? — 300.^{a} Wer bekümmert sich? — 300.^{b} Wer bekümmert sich? — 320. Wie kommts, dass du so traurig bist? — 323. O Himmel, (!) was hab ich gethan? — 326. Wie lang soll ich noch tragen das bittere Joch? — 340. Was für ein Haupt ist ohne Zopf? — 340. Was für ein Thurm ist ohne Knopf? — 363. — Is a (ist er) krank? — 365. Sag, (!) woran hab ich's verschuldt? — 368. Was kann Einen mehr ergötzen als ein schöner, grüner Wald? — 390. Wer kann sagen, was da geschieht? — 407. Lieber Freund, (!) was fragst du mich? Skupa: 41.

[1] „Die Melodien der Leich (Lieder) wurden direkte aus dem Kirchengesange entlehnt; andere Melodien waren eben nicht vorhanden“. Mendl: „Musikal. Convers. Lex.“ Band III. pag. 134.

Digitized by Google

su sačuvali slavenske glazbene melodije, ma da su i izgubili slavenski jezik. U samoj Erkovoj zbirci nalazi se mnogo pievnih melodija, kojima se pozna na prvi pogled, da su slavenskoga porietla.

U oči udara, što u onim njemačkim upitnim izrekama, u kojima se hoće posljednja rieč bolje istaknuti, pievna melodija p a d a, mjesto da se d i ž e, a ipak drže Niemci mnogo do retoričkog akcenta. I taj nam pojav dosta jasno kaže, da je dotična pievna melodija uzajmljena; primjerice:

Erk, pag. 228 b). Erk, pag. 260.

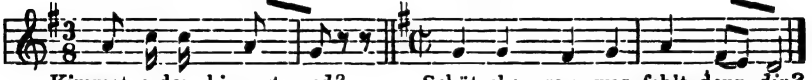

Takvi se upiti moraju bezuvjetno uvrstiti u pogrješne upite. Po mom sudu ne pripadaju takve pievne melodije podmetnutom tekstu, nego drugoj kojoj pjesmi, recimo njemačkoj. Ali moguće je i to, da je ta pievna melodija pripadala s prvine kojemu instrumentalnom komadu.

U m a g j a r s k o m j e z i k u p a d a jezična melodija u upitnim samostalnim riečima ili upitnim izrekama za jezičnu kvintu, ili za sekstu, za septimu ili za oktavu; primjerice:

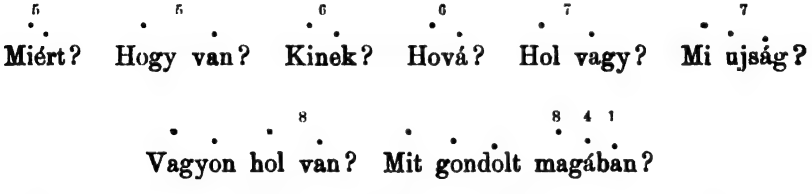

U magjarskim pučkim popievkama Bartaluseve zbirke nema samostalnih upitnih rieči ili upitnih izreka, u kojima bi se posvema slagala jezična melodija s pievnom melodijom (ovu dakako uzev augmentativno). Od 26 upita te zbirke, koji p a d a j u u pievnoj melodiji, svi su upiti samo u v j e t n o v a l j a n i, jer padaju poput

Digitized by Google

ljestvice[1], ili samo za jednu sekundu[2], ili za tercu (i to obično za veliku tercu[3]), ili za kvartu[4], dočim nijedan upit ne pada u pievnoj melodiji za kvintu, sekstu, septimu ili oktavu, kako u govoru.

Ostali su upiti u pievnoj melodiji pogrješni, jer se a) pievna melodija diže, ali ne radi dalnje i ljepše melodijske sveze, kako u hrvatskim popievkama, nego zato, što je na uglazbatelja pjesme uticala njemačka glazbena tradicija; primjerice:

I. pag. 44. III. pag. 84. [5]

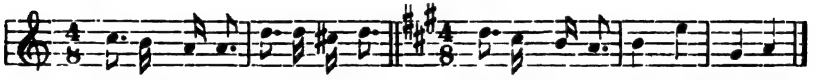

b) što upit ostaje u pievnoj melodiji na istoj visini (na istom glasu), te se posljednji glas ne pjeva pianissimo, kako u hrvatskim popievkama, nego se oštro ističe; primjerice:

---

[1] Vidi u Bartalusevoj zbirci popievke u I. knjizi na str. 18. Hol jár kend itt? — 25. Vajon hol van? — 49. Mi ujság? — 50. Szeretel-e még? — 71. Hogy tudott ugy elfogyni? — 81. Mit ér a subiczkos stibli? — 81. Mit ér a perkál rokolya? — 103. Kell-e (babám!) pengő tallér? — 112. Hol kaplok meg?; — II. knj. na str. 22. Ki tudja hol? — 38. Lessz-e — libám! — a nyáron? — 47. Talán mandulával *él?* — 53. Merre ment a saováři aoma (alma)?; — III. knj. na str. 21. Hová tetted a pénzedet? — 71. Hol hálunk az éjszakán? — 114. Mely heted éve forrt? Skupa: 16.

[2] Vidi u I. knj. str. 22. Elmennél-e a kovácshoz? — 44. Mit ér a pántlikás kalap?; — u II. knj. str. 51. Mért szeret kend olyan nagyon? — 66. Kinek a pipája maradt *itt?* — 119. Mit vall? Skupa: 5.

[3] Vidi u I. knj. str. 19. Mit gondolt magában? — 71. Hogy kend olyan sovány asszony? — 91. Micsoda erdő *ez?* — 92. Mikor masirozunk? Skupa: 4.

[4] Vidi u III. knj. str. 91. Mi fehérlik ott a sikon távolba? — Skupa: 1. Svega skupa: (16+5+4+1) 26.

[5] Vidi u I. knj. str. 44. Minek az a czifra kötő?; — u II. knj. str. 66. Ki vót *itt?* — 74. Hová mégy?; u III. knj. str. 24. Aluszol-e? te juhász! — 84. Vajon hová megyünk rajta? — 108. Itthon van-e a kanász? — 114. Megiszod-e? Skupa 6.

Digitized by Google

I. pag. 12. I. pag. 19.

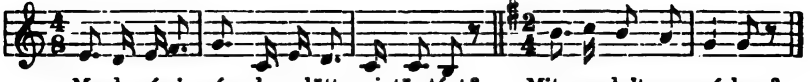

Ma-da-rá-si csár-da e-lőtt mi tör-tént? Mit gondolt ma-gá ban?

Iz ovdje navedenih magjarskih upita razabiremo, da se magjarski pučki uglazbatelj pjesme malo obazire na jezičnu melodiju upita, nego da glazbenu melodiju zamisli ili instrumentalno, ili da mu je slavenska, naročito hrvatska, a donekle i njemačka glazbena tradicija za upitne izreke tako ušla u sluh, da joj se oteti nije mogao.

U talijanskom jeziku obično se u upitnim izrekama i u upitnim samostalnim riečima diže jezična melodija na jezičnu tercu, kvartu, kvintu i na još više intervale. Ali ima i upita, u kojima (pravilno) pada jezična melodija stupimice, a ima i takvih, u kojima ostaju slovke na kraju upita na istoj visini (na istom glasu); primjerice:

L' hai conosciuto? — Cosa faccevi? — Cosa non lo conosci? — Dove sei? — Senti? — Perchè? — Dove? — Chi sa meglio? — Come và?

Tuj nastaje pitanje, da li paze talijanski uglazbatelji pjesama na jezičnu melodiju upita, ili ne paze? — Koliko sam se osvjedočio iz zbiraka talijanskih *„Canti popolari“*, to oni rietko kad paze, da li upit u jezičnoj melodiji pada ili se diže. To biva pako po svoj prilici zato, što oni misle — kada uglazbljuju koju pjesmu — samo instrumentalno, to jest, da im je jezična melodija teksta popievke nuzgredna stvar. Po njihovim načelima mora se tekst popievke u svemu pokoravati pievnoj melodiji. Da je tomu tako, posvjedočuje i ta činjenica, što se u jednoj te istoj popievci jedanput slaže jezična melodija upita s pievnom melodijom, a drugi

[1] Vidi u I. knj. str. 12. Mi történt? — 19. Mit gondolt magában?; u II. knj. str. 84. Szeretsz-e igazán?; u III. knj. str. 14. Nines baj az marhába? — 23. Julcsa, (!) mit vesz? — 108. Itthon van-e a felesége? Skupa 6. Svega skupa (6 + 6) 12.

Digitized by Google

put se ne slaže. S toga nema druge, nego da slogu izmedju jezične i pievne melodije proglasimo samo slučajnom.

Pošto mi je, Netalijanu, teško bilo sa sigurnošću konstatirati, da li se u talijanskim upitima slaže ili ne slaže jezična melodija s pievnom melodijom, bilježenom u talijanskim zbirkama popievaka, umolio sam rodjena Talijana, da mi izgovara stanovite upitne izreke i samostalne upitne rieči, da to prosuditi mogu. Taj moj pouzdanik bio je slavljeni naš prvi operni tenorista i profesor zem. glazbenog zavoda u Zagrebu, gosp. *vitez Camarotta*, koji se rodio u sferi napuljskog dialekta, te pozna izvrstno toskansko narečje (književni jezik) i još neka druga talijanska narečja. Pri tom sam poslu pako ovako postupao: Ispisao sam sve upitne izreke, koje se nalaze u mojim trima zbirkama talijanskih popularnih popievaka, te zamolio gosp. Camarottu, neka mi glasno izgovara te upite. On mi je učinio tu uslugu s najvećom pripravnošću, jer i njega je kao naobražena čovjeka zanimalo to moje istraživanje, a ja sam po njegovom izgovaranju bilježio, gdje se digla i gdje je pala jezična melodija u tim upitima, ne pokazav mu, kako su ih talijanski komponiste uglazbavali. Kašnje sam prispodabljao jezičnu melodiju svih upita, koje mi je gosp. Camarotta izgovarao s onima, koji su u talijanskim zbirkama uglazbljeni, te tako saznao, u kojim se upitima slaže jezična melodija s pievnom melodijom, i u kojima se ne slaže.

U 9 upita slaže se jezična melodija s pievnom melodijom[1], a u 41 upitu se ne slaže[2].

---

[1] Vidi a) u zbirci *Eco della Lombardia* str. 48. (A paseggio nel tramvay?). — 58. (La vuoi finir?); — 71. (Or che siamo in pieno april?); — 99. (Glielo dici al tuo papa?); — b) u zbirci *Eco di Napoli* str. 4. (Che ti guarda ti voglio spossar?); — 47. (Cor ti basta di scapar?); — 115. (Chi sa chi sa addò sta?); — c) u zbirci *Eco del Vesuvio* str. 60. (Ne tu pecchè m'o faje?); — 66. (Me vuo lassare, comme, pecchè?). Skupa: 9.

[2] Vidi a) u zbirci *Eco della Lombardia* str. 2. Cosi crudele? — 7. Lisa ti senti in lena? — 17. Sola fra l'erbe e i fiori? — 17. Che ci prenunzia il di? — 71. Perchè farmi sospirare? — 80. Al l'amor che vuoi di più? — b) u zbirci *Eco di Napoli* str. 1. Nennè, me siente? — 2. A cagn'a a pezze u pasturiè? — 3. Perchè stai li affacciata? — 3. Perchè? — 13. Perchè tu l'hai con me? — 17.—18. Comme và che tutto quante? — 26. Oje Viccie, (!) sa che te dico? — 38.—39. Te fa sbaria? — 46.—47. Perchè fuggi quando giungo? — 53. Chi t'ha fatto si bella scarpetta? — 64. Pecchè fatella mia? — 64. Mi fai morir perchè? — 67. Perchè

Digitized by Google

Sad mi je konstatirati, kakvo imadu pojedini narodi u svojim popievkama postotno razmjerje u valjanim upitima. Iz prijašnje statistike upita razabiremo, da se

a) u hrvatskim pučkim popievkama slaže posve dobro ili uvjetno dobro od 100 upita njih 90, što iznaša 90%.

b) u njemačkim Volksliederima slaže se posve dobro ili uvjetno dobro od 65 upita njih 24, što iznaša do 37%.

c) u magjarskim Népdalok (pučkim popievkama) ne slaže se nijedan upit posve dobro, ali uvjetno dobro slaže se od 38 upita njih 26, što iznaša nešto više od 68%.

d) u talijanskim „Canti popolari" slaže se dobro ili samo uvjetno dobro od 50 upita njih 9, što iznaša 18%.

Postotno to razmjerje kaže nam jasno i nedvojbeno, da hrvatsk pučki uglazbatelji pjesme, to jest ishitrioci pievne melodije, najviše mare za to, da se u upitima slaže jezična melodija s pievnom melodijom, donekle mare za to i Magjari, manje mare Niemci, a gotovo nimalo Talijani.

B. Usklici, vokativi i imperativi.

U hrvatskom jeziku pada jezična melodija u uskličnim i u imperativnim izrekama, u uskličnim samostalnim riečima, u vokativu te u izrekama, koje izrazuju želju, opomenu, prietnju ili ćućenje isto tako, kako u upitima, naime a) stupimice poput ljestvice; b) samo za jednu sekundu; c) za malu (a iznimno i za veliku) tercu; d) rietko kada za kvartu; primjerice:

. . . . . .

Cienjeni gospodine! Živio! Z Bogom! Suzno oko moje! Ne tako

---

sto malinconeca tu sempe vuò sapè? — 95. Mastr' Antonio, (!) che ne dì? — 117.—118. Pecchè non si restato? — 122. A quest' ora? — 136. Non darlo più? — c) u zbirci *Eco del Vesuvio* str. 4. Perchè voglio n ch'io stò sola? — 20. Che non mi puoi veder? — 27. Chi me volite da? — 60. Quanno la vuò feni? — 60. Cate voleva a mà? — 62. Come fa l'amore? — 66. Nè che te pare? — 67. O a isso, o a me? — 67. Che puo tradi? — 79. A che cchiù to ne staje? — 82. E che facimm'a correre? — 111. Lo m'avesse a pezzeca? — 112. Via! che d'è? — 112. Pecchè me nchiante tanta ngiuria mo pecchè? — 171. Chi sa addò sta? — 178. Stella me daie na rosa? — 194. Chi te lu torna? — 194. Chi te lo da? Skupa: 41.

Digitized by Google

naglo! Ej! Zlo ćeš proći! Napred! Jao! Oj! Šuti! Dobar večer ljubezna!

Spomenuti valja, da u uskličnim i imperativnim izrekama, u kojima bi morala po pravu biti dva pa i tri usklična, dovoljan je samo jedan usklični znak; primjerice: Hej, mjesečino! Kaži, ne laži! Oj Janice, mila moja! — mjesto: Hej! mjesečino! — Kaži! ne laži! — Oj! Janice! mila moja! — — — Ali ako u jezičnoj izreci i nema više uskličnika od jednoga, jer nisu potrebni, to se u glazbenoj melodiji ipak označuje svaki usklik.

Hrvatskog tog pravila — da ima padati u uskličnim izrekama i u uskličnim samostalnim riečima jezična melodija — drži se i pievna melodija u našim pučkim popievkama; primjerice:

a) I. br. 22. I. br. 49. I. br. 141. I. br. 198.

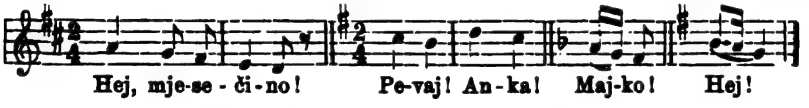

b) br. 265. I. br. 196.

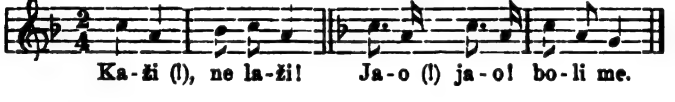

I. br. 93. I. br. 155.

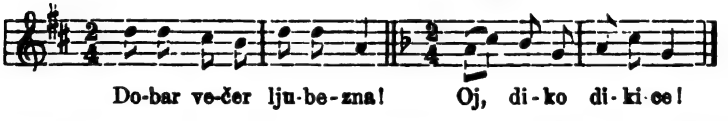

a) U I. knjizi „Južnoslov. popievaka“ ima usklika, uskličnih i imperativnih izreka, koji padaju stupimice poput ljestvice, 79[1].

[1] Vidi u I. knjizi te zbirke popievke pod br. 10. lane moje! — 20. Trula gradja! — 21. Ej, trula gradja! — 22. Hej, mjesečino! — 23. Ej, mjesečino! — 25. Ej, oj, Marice kapetanovice! — 31. Ah spomlad je šla od nas! — 31. Vzela ih je zima mraz! — 36. Oj, djevojko, dušo moja! — 37. Oj, djevojko, dušo moja! — 47. poljubi me! — 49. Ljubi me, Anka! ljubi me, Danka! tà

Digitized by Google

b) koji padaju samo za jednu sekundu, ima 87 primjera[1].

ljubi me, Angjelina! — 52. Crna goro, crna! — 59. Diete, molim te! — 61. Čedo belo! — 61. Spavaj, spavaj! — 63. Z Bogom ostaj, Zagreb varaš! — 69. Oj javore, zelen bore! — 71. Oj djevojko! — 75. Oj curo, pa curo! — 76. Oj, lepo devojako! — 86. lane moje! — 90. Idi, kćeri! — 94. Ajla lala rajlala, rajlala! — 96. Čaj čiro, sedi s mirom! — 99. Sarajevo, izgorjelo! — 100. Moj Martine! — 106. Oj, šumice trnjana! (na kraju), — 108. Alkačmere, begovo cvijeće! — 117. Šini žarko od istoka sunce! — 118. O janje moje! — 123. Ninaj nena tranina nena nena, nena, trajnina nenaj na! — 126. Izajdi mi na prozore! — 128. Tajdi ridi ridi rididi, tajdi ridi, ridi, ridi! — 141. što ću, majko! — 150. Karamfilke mome! — 154. Daj mi, mamo, veren čovjek! — 165. draga moja! — 171. Luce moje! — 171. Ninena trajnana! — 172. Riskinjice mlade! — belle Fiumane! — 173. Junidru nidru trajninena! — 174. Mehmede, Mehmede! — 188. Tik-tik, tik-tik tak! — 190. srdce moje! — 196. zovite mi dragog! — 198. Hej! — 204. More dej! — 216. Hodi, da te poljubim! — 227. Izadji mi na prozore! — 229. Ljubček moj! — 231. aulum, saulum salfadelo! — 236. Jelice dušo i srce! — 237. Curo rano! — 242. Ah, svete moj svete! — 254. Jele! (drugi put), — 255. džamin aman! — 256. Sakri, blede tvoje zrake! o svetilo mjeseca! —'269. Kaži meni! — sjajna zviezdo! — 271. Kaži, mila! — 296. Dobro mi došl, draginko! — 298. Ristane! — 302. Sent Tomašu! — 304. znaš li, dušo! — 308. Lagku noć! (drugi put), — 311. majko moja, udaj me ti! — 312. tužna roža! (na kraju), — 314. Travica zelena! — 316. ajd, da se volemo! — 319. Oj jajnina nena-nena-nena! (prvi put) — 324. Aj, oj, Iso! — 351. Golube, golube, dragi moj! — 359. pušćaj me, da ne osvanem! — 371. Čekaj me na polju! — 389. Ostaj z Bogom za uvjek! (na kraju) — 394. Ljubi me, diko! — 394. ne čekaj toliko! — 394. Ne čekaj, dušo i srce! (na kraju). Skupa: 79.

[1] Vidi u I. knjizi te zbirke popievke pod br. 5. Lipe moje senokoše! — 6. Lepo moje ravno polje! — 10. Aja ju! — 11. lane moje! — ajaju! — 12. lane moje! — 29. Oj, čučica, čučica! — 29. ja bi kušnul tva lica! — 44. Oj, djevojko mala! — 49. Pjevaj, Anka! — 49. nek je čudo svima! (na kraju) — 50. Počekaj (ma divojko!) Ivana kod vode! — 55. Tavna noći, tavna noći! — 64. Oj! — 74. probudi se i ustani! — 90. sedam strela u tvoga švalera! — 97. Dete, ljubim te! — 112. evo tebi radosti! — 113. Suzno oko moje! — 116. Sini sjajno od istoka sunce! — 122. Ninaj nena trajnina nena nena-nena, trajnina nenaj na! — 124. Trajnanena nina nena! — 125. Trajna-nena nina nena! — 126. Trajna-nena nina nena! — 129. Moju majku klet ću! — 130. Oj ružica rumena! — 133. oj radosti! — 167. Le belaj, le belaj! — 168. Ne plač, mila moja! — 181. Oj Zerdelija! — 184. Caruj care! — ne vodi mi lane u katane! — 185. Mila! — ti se

Digitized by Google

c) usklika, koji padaju za malu, a iznimno za veliku tercu, koja se obično izvede brzo (kratkotrajno), ima u I. knjizi „Južnoslov. popievaka“ 71 primjer[1].

---

kaži! — 186. Oj Janice, mila moja! — 187. Nemoj se divljati! — 195. dušo! — 200. lane moje! — 200. u proljeće beri cviće! — 202. Katice Kato! — Katice zlato! — 202. tko te ne vol'o, taj se razbol'o! — 216. Crna rekla: rokoko! — 223. Marole, bela blgarko! — 224. Primi me pod tvoje krilo! — 225. Z Bogom more! — z Bogom polje! — 226. Vilo moja poljubljena! — 230. Domovino, slatko milovanje! — 231. Šeftiges deli kara Mustafa! — djuzelo međo djuzelo! — 232. Oj! — 235. Ej, da vidim lane moje lepo! — 236. Ljubi me, Jelo! — 251. Puhni vjetre! — 254. Jele! — 263. Sijej nam, sončece! — 271. mila! — 276. Kući, kući! — nesretna djevojko! — 282. Ej, džidijo! — 285. Dobar večer, Anko! — 286. Dobar večer, Anko! — valjda si ti, dušo! — 293. Mila moja! — 294. Mila moja! — 298. Jovane! — Ristane! — Salgane! — 302. Lazo, ej! — 306. Vajam aman naman, vaj dušice! — 311. Sunce moje pokraj mora! — 311. Cerce moja, nemam koga! — 312. tužna roža! — 319. o jajnina nena naj nana! (drugi put), — 324. Aj, oj, Iso! — 329. Majko Jelenina! — 332. Mijolka! Mijolka! Mijolčica! — 342. Srdce moje! — 346. Maco! Marico! — 351. Jelena, Jelenče! — daj otvori vrata! — 352. Kalino, rusa malino! — 353. Aj tanta nana nina! — Ajna tanta tanana! — 355. rožica rumena! — 366. Marice dušo! — 366. O jajna nina na! — 368. Jovo mi Jovo, draga dušo moja! — 373. Oj djevojko zumbul plavi! — 374. Oj traninu trajni nena, trajnenu ne! — 376. Oj, djevojko! — 379. Dobar večer Bog da! — 381. Oj, djevojko moja! — ti ne budi svoja! 382. Predi, predi kćerce! — 388. aman, aman! — 389. Ostaj z Bogom za uvjek! — 394. Ej, teško travi, koja rose nema! — 394. Ljubi me, diko! — ne čekaj toliko! Skupa: 87.

[1] Vidi u I. knjizi te zbirke popievke pod br. 1. Miruj, miruj srce moje! *(na vel.*)* — 36. Oj djevojko! *(na vel.)* — lane moje! *(na vel.)* — Aman, aman! *(na vel.)* — 37. Oj djevojko! — 37. džanum fendum! *(na vel.)* — 47. Oj, djevojko djevojčice! — Anko Ančice! — 53. Gusta goro! — 79. ledik dekle! — 87. Djumlalela lom! — 95. Čaj Ciro, sedi s mirom! — 109. Pojdmo na Štajersko! — 110. dievo krasna! — 111. dievo krasna! — 113. suzno oko moje! (drugi put) — 114. Suzno oko moje! — 127. Aj nina nena! — 146. Karamfilu cviće moje! *(na vel.)* — 147. Di drala lala dralala! — 155. Oj, seko Mara! — 161. čuješ, zlato! — 164. Tjeraj ovce! djevojko! — 168. Ne plač, mila moja! (drugi put). — 176. delaj mi pušelček! — 178. aj, vaj! — 180. Oj, djevojko!

---

* Usklici, koji padaju na veliku tercu, označeni su ovdje sa: *na vel.*; gdje te oznake nema, razumieva se mala terca.

Digitized by Google

d) usklika, koji padaju za kvartu, ima u I. knjizi „Južnoslov. popievaka“ 11 primjera[1].

Osim ovih principielno valjanih usklika ima u I. knjizi „Južnoslov. popievaka“ i takovih, koji su samo uvjetno valjani. Ovamo brojim:

a) koji padaju u pievnoj melodiji niže od kvarte, naime na kvintu ili na sekstu. Jer ako je u nas i načelo, da hrvatski usklik ne pada u jezičnoj melodiji niže od kvarte, to se ipak uglazbatelj pjesme ne mora bezuvjetno držati i u pievnoj melodiji intervalske daljine jezične melodije, kako sam to već prije obrazložio. Da je hrvatski pučki uglazbatelj pjesme u pogledu usklika

— 183. Od kud si? dekle! — 184. al nemoj kô lane! — 189. ma gospoje! — 194. Tilalalö lala! (drugi put *na vel.)* — 196. Jao, jao! — 198. Oj ti lane, lane! — 203. đragi! *(na vel.)* — 208. Zašto, dragi! *(na vel.)* — 211. Oh zdaj pa nikdar, nikdar več! — 224. Ah, pribila moja vilo! — 225. Z Bogom rodno mjesto moje! — 230. ti ljubo, srdce uzdisanja! — 245. Dievo, dievo! *(na vel.)* — 248. Tužni moj nebore! — 248. dodji, razveseli tužno srdce moje! — 250. Aj, puhni vjetre! — 257. Sakri bliede tvoje zrake! — 259. Spevaj meni, spevaj meni! — 260. Prelepi moji pantelne! — 265. Kaži, ne laži! — 267. Oj, djevojko rodjena, biela lica rumena! — 268. Oj, devojko rodjena, bela lica rumena! — 268. sedi, draga, kraj mene! *(na vel.)* — 269. dušo, zviezdo moja! — 301. Le gre tam tam, le gre tam tam! — 303. O, kraljice! — 319. Janje moje umiljeno! — 321. Draga moja sivojčice divojčice! *(na vel.)* — 321. draga moja, ruža moja! — 324. bela lalo! *(na vel.)* — 324. za devojkom uzdiso! — 326. preljubljeni cvetek moj! — 335. Denko Denice, mila dušice! *(na vel.)* — 336. dodjoh, srdca Maca, za tobom! — 344. Luco, željo moja! — 347. Oj kupina malena! — 357. Odpri, luba, kamrico! — 369. Ćerka moja! *(na vel.)* — 369. lala trala trala la! (na kraju, *na vel.)* — 372. Čuj diko! *(na vel.)* — 379. oh, Marljanska vilo! — 382. majko! — kćerce! — ne ću, ne ću, majko! (svaki put *na vel.)* — 393. Oh more duboko! — 395. O gospoje! — 396. Moja dečva! *(na vel.)* — 396. daj men' en pušelc! — 399. Oj! Skupa: 71.

[1] Vidi br. 93. Dobar večer ljubezna! — 131. Ajde, ajde, dragi, kud je volja tvoja! — 155. Oj, diko dikice! — 172. Ojajnena trajna nina! — 187. Sokole pitomi! — 195. Radida, radida! — 245. Dievo! — 248. Predragi ljubić moj! — 301. Le gre tam tam! (prvi put) — 366. Ninani nena nenana! (na kraju) — 371. Čuj diko! Skupa: 11.

Digitized by Google

ipak stroži nego uglazbatelji usklika drugih naroda, pokazuje nam broj uzklika, koji niže padaju u pievnoj melodiji od kvarte[1].

b) koji ostaju na kraju stavke ili na kraju popievke na istom glasu u pievnoj melodiji, ali se posljednji glas usklika tako tiho pjeva (pianissimo), da slušalac pravo ne može ni razabrati, da li pada ili ostaje posljednji pievni glas na istoj visini; primjerice:

I. br. 1. I. br. 34.

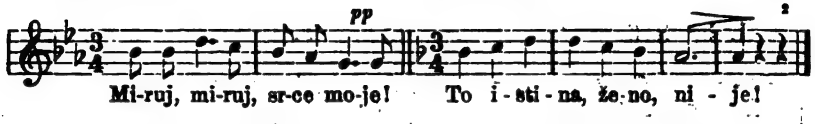

Opaska. Ne pjeva li se posljednji glas usklika posve tiho, nego jako, tada spada takav hrvatski usklik u pogrješne. Samo u tom slučaju, ako se posljednji glas usklika pjeva oštro, ali se hoće pievnim glasovima jednake sitnine izraziti onomatopejski pojav, smijemo ubrojiti takav usklik u uvjetno valjane.

c) Kada se diže pievna melodija usklika zato, da se mogu glazbeni stavci ili dielovi stavka ljepše spojiti, mogu i smiju se takvi usklici ubrojiti u uvjetno valjane; primjerice:

I. br. 49. sveza

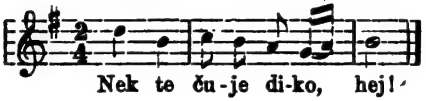

[1] Vidi u I. knjizi „Južnoslov. popievaka" br. 91. Cankova, Cankova! (pada na kvintu) iz Ugarske. — 110. Dievo mila! (pada na sekstu) varoška iz Slavonije. — 111. Dievo mila! (na sekstu) došla u Zagreb iz Slavonije. Skupa: 3, odnosno samo 2.

[2] Vidi br. 1. Miruj, miruj, srce moje! (na kraju). — 5. O, petrinjsko ravno polje! — 34. Nije, nije, nije, nije! — to istina, ženo, nije! — 46. Tužan ti je danak bez sunašca! — 47. dodji do mene! — 48. odlazi bez traga! — 50. Počekaj ma divojko! — 51. Crna goro! — srdce moje! — 54. Crna goro! — 65. Umrieti hoću za tobom, dušo! — 66. Umrieti hoću za tobom, dušo! — 69. O javore! (na kraju) — 93. dobro, dobro, ljubezan! — 95. u seku ne diraj! — 96. u seku ne diraj! — 107. Tancaj, srdce moje! — 107. Vesela ti duša! — 166. naj si ga pleje! — 171. Riskinjice mlade! — 180. ne varaj junaka! — 195. rajda dadi rada! — 200. beri, pa se ženi! — 210. Šadi radi rum pumpum! (posljednji glasnije tiho, ali onomatopejski) — 232. janje moje! — 259. tičica vesela! (na kraju) — 284. Lepi moji rani

Digitized by Google

I. br. 75. sveza [1]

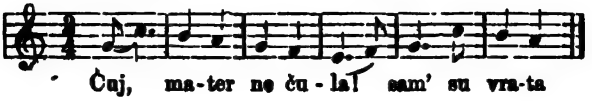

d) Kada se diže pievna melodija usklika zato, da se sam usklik ili posljednja rieč usklične izreke može bolje istaknuti (naglasiti), tada spadaju i ti usklici u **uvjetno valjane**; primjerice:

I. br 316. I. br. 22. I. br. 253.

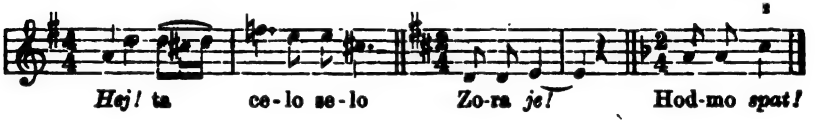

e) Usklike, koji imadu u pievnoj melodiji samo **jedan** glas, primjerice:

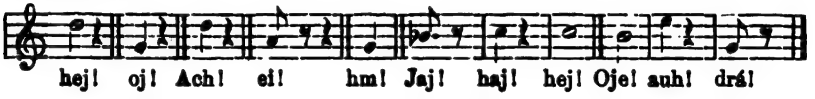

---

strnokosi! — 311. Ćerce moje! — 317. Da znaš pravo, srce moje! — 317. Ah, žalostno, srce moje! — 319. sjed' der meni na koleno! — 330. O Jelo Jelice! — ta modra snašice! — 361. Jadi moji! — 387. Der, pogledaj na me! — 392. Tebe zlato! Skupa: 34.

[1] Vidi u I. knj. „Južnoslov. popiev." primjere pod br. 49. Nek te čuje dika! (sveza) hej! — 55. Tavna noći, tavna noći! (sveza) puna ti si... 75. Čuj, mater, ne čula! (sveza) sam' su vrata.... 75. O curo, pa curo! (sveza) šalvar ti je... 112. Oj mladosti, mladosti! (sveza) evo tebi.... 158. ha-ha-ha-ha! (sveza) na lievoj... 160. Čuješ li? Kato! (sveza) čuješ li?... 200. lane moje! (sveza) na vodice.... 200. u proljeće beri cvieće! (sveza) beri, pa se ženi... 256. O svetilo meseca! (sveza) tija noći... 257. O svjetilo mjeseca! (sveza) tiha noći... 259. tičica vesela! (sveza) tičica... 266. Mila moja! (sveza) tamo... 317. tužno bilo tebi! — prvi put — (sveza) ah, žalostno... 324. sitno pisô! (sveza) za devojkom... 348. vozljubezna! (sveza) ja sad odlazim... Skupa: 16.

[2] Vidi popievke pod br. 22. Zora *je!*; 56. Čubar bilje *dušo!*; 80. didio, *dioho!*; 93. Tram, plam, radi ridi *dam!*; 120. Ka, Micka!; 138. Zašto mučiš, *draga!*; 146. Karamfilu, cvieće *moje!* (drugi put); 160. Kato! zlato Kato!; 161. Kato!; 203. Katice, Kato! dukat je *zlato!*, cvanciga *škuda!* cura je *luda*; 211. veselje preč je *preč!*; 215. Tavna noći, *tavna!*; 229. Ja sem tvoja, bod' ti moj!; 232. Oj! umre Ive, *oj!*; 235. Prevezi me *Dunave!* pre-

Digitized by Google

nisam uzeo u kombinaciju, jer ako bi čovjek i mogao konstatirati po jezičnoj melodiji, da li su u pievnoj melodiji valjano ili krivo melodizirani, to bi ipak mogli nastati s glazbene strane kojekakvi prigovori.

Usklika i uskličnih izreka, u kojima se posvema slaže jezična melodija s pievnom melodijom, ima u I. knjizi „Južnoslov. popievaka“ (79+87+71+11) 248, a usklika, koji se samo uvjetno slažu s pievnom melodijom, ima (2+34+16+38) 90. Svega skupa posve valjanih i uvjetno valjanih ima dakle (248+90) 338.

Da ima u hrvatskim pučkim popievkama i onakvih usklika i uskličnih izreka, u kojima se jezična melodija ne slaže s pievnom melodijom, može se a priori tvrditi, jer znademo, da ima u našoj glazbenoj tradiciji i mnogo tudjeg uticaja.

U pogrješne usklike brojim one, a) u kojima se diže pievna melodija po njemačkoj i talijanskoj jezičnoj melodiji[1]; b) u

---

vezi me *preko!*; 244. Tralala lala lala la*la!*; 253. Hodmo *spat!* hodmo *spat!*; 267. sjedi, dušo! kraj *mene!*; 269. Gdje si, *dušo!*; 285. valjda da si, *dušo!*; 302. Lazo, *ej!*; 308. Lagku *noć!*; 312. Majko moja! nadji ga *ti!*; 335. Denka, *Denice!*; 337. *Pošetaj! popivaj!* Hrvatkinju *počekaj!* 337. Čekaj, *dan!* čekaj noć!; 343. tranina nena *na!*; 344 Hoćeš, *Luco!*; 348. Z Bogom *ostaj!*; 349. Tara lalala *la!*; 354. Dodji, dilber, *dodji!*; 355. Spevaj, spevaj *Katica!*; 356. Vidiš, *dragi!*; 359. Oj švaleru, visoki *bagrenu!*; 359. Pušćaj me, ago, *snago!* kući da *idem!*; 368. sedi, Jovo! kraj *mene!*; 369. Trala lala *lala!* lala lala *lala!*; 384. A što si se, *Jano!* Skupa 38.

Svega skupa uvjetno valjanih ima (2+34+16+38) 90.

[1] Vidi u I. knj. „Južnoslov. popievaka“ popievke pod br. 1. Tko je, srce!; 2. Ne žal mi, srdce! (Kranjska); 5. Liepo moje ravno polje! (Ugarska); 26. Ti kaži meni pravo! (Dalmacija); 46. Ej, milje moje! (Bosna); 60. Nema, nema moje dike, hej! (Ovdje pada melodija, a imala bi da se diže, jer se „hej!“ naglašuje) (Banat); 70. Ružo rumena! (Sriem); 72. Aj zelena, zelena! aj tranina tranina! nina nena! (Otok Krk); 74. Ako spavaš. vilo moja! (Dalm.); 106. Oj, šumice! oj, šumice! (Srbija); 137. Lahku noć, ljubica! (Štajerska); 146. Karamfilu cvieće moje! (na kraju) (Bosna); 176. če si še, dekle moje! (na kraju) (Štajerska); 194. Lalala tilö lala! (na kraju) (Štajerska); 209. Kitica zelena! rožica rumena! previjaj se k meni! (Hrvatska); 243. Ah svete moj, svete! (Zemun); 316. Ajd, da se volemo, ej! (Ovdje pada melodija, a morala bi se dići na „ej“) (Sriem); 321. Draga moja! (Glina); 349 Dojdi mili, dojdi! (Ugarska); 351. Jelena, Jelenče! (Sriem); 369. Luba mati! (Kranjska). Skupa: 21.

Digitized by Google

kojima ostaje pievna melodija na istom glasu, a da se posljednji glas usklika ne pjeva tiho, nego jako po magjarskoj (turskoj) jezičnoj melodiji[1].

Pogrješnih usklika i uskličnih izreka, to jest takovih, u kojima se pievna melodija ne slaže s jezičnom melodijom hrvatskoga teksta popievke, ima u I. knjizi „Južnoslov. popievaka" svega skupa (21 + 25) 46.

U opće ima u I. knjizi „Južnoslov. popievaka" 384 usklika i uskličnih izreka. Od ovih je glazbeno valjano i uvjetno valjano melodizirano (248 + 90) 338 a pogrješno 46, što iznaša 88% valjanih.

U njemačkim usklicima, vokativima i imperativima obično se diže jezična melodija, ali ima i takvih usklika, u kojima jezična melodija pada, i to pravilno; primjerice:

a) u kojima se jezična melodija diže:

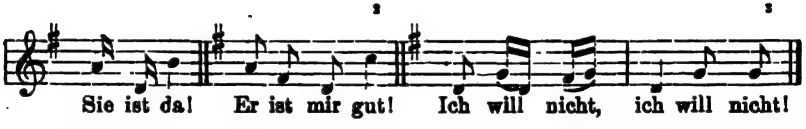

[1] Vidi u I. knj. „Južnoslov. popievaka" popievke pod br. 9. Trajnana na nini trajnana! (Dubrovnik); 29. ja bi kušnul tva lica (na kraju) (Medjumurje); 38. Katarina, malka moma! (Bugarska); 48. Od sad više, draga! (Osiek); 93. Dobro jutro, ljubezna! (hrv. Primorje); 134. Oj žalosti! (Ugarska); 141. što ću? majko! (drugi put) (Šarajevo); 145. Uca, cuca! (Magjarska); 153. Oj la la la! (Podravina); 176. Trgaj mi rožice! (Štajerska); 177. ijaha! (Medjumurje); 207. Kaj sem, tužna! (hrv. Zagorje); 214. Da smo, dragi! (Slavonija); 216. daj mi srce za oko! (Slavonija); 219. Maro! zlato moje! (hrv. Primorje); 229. Ljubca moja! (sloven. Gorica); 252. Ajte spat! ajte spat! (hrv. Zagorje); 280. Mili! (Ugarska); 281. Golub duša dobro moje! (Medjumurje); 283. a ja ne ću Srbin biti! ja se moram poturčiti! (Bosna); 287. oj žalosti! (Hrvataka); 292. Kaj si, Orša! (Štajerska); 305. Znaš li? dušo! (Požega); 316. Ej, oj, čedo Jelo! (Sriem). 317. tužno bilo tebi! (na kraju) (Slavonija). Skupa: 25.

Svega skupa pogrješnih usklika ima (21 + 25) 46.

[2] Vidi „Grundriss der körperlichen Beredsamkeit" pag. 125 (Hamburg 1792.).

[3] Vidi Hänle: „Praktische zum Theil auf Musik gegründete Anleitung zur Deklamation". Frankfurt a. M. 1814.

Digitized by Google

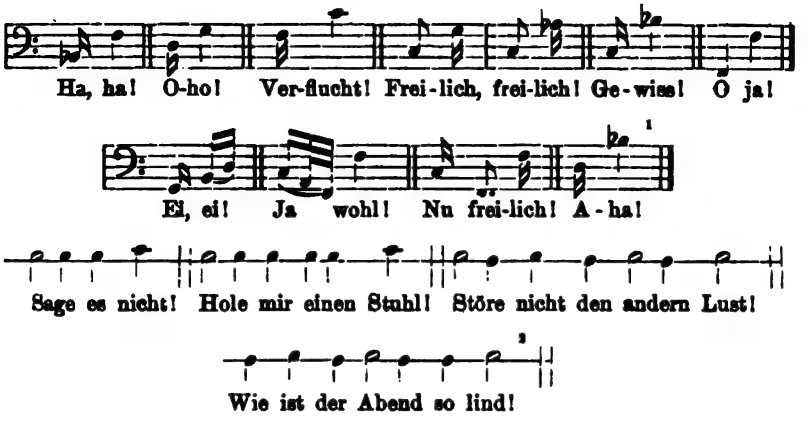

b) u kojima jezična melodija pada:

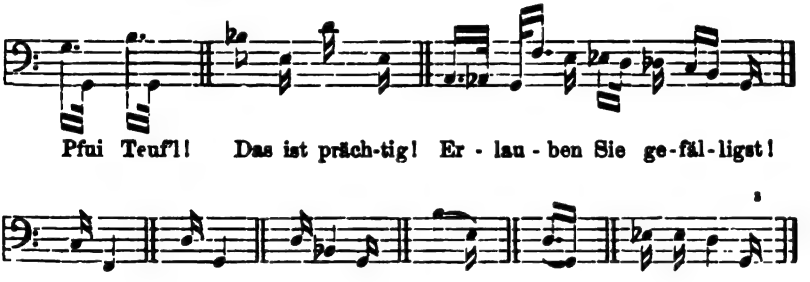

1. Po mom sluhu ne diže se jezična melodija njemačkih usklika, vokativa, imperativa i u izrekama, koje izrazuju želju ili ćućenje ili začudjenje, tako visoko, kako su u gornjim kajdnim primjerima augmentativno bilježeni, još manje pako da se jezična melodija spušta t. j. da pada tako nisko, kako u gornjim kajdnim primjerima. Tu moju tvrdnju dokazuju očito usklici u njemačkim Volkslieder-ima. Tako se diže u Erkovoj zbirci usklik za jednu sekundu ili stupimice poput ljestvice u 33 primjera[4],

[1] Vidi dr. C. L. Merkel „Physiologie der menschlichen Sprache" pag. 417—418. Leipzig 1866.

[2] Vidi Heinr. Deinhardt: „Das erste Sprach- und Lesebuch" pag. 139, 140 i 158. Wien 1864.

[3] Vidi dr. Merkel: „Physiologie der menschl. Sprache" pag. 417.

[4] Vidi u Erkovoj zbirci popievku na str. 5. Wie wehe ist mir! — 18. Meine liebe Frau Mutter! — 23. Juchhei di hopsasa! (stupimice) — 27.[a b] Ju ja! — 35.[b] O Strassburg, o Strassburg! — 73.[b] Meister Müller! (stupimice) — 129. Ihr Herren! — 140. Ach,

Digitized by Google

na tercu se diže u 10 primjera[1], na **kvartu** se diže u 12 primjera[2], na **kvintu** ne diže se direktno nijedan usklik, nego samo odnosno, naime tako, da dodirne i tercu; primjerice:

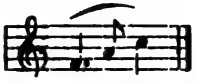

na **sekstu** diže se samo jedan usklik[3], na **oktavu** diže se takodjer samo jedan usklik,[4] a isto tako je i s usklicima, koji padaju.

Nuzgredice mi je spomenuti, da su uskličnici u mnogim njemačkim izrekama isto tako predaleko stavljeni, kako i u hrvatskim izrekama, primjerice: Ach, Herzchen, schönstes Schätzchen, unsre Liebschaft ist aus! ili: Sieh an, oh mein gutes Kind, was ich muss leiden! — Po pravu morale bi se ove izreke ovako pisati: Ach, Herzchen! schönstes Schätzchen! unsre Liebschaft ist aus. — Sieh an! mein gutes Kind! was ich muss leiden.

---

ach, ei! — 171.ª Ein' schön guten Abend geb euch Gott! — drugi put (stupimice) — 181. Hei dilli dei, hei dilli dei! — 193. Laufe fort! — 203. So vielmal sei du gegrüsst! (prvi put) — 210.ᵇ Ade! (prvi put) — 213. Schätzchen, ade! — na kraju (stupimice) — 237. Schönster Schatz! — 244. Schönster Schatz! (stupimice) — 248. Hansel, i prügle di gwiss! — 250. Lebe wohl! (stupimice) — 285. Simeliberg! — 291. liebes Kind! (stupimice) — 303. Steh auf, (!) mein Schatz, (!) und lass mich ein! — 307. Farirom! (stupimice) — 323. O Klosterleben, du Einsamkeit, du stilles und ruhiges Leben! — 327.ᵇ hm, hm, hm! (stupimice) — 348.ª O Tannenbaum! (drugi put) — 351. Mein Schatz! — 363. Gott sei Dank! — 367. Ihr Grillen weichet weit, (!) die ihr meine Ruh zerstreut! (stupimice) — 368. Fort mit dir! — 382. Hei, twas in de Mai! (stupimice) — 395. Lasst die Nadel sausen! — 412. Schönster Herr Jesu! Schöpfer aller Dinge! — 413. Ave Maria! — na kraju — (stupimice). Skupa: 33.

[1] Vidi na str. 25.ᵇ Falle ralle ra! — 35.ª O Strassburg, o Strassburg! — 136. Ach, Schiffmann! — 193. Spring auf (odnosno na kvintu) — 210.ª o weh! — 234. Ju ja! — 250. Nun ade! (odnosno na kvintu) — 373. Ju ja! (prvi put) — 405.ª Hört ihr Herrn! — 405.ᵇ Hört ihr Herrn! (odnosno na kvintu). Skupa: 10.

[2] Vidi str. 6. o weh! — 73.ª Meister Müller! — 143. Oh weh! (na kraju) — 181. Falleridera und hopsasa! — 192. Spinn, spinn! — 226.ª Glück auf! (prvi put) — 226.ᵇ Frisch auf! (prvi put) — 273. Ade! — 351. Ade! — 357. Nachtigall! — 363. Gott sei Dank! — 390. Brüder! (prvi put). Skupa: 12.

[3] Vidi str. 246. Schönstes Kind! Skupa: 1.

[4] Vidi str. 399. Zschahi! Skupa: 1. Svega skupa: 57.

Digitized by Google

2. Pravilno su melodizirani oni usklici u pievnoj melodiji, koji padaju i u jezičnoj melodiji. Takvih ima u Erkovoj zbirci 30 primjera[1].

3. U njemačkim usklicima ne ostaje jezična melodija na istom glasu, jer se posljednji glas usklika ne pjeva tako tihano, kako u hrvatskim popievkama. Ali unatoč tome ima ipak nekoliko takvih uvjetno dobrih usklika, koji ostaju u pievnoj melodiji na istom glasu, a to su oni, koji oponašaju pievnom melodijom onomatopejski zov trubljača ili cvrkut ptica; primjerice:

Erk, str. 22. b)

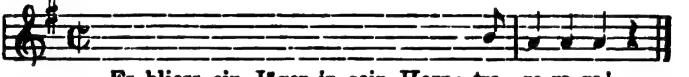

Es bliess ein Jäger in sein Horn: tra ra-ra ra!

Erk. str. 212.

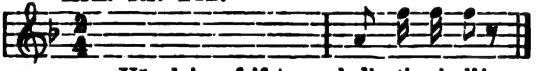

Vögelein pfeifet so hell: ti-ri-li!

4. Pogrješno su melodizirani u njemačkim popievkama oni usklici:

a) koji u jezičnoj melodiji padaju, a u pievnoj se melodiji dižu[2].

---

[1] Vidi Erk str. 23. Juch hei! (prema kraju) — 25ª. so, so, so! — 28. Gott grüss euch, schönes Jungfräulein! — 73.ª Meister Müller, (!) thut mal sehen! — 129. Lasst euch sagen! — 139. Ach, Schiffmann, (!) lass nur sinken! — 192. meine liebe Tochter! — 197.ª armes Häselein! — 197.ᵇ wie bin ich ein armes Waldhäselein! — 213. Gieb mir einen Kuss! — 220.ᵇ Sukker lievet Geretschen! = Zucker liebes Gretchen! — 228.ª Holzapfelbäumche! — 229.ᵇ Schönster Schatz auf Erden! — 233. Stolze! — 241. Oho, hm-hm, (!) oho hm-hm! — 244. Schönster Schatz, mein Augentrost! — 245. O, Engel allerschönstes Kind! (prvi put) — 248.ª Fahr mer net über mein Aekkerle! — 277. Schönstes Schätzchen, (!) wackres Mädchen! — 278.ᵇ Ach, Herzchen, (!) schönstes Schätzchen! — 289. Ach, wenn ich bei meinem Schätzchen wär! — 295. Schönster Schatz! — 323. O, Himmel! — 326. O, Himmel! — 328.ᵇ Hm, hm, hm! ha, ha, ha! — 367. Lasst uns *lustig* sein! — 376. Kukuk! — 393. O je, o je, o je! — 395. Zwirn raus! — 405. lasst euch sagen! Skupa: 30.

[2] Više od ova dva primjera uvjetno dobrih usklika na istom pievnom glasu nisam našao u Erkovoj zbirci. Skupa: 2.

[3] Vidi u Erkovoj zbirci popievke na str. 17. Ach, Joseph, lieber Joseph! — 129. Ihr Herren! — 181. Hopsasa! — 221. Schätzchen!

Digitized by Google

b) koji se u jezičnoj melodiji dižu, a u pievnoj padaju[1].

c) koji ostaju na istom glasu u pievnoj melodiji, dočim u jezičnoj melodiji usklici padaju ili se dižu[2].

— 245. O Engel! (prema kraju) — 291. Guten Abend! — 294. Schätzichen! — 348.[a] O Tannenbaum! — 349. O Tannenbaum, o Tannenbaum! — 413. Ave Maria! (prvi put). Skupa: 10.

[1] Vidi u Erka str. 6. Heinerich, mein lieber Sohn! — 6. Frau Mutter mein! — 60. Herzallerliebster mein! — 74. Ei, steh auf und lass mich ein! — 123. Valteri valtera valteralla la! — 138. Ach, Schiffmann, du fein gütiger Mann! — 138. Halte nur dein Schiff, so lange wie du kannst! — 143. Oh weh! — 163. Das thu ich nicht! — 171. Ein schön guten Abend geb euch Gott! (prvi put) — 180. Lat-lat lei, lat-lat lum! — 183. Hei dideldum da, hei hopsasa! — 188. Führe mich in mein Quartier! — 189.[a] Tralali tralalei dei! — 189.[b] Führe mich in mein Quartier! — 197.[a] Wie wird mir doch so grausam nachgestellt! — 197.[b] wie wird mir doch so grausam nachgestellt! — 203. So vielmal sei du gegrüsst! so vielmal sei du gegrüsst! — 209. Ade! — Ade, ade, ade! — 210.[a] Ade! — Ade, ade, ade! — 210.[b] Ade, o weh, ade! — 213. Schätzchen, ade! — 216. Hei dideride ralla la! — hei dideride ra! — 221. Reich mir die Hand! — 226.[a] Glück auf! (drugi put) — 226.[b] Frisch auf! (drugi put) — 241. Oho! — 245. O Engel, allerschönstes Kind! (na kraju) — 248.[a] Fahr mer net über mein' Wies! — 260. Schätzchen, sag! — 266. Sieh an, (!) mein schönstes Kind! — 271. Schatz, mein Schatz! — 277. So mach doch auf! — Ich halts nicht mehr aus! — 290. Komm nur bald! — 292. liebes Kind! — 295. Schönster Schatz! eine gute Nacht! — 306. Dähndelum didelum dei! — 318. hm, hm, hm! — 362. Weib, du sollst geschwind hamet gehn! — 364. Jetzt hab ich dich! — 366. O du wunderschöne Stadt! — 367. Fahret hin, (!) fahret hin! — 367. Bruder mein! schenk uns ein! — 373. Juja! (drugi put) — 379. Sem bamba saladu saladen! — 380.[a] Sim saladim bamba salada saladin! — 380.[b] Zeterum pompeter dudewich! — 383. Nu tanz, nu tanz Mareyeli tanz! — 399. zschahe, zschaho! — 401. Ei, wie bin i a lustiger Bua! — 401. Mei Schnella, mei Schueh! — 405.[a] Mensch, du sollst gehorsam sein! — 410. O Mutter, o Mutter mein! — 411. Kommt, stellt euch alle ein! — 412. Gottes und Marien Sohn! Skupa: 55.

[2] Vidi u Erka str. 22.[a] Hopsasa! — 25.[b] Heirassa hopsasa. — 63. Ach Mutter, ach Mutter! — 63. Mein liebes Kind! — 74. Herzliebster! — 81.[a] Viderum dumdum, videralla la! — 124. Juch heh! — 128. ei, ei, ei! — 136. Ach, Schiffmann, du feinguter Mann! — 136. Lass's Schifflein sinken! — 189.[a] Ach, Bruder! — 197. spring auf! (drugi put) — 290. Reich mir dein goldenes Ringelein! — 251. Ach, Schätzchen! — 290. Hoffnung, Hoffnung! — 292. Guten Abend! — 298. schönstes Kind! — 303. Steh auf!

Digitized by Google

Da uglazbatelji njemačkih „Volkslieder-a“ slabo paze na jezičnu melodiju, i da nisu sigurni u tom, kako bi u pievnoj melodiji melodizirali izreku s uskličnikom, svjedoči i to, što je jedna te ista usklična izreka u jednoj te istoj popievci različito melodizirana[1].

U Erkovoj zbirci imaju svega skupa 184 usklika; od ovih se slaže posve dobro ili uvjetno dobro (57+30+2) 89 usklika s pievnom melodijom, a (10+55+30) 95 usklika se ne slaže, što iznaša nešto više od 48% valjanih.

Za magjarske usklike ima jezična melodija dva glavna pravila:

a) da jezična melodija pada na kvartu, kvintu, sekstu ili na oktavu;

b) da jezična melodija ostaje na kraju uskličnih izreka na istom glasu, te da se posljednja rieč ili posljednja slovka izgovara oštro; primjerice:

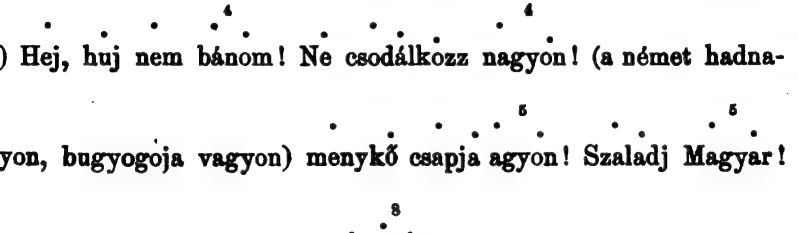

a) Hej, huj nem bánom! Ne csodálkozz nagyon! (a német hadnagyon, bugyogoja vagyon) menykő csapja agyon! Szaladj Magyar!

Jó estét!

— 316.[a] Heijaja! — 316.[b] Valateri! — 328.[a] Hm, hm, hm und ha, ha, ha! — 340. Ach, Jungfer! — 348.[b] O Tannenbaum, o Tannenbaum! — 360. Frau, du sollst nach Hause komm'n! — 362. Sei er krank! — 363. Weib, Weib, sollst ham geh'n! — 367. schlagt die Grillen aus dem Sinn! — 390. Brüder! (drugi put) — 394. Juchhei rassa, juchhei rassa! — 407. Lieber Freund! Skupa: 30.

[1] Vidi u Erka str. 131. Lass's Schifflein sinken! (jedanput pada, jedanput na istom glasu) — 171. Ein schön guten Abend geb euch Gott! (diže se; pada) — 193. Spring auf! (diže se; pada; na istom glasu) — 213. Schätzchen, ade! (pada; diže se) — 226.[a] Glück auf! (diže se; pada) — 226.[b] Frisch auf! (diže se; na istom glasu) — 245. O Engel! (pada; diže se) — 250. Nun ade! (diže se; na istom glasu) — 373. Juja! (diže se; pada) — 390. Brüder! (diže se; na istom glasu) — 399. Zschahi! (diže se) zschahe! zschaho! (pada) — 413. Ave Maria! (diže se; pada) i t. d.

Digitized by Google

Bartalus II. str. 50. II. str. 87. III. str. 80.

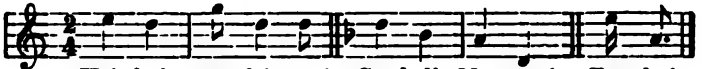

I. str. 84. III. str. 32.

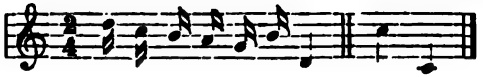

. . . . . .

b) Adjon Isten! Éljen a Ferencz!

Bartalus I. str. 36. I. str. 94.

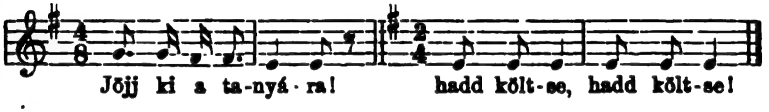

Podredjeno ili iznimno je pravilo, da se u magjarskom jeziku može u uskličnim izrekama jezična melodija i dići, i to tada, kada se ima posljednja rieč ili posljednja slovka osobito istaknuti; primjerice:

Bartalus I. str. 55. II. str. 110.

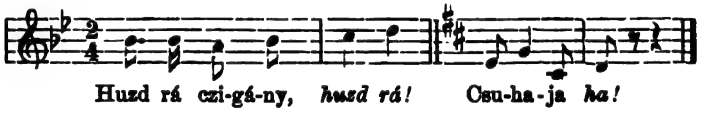

III. str. 46.

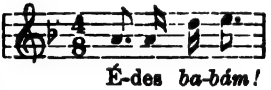

Uslied prvog glavnog pravila: da jezična melodija pada u usklicima, moramo sve one usklike ubrojiti u valjane, ma da i ne padaju u pievnoj melodiji za toliko intervala, koliko u jezičnoj melodiji; jer kako sam već prije spomenuo, ne mora uglazbatelj teksta pjesme točno sliediti jezičnu melodiju, nego samo u toliko, da i u pievnoj melodiji pada usklik, kada pada u jezičnoj melodiji, no za koliko intervala, to je prepušteno njegovoj volji.

Pievna melodija magjarska, koja se ne drži tih dviju glavnih i onog podredjenog pravila za usklike, pogrješna su.

Digitized by Google

U Bartalusevoj zbirci našao sam za prvo glavno pravilo 17 valjanih i 72 uvjetno valjana usklika[1], za drugo glavno pravilo

[1] a) Usklici, koji padaju na kvartu, kvintu, sekstu ili na oktavu, nalaze se u I. knjizi na str. 33. Ihajla! (na 4.) — 72. Ej, haj! (na 4.) — 84. Zabidom zattom zatilati latibom! (na 6.) — 95. Coüü! (na 6.); — u II. knjizi nalaze se na str. 2. Hahj, Bezerédy! (na 5.) — 50. Hej, huj nem bánom! (na 4.) — 59. Ej, haj! (na 4.) — 87. Szaladj Magyar! (na 5.) — 92. Be, betyár! (na 4.) — 95. Szedjed, rózsám, szedjed! (na 5.) — 110. Csuhajja! (na 5.); — u III. knjizi nalaze se na str. 17. Meg álj csak! (na 5.) — 32. Uczczu! (na 8.) — 46. Kedves rózsám! (na 4.) — 46. Mutasd meg az ország utját! (na 4.) — 70. De, de, de! (na 4.) — 80. Tyühé! (na 5.). Skupa: 17.

b) Usklici, koji padaju na tercu ili se miču na sekundu ili stupimice poput ljestvice, nalaze se u I. knjizi na str. 16. Gyere haza, édes anyám! (na 2.) — 18. Pista bácsi! (stupimice) — 22. Lányom, gyöngy virágom! (na 2.) — 25. Fejd anyám, fejd! (na 2.) — 30. Hej, Jula, Jula! *(na vel. 3.)* — 32. Rózsám gyere be! (stupim.) — 36. Peti bojtár! (na 2.) — 38. Helyre tyu-tyu-tyu! (na 2.) — 38. Helyre tyu-tyu-tyu! *(na vel. 3.)* — 40. Igyál betyár! (na 2.) — 44. Csellagom galambom! (na 2.) — 47. Kedvesem! (na 2.) — 60. Ne várd Panni Miskát! (na 2.) — 71. Édes komám asszony! *(na vel. 3.)* — 77. Nem bánom én! (stupim.) — 81. Ha a hajdu abrakolja! (na 2.) — 87. Fejtsétek meg a mesémet! *(na vel. 3.)* — 88. Huzzad banda! (na 2.) — 105. Iczu haj! (stupim.) — 112. Ald meg, rózsám! (stupim.); — u II. knjizi na str. 2. Magyar vitézek, nemes vezéri! (na 2.) — 6. Gyere hozzám guzsalyasba! *(na vel. 3.)* — 8. Angyal Bandi! (stupim.) — 10.ª Angyal Bandi! *(na vel. 3.)* — 10.ª Ne menj az alföldre! (na 2.) — 10.ᵇ Czo fel szürke fakóm! (stupim.) — 14.ᵇ Oh, én szegény kis madár! (na 2.) — 36. Ne hidd, kis lyány, előre! (stupim.) — 48. Hej, kedves barna szeretőm! (stupim.) — 54. Ihaj, eszem adta! (stupim.) — 62.ᵇ Este későn ne jár hozzám! (stupim.) — 64. Kutya ezer teringötte! (stupim.) — 64. Ihaja, jaj, jaj! (na 2.) — 65. Hunczut a német! (na 2.) — 65. Selm a német (stupim.) — 67. Libaláb, libaláb! (na 2.) — 72. rárakatom! *(na vel. 3.)* — 75.ᵇ Fordulj hozzám, édes rózsám! (stupim.) — 81. Vigyázz, Beránk, magadra! (na 2.) — 83. Ne hargudj rám, galambom! (stupim.) — 86. Eszem teremtette! (na 2.) — 90. Istenem, istenem! (stupim.) — 105. Hip, hop, haja, haj! (na 2.) — 111. Rajta hát, rajta vigadjunk! (stupim.) — 113. Feleségem! *(na vel. 3.)*; — u III. knj. na str. 9. Engedje mög, édes anyám! (stupim.) — 9. Édes anyám Gyulainé! (na 2.) — 17. Alj meg lyány! (stupim.) — 21. Zsidó asszony, a lelkedet! (stupim.) — 23. Jó estét kivánok! (na 2.) — 30. Be szomoru ez az élet én nekem! (stupim.) — 32. Uczczu kis lyány, ne bolondozz! (na 2.) — 41. Bús szivem,

Digitized by Google

našao sam 28 valjanih usklika[1], a za treće podredjeno pravilo, da se naime jezična melodija usklika diže, kada se hoće posljednju rieč ili posljednu slovku osobito istaknuti, našao sam 19 valjanih usklika[2]. Valjanih i uvjetno valjanih usklika ima dakle svega skupa (17+72+28+19) 136.

Usklici za prvo glavno pravilo, koje zahtieva, da magjarska jezična melodija znatno pada, svjedoče, da uglazbatelji magjarskih pučkih pjesama malo za to mare, da i pievna melodija znatno pada; njima dostaje, ako pievna melodija u opće pada.

---

jaj, de szomoru! (stupim.) — 43. János Jancsi bácsi! *(na vel. 3.)* — 46. Gyujtsál gyértyát! (stupim.) — 47. Látot, rózsám! *(na vel. 3.)* — 49. Betekints hát, rózsám, a szemembe! (na 2.) — 56. Szeretlek, szeretlek! (na 2.) — 60. Ne könyezz! (stupim.) — 62.[b] Rózsa, rózsa! árva rózsám! (stupim.) — 78. Hej rózsám, violám! (stupim.) — 78. Csokold meg a két orczám! (stupim.) — 82. Hej, haj, be kár volt! (stupim.) — 86. Vigye el a császár! (na 2.) — 89. Hej páva! *(na vel. 3.)* — 89. Császárné pávája! (na 2.) — 92.[a] Jaj, jaj, jaj! (stupim.) — 100.—101. Éljen Garibáldi! (stupim.) — 105. Légyen ugy mint régen volt! (stupim.) — 107. No de se baj! (na 2.) — 112.[a] Igyál rózsám! (stupim.) — 118. Hozz bort korcsmárosné! (stupim.) — 125.[b] Éljen a nagy csutora! (stupim.) — 126.[a] Gyere be, rózsám! (na 2.) Skupa: 72.

[1] Vidi u Bartalusevoj zbirci usklike, koji ostaju na istom glasu, u I. knjizi na str. 15. Szivem Bandi, teritsd le a subádad! — 36. Jöjj ki a tanyára! — 40. Sádrittom sunárom! — 94. hadd költse! — 109. Já-já-jáj! — 110. Ihaj haj! — 114. Sudridrom! — 115. Hej, a csikós, a csikós! — 121. galáris! — 122. Gunár, gunár!; — u II. knj. na str. 28. Édes, kedves czigányom! — 34. Csuhaja! — 71. Tidi, didi, tididi! — 78. Csuhaja! — 93. Hej kis kincsem, kis kincsem! — 112. Ej, haj, ihajja! — 113. Ej, haj, ne szomorkodj!; — u III. knj. na str. 23. Mojzes! — 36. Hallod babám! — 43. Hej, csi-csi-csi! — 43. Gyere ki! — 49. Betekints hát rózsám! — 66. Verd meg isten, verd meg! — 73. Sidridridom, sidridom! — 83. Ej, haj, dunna unna! — 97. jobb otthon! — 118. ihajja! — 126.[5] Fordulj ki rajtat! Skupa: 28.

[2] Vidi u Bartalusevoj zbirci usklike, koji se dižu zato, da se konac usklika bolje istakne, u I. knj. na str. 41. e *bum!* — 55. Huzd rá czigány, *huzd rá!* — 57. Hej, renoné! — 70. Ej, haj, *haj!* — 108. Csillárom hop-hop-hop!; — u II. knj. na str. 38. Ugyan édes gunárom, *hej!* — 47. Recze picze, *haj!* — 82. Igaz *a!* — 83. Ne *haragudj!* — 108. Tralla lárom *haj!* — 110. Csuhajja, *ha!;* — u III. knj. na str. 38. Ej, haj! — 43. Hej, csi-csi-csi! — 46. Edes *babám!* — 58. Eszem adta barna szűz! — 60. Ne sirj, Ninám! — 71. Heje, huja, *hm!* — 126.[1] Hop ide, magyar lyány! — 126.[5] Kedves kis *Jossi!* Skupa: 19.

Digitized by Google

Premda je to donekle opravdano, ipak time slabo odgovara pievna melodija jezičnoj melodiji usklika. Ja mislim, da to nije pripisati baš nemaru uglazbatelja pjesme, nego jakom uticaju slavenske, naročito hrvatske i srpske glazbene tradicije.

Unatoč tome uticaju mogao bi se ipak broj magjarskih usklika povećati, kada bismo smatrali melodijske glasove pievne melodije, u kojima usklik pada stupimice poput ljestvice, samo prohodnim glasovima, kada bi se ovi glasovi tiho pjevali, te uzeli samo prvi i posljednji glas usklične fraze ishodištem; primjerice:

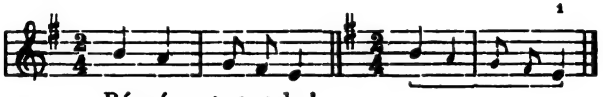

Ali pošto nikako ne smijemo što preinačiti u pučkoj melodiji, to i ne smijemo ubrojiti takve primjere niti u valjane niti u pogrješne.

U Bartalusevoj zbirci pogrješno su melodizirani usklici u pievnoj melodiji popievaka, i to tako, a) da se pievna melodija usklične fraze diže, a imala bi po jezičnoj melodiji padati[1]; b) da pievna melodija usklika pada, a imala bi se po jezičnoj melodiji dići[2];

---

[1] Vidi u I. knj. Bartaluseve zbirke na str. 18. (kvarta), 32. (kvinta), 77. (kvarta), 112. (kvarta); — u II. knj. na str. 9.[b] (kvarta), 36. (seksta), 48. (kvinta), 54. (kvinta), 65. (kvarta); — u III. knj. na str. 9. (kvarta), 21. (kvarta), 30. (kvarta), 41. (decima), 46. (seksta), 78. (seksta), 82. (kvarta), 100.—101. (seksta), 118. (kvinta), 125.[b] (kvarta).

[2] Vidi u I. knj. na str. 8. Jaj már minékünk! — 12. Korcsmarosné, adjon isten jó estét! — 27. édes tyukom! — 65. Kukoricza, édes málé! — 92. Kapitány uram! — 92. Kedves katonáim! — 94. hadd töltse! — 105. Nem tánczolok, bácsikám! — 106. Sajlala! — 121. Galáris! (prvi put); — u II. knjizi na str. 2. Hehj, Rákoczy, Beresényi! — 6. Halod-e te király fia! — 9. Argyal Bandi! — 26. Gyere kedves rózsám! — 44. Ablakon ne kaczogtass! — 51. Ángyom, édes ángyom! — 70. Jaj, angyalom! — 103. Töltsd tele, pajtás, poharad! — 115. Ej, haj batárom! — 118.[b] Kutyadta!; — u III. knjizi na str. 24. te juhász! — 24. Jaj, jaj dehogy aluszom! — 64. Ne szomorkodj! — 76.[a] Ördög vigye pokolba! — 87. Kedves angyalom! — 96. Haj, Duna, Duna, Duna! — 99. Hazám, hazám! Skupa: 27.

[3] Vidi u I. knjizi na str. 72. Ej, *haj!* — 73. Gyere hozzám még *ma!* — 105. Jezu *haj!* — 105. Hip, hop, haja, *haj!* — 108.

Digitized by Google

da pievna melodija ostaje na istom glasu, a imala bi po jezičnoj melodiji padati ili se dići[1]; c) da pievna melodija ostaje na istom glasu, ali posljednji se glas ne pjeva jako, nego tiho[2].

Po tom imadu u tri knjige Bartaluseve zbirke 183 usklika; od ovih je posve dobro ili uvjetno dobro melodizirano 136, a krivo ili pogrješno melodizirano 47 usklika.

U usklicima talijanskoga jezika pada jezična melodija isto toliko puta, koliko puta se diže; s toga se i ne može reći, koji način prevladjuje, to jest koji je način talijanska osobina; primjerice:

Stimattissimo signore! Non cosi presto!
(Velecienjeni gospodine!) (Ne tako naglo!)

Amico! non ti andrà bene! Buona sera, amata! Eviva!
(Prijatelju! zlo ćeš proći!) (Dobar večer, ljubezna!) (Živio!)

Addio! Avanti! Taci! Ehi! olà! Ahi!
(Z Bogom!) (Napried!) (šuti!) (Ej! ej!) (Oj!)

Što se tiče uporabe uskličnoga znaka, to vlada u talijanskim popievkama gotovo samovolja, koja je često i smiešna, ali ne zato, što se usklični znak stavlja na krivo mjesto, jer to biva i u književnosti drugih naroda, nego što se stavlja uskličnik i tamo, gdje nije ničim opravdan. A stavlja se u tolikom broju, da u tekstu popievke sve vrvi od samih usklčnika. Ta preobilna poraba usklčnika biva jamačno zato, što talijanski pjevač pjeva svaku popievku strastveno, a tu svoju strast hoće da i u tekstu ističe kakvim znakom.

Csillárom *hop!*; — u II. knjizi na str. 107. Álljon meg kend: *ho!*; — u III. knjizi na str. 64. légy *víg!* — 70. Dede *de!* — 78. Ej, *haj!* — 106. Ej, *no!* — 127. Kerülj, rózsám, kerülj! Skupa: 11.

[1] Vidi u I. knjizi na str. 92. Kedves katonaim! (na kraju); — u II. knjizi nisam našao primjera; — u III. knjizi na str. 22. Jaj be gyönyörű fiju vaut! — 36. Hallod babám! — 60. Ne *sírj!* (u drugom dielu) — 78. Hej, Kolozsvár, hej Kolozsvár! — 99. Édes hazám! — 119. Bort ide, ifju asszony! — 123. Éljen a barátság! Skupa: 8.

[2] Vidi u I. knjizi na str. 69. Csuhajja galambom! Skupa: 1. Svega skupa (27 + 11 + 8 + 1) 47.

Digitized by Google

Evo nekoliko takvih primjera, u kojima se nalazi uskličnik, a da u izreci nema ni oslovljenja, ni imperativa, ni vokativa, ni opomene, želje, ni začudjenja:

„Scioglie a per te!“ — „Soave asilo di onesto gioir!“ — „Ma i rai ne vedo ancor!“ — „Ne per quel giorno più, più m'appari!“ — „Un ombra pallieda appena ell'è!“ — „Allo patria io potrì far!“[1].

Radi toga ispisao sam iz zbirke „Eco della Lombardia“ samo one izreke, u kojima po pravu dolazi uskličnik, a ostale pustio sam s vida. A da tuj ne opteretim stvar nebrojenim primjerima iz drugih talijanskih zbiraka, ograničio sam se samo na zbirku „Eco della Lombardia“.

Od onih uskličnih rieči i uskličnih izreka, koje se nalaze u toj zbirci, slaže se jezična i pievna melodija u 30 primjera[2].

Od onih, u kojima se ne slaže jezična i pievna melodija, ima u toj zbirci 30 primjera[3].

---

[1] Vidi u zbirci „Eco della Lombardia“ str. 2, 4, 11, 19, 21, 24, 25, 28, 29, 33, 40, 41, 47, 48, 52, 54, 57, 58, 59, 64, 65, 67, 68, 75, 79, 81, 84, 86, 87, 100, 106.

[2] Vidi u zbirci „Eco della Lombardia“ str. 9. No, no! — 22—23. Se non impari a pianger non mi parlar d'amor! — 26. O Nina bella! — 27. Credilo, o Nina! — 27. non ne posso più! — 28. L'a avrà con noi da fare! — 29. O, che spasso, oh che givir! — 35. Ahi! quante pene, mi tocca soffrir! — 39. Amor mio, non ritardar! *(samo donekle)* — 44. In viaggio è la mia bella! *(samo donekle)* — 46. Mamma mia! — 49. Valla lunga la vedrai! *(samo donekle)* — 49. Tu mi devi scarozzar! — 50. O povero arrotin! *(samo donekle)* — 52. Oh quante smanie, che peso al cor! — 54. O mamma mia, quel peso al cor! *(samo donekle)* — 56. Conservar intatto il' giglio della prima purità! — 58. Non devi insolentir con chi non più guarir! *(samo donekle)* — 65. O cara, io perdo tutto, se manchi a questo cor! *(samo donekle)* — 66. o barbaro (!) la tua mercè! — 66. Ahimè! — 67. Sapesti vincermi, uomo fatale! — 72. Vieni, vieni mia bella biondina! — 74. Dimmi o bella! *(samo donekle)* — 76. Ogni speme ho posta in te! *(samo donekle)* — 77. ruba o cara, e dallo a me! *(samo donekle)* — 78. Morirò per te, per te d'amor! — 80. La padrona sarai tu! — 87. M'ha detto che venia Signor ajutami! — 94. Non aspettar la stella se non la cerchi in ciel! *(samo donekle)*. Skupa: 30.

[3] Vidi u istoj zbirci str. 4. Addio per sempre, addio! — 7. Papà! — 22. Gajo qual pria tu se! — 29. Pim, pum, pam! — 29. Ah, per la patria è un bel morir! — 32.—33. Riposa, mio ben! — 42. Vieni, o bella! vieni al mar! — 46. la canarina par

Digitized by Google

U talijanskim popievkama ima veoma malo primjera, u kojim se slaže u uskličnim riečima ili izrekama pievna melodija s jezičnom melodijom. Od onih 30 primjera, koje sam naveo gore pod [2], jedva imaju tri primjera (na str. 46, 78, 87), koji se slažu prilično dobro. U ostalih 27 primjera slaže se pievna melodija s jezičnom melodijom samo tuj tamo t. j. samo donekle. Ali ma da je tomu tako, ipak sam uvrstio i ove u valjane, pošto se i u popievkama drugih naroda rietko kada slaže u uskličnim izrekama jezična melodija od početka do kraja s pievnom melodijom.

Što se tiče postotnog razmjerja valjanih uskličnih rieči i uskličnih izreka u raznim narodima, vidimo po prije iznesenoj statistici:

a) da se u hrvatskim pučkim popievkama I. knjige naše zbirke slaže pievna melodija s jezičnom melodijom posve dobro ili uvjetno dobro u 338 primjera, što iznaša od 384 uskličnih rieči i izreka 88%.

b) da se u njemačkim popievkama Erkove zbirke slaže posve dobro ili uvjetno dobro 89 primjera, što iznaša od 184 usklika do 48¼%.

c) da se u magjarskim popievkama Bartaluseve zbirke slaže posve dobro ili uvjetno dobro 136 primjera, što iznaša od 183 usklika malo više od 74%.

d) da se u talijanskim popievkama zbirke „Eco della Lombardia“ slaže dobro ili donekle dobro 30 primjera, što iznaša od 60 usklika 50%.

Po tom možemo positivno tvrditi, da hrvatski pučki uglazbatelji uskličnih rieči i uskličnih izreka najviše mare zato, da se pievna melodija slaže s jezičnom melodijom, zatim mare zato Magjari, manje mare Talijani, a najmanje Niemci.

---

che mandi dei sopiri! — 46. Ho paura, poverina! — 50. Ci vuol dei gran quattrin! — 57. Non torcermi un capel! — 58. Lasciami, ah lasciami la strada attraversare! — 58. A me nol ricordar! — — 58. E dalli e dai! — 59. Chè t'ho a cantar 'na bella canzonetta! — 64. Pensateci, papà! — 64. Consolati, consolati! — 68. O morettino mio, o morettin d'amore! — 69. Buon signore! — 71. O moretta del mio core! — 73. A consolare il mio dolor! — 85. Dan, dan, dan papà Gaetan! — 87. Torna ah, torna a questo sen, sanco un' altra amar puoi tu! — 87. Ma non dir, non dirmi almen, o crudel: non t' amo più! — 94. Tra la, fanciulla bella! — 94. Tra la, bel giovincel! — 101. Ma crudele! — 101.—102. Rosa mia! — 102. O Rosa, o Rosa! — 104. Oh, il bel visin c'ha la Peppina! — Skupa: 30.

Digitized by Google

Kada pako uzmemo u obzir, da talijanski „Canti popolari“ i njemački „Volkslieder-i“ imadu većim dielom komponirane melodije, a komponiste da se mogu služiti raznim glazbenim pomagalima, da izbjegnu pogrješkama: to moramo hrvatske i magjarske pučke improvizatore (koji ne znaju za takva pomagala) zaisto hvaliti zbog finog njihovog čuvstva za taj jezično-glazbeni pojav.

Komponistima, a osobito hrvatskim uglazbateljima pjesama, svjetujem, da u upitima i u uskličnim frazama dobro paze na jezičnu melodiju, jer ako to propuste, postat će im pievna melodija nehrvatskom, nerazumljivom, a često i smiešnom, jer kriva glazbena deklamacija djeluje ne samo veoma neugodno, te vriedja uho slušatelja, nego u ozbiljnim popievkama često i smiešno[1].

Sliedeće upite i usklike sa svojim jezičnim melodijama:

Kako je caru? — Tko je bio? — Šta je? drago diete?

Živio! — Z Bogom! — Šuti! — Govori! — Na vojsku!

ne smije hrvatski komponista nipošto ovako uglazbiti:

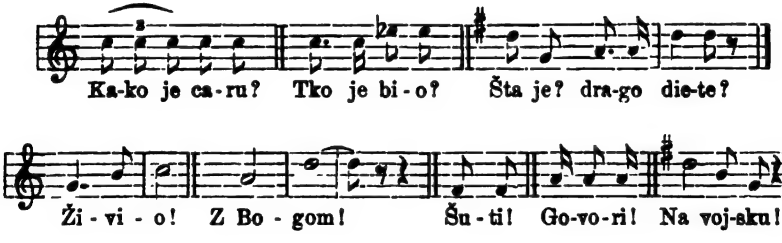

C. Opetovanje pojedinih rieči ili cielih izreka u popievci.

Kada se uzastopce opetuje u tekstu popievke koja rieč ili koja izreka, to melodiziraju razni narodi takvo opetovanje različito. Ta različitost pako podaje popievci posebni narodni obilježaj.

Opaska. Cieli ovaj odsjek spadao bi pravo uzevši u šesto poglavlje, gdje raspravljam o jezičnim figurama, a spadao bi na

[1] „So hat Rich. Wagner in seinen „Meistersingern“ die falsche Deklamation zu derbkomischen Zwecken benützt“. W. Tappert. (Vidi Mendls Mus. Conv. Lex. I. str. 14.)

Digitized by Google

figuru *episeuksu*. Ali pošto se tamo ne obazirem na jezičnu melodiju, prisiljen sam bio ovdje napose o tom govoriti.

I. U hrvatskom jeziku pada jezična melodija kod takvog opetovanja, t. j. prvi put se intonira (izgovara) dotična rieč ili dotična izreka sitno (hoch), a drugi put krupno (tief), ali svaki put tako, da je razmjerje padanja jezične melodije tako jednako, kao da bi opetovanje bilo odjeka; primjerice:

Dobro, dobro. — Zlato je zlato. — O Zagrebe! o Zagrebe!

Franjo, Franjo! šta učini? — Što ću? majko! što ću? majko!

U našim pučkim popievkama slaže se u takvom opetovanju glazbena melodija s jezičnom melodijom, ali ne tako strogo kako u jeziku, to jest razmjer padanja pievne melodije nije tako jednoličan, kao da bi bio odjeka. Pievna se melodija zadovoljuje, da pri opetovanju rieči ili izreke glazbena melodija pada bar približno jednako; primjerice:

I. br. 60.

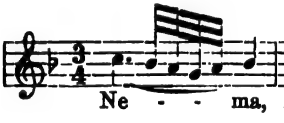

I. br. 77.

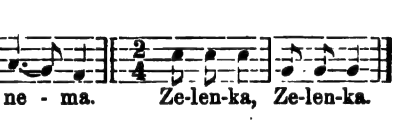

I. br. 141.

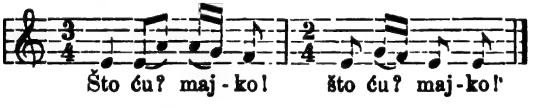

I. br. 218.

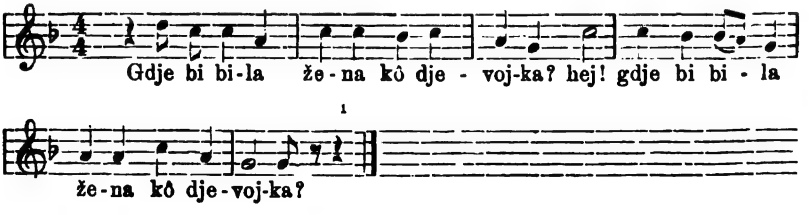

[1] Vidi u I. knjizi „Južnoslov. narod. popievaka" popievke pod br. 24. Tiček leti. — 26. Ti kaži meni pravo. — 34. Nije, nije. — 56 Čubar bilje, dušo! beru l' te djevojke? — 60. Nema. — 61. Spavaj!

Digitized by Google

No kadikad se pievna melodija ipak diže u hrvatskim popievkama za opetovanu rieč ili opetovanu izreku, a to onda, kada se dotična rieč ili dotična izreka pjeva prvi put tiho (piano), a drugi put jako (forte). To biva jamačno zato, da se opetovana rieč ili opetovana izreka drugi put bolje čuje u pievnoj melodiji; primjerice:

I. br. 20.

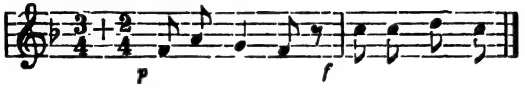

I. br. 4.

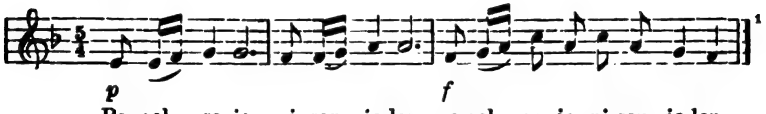

— 77. Zelenka! — 112. Oj, mladosti mladosti. — 128. Popuhnul je tihi vetar. — 132. Sinoć mi se. — 141. Što ću? majko! — 142. Sirmak gunak touži po gunačkoj vouzi. — 146. Karamfilu, cvieće moje! — 157. U košulji djevojčica. — 159. Od kako je Banjaluka postala. — 163. Sve se selo rasrdilo na me. — 169. Banda udarala. — 218. Gdje bi bila žena kô djevojka? — 241. Šefteli sokakom. — 246. Raslo je jelenče maleno. — 247. Roža je ocvela, draga je zaspala. — 252. Ajte spat, ajte spat! koji ste pospani. — 254. Da bi znalo Jele. — 273. Mjesečina. — 308. Lagku noć, lagku noć! ali ne svakomu. — 329. Majko! Jelenina. — 340. po placi šetati. — 351. Jelena, Jelenče! daj otvori vrata! — 353. Radićeva rožica, aj tanta nana nina. — 366. Marice dušo! — 375. Gorom jaši, gorom jaši lijepa djevojka. — 379. Dobar večer Bog dâ! — 383. Polje tamo je široko, vu njem vinograd. — 397. Mama me špotaju, ka ja v krčmo hodim. — 399. Oj za gorom za zelenom. — Skupa: 35.

[1] Vidi u I. knjizi naše zbirke popievke pod br. 4. Pasel se je pisan jelen. — 7. Vozila se po moru galija. — 8. Vozila se po moru galija. — 20. Trula gradja. — 27. Visoka jela do neba, *do neba.* — 30. Jes pa pojdem na Gorensko. — 82. Svu noć mi soko prepjeva. — 113. Suzno oko moje. — 114. Suzno oko moje. — 139. Budila majka Ivana. — 148. Imam dragu u sokaku, koju dobro znam. — 149. Vu ne gore lepo drvce tenko, visoko. — 170. Banda udarala. — 199. Kaj je tebi? — 237. Svi me moji. — 325. Ako sam ja roža prem neg mlada. — 330. O, Jelo Jelica ta modra snešica. — 341. Široko je Drenopolje. — 344. Hoćeš? Luco! — 381. Oj, djevojko moja! — 390. Vozila se šajka mala barka. — 391. Vozila se tanka šajka ladja. — Skupa: 22. Svega skupa valjanih i uvjetno valjanih primjera (35+22) 57.

Digitized by Google

Ovaj je pojav (koji je srodan s logičnim akcentom) dakako samo u v j e t n o d o b a r, jer je iznimka glavnog pravila.

Ne pazi li se na taj uvjet, te se za opetovanu rieč ili izreku pievna melodija d i ž e, tada je melodizacija pogrješna, a ima se pripisati tudjemu uticaju[1].

II. U n j e m a č k o m j e z i k u d i ž e s e j e z i č n a m e l o d i j a, kada se opetuje koja rieč ili koja izreka; primjerice:

Schon gut, schon gut! — Gold ist Gold. O Strassburg,

o Strassburg! Franz, Franz! Was soll ich? Mutter! was soll

ich? Mutter!

Neki su njemački stručnjaci bilježili takvo opetovanje i kajdama:

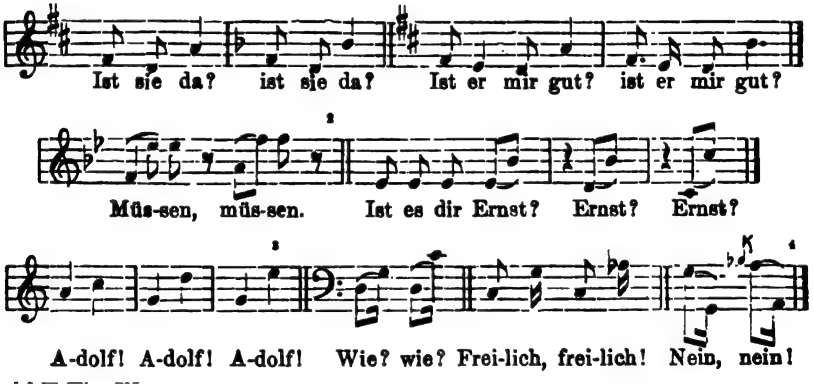

[1] Vidi u I. knjizi naše zbirke popievke pod br. 74. Ako spavaš vila moja (iz Dalmacije). — 91 Cankova (iz Ugarske). — 106. Oj šumice! (iz Srbije). — 140. Podigoh se (iz Dalm.). — 144. Kries le gori (iz Koruške). — 166. Merkevca (iz Kranjske). — 191. Sinko Marko se je ženil daleč prek morja (iz Kranjske). — 239. Kad bi, draga, ja vidila (iz Dalm.). — 245. Dievo! (varoška iz Slavonije). — 258. Liepe ti su (iz Dalm.). — 279. J' od mila ne mogu (iz hrv. Primorja). — 301. Le gre tam tam (iz hrv. Zagorja). — 332. Mijolka! (iz Kranjske). — 362. Raste (iz Koruške). — Skupa: 14.

[2] N. N. Grundriss der körperl. Beredsamkeit.

[3] Hänle „Praktische Anleitung".

[4] Dr. Merkel „Physiologie".

Digitized by Google

Načelo, da se ima dići jezična melodija njemačkoga jezika kod opetovane rieči ili izreke, vriedi i za pievnu melodiju; primjerice:

Erk. str. 35a).

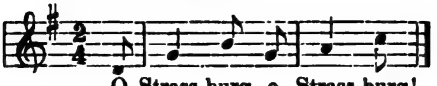

Erk. str. 1.

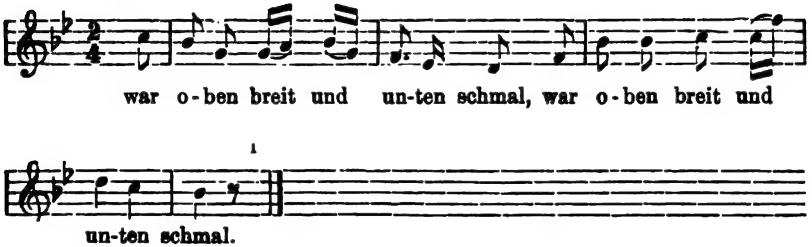

[1] Vidi u Erkovoj zbirci „Deutscher Liederhort“ popievke na str. 1. — war oben breit und unten schmal. — 19. Es ritt ein Herr und auch sein Knecht. — 23. und alleweil. — 29. In Ärgäu sind zwei Liebi. — 32. gefangen. — 35.ª O, Strassburg! — 35.ᵇ O, Strassburg! — 50. er wollte Königstochter han. — 62. 's war grosse Hungersnot. — 63. Ach, Mutter! — 65.ª das Wasser war viel zu tief. — 67. das Water was viel to deip. — 118.ᵇ Ich hab mein Feinsliebchen. — 140. Es trieb ein Schäfer oben rein. — 142. Es wollt ein Hirtlein treiben aus. — 168.ª Im Himmel. — 168.ᵇ Im Himmel. — 180. er trieb sie wol vor dem Edelmann sein Haus. — 183. der Edelmann ihm entgegen kam. — 204.ᵇ Jetzt gang i ans Brünnel, trink aber net. — 206. Es grast ein Mädel hübsch und fein. — 210.ᵇ Jetzt reisen wir zum Thor hinaus, ade. — 222.ᵇ weil's so nah. — 227. singt, singt, singt. — 241. Mein Schatz ist in der Fremde. — 245. O, Engel allerschönstes Kind! — 250. Nun ade, ade, ade! — 259.ª keine Ruh. — 270. Mein Herze thut mir weh. — 274. Muss i denn. — 290. Hoffnung. — 291. Guten Abend, liebes Kind! — 292. Guten Abend, liebes Kind. — 293. Mein Glück blüht auf dieser Welt. — 348. O, Tannebaum! — 349. o, Tannebaum. — 369. durch Berg und tiefes Thal. — 373. allein auf grüner Heide. — 376. den Kukuk. — 381. Lieber frei ich mir 'n junges Maidel. — 390. Wer kann den Tag erforschen? — 393. Es seind einmal drei Schneider gewes'n. — 394. Und als die Schneider Jahrstag hatten, da war'n sie alle froh. — 398. da bekämen sie grossen Lohn. — 399. Die Binschgauer wollten wallfahrten gehn. — 413. Ave Maria! — Skupa: 46.

Digitized by Google

U njemačkim popievkama Erkove zbirke nalaze se i takve opetovane rieči i izreke, u kojima pada pievna melodija. Od ovih smatram one uvjetno dobrima, u kojima ostaje pri opetovanju razmjer melodijskih intervala jedan te isti; primjerice:

Erk. str. 54a).

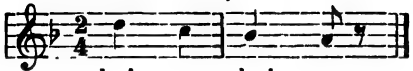

Erk. str. 57.

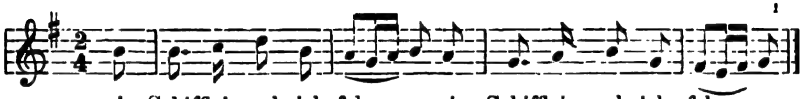

Ali ako su Niemci i u tom pogledu živi antipodi slavenske glazbene tradicije, to bi oni imali to načelo i konsekventno provesti. Oni bi naime morali u takvim uvjetno dobrim melodijama pjevati rieč ili izreku prvi put jako, a drugi put tiho, pošto se pjeva u hrvatskim uvjetno dobrim popievkama prvi put tiho, a drugi jako. No toga nema u njemačkim popievkama, u kojima se rieč ili izreka opetuje.

Ostale njemačke popievke, u kojima pada pievna melodija pri opetovanju rieči ili izreke, te nemaju jednaki razmjer melodijskih intervala, po njemačkoj su glazbenoj tradiciji melodizirane pogrješno, te se imadu pripisati slavenskoj tradiciji.[2]

---

[1] Vidi u Erkovoj zbirci popievke na str. 54.[a] schwimmen. — 54.[b] schwimmen. — 57. ein Schifflein sah ich fahren. — 78. die andere hatte sechs kleine Kinder. — 111. und in den grünen Wald. — 113. und in den grünen Wald. — 114. und in den grünen Wald. — 120.[a] Ja ich will ihn hab'n. — 120.[b] Ja ich will ihn hab'n. — 367. Fahret hin; (umjetnička melodija). — Skupa: 10. Svega skupa valjanih i uvjetno valjanih ima (46 + 10) 56.

[2] Vidi u Erkovoj zbirci popievke na str. 44. er wollte Königstochter aus England hab'n (iz Šleske). — 56. da sah ich ein Schifflein schweben (iz Elzasa). — 91. die wollt'n zusammen ein Mädel frein (iz pruske Šleske). — 99. der hatte drei schöne Töchterlein (iz Brandenburga). — 108. des Morgens in der Frühe (iz Brandenburga). — 115. wollt in den grünen Wald (iz vel. vojvodine Baden-a i Hessen-a). — 168.[c] Im Hemmel (od Baltičkoga

Digitized by Google

III. Kada u magjarskom jeziku pada ili se diže jezična melodija pri opetovanju koje rieči ili koje izreke, to ne pada onako, kako u hrvatskom jeziku, niti se onako diže, kako u njemačkom jeziku, naime za dva tri intervala, nego najmanje za kvintu, a često i za oktavu; primjerice:

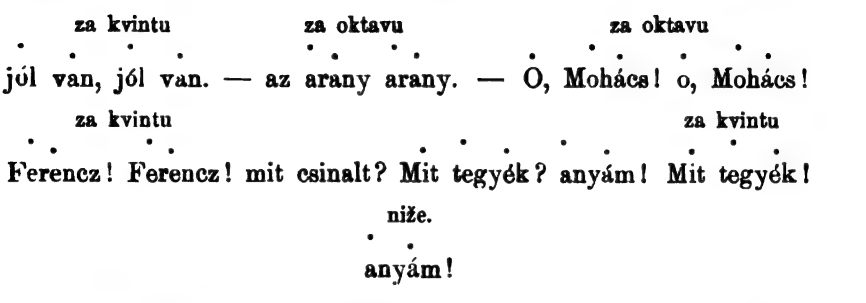

U magjarskim popievkama ne sliedi točno pievna melodija jezičnu melodiju, što u ostalom i ne treba da bude. Dovoljno je — kako sam već prije kazao — da pievna melodija pada, kada pada jezična melodija, ili da se diže, kada se diže jezična melodija.

Pievnih melodija, koje padaju pri opetovanju rieči ili izreke, našao sam u Bartalusevoj zbirci 30 primjera[1].

U kojima se pievna melodija diže, našao sam 27 primjera[2].

---

mora). — 251. Ei das haben die falschen Jungen gethan (iz Saske). — 299. das Gärtlein war geziert (iz Šleske). — 309. Zu Maien (iz Kesenića (Kessenich) u Pruskoj). — 348.[b] O, Tannebaum (iz Westfalen-a). — Skupa: 11.

[1] Vidi u Bartalusevoj zbirci popievke u I. knjizi na str. 16. Mindjárt (za 8). — 22. Lányom. — 46. csak a. — 52. rám szállott. — 57. reroné (za 6). — 72. Ej haj! — 77. Erik. — 94. Három. — 94. a pincze. — 99. kirakva rakva (za 5). — 110. ihaj, haj! — 122. Gunár gunár; — u II. knj. na str. 10.[b] Czifra Jancsi lova (za 6). — 41. rütyő. — 41. dugd el. — 46. Keservesen sirason. — 51. Ángyom. — 67. Libaláb. — 83. Ne haragudj rám galambom. — 90. Istenem! — 93. kis kincsem. — 98. Azom. — 118.[a] vége; — u III. knj. na str. 23. a ki kokusz. — 51. szeretsz. — 51. taga. — 62.[b] Rózsa. — 73. Sidridridom, sidridridom. — 92.[a] Jaj! — 99.[a] én csalom. Skupa: 30.

[2] Vidi u Bartalusevoj zbirci popievke u I. knj. na str. 58. Lám megmondtam. — 62. nap. — 65. leszek, leszek. — 73. Majd, majd. — 81. ha az ember. — 81. ha a hajdu. — 90. Most akarják. — 91. Talán az én rozsám lovat hajt belőle. — 95. csüü. — 99. Biró

Digitized by Google

Po mom sudu nije ni padanje ni dizanje pievne melodije pri opetovanju rieči ili izreke magjarska, nego tudja osobina, i to slavenska i njemačka. Magjarska osobina bila bi po mom mnienju tada, kada se pjeva opetovana rieč ili opetovana izreka jednim te istim glasom t. j. na isti interval ili na jednu te istu melodijsku frazu; primjerice:

Bartalus I. str. 33.

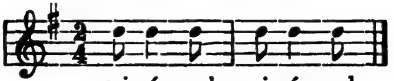

Bartalus I. str. 43.

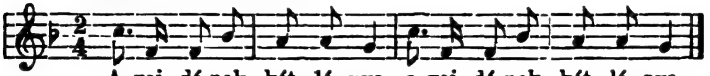

Pogledom na tekst čini mi se da je takvo opetovanje zaisto logično, ali ne pogledom na pievnu melodiju, jer takvim opetovanjem postaje pievna melodija monotona.

U Bartalusevoj zbirci ima za takvo glazbeno opetovanje (na istom glasu) 38 primjera, i to 10 primjera, u kojima se opetuje jedan te isti pievni glas[1], i 28 primjera, u kojima se doslovno opetuje ista fraza pievne melodije[2].

Sári udvara. — 115. nyikorgos. — 124. Oszlik, bomlik a gond; — u II. knj. na str. 13. Egy leány a hegyek között (za 5). — 52. Elment. — 59. Még sincs szebb leány a faluba a rozsámnál (za 5). — 66. Ki vót itt? (za 5). — 72. „Szereti a pap a kávét, rárakatom" (za 5). — 77. Nagy hófuvás van. — 83. Meghalok az éjtszaka (za 6). — 110. Azért jó a disznótor, csuhajja ha! (za 5). — 112. Jobb a bor. — 116. Pesten jártam iskolába. — 118. vége; — u III. knj. na str. 19. Ez a város gyázba van. — 56.[b] Szeretlek. — 12. Nem szoktam. — 67. vége, vége. Skupa: 27.

[1] Vidi u Bartalusevoj zbirci u I. knjizi popievke na str. 16. Mindjárt. — 33. czigányok. — 94. hadd költse. — 109. já, já, jáj!; — u II. knj. na str. 9. közibe. — 27. meggy, meggy. — 78. az asozony; — u III. knj. na str. 78. Hej, Kolozsvár! — 83. dunna-unna. — 122. Üüm. Skupa: 10.

[2] Vidi u Bartalusevoj zbirci u I. knjizi popievke na str. 43. A vajdának két lánya. — 84. iromba. — 92. Kedves katonáim. — 94. az icze. — 94. hadd töltse. — 96. Fáj, fáj. — 125. menje tek; — u II. knj. na str. 8. közibe. — 10. közibe. — 32. Czigánybaó van. — 36. semmi. — 71. Tidididi didi. — 72. Rárakа-

Digitized by Google

Iz te statistike razabiremo, da je na magjarske pievne melodije uticala slavenska i njemačka glazbena tradicija toliko, da vlastita magjarska tradicija nije mogla doći do premoći. Sada je do magjarskih komponista, da pomažu vlastitoj tradiciji do pobjede.

IV. U talijanskom jeziku p a d a u običnom govoru jezična melodija, kada se opetuje koja rieč ili koja izreka uzastopce:

bene, bene; — oro é oro; — O Milano, o Milano! — Francesco, Francesco! cosa facesti? — Che fare? Mamma! che fare? Mamma!

Eco della Lomb. str. 24.

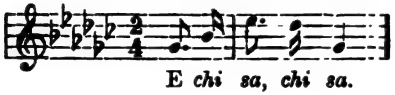

E *chi sa, chi sa.*

Eco della Lomb. str. 7.

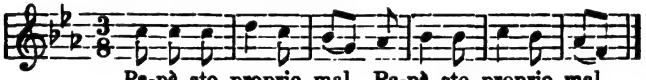

Pa-pà sto proprio mal, Pa-pà sto proprio mal.

Uglazbatelji talijanskih pjesama malo paze na to pravilo njihovog jezika, pošto se u melodijama zbirke „Eco della Lombardia" nalazi više primjera, u kojima se 'na opetovanu rieč ili izreku pievna melodija d i ž e[1], nego što p a d a[2].

---

tirom. — 77. a galambom anyostol. — 102. Addig iszom. — 104. Minden nap. — 104. Anyira mennyire. — 119. Mit vall?; — u III. k n j. na str. 24. Aluszol-e? te juhász! — 68. Vár, vár. — 76. de, de, de. — 96. Duna. — 96. duda. — 113. csak a szivem. — 123. Éljen, éljen, éljen. — 126.[1] tyúk-hús. — 126.[2] kettő. — 126.[4] Kőke-táncz. Skupa: 28.

[1] Vidi u zbirci „Eco della Lombardia" str. 7. (papà, sto proprio mal — drugi i treći put), 9 Se non hai pianto mai, 9 non sai, 9 no!, 13 o core, 14 il rival, 14 ne intesi, 15 il rival, 32 riposa, 48—49 sul tramway, 60 da ballar su d'un quattrino, 73 A consolar il mio dolor, 76 Sulla terra, 76 ogni speme, 76—77 Ruba o cara, 77 Se lontano, 83 Dondolando, 83 D'un bel panno, 85 dinli din-din, 87 Torna. Skupa: 20.

[2] Vidi u istoj zbirci str. 2 che mando a l e i, a l e i dal mar, 7 Papà, sto proprio mal — (prvi i drugi put), 19 più, 24 laggiù, 24 chi sa, 25 Con qual cor, 59 cantar, 72 Vieni!, 78 per te!, 90 niente, 95 O stasera, 99 Se ti tocco la manina, 99 Nè al papà no, nè alla mammina), 101 (sempre men). Skupa: 14.

Digitized by Google

Od 56 primjera toga pojava, koji se nalaze u zbirci „Eco della Lombardia“ pogrješni su: a) 20 primjera (ovdje pod [1]), jer se proti jezičnoj melodiji dižu u pievnoj melodiji.

b) pogrješni su oni primjeri, u kojima se pievna melodija doslovce opetuje, naime tako, da bi se moglo to glazbeno opetovanje označiti znakom opetovke (𝄇); primjerice:

Eco della Lombardia str. 28.

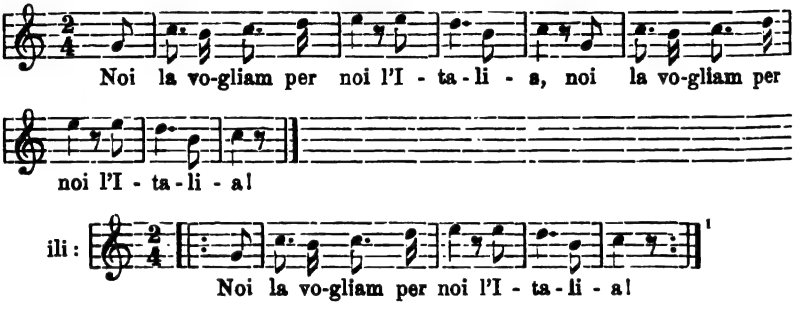

c) pogrješni su, u kojima se pievna melodija opetuje na istom glasu; primjerice:

Eco della Lombardia str. 83—84.

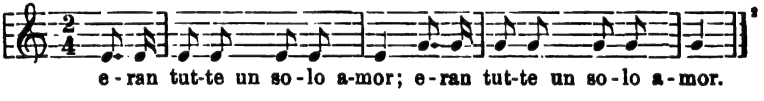

d) pogrješni su, u kojima se opetuje rieč ili izreka u pievnoj melodiji kojekako niti pravo padajuć niti pravo se dižuć, jer ne sliedi prvotnu melodizaciju rieči ili izreke; primjerice:

---

[1] Vidi u zbirci „Eco della Lombardia“ str. 28. Noi la vogliam per noi l'Italia!, 31. Lediro, 32. Riposa, 59. a u dirmi, 96. Meldirai, 96. o stasera. Skupa: 6.

[2] Vidi u istoj zbirci str. 47. no, no, 47. ci, ci, 47. la la, 58. La sciami, 83—84. eran tutte un solo amor, 85. dan, 85. din, 102. O, Rosa!. Skupa: 8.

O tim dvjema pojavima govorio sam već kod magjarskih popievaka (ovdje pod III.), te sam izrekao mnienje, da mi se čini, da je takvo opetovanje u pievnoj melodiji prava magjarska pučka tradicija. Za talijanske melodije ne bih se usudio tvrditi, da je to talijanska tradicija, nego da je takvo opetovanje skroz pogrješno. Ta poznata je rieč, da ako dvojica jedno te isto čine, da ne čine isto.

Digitized by Google

Eco della Lombardia str. 61.

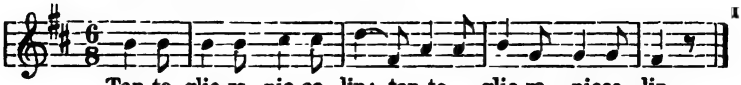

Iz svega toga razabiremo, da južni Slaveni i Niemci imadu stalno načelo za melodiziranje uzastopce sliedećih jednakih rieči ili izreka, te da južni Slaveni kod toga više paze na jezičnu melodiju nego Niemci, da manje paze Magjari, najmanje pako Talijani. U jezičnoj melodiji opetovanih rieči i izreka pada u magjarskom i u talijanskom jeziku melodija isto tako, kako i u hrvatskom jeziku. S toga su u magjarskim i u talijanskim popievkama sve one pievne melodije pogrješne, u kojima se pievna melodija diže ili u kojima ostaje na istom glasu ili na istoj glazbenoj frazi. Dapače i ono, što sam prije rekao za magjarske popievke (ovdje pod III.) glede uporabe jednog te istog glasa ili jedne te iste glazbene fraze, da je to naime magjarska tradicija, odnosi se samo na pievnu, a ne i na jezičnu melodiju, pošto jezična melodija ne ostaje za opetovane rieči i izreke na istom glasu, nego pada. A jer je tomu tako, to su i ovi primjeri prema magjarskoj jezičnoj melodïji pogrješno melodizirani.

Postotno razmjerje za taj pojav u popievkama raznih naroda je sliedeće: U zbirci „Južnoslov. popievaka“ nalaze se za taj pojav 72 primjera, i to 37 dobrih i 21 uvjetno dobar, a 14 pogrješnih. Od 72 primjera dobrih je 58, što iznaša 41¾%.

U njemačkoj zbirci Erkovoj nalazi se 67 primjera, i to 46 dobrih i 10 uvjetno dobrih, a 11 pogrješnih. Od 67 primjera dobro je 56 primjera, što iznaša 37½%.

U magjarskoj zbirci Bartalusevoj nalazi se 95 primjera, i to 30 dobrih i 65 (27 + 10 + 28) pogrješnih. Od 95 primjera dobrih je 30, što iznaša 28½%.

U talijanskoj zbirci „Eco della Lombardia“ nalazi se 55 primjera, i to 14 dobrih, a 41 (20 + 6 + 8 + 7) pogrješan primjer. Od 55 primjera dobrih je 14, što iznaša 7/10%.

---

[1] Vidi u istoj zbirci str. 15. (tra i vostri amorosi deliri), 25. (Tu puoi sol), 36. (ahi!), 57. (il dorso), 61. (tanto gliera piccolin), 64. (Consolati), 65. (O, cara, io perdo tutto se manchi a questo cor). Skupa: 7.

Digitized by Google

Ponovno mi je čitatelja upozoriti, da je u magjarskim popievkama prava pravcata magjarska osobina, kada u opetovanim riečima i izrekama pievna melodija pada niže (naime na kvintu, sekstu pa i na oktavu) nego u melodijama južnih Slavena, Niemaca i Talijana, u kojima pada jezična i pievna melodija samo na sekundu, tercu, a rietko kad na kvartu.

Razumieva se, da sve ovo moraju komponiste uvažiti, koji hoće u smislu svoga naroda valjano uglazbiti tekst koje popievke.

D.

§ 1. Kada se opetuje uzastopce jedan stih ili više stihova teksta, ima se po općoj logici pjevati i ista pievna melodija; primjerice:

Kuhač I. br. 36.

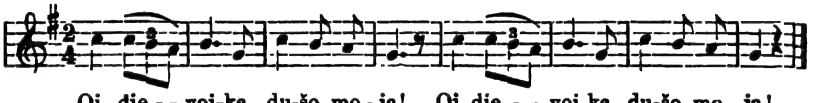

Bartalus I. str. 5.

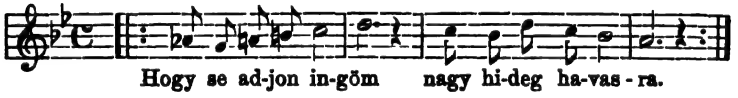

a) Iznaša li opetovani tekst samo nekoliko tekstova u pievnoj melodiji, to se tekst i pievna melodija još jedanput piše (ispiše); iznaša li pako tekst i pievna melodija cieli jedan dio popievke, to se označuje opetovanje znakom opetovke ( ), kako je vidjeti u gornjim primjerima.

b) Katkada upotrebljavaju pučki pjevači za opetovani tekst po koji drugi glas u pievnoj melodiji; primjerice:

Kuhač I. br. 18.

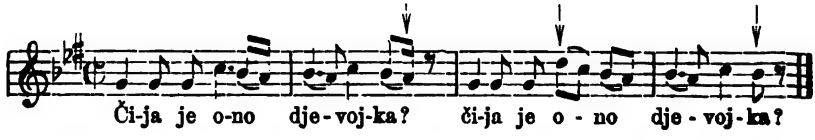

Digitized by Google

Eco del Vesuvio str. 10.

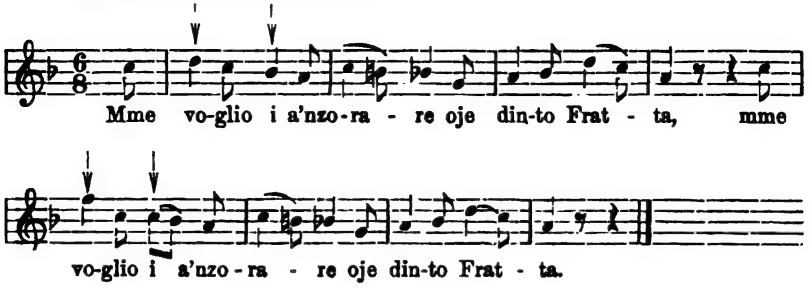

Slaže li se takav zamienjeni glas s jezičnom melodijom teksta, to ubrojimo dotični primjer u one, koji se u pievnoj melodiji doslovno opetuju. Takve melodije treba dakako ispisati, pošto se ne može upotriebiti znak opetovke zbog zamienjenih glasova.

c) Pjeva li se opetovani tekst u imitaciji, t. j. za nekoliko intervala više ili niže, mora se imitacija ispisati; primjerice;

Bartalus I. str. 99.

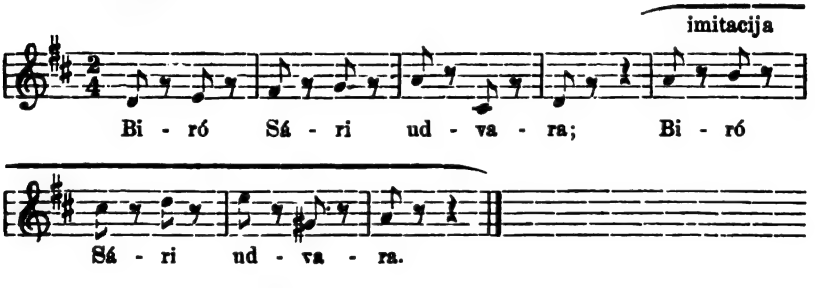

Kuhač I. br. 107.

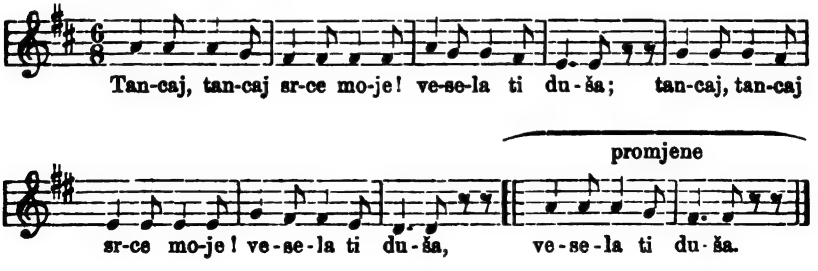

Stari su komponiste upotriebili i za imitaciju kraticu. Oni su naime obuhvatili skobom (Klammer, accolada) toliko takta, koliko se imalo prenieti u drugi priemet. Gornje bi primjere oni tako pisali:

Digitized by Google

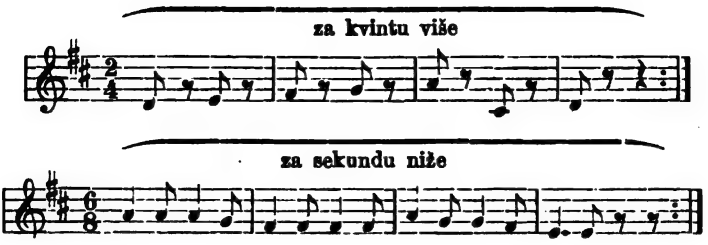

Tu mi valja još primietiti, da hrvatski, a tuj tamo i njemački pučki pjevači, smatraju imitaciju istom melodijom, te zato upotrebljavaju i za imitaciju isti tekst, dočim drugi narodi smatraju imitaciju drugom melodijom, te stave pod nju drugi tekst.

U prvoj knjizi naše zbirke nalazi se 114 primjera, kojima se pjeva na opetovani tekst i ista melodija[1].

[1] Opaska za statistiku. Kratice odnose se samo na pievnu melodiju. Kratica *isp.* znači, da je opetovana melodija ispisana, mjesto da se upotriebi opetovka i I. II. t. j. prima i seconda volta; kratica *1. d. 2. d.* znači: prvi dio, drugi dio; kratica *op.* znači: znak opetovke; kratica *m. promj.* znači: male promjene; kratica *imit.* znači: imitacija; kratica *na svrš.* znači: na svršetku (popievke).

Vidi u I. knj. „Južnoslov. popievaka" primjere pod br. 9 (1. d. op.), 15 (1. i 2. d. isp.), 16 (1. d. isp.), 17 (1. d. m. promj.), 18 (1. d. m. promj.), 19 (1. d. isp.), 20 (ciela isp.), 27 (ciela m. promj.), 32 (ciela isp.), 33 (ciela m. promj.), 36 (1. d. isp.), 37 (1. d. isp.), 38 (1. d. op.), 41 (1. d. op.), 52 (ciela isp.), 57 (1. d. isp.), 60 (ciela isp.), 65 (1. d. op.), 66 (1. d. op.), 68 (m. promj.), 77 (1. d. op.), 84 (2. d. op.), 87 (m. promj.), 90 (2. d. op.), 93 (2. i 3. d. op.), 107 (imit.), 114 (ciela isp.), 127 (1. d. op sa I II), 128 (1. d. op.), 129 (1. d. isp. 2. d. op.), 130 (m. promj.), 134 (ciela isp.), 135 (ciela isp.), 138 (1. d. op.), 139 (imit.), 140 (ciela isp.), 142 (m. promj.), 148 (imit.), 149 (imit. sa m. promj.), 154 (1. d. op. 2. d. isp.), 157 (m. promj.), 158 (m. promj.), 159 (ciela m. promj.), 160 (2. d. isp.), 163 (imit. m. promj.), 164 (m. promj.), 165 (2. d. imit.), 174 (1. d. op.), 180 (2. d. isp.), 181 (ciela isp.), 185 (ciela isp.), 192 (2. d. op.), 193 (2. d. op.), 195 (2. d. op.), 201 (isp.), 202 (m. promj.), 207 (2. d. op.), 211 (2. d. op.), 215 (m. promj.), 220 (2. d. isp.), 221 (2. d. isp.), 228 (ciela isp.), 229 (2. d. op.), 233 (op. sa I II), 234 (m. promj.), 244 (1. d. m. promj. 2. d. isp.), 246 (m. promj.), 249 (m. promj.), 250 (ciela isp.), 252 (imit. sa I II), 254 (ciela op.), 255 (m. promj.), 257 (2. d. op.), 258 (1. d. imit.), 261 (1. d. op.), 262 (m. promj.), 267 (2. d. isp.), 268 (2. d. isp.), 269 (2. d. isp.), 270 (1. d. op.), 273 (ciela isp.), 274 (1. d. imit.), 277 (2. d. op.),

Digitized by Google

U njemačkim „Volkslieder-ima“ nalazi se 98 primjera, u kojima se pjeva na opetovani tekst i ista melodija[1].

U magjarskoj zbirci pučkih popievaka nalazi se 249 primjera, u kojima se pjeva na opetovani tekst i ista melodija[2].

---

283 (2. d. op.), 284 (m. promj.), 289 (m. promj.), 297 (m. promj.), 304 (ciela isp.), 305 (m. promj.), 308 (ciela imit.), 311 (2. d. op.), 320 (m. promj.), 325 (1. d. imit.), 327 (ciela op.), 334 (ciela isp.), 335 (2. d. isp.), 341 (m. promj.), 345 (na svrš. isp.), 346 (1. d. m. promj.), 350 (op. sa I II), 352 (2. d. op.), 356 (2. d. op.), 358 (imit. m. promj.), 359 (2. d. isp.), 361 (1. d. op.), 362 (m. promj.), 366 (2. d. isp.), 375 (2. d. op.), 378 (2. d. isp.), 383 (imit. m. promj.), 384 (ciela isp.), 388 (1. d. isp.), 393 (na svrš. isp.). Skupa: 114.

[1] Vidi u Erka „Deutscher Liederhort“ primjere na str. 8[a] (2. d. op.), 30 (2. d. op.), 32 (1. i 2. d. op.), 35[a] (1. d. op.), 35[b] (1. d. op.), 40 (2. d. op.), 44 (2. d. op.), 73[a] (2. d. op.), 73[b] (2. d. op.), 105 (2. d. op.), 111 (1. i 2. d. op.), 112 (1. i 2. d. op.), 115 (1. i 2. d. op.), 120[b] (1. i 2. d. op.), 124 (2. d. isp.), 129 (1. i 2. d. op.), 140 (1. d. imit. isp.), 142 (1. d. imit. m. promj.), 143 (1. d. op.), 153[a] (2. d. op.), 153[b] (1. d. op.), 162 (2. d. op.), 168[a] (2. d. op.), 168[b] (2. d. op.), 169 (1. i 2. d. op.), 170 (2. d. op.), 171[b] (2. d. op.), 188 (2. d. op.), 204[b] (1. d. imit.), 205 (2. d. op.), 208 (2. d. op.), 210[a] (1. d. isp.), 210[b] (1. d. imit. isp), 212[a] (1. d. isp.), 214 (1. d. isp.), 215 (1. d. op.), 216 (1. i 3. d. op.), 218[a] (1. i 2. d. op.), 218[b] (1. d. op.), 221 (2. d. op.), 227 (1. d. op.), 234 (1. i 2. d. op.), 238 (2. d. op.), 241 (1. d. imit. isp.), 242 (2. d. op.), 247 (2. d. op.), 248[b] (1. i 2. d. op.), 250 (1. i 3. d. op), 252 (2. d. op.), 254 (2. d. op.), 255 (2. d. op.), 260 (2. i 3. d. isp.), 265 (2. d. op.), 270 (1. d. op.), 276 (1. i 2. d. op.), 279 (2. d. op.), 285 (1. d. isp.), 287[a] (2. d. op.), 290 (2. d. op.), 291 (1. d. m. promj.), 295 (2. d. op.), 301 (2. d. op.), 303 (1. i 2. d. op.), 306. (1. d. op.), 309 (1. i 2. d. op.), 313[a] (2. d. op.), 313[b] (2. d. op.), 316 (1. d. op.), 322 (1. d. op. 2. d. isp.), 328[c] (2. d. op.), 336 (2. d. op.), 338 (2. d. op.), 340 (2. i 4. d. op.), 345 (2. d. op.), 348[a] (2. d. op.), 351[a] (2. d. op.), 351[b] (2. d. op.), 352[a] (1. i 2. d. op.), 352[b] (1. d. op.). 359 (1. d. op.), 360 (1. d. op.), 362 (2. d. op.), 365 (2. d. op.), 371 (2. d. op.), 372 (1. i 2. d. op.), 378 (1. d. op. 2. d. isp.), 381 (1. d. op. 2. d. imit. isp.), 382 (1. i 2. d. op.), 383 (2. d. op.), 384 (2. d. op.), 388 (2. d. op.), 389 (2. d. op.), 390 (2. d. op.), 393 (1. i 2. d. op.), 394 (1. d. imit. isp.), 394 (2. i 3. d. op.), 399 (1. d. imit. isp.), 399 (3. d. op.). Skupa: 98.

[2] Vidi u Bartalusa Istvána „Magyar népdalok“ primjere u I. knj. na str. 5 (2. d. op.), 12 (2. d. op.), 14 (2 d. op.), 15 (1. d. isp.), 18 (2. d. op.), 19 (2. d. op.), 23 (1. i 2. d. op.), 30 (1. i 3. d. isp. 2. d. op.), 32 (2. d. op.), 33 (2. d. op.), 34 (2. d. op.), 38

Digitized by Google

(2. d. op.), 39 (2. d. op.), 40 (2. d. op.), 42 (2. d. op.), 44 (2. d. op.), 45 (2. d. op.), 46 (2. d. isp.), 47 (2. d. op.), 48 (2. d. op.), 50 (2. d. op.), 51 (2. d. op.), 52 (2. d. op.), 54 (2. d. op.), 55 (2. d. op.), 56 (2. d. op.), 57 (2. d. op.), 58 (2. d. op.), 59 (2. d. op.), 61 (2. d. isp.), 62 (2. d. I II), 63 (2. d. op.), 64 (2. d. op.), 65 (2. d. I II isp.), 66 (2. d. op.), 67 (2. d. op.), 68 (2. d. op.), 69 (2. d. op.), 70 (1. d. isp. 2. d. op.), 72 (2. d. op.), 73 (2. d. op.), 75 (2. d. op.), 77 (2. d. op.), 78 (2. d. op.), 80 (2. d. op.), 81 (2. d. op.), 82 (2. d. op.), 83 (2. d. op.), 86 (2. d. op.), 87 (2. d. op.), 88 (2. d. op.), 89 (2. d. op.), 90 (2. d. op.), 91 (2. d. isp.), 92 (1. d. isp.), 94 (2. d. op.), 95 (2. d. op.), 96 (2. d. op.), 99 (1. d. imit., 2. d. op.), 101 (2. d. isp.), 103 (2. d. isp.), 105 (2. d. isp.), 106 (2. d. op.), 108 (2. d. op.), 109 (2. d. op.), 110 (2. d. op.), 111 (2. d. op.), 112 (2. d. op.), 114 (2. d. op.), 115 (2. d. op.), 116 (2. d. op.), 117 (2. d. op.), 118 (2. d. op.), 120 (3. d. op.), 121. (2. d. op.), 122 (2. d. op.), 123 (2. d. op.), 124 (2. d. op.), 125 (2. d. op.) = 79; . . . . . **II. knj. na str.** 4 (2. d. op.), 5 (2. d. op.), 8 (2. d. isp.), 10 (2. d. op.), 14a (2. d. op.), 14b (2. d. isp.), 17 (2. d. isp.), 18 (2. d. op.), 19 (2. d. isp.), 21 (2. d. isp.), 22 (2. d. isp.), 24—25 (2. d. isp.), 26 (2. d. op.), 27 (2. d. isp.), 28 (2. d. op.), 29 (2. d. op.), 30 (1. d. op.), 32 (2. d. op.), 34 (2. d. op.), 36 (2. d. isp.), 37 (2. d. op.), 38 (2. d. op.), 39 (2. d. op.), 40 (2. d. op.), 42 (2. d. op.), 44 (2. d. op.), 45 (2. d. op.), 47 (2. d. op.), 48 (2. d. op.), 49 (2. d. op.), 50 (2. d. op.), 51 (2. d. isp.), 54 (2. d. isp.), 55 (2. d. op.), 57—58 (2. d. isp.), 59 (2. d. op.), 61 (2. d. op.), 62a (2. d. op.), 62—63 (2. d. op.), 63b (2. d. op.), 65 (2. d. op.), 66 (2. d. op.), 67 (2. d. op.), 68 (2. d. isp.), 70 (2. d. op.), 71 (2. d. op.), 72 (1. d. isp., 2. d. op.), 73 (2. d. op.), 74 (2. d. isp.), 75 (2. d. op.), 76 (2. d. isp.), 77 (2. d. op.), 78 (2. d. isp.), 80 (2. d. op.), 81 (2. d. op.), 82 (2. d. op.), 83 (2. d. op.), 84 (2. d. op.), 85 (2. d. op.), 86 (2. d. op.), 87 (2. d. isp.), 88 (2. d. op.), 89 (2. d. op.), 90—91 (2. d. op.), 91b (2. d. op.), 92 (2. d. op.), 93 (2. d. op.), 94a (2. d. op.), 95 (2. d. op.), 97 (2. d. op.), 100—101 (2. d. isp.), 102 (2. d. op.), 103 (3. d. op.), 104 (2. d. I II isp.), 105 (2. d. isp.), 106 (2. d. op.), 107 (2. d. op.), 108 (2. d. op.), 110 (1. d. imit., 2. d. isp.), 111 (2. d. op.), 112 (2. d. op.), 113 (2. i 4. d. op.), 114 (2. d. op.), 116 (1. d. imit., 2. d. op.), 118a (2. d. op.), 118b (2. d. op.) = 86; . . . . . **III. knj. na str. 4** (2. d. op.), 9—10 (2. d. isp.), 16 (2. d. op.), 17 (2. d. op.), 18 (2. d. isp.), 20a (2. d. op.), 21 (2. d. isp.), 23 (2. d. op.), 24 (1. d. isp.), 25 (2. d. op.), 26 (2. d. isp.), 28 (2. d. op.), 30—31 (2. d. op.), 34a (2. d. op.), 35 (2. d. op.), 36 (2. d. op.), 38—39 (2. d. I II isp.), 42 (2. d. op.), 43 (2. d. op.), 44 - 45 (2. d. I II isp.), 46 (2. d. op.), 47 (2. d. op.). 48 (2. d. op.), 49 (2. d. isp.), 50 (2. d. op.), 51 (2. d. op.), 52—53 (2. d. op.), 54 (2. d. op.), 55 (2. d. op.), 56a (2. d. op.), 57 (2. d. op.), 60—61 (2. d. isp.), 62a

Digitized by Google

U trima talijanskim zbirkama „canti popolari“ nalaze se 84 primjera, u kojima se pjeva na opetovani tekst i ista melodija[1].

(2. d. op.), 62[b] (2. d. op.), 67 (2. d. op.), 68—69 (2. d. isp.), 70 (2. d. op.), 71 (2. d. isp.), 72 (2. d. op.), 73 (2. d. op.), 74—75 (2. d. isp.), 76[a] (2. d. op.), 76—77 (2. d. isp.), 77[b] (2. d. op.), 78 (2. d. op.), 79 (2. d. op.), 80 (2. d. op.), 82 (2. d. op), 83 (2. d. op.), 84 (2. d. op.), 86 (2. d. op.), 87 (2. d. op.), 88 (2 d. op.), 89 (2. d. op.), 90 (2. d. op.), 91 (2. d. op.), 92[b] (2. d. op.), 93 (2. d. isp.), 94 (2. d. I II isp.), 95 (2. d. op.), 96 (2. d. op.), 97 (2. d. op.), 98[a] (2. d. op.), 98—99 (2. d. op.), 99[b] (2. d. op.), 104 (1. i 2. d. op.), 105 (2. d. op.), 106 (2. d. op.), 107 (2. d. op.), 108 (1. i 2. d. isp.), 110 (2. d. op.), 112 (2. d. op.), 113 (2. d. op.), 114 (2. d. op.), 116 (2. d. op.), 118 (2. d. isp.), 119 (2. d. op.), 120 (2. d. op.), 121 (2. d. op.), 122 (2. d. op.), 123 (2. d. op.), 124 (2. d. op.), 125[a] (2. d. op.), 128 (2. d. op.) = 84. Svega skupa: (79 + 86 + 84) 249.

[1] Vidi zbirku „Eco della Lombardia“ na str. 2—3 (2. d. isp.), 5 (2. d. isp.), 8—9 (2. d. isp.), 9—10 (3. d. isp.), 12 (3. d. isp.), 20—21 (3. d. isp.), 26—27 (2. d. isp.), 28 (2. d. isp.), 32—33 (1. i 2. d. isp.), 35—37 (2. d. isp.), 38—39 (2. d. I II isp.), 46 (1. d. I II isp.), 48—49 (1. d. isp.), 53 (2. d. isp.), 54 (3. d. isp.), 73 (imit. na svrš.), 91 (2. d. I II isp.), 96 (3. d. isp.), 97 (1. i 2. d. isp.), 100 (3. d. I II isp.), 103 (2. d. m. promj.), 104—105 (1. d. isp.), 106 (2. d. isp.) = 23; ..... „Eco di Napoli“ (Volume II) na str. 1—2 (2. d. isp.), 3 (1. d. I II isp.), 6 (1. d. op.), 6—7 (2. d. I II isp.), 7—8 (4. d. I II isp.), 10 (2. d. isp.), 13 (na svrš. isp.), 18 (2. d. isp.), 33—34 (3. d. m. promj.), 36—37 (3. d. isp.), 51 (3. d. I II isp.), 56 (na svrš. isp.), 58 (na svrš. I II isp.), 60 (1. d. isp.), 73 (1. d. op.), 96 (4. d. isp.), 107 (1. d. isp.), 124 (prema svrš. isp.), 132 (na svrš. isp.), 145 (2. d. isp.), 157—158 (prema svrš. isp.) = 21 ..... „Eco del Vesuvio“ na str. 3 (1. d. m. promj.), 10 (1. d. m. promj.), 13 (3. d. I II isp.), 15 (3. d. isp.), 16—17 (2. 3. i 4. d. isp.), 20—21 (2. d. I II isp.), 37—38 (3. d. I II isp.), 39—40 (1. i 2. d. isp.), 43 (1. d. I II), 43—44 (2. d. isp.), 50—51 (2. d. isp.), 52—53 (2. d. op.), 56 (1. d. isp.), 60—61 (2. d. isp.), 62—63 (2. d. op.), 69 (1. i 2. d. isp.), 73 (1. i 2. d. isp.), 75—76 (2. d. m. promj.), 80 (3. d. isp.), 83 (na svrš. isp.), 102 (1. d. isp.), 103 (2. d. I II), 104—106 (1. i 2. d. isp.), 106—107 (3. d. I II isp.), 108 (1. i 2. d. isp.), 112—113 (2. d. I II), 118 (3. d. I II isp.), 120 (2. d. isp.), 127 (3. d. I II isp.), 129 (1. d. I II), 135—136 (1. d. m. promj. 2. d. I II), 140—141 (2. d. isp.), 142 (1. i 2. d. isp.), 149 (3. d. isp.), 150—151 (3. d. I II isp.), 159 (2. d. I II isp.), 175—176 (1. i 2. d. isp.), 177 (1. d. isp.), 199 (3. d. I II isp.), 202 (2. d. isp.) = 40. Svega skupa: (23 + 21 + 40) 84.

Digitized by Google

Kako je razabrati iz naših četiriju statistika, ispiše se često pievna melodija opetovanoga teksta. Ipak je u tom pogledu velika razlika izmedju hrvatskih, njemačkih, magjarskih i talijanskih popievaka. U hrvatskim popievkama moje zbirke ispisao sam pievnu melodiju obično samo u onim popievkama, u kojima se sastoji opetovana pievna melodija samo od nekoliko taktova, ili gdje ima u melodiji malih promjena ili se pjeva opetovana melodija u imitaciji. Opetuje li se cieli dio popievke, upotriebio sam vazda znak opetovke. Isto tako je postupao i Erk u svojoj zbirci „Deutscher Liederhort". Drukčije je u talijanskim i u magjarskim popievkama. U ovim se obično ispiše cieli jedan dio popievke, mjesto da se upotriebi opetovka, a ispiše se melodija i tada, kada bi zgodno bilo staviti prima i seconda volta, da se prištedi prostor i papir; primjerice:

Eco della Lombardia str. 46—47.

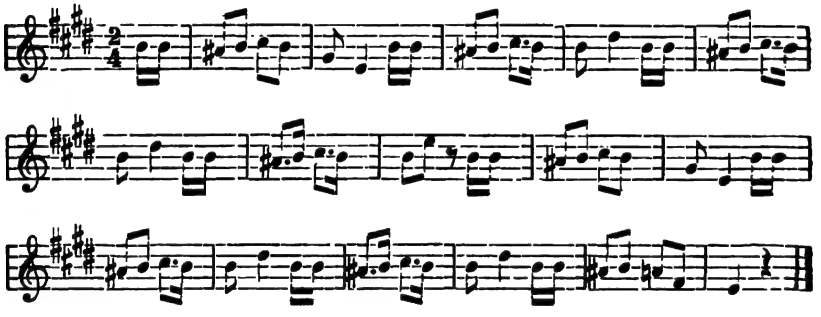

mjesto tako:

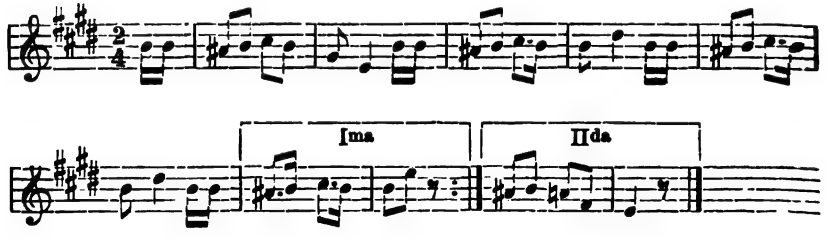

Talijani čine to jamačno zato, da bude popievka za oko duga. Iz toga razloga ispišu oni često i tri, četiri stranice još jedanput, mjesto da bi se služili opetovkom, a tada navezali eventualni „Coda" (dodatak, priklopak). Na novo ispisati opetovanu melodiju

Digitized by Google

bilo bi samo tada opravdano, kada opetovana melodija dobije drugi sporedni stavak (Nebensatz), nego što je prvi bio, premda bi se mogla i u tom slučaju upotriebiti seconda volta.

Te talijanske varke držao se i Bartalus u svojim pučkim popievkama. No koliko sam ja Bartalusa poznao, ne bih rekao, da je on to zato činio, da bude i magjarska popievka za oko duga, nego zato, što nije htio u tom pogledu slieditи Niemce. Ja sam se u svojoj zbirci držao Niemaca, jer je njihov način pisanja bolji i regbi pošteniji nego spomenuta varka.

§ 2. Pjeva li se na opetovani tekst druga, a ne ona melodija doslovce, koja se pjevala prvi put, tada je to nelogično, te se imadu takvi primjeri uvrstiti u nevaljale; primjerice:

Kuhač I. br. 7. (Iz hrv. Primorja).

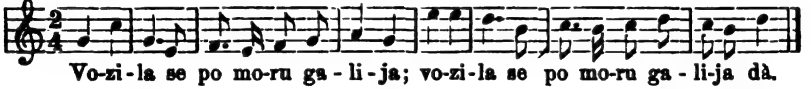

Eco della Lombardia na str. 42—43.

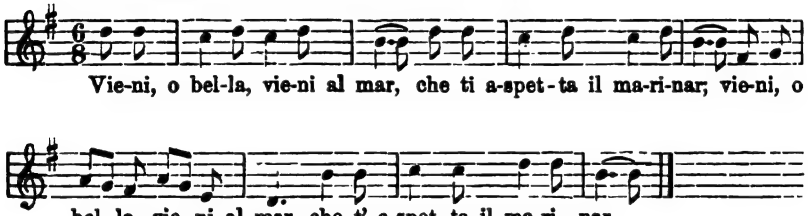

Erk, na str. 19.

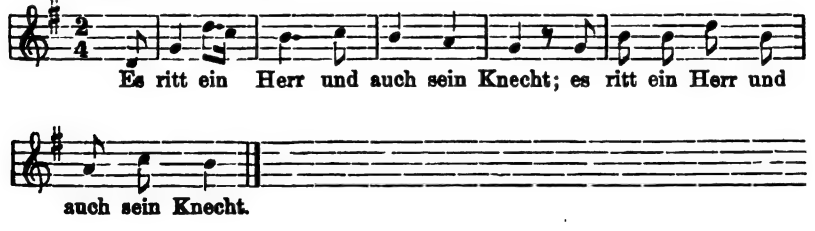

Takvih primjera nalazi se u svim pučkim popievkama, u jednim više, u drugim manje. Pučki ishitrioci pievne melodije prave takve pogrješke jamačno zato, što u njih ima glazbena melodija često veću moć od teksta, a to osobito onda, kada zahtieva prvi stavak pievne melodije kontrast; primjerice:

Digitized by Google

Kuhač I. br. 26.

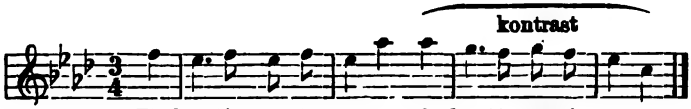

U takvom slučaju ne pazi pučki ishitrilac pievne melodije, da li sliedi isti ili drugi tekst, nego se drži motivnoga stavka pievne melodije, koji želi da bude drugi stavak u kontrastu prema prvomu stavku, t. j. ako se prvi stavak melodije diže, da drugi stavak pada. Takve pogrješke mogu se donekle oprostiti pučkom ishitriocu pievne melodije, ali se ne bi mogle oprostiti stručnomu komponisti, jer ako opetuje pjesnik ili komponista koji stih uzastopce, to ima komponista graditi melodiju tako, da ne iziskuje glazbeni kontrast.

Još mi je spomenuti, da u našim pučkim popievkama, u kojima se nalazi takova pogrješka, ishitrilac melodije nastoji ispraviti ju u toliko, što uzme iz prvoga stavka koji tekst i za drugi stavak. To svjedoči prvi gornji primjer, u kojim se opetuje u drugom stavku (u imitaciji) drugi i treći takt prvoga stavka.

U prvoj knjizi naše zbirke nalazi se 26 pogrješnih takvih primjera[1].

Opaska za statistiku. Kratica *1. st.* znači prvi stih; kratica *5. st.* peti stih. Imena mjesta ili zemalja, stavljena u zaporku, hoće da upozoruju čitatelja, da su ove popievke nastale uticajem tudje tradicije.

---

[1] Vidi u I. knj. „Južnoslov. popievaka" primjere pod br. 7 (1. st. — hrv. Primorje, talijanski uticaj); 8 (1. st. — Dalmacija); 24 (1. i 2. st. — unesena iz Štajerske); 26 (1. st. — Dalmacija); 29 (1. i 2. st. — Medjumurje, magjarski uticaj); 30 (1. st. — Kranjska); 31 (7. i 8. st. — Štajerska); 33 (1. st.); 82 (1. st. — Srbija, crkv. uticaj); 132 (1. st.); 133 (1. st.); 146 (1. st.); 168 (1. i 2. st. — hrv. Zagorje); 191 (1. i 2. st. — Kranjska); 204 (1. st); 218 (1. st.); 232 (1. i 2. st.); 237 (1. st. m. promj. — Banat); 287 (1. st. m. promj.); 299 (1. i 2. st. — hrv. Zagorje); 307 (1. st. — hrv. Zagorje); 315 (1. st. — Kranjska); 318 (1. st.); 330 (1. i 2. st. — Medjumurje, magjarski uticaj); 364 (1. st. — Posavina, turski uticaj); 379 (1. st. — Dalm.). Skupa: 26. — Odbivši od ovih 26 primjera njih 16, koji su nastali tudjim uticajem, ostaje 10 hrvatskih pogrješnih ili nevaljalih primjera.

Digitized by Google

U njemačkim „Volkslieder-ima“ nalazi se 19 takvih pogrješnih primjera[1].

U magjarskim pučkim popievkama nalaze se samo 3 takva pogrješna primjera[2].

U trima talijanskim zbirkama „Canti popolari“ nalazi se 47 takvih nevaljalih primjera[3].

Usporedimo li postotno razmjerje izmedju onih valjanih i nevaljalih primjera, u kojima se uzastopce opetuje jedan stih ili više stihova teksta, dobit ćemo sliedeći pregled:

U I. knjizi „Južnoslov. popievaka“ nalazi se 114 valjanih i 10 nevaljalih, skupa dakle 124 primjera, u kojima se opetuje tekst pjesme. Nevaljali primjeri iznašaju po tom mal ne 9%.

U Erkovoj zbirci nalazi se 98 valjanih i 19 nevaljalih, skupa dakle 117 primjera, što iznaša nešto više od 19%.

U Bartalusevoj zbirci nalazi se 249 valjanih i 3 nevaljala, skupa dakle 252 primjera, što iznaša malo više od 1%.

---

[1] Vidi u Erkovoj zbirci „Deutscher Liederhort“ primjere na str. 1 (2. st.); 10 (1. st.); 22^a (2. st.); 22^b (2. st.); 22^c (2. st.); 91 (2. st.); 99^a (2. st.); 99^b (2. st.); 153^b (2. st.); 180 (2. st.); 240 (4. st.); 257 (2. st.); 258 (3. i 4. st.); 259 (3. i 4. st.); 292 (1. i 2. st.); 293 (1. i 2. st.); 294 (4. st.); 377 (3. st.); 394 (3. st.). Skupa: 19 pogrješnih primjera.

[2] Vidi Bartalusevu zbirku „Magyar népdalok“ u I. knj. nijedan primjer; — u II. knj. na str. 10 (2. st.); 13 (1. i 2. st.); — u III. knj. na str. 100 (1. st.). Skupa: 3 pogrješna primjera.

[3] Vidi u zbirci „Eco della Lombardia“ str. 7 (na svrš.), 16 (prama svrš.), 42—43 (5. i 6. st.), 65 (15. i 16. st.), 83—84 (12. st.) = 5. — u „Eco di Napoli“ str. 4—5 (5. i 6. st.), 15—16 (5. i 6. st.), 20—21 (6. i 7. st.), 21^b (3. i 4. st.), 27 (4. st., 7. i 8. st.), 40—41 (5. i 6. st.), 48 (6. st.), 49 (11. i 12. st.), 60—61 (5. i 6. st.), 77—78 (5. i 6. st.), 80 (5—8 st.), 84 (11. i 12. st.), 87—88 (5. i 6. st.), 95 (4. i 5. st.), 100 (1. i 2. st.), 101 (4. i 5. st.), 121 (5. i 6. st.), 132 (8. st.), 142 (5. i 6. st.) = 19. — u „Eco del Vesuvio“ str. 25 (5. st.), 43 (1. i 2. st.), 49—50 (4—8 st.), 54—55 (5. i 6. st.), 56—57 (7. i 8. st.), 59 (7. i 8. st.), 67—68 (7. i 8. st.), 77—78 (7. i 8. st.), 84—85 (5. i 6. st.), 91 (9. i 10. st.), 101 (posljednja dva st.), 115—116 (7. i 8. st.), 122 (1. i 2. st.), 125 (5—7. st.), 138 (9. i 10. st.), 144 (4 st.), 154—155 (5. i 6. st.), 178 (4—9. st.), 184 (1. i 2. st.), 188—189 (9. i 10. st.), 191 (5—7. st.), 198 (1—3. st.), 203 (posljed. dva st.) = 23. Svega skupa: (5 + 19 + 23 =) 47.

Digitized by Google

U talijanskim zbirkama nalaze se 84 valjana i 47 nevaljalih, skupa dakle 131 primjer, što iznaša mal ne 56%.

Po tom stoje Magjari u tom pogledu na prvom, Hrvati na drugom, Niemci na trećem, a Talijani na posljednjem mjestu.

Koliko je taj pojav po sebi samom važan, ipak je još važniji glede oblikoslovlja za gradnju popievaka. Tako vidimo, da magjarska pučka popievka sastoji se od dva glavna diela: od prvog i od drugog. Prvi se dio, koji je obično kratak, opetuje u pievnoj melodiji često doslovce ili u imitaciji, dočim se drugi dio bez iznimke opetuje vazda doslovce. Te pučke tradicije ima se držati i magjarski komponista, ma kako mu duga bila njegova umjetnička popievka, to će reći, da i magjarska umjetnička popievka smije imati samo dva glavna diela.

Njemački Volkslieder-i sastoje se takodjer samo od dva diela, premda uče njemački učitelji glazbe, da umjetnička popievka treba da ima t r i glavna diela, što je svakako proti njihovoj narodnoj glazbenoj tradiciji. Unatoč te tradicije komponiraju njihovi komponiste ne samo koncertne popievke, nego i one, koje hoće da prodru u puk, u tri diela.

Talijanski „Canti popolari" gradjeni su od više manjih dielova, u cielosti pako samo od tri glavna diela, naime od prvog i od drugog diela i od dodanog *Coda*.

Prave hrvatske i srpske popievke sastoje se redovito samo od jednog glavnog diela. Katkada se čini doduše, da imadu naše pučke popievke dva diela, te sam ih u statistici tako i označio, ali drugi taj dio nije pravi dio, nego samo sporedni stavak, nipošto pako samostalni Coda. Da ne bude popievka jednolična ili monotona, to pravi ishitrilac pievne melodije u njoj male promjene, ali tako, da se i te promjene slažu s jezičnom melodijom teksta. Ja mislim, da hrvatska pučka popievka ima zato samo jedan glavni dio, što naš puk želi, da ciela popievka bude neka vrst glazbene deklamacije, koja se osniva na tekstu popievke i koja treba da se slaže s jezičnom melodijom.

Ako je po tom opravdano, da i umjetnička popievka magjarska i njemačka sastoje se od samo dva glavna diela, talijanska pako od tri glavna diela, to mora da je opravdano, ako hrvatska umjetnička popievka — bila ona ma kako duga — sastoji se samo od jednoga glavnoga diela. Hrvatski komponista može i smije za opetovanje toga diela upotriebiti male promjene u pievnoj melodiji,

Digitized by Google

kako to i naš pučki ishitrilac čini, ali treba da pazi, da se ove promjene slažu s jezičnom melodijom.

O tom obliku popievke slabo smo do sada svi skupa šta znali, no mladji hrvatski komponiste treba da se od sada obaziru na tu našu glazbenu tradiciju.

§ 3. Često biva, da se u pučkim popievkama opetuje pievna melodija, bud nekoliko stavaka bud cieli dio popievke, a da se na opetovanu pievnu melodiju pjeva drugi tekst; primjerice:

Kuhač I. br. 5.

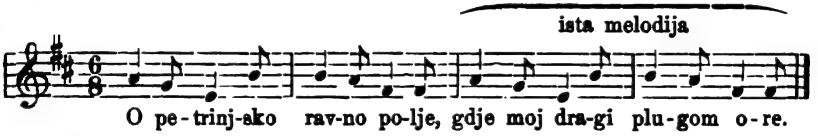

Bartalus I. str. 12.

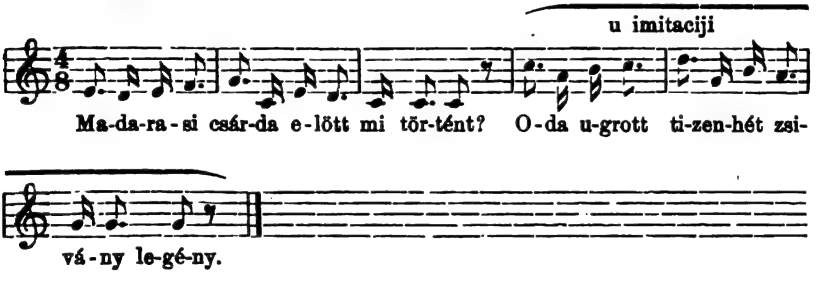

Eco della Lombardia str. 8.

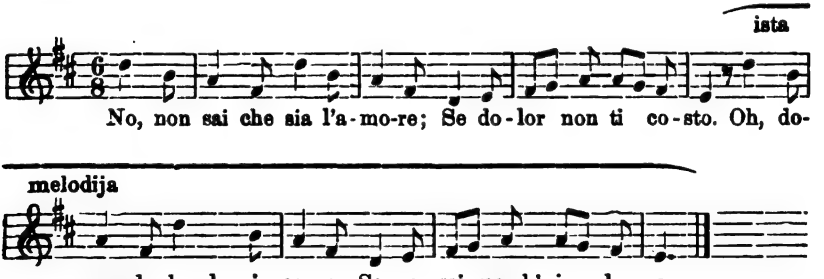

Erk, str. 8 b).

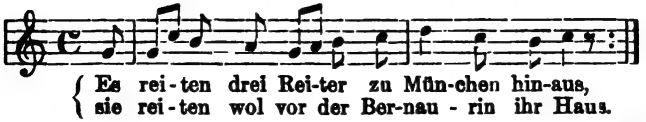

Digitized by Google

Taj je pojav u toliko znamenit, što odaje, da je ishitrilac pievne melodije mislio instrumentalno a ne vokalno, što će reći, da mu nije bilo ni malo stalo do jezične melodije teksta. Kada se naime pjeva na jednaku melodiju drugi tekst, može se u povoljnom slučaju slagati glazbeni i jezični ritam, ali se ne može ili bar veoma rietko slagati glazbena i jezična melodija. To je pak prvi i najglavniji uvjet valjane popievke.

U prvoj knjizi naše zbirke nalazi se 66 primjera, u kojima se pjeva na opetovanu pievnu melodiju drugi tekst[1].

Opaska za statistike. Kratica *op.* znači, da pievna melodija ima opetovku, a drugi da je tekst potpisan ispod prvog teksta, kako u gornjem njemačkom primjeru. Gdje ne stoji uz I II op. (opetovka), to znači, da je pievna melodija ispisana, t. j. da se nije upotrebljavalo za opetovanje prima i seconda volta. U magjarskim i u talijanskim popievkama upotrebljava se dosta često I i II volta, ali samo u glasovirskoj pratnji, koja se na koncu drukčije svršava nego za opetovanje. Na takve I II nisam se obazreo, što potječu od udesitelja popievke, te ne spadaju na samu

[1] Vidi u I. knj. „Južnoslov. popievaka" primjere pod br. 1 (1. i 2 d. I II, varoška iz Slavonije), br. 2 (ciela I II, iz Kranjske), 5ª (1. d.), 5ᵇ (ciela, imit.), 6 (ciela, imit. Kranjska), 45 (1. d. op.), 58 (1. d. varoš. Slavon.), 98 (ciela m. promj. varoš. Dalm.), 116 (1. d. varoš. op. Srbija), 117 (1. d. varoš. op. Slavon.), 122 (ciela op. I II), 123 (ciela, op.), 124 (ciela, op. unesena, Banovina), 125 (ciela, op.), 126 (ciela, op. I II unesena, Lika), 131 (ciela, op. I II), 176 (1. d. Štajer.), 180 (1. d.), 183 (ciela I II, Štajer.), 187 (ciela, m. promj.), 188 (1. d. op. varoš. Srbija), 208 (1. d. op. varoš. Slavon.), 212 (1. d. varoš. Srbija), 213 (1. d. varoš. Srbija), 216 (1. i 2. d. m. promj. varoš. Slavon.), 225 (ciela I II, varoš. Dalm.), 226 (ciela I II, varoš. Dalm.), 227 (ciela, op. varoš. Dalm.), 229 (1. d. m. promj. Slov. Gorica), 231 (1. d.), 236 (1. d.), 245 (1. d. varoš. Slavon.), 248 (ciela), 263 (ciela, Štajer.), 265 (ciela I II), 271 (1. d.), 280 (1. d.), 281 (1. d. imit. varoš. Medjumurje), 283 (1. d. op.), 290 (1. d. imit. Ugarska), 291 (2. d. varoš. Slavon.), 303 (1. d. op. varoš. Dalm.), 309 (ciela I II), 310 (ciela m. promj.), 312 (1. d. op. Ugarska), 317 (ciela, znatne promj. varoš. Slavon.), 323 (ciela I II, m. promj.), 329 (ciela, op.), 333 (ciela, op.), 337 (1. d. varoš. Dalm.), 343 (ciela, m. promj.), 345 (1. d. varoš. Hrvatska), 347 (ciela), 349 (2. d. unesena, Ugarska), 356 (1. d. I II, varoš. Slavon.), 371 (1. d. op.), 372 (1. d. op.), 377 (1. d. op. varoš. Ugarska), 389 (ciela I II), 394 (1. d.), 395 (ciela, varoš. Dalm.), 396 (ciela I II, Koruška), 397 (1. d.), 400 (1. d.). Skupa: 66.

Digitized by Google

popievku. — Kako i taj glazbeni pojav spada na tudju, a ne na hrvatsku glazbenu tradiciju, to sam svagdje zabilježio mjesto, od kuda potječe dotična popievka, i da li je varoški (t. j. pod uticajem tudjinstva nastali) proizvod. Popievka, kod koje nije ni jedno ni drugo bilježeno, potječe izravno od hrvatskog i srpskog puka, u koji je na žalost donekle prodrla već i tudja tradicija.

U Erkovoj zbirci nalazi se 98 primjera, u kojima se pjeva na opetovanu pievnu melodiju drugi tekst[1].

U magjarskoj zbirci nalazi se 130 primjera, u kojima se pjeva na opetovanu pievnu melodiju drugi tekst[2].

---

[1] Vidi u Erka „Deutscher Liederhort" primjere na str. 8b (1. d. op.), 11a (1. imit.), 12 (1. d. imit. m. promj.), 19 (2. d.), 40 (1. d.), 44 (1. d. imit.), 60 (2. d.), 63 (1. d. m. promj.), 73a (1. d. imit. m. promj.) 73b (1. d. imit.), 105 (1. d. imit.), 132a (1. d.), 134 (1. d. imit.), 136 (1. d. op.), 138 (1. d. op.), 148a (1. d. imit.), 158 (1. d.), 163 (1. d. imit.), 187a (ciela, imit. m. promj.), 187b (ciela, imit. I II), 188 (1. d. imit.), 192 (1. d. op.), 197b (1. d.), 203 (1. d. op.), 203 (2. d.), 206 (1. i 2. d.), 209 (1. d. op.), 213 (1. d. op.), 219 (ciela I II), 222a (1. d.), 223 (1. d. imit.), 225 (ciela I II), 226c (1. d. imit.), 228a (ciela I II), 228b (1. d.), 229a (1. d. imit.), 230 (ciela m. promj.), 232 (ciela I II), 233 (1. d. op.), 235 (1. d. imit.), 246 (1. d. op.), 248a (1. d.), 256 (ciela I II), 259b (1. d.), 260 (2. d.), 261 (1. d. op.), 261 (2. d.), 264 (1. d. I II), 265 (1. d. op.), 266 (1. d. op.), 268a (2. d.), 269 (1. i 2. d. imit.), 271 (1. d.), 273 (1. d. op.), 274 (1. d. op.), 275 (1. d. op.), 278a (1. d. op.), 278b (1. d. op.), 279 (1. d.), 282 (1. d. m. promj.), 285 (1. d.), 287b (1. d. imit.), 287c (1. d. imit. m. promj.), 294 (1. d.), 294 (2. d. imit.), 304 (1. d.), 307 (2. d.), 320 (1. d.), 323 (2. d.), 327a (1. d. op.), 337 (1. d. imit.), 338 (1. d. imit.), 349 (ciela I II), 350 (1. d. op.), 350 (2. d.), 354 (1. d. imit.), 357 (1. d. imit.), 358 (1. d. I II), 363 (2. d.), 364 (1. d. imit.), 367 (1. d.), 368 (1. d op.), 369 (1. d. op.), 373 (1. d. imit.), 378 (1. d. op.), 383 (1. d. I II), 388 (1. d. I II), 391 (1. d. op.), 401 (1. d.), 404b (1. d.), 405a (ciela, op.), 405b (ciela, op.), 406 (1. d. I II), 407 (1. d. op.), 407 (2. d.), 411 (1. d. imit.), 411 (2. d.), 412 (1. d. imit.). Skupa: 98.

[2] Vidi u Bartalusa „Magyar népdalok" u I. knj. na str. 8 (1. d.), 12 (1. d. imit.), 16 (2. d.), 18 (1. d. imit.), 22 (1. d.), 31 (1. d.), 36 (1. d. imit.), 38 (1. d.), 39 (1. d.), 46 (1. d.), 49 (1. d. imit.), 50 (1. d.), 52 (1. d. imit.), 55 (1. d.), 57 (1. d.), 58 (1. d. imit.), 59 (1. d.), 60 (1. d. imit.), 62 (1. d.), 63 (1. d. imit.), 65 (1. d.), 67 (1. d. imit.), 68 (1. d. imit.), 69 (2. d. imit.), 71 (2. d. imit. 1. diela), 73 (1. d. imit.), 78 (1. d.), 80 (1. d. imit.), 83 (1. d.), 86 (1. d.), 87 (1. d.), 88 (1. d.), 89 (1. d. I II), 90 (1. d.), 91

Digitized by Google

U talijanskim zbirkama nalazi se 131 primjer, u kojima se pjeva na opetovanu pievnu melodiju **drugi tekst**[1].

(2. d.), 92 (2. d.), 100 (1. d.), 101 (1. d.), 103 (1. d.), 105 (1. d.), 108 (1. d.), 111 (1. d.), 114 (1. d.), 115 (1. d. I II), 116 (1. d.), 117 (1. d.), 118 (1. d.), 122 (1. d.) = 48.

II. knj. na str. 5 (1. d.), 14^b (1. d.), 16 (1. d.), 17 (2. d.), 18 (1. d.), 19 (1. d.), 22 (1. d. imit.), 24 (1. d.), 29 (1. d.), 44 (1. d.), 45 (1. d.), 48 (1. d.), 49 (1. d. imit.), 50 (1. d.), 54 (1. d. imit.), 55 (1. d.), 57 (1. i 2. d.), 59 (1. d. imit.), 60 (1. d., 2. d. I II), 61 (1. d.), 62^b (1. d.), 64 (1. d.), 65 (1. d.), 70 (1. d.), 71 (1. d.), 76 (1. d.), 81 (1. d. imit.), 83 (1. d. imit.), 84 (1. d. imit.), 88 (1. d.), 89 (1. d.), 90^a (1. d.), 90^b (1. d.), 91 (1. d. imit.), 94^b (1. d.), 96 (1. d.), 103 (1. d.), 105 (1. d. imit.), 107 (1. d.), 111 (1. d.), 115 (1. d.), 118^a (1. d.) = 42.

III. knj. na str. 2 (1. i 2. d.), 12 (1. i 2. d.), 17 (1. d. I II), 23 (1. d.), 25 (1. d.), 32 (1. i 2. d.), 37 (1. d. imit.), 38 (1. d.), 40 (1. d. imit.), 41 (2. d.), 43 (1. d.), 44 (1. d.), 46 (1. d. imit.), 48 (1. d. imit.), 49 (1. d.), 54 (1. d.), 55 (1. d. op.), 58 (1. d. imit.), 59 (1. i 2. d. I II), 64 (1. d.), 67 (1. d.), 70 (1. d. imit.), 74 (1. d.), 77^b (1. d.), 80 (1. d.), 83 (1. d. op.), 86 (1. d. imit.), 92_b (1. d. op.), 96 (1. d.), 97 (1. d. op.), 98^b (1. d.), 102 (1. d. imit.) 110 (1. d.), 112^a (1. d. op.), 112^b (1. d.), 119 (1. d. imit.), 121 (1. d.), 123 (1. d.), 126^1 (1. d.), 126^6 (ciela, m. promj.) = 40. Svega skupa (48 + 42 + 40 =) 130 primjera.

[1] Vidi u zbirci „Eco della Lombardia" primjere na str. 4 (1. d.), 6—7 (1. d. I II), 8 (1. d.), 11 (1. d. imit.), 14 (2. d.), 19 (1. d.), 22 (1. d. imit. m. promj.), 24 (1. d. I II), 24—25 (2. d.), 26 (1. d.), 26—27 (2. d.), 29 (3. d. I II), 30 (1. d. imit.), 30—31 (2. d.), 35—37 (2. d.), 38 (1. d.), 40 (1. d. I II), 42 (1. d. I II), 44 (1. d. I II), 50 (1. d. I II), 52—53 (1. d.), 55 (1. d. I II), 60—61 (1. d. I II), 64 (1. i 2. d.), 66—67 (1., 2. i 3. d.), 68 (4. d. I II), 71 (1. d.), 72 (1. d.), 75 (2. d. m. promj.), 76—77 (1. i 2. d.), 78 (1. d.), 80 (1. d.), 81 (2. d. I II), 82 (1. i 2. d.), 85 (1. d. I II), 85—86 (2. d. I II), 87 (1. i 2. d.), 88 (1. d. I II), 90 (1. d. I II), 92 (1. d. I II), 94 (2. d. I II), 95 (1. d.), 99 (1. d. I II), 101—102 (1. d.), 103 (1. d.) = 45.

„Eco di Napoli" na str. 1—2 (2. d. I II), 3 (1. d. I II), 9—10 (1. d.), 14—15 (1. d.), 20 (1. d.), 24—25 (3. d.), 29 (1. d. I II), 35—36 (1. d. I II), 44 (1. d. I II), 46 (1. d. I II), 50 (1. d.), 53 (1. d.), 57 (1. d. I II), 64—65 (1. d.), 83 (2. d. imit.), 89 (1. d.), 94 (1. d.), 102—103 (1. d.), 114 (1. d.), 115 (2. i 3. d.), 122 (1. d.), 123 (3. d.), 125—126 (1. d.), 126—127 (2. d.), 131 (1. d.), 141 (1. d.), 144 (1. d.), 144—145 (2. d.), 149—150 (1. d.), 156 (1. d.) = 30.

„Eco del Vesuvio" na str. 5 (1. i 2. d.), 7—8 (1. i 2. d.), 9 (2. d. I II), 10—11 (2. d. m. promj.), 12 (1. i 2. d.), 13 (3. d. I II),

Digitized by Google

Postotno razmjerje toga pojava:

Prva knjiga „Južnoslov. popievaka" sastoji se od 400 pievnih melodija, u kojima se u 66 primjera pjeva na opetovanu pievnu melodiju drugi tekst, što iznaša od 400 melodija 16½%. Ali pošto smijemo od ovih 66 primjera s punim pravom odbiti onih 35 primjera, koji su nastali pod tudjim uticajem, to ostaje samo 31 primjer, koji izravno potječe od hrvatskog i srpskog puka. To pako iznaša od 400 melodija samo 7¾%.

Njemačke popievke Erkove zbirke sastoje se od 327 pievnih melodija, u kojima se u 98 primjera pjeva na opetovanu pievnu melodiju drugi tekst, što iznaša od 327 melodija mal ne 30%.

Magjarske popievke Bartaluseve zbirke sastoje se od 308 pievnih melodija, u kojima se u 130 primjera pjeva na opetovanu pievnu melodiju drugi tekst, što iznaša od 308 melodija nešto više od 42%.

Tri talijanske zbirke sastoje se od 200 popievaka, u kojima se u 131 primjeru pjeva na opetovanu pievnu melodiju drugi tekst, što iznaša od 200 melodija 65½%.

Po tom se postotnom razmjerju vidi, da hrvatski puk najviše misli vokalno, kada ishitri melodiju za koju pjesmu, najmanje pako da misle vokalno, nego pretežno instrumentalno, Talijani.

Kako sam već na koncu § 2. spomenuo, gdje sam raspravljao o opetovanju teksta u popievci, da se može iz onog pojava razabrati i ciela gradnja popievke, to se isto to može opaziti i u onim

---

14 (1. d. I II), 27 (1. d. I II), 28 (3 d. I II), 29—30 (1. d.), 31 (1. d. I II), 33 (1. d.), 35 (1. d.), 37 (1. d. I II), 41 (1. d. I II), 45 (2. d. I II), 49 (1. d.), 58—59 (2. d. imit.), 62—63 (2. d. op.), 66—67 (1. d. I II), 71—72 (1. i 2. d.), 77 (1. d.), 86 (1. d.), 88 (1. d.), 90 (početak), 94—95 (1. i 2. d.), 100 (2. d.), 114—115 (1. d. I II), 117—118 (1. d. I II), 119—120 (1. d.), 123 (1. d. I II), 125 (1. d.), 126 (1. i 2. d. I II), 131 (1. d.), 137 (1. d.), 143 (3. d. I II), 146 (1. i 2. d.), 148 (1. d. I II; 2. d.), 150 (1. d. I II; 2. d. isp.), 152 (1. d.), 158—159 (1. d. I II), 159 (2. d. I II), 160 (1. d. I II), 160—161 (2 d. I II), 162—163 (2. d. I II), 164—165 (2. d.), 168 (1. d.), 170 (1. d. I II), 173 (1. d.), 181—183 (2. d. I II), 186—187 (1. d.), 188 (1. i 2. d.), 190—191 (2. d. m. promj.), 192 (1. d. I II), 195—196 (1. d. I II), 203 (4. d.) = 56.

Svega skupa: (45 + 30 + 56) 131 primjer.

Digitized by Google

popievkama, u kojima se opetuje pievna melodija. Dapače u ovim može se to čak još i jasnije vidjeti.

Hrvatski uglazbatelj pjesama može iz jednog i drugog pojava crpiti nauku, da se čuva opetovati pievnu melodiju, ili ako to čini, da upotriebi za istu pievnu melodiju i isti tekst. Jer ako upotriebi za opetovanu pievnu melodiju drugi tekst, to se ovaj ne će — skoro nikada — slagati s jezičnom melodijom. Pošto je pako to u pučkoj našoj popievci glavna kriepost, neka se uzdrži ta kriepost i u hrvatskoj umjetničkoj popievci.

E. O recitativu.

Recitativ (talij. recitativo, franc. recitatif, njem. Sprachgesang, Redegesang, hrv. pjevokaz, magj. énekbeszéd) je pjevana deklamacija, koja se obično prati jednim glazbalom ili sa više glazbala. Dialog je kazivana deklamacija, koja se ne prati nikakvim glazbalom. Melodram je kazivana deklamacija, koja se prati jednim glazbalom ili cielim orkestrom.

Recitativ i melodram ne razlikuju se medju sobom u glazbenom pogledu: oba su podredjena deklamaciji. Recitativna melodija ne dieli se u taktove. niti se u njoj razvija ikakva glazbena forma, jer ima slieditи deklamaciju, te duljiti onaj glas, koji dolazi na rieči s logičnim akcentom.

U najstarijim vremenima bilo je pjevanje u opće samo recitativno, a pjevana se melodija osnivala na jezičnoj melodiji teksta. Kada se naime jezična melodija digla, pjevao je pjevač sitni glas, a kada se je spustila, pjevao je krupni glas. Isto je tako pjevač duljio koji glas ili je pjevao više glasova na jednu rieč (slovku), kada je dotična rieč važnija bila od drugih rieči (logični akcenat). Takvi recitativi pjevali su u poganskim, židovskim i kršćanskim hramovima za obredne pjesme, a pjevaju se još i danas tako. U kašnjim vremenima, kada je već bila umjetnička glazba dobrano razvijena, upotrebljavali su recitativ u oratoriju i u operi, držeći se više manje starog obrednog pjevanja.

U starogrčkim tragedijama bio je takodjer recitativ upleten, no ovaj se je od obrednog recitativa razlikovao po tom, što se u njemu nije mnogo pazilo na jezičnu melodiju i jezični ritam teksta, nego su ga pjevali po stanovitim unapried opredieljenim glazbenim frazama. Recitativ starogrčkih tragedija bio je po tom više glazbene naravi te umjetnički proizvod. Svaki bo je dramatski pjesnik ili

Digitized by Google

sam ishitrio za svaku svoju tragediju posebnu recitativnu melodiju, ili mu je takovu uglazbio koji grčki komponista. Pa tako su imali uprav toliko različitih recitativnih melodija, koliko su imali dramatskih djela.

Kako dr. Merkel tvrdi, i kako mi to i sami znademo, upotrebljavaju i u modernim operama stereotipne fraze za recitativ. Tako dolazi primjerice ova glazbena fraza:

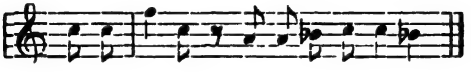

ne samo u Mozartovoj operi „Die Entführung“ (u II. činu), nego i u Weberovoj operi „Euryante“ s malim promjenama četiri puta (u II. finalu), pa i u Rich. Wagnerovoj operi „Lohengrin“ (u I. finalu). Isto tako dolazi u mnogim operama raznih komponista poznata ova upitna fraza:

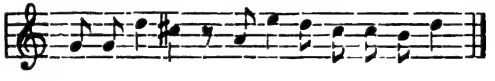

Sliedeće pako recitativne fraze:

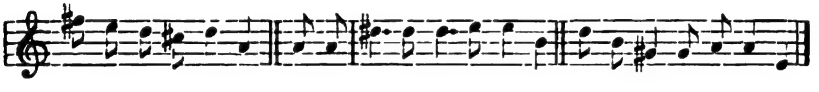

tako su obične u modernim operama, da bi slušalac — čim čuje početak jedne ili druge tih fraza — mogao namah nastaviti melodiju dotičnog recitativa. Najkarakterističnije je pri tom to, da se ove fraze upotrebljavaju na sve moguće tekstove i za razne situacije[1].

O istom predmetu piše i dr. Ambros u svom djelu „Geschichte der Musik“, gdje veli (u I. sves. na str. 446): „U našem recitativu (opere) upotrebljavaju se stanoviti kretaji (Wendungen), stanovite fraze i glasokloni (Schlussfälle) tako, kao da su te fraze svačije blago (Gemeingut), kojim se smije služiti svaki komponista, a da nitko ne će reći, da on oskudieva na originalnim mislima ili da je plagiator. Takve su se fraze upotrebljavale bez sumnje i u starinskim (grčkim) recitativima“.

[1] Vidi Dr. C. L. Merkel „Physiologie der menschlichen Stimme“ str. 398. — Leipzig 1866.

Digitized by Google

Da su upotrebljavali u recitativima grčkih tragedija stanovite melodijske fraze, već sam spomenuo, ali ne bih potpisao Ambrosovo mnienje, da su stari Heleni upotrebljavali jednu te istu recitativnu melodiju jedne tragedije i u drugoj kojoj tragediji, kako to biva u modernim operama.

Stara ta dva načela za recitativ: obredni recitativ i recitativ grčke tragedije vladala su sve do sada i u modernoj glazbi, premda nisu komponiste nekih naroda ni jedno ni drugo načelo vjerno sliedili i valjano proveli.

Sada treba da najprije konstatiramo, koje su načelo od ta dva načela za recitativ poprimili naši pučki pjevači.

Kada i ne bismo imali u našim pučkim popievkama primjera za recitativ, mogli bismo ipak a priori tvrditi, da su naši pučki aedi (guslari) poprimili starogrčku umjetničku tradiciju, kako su i u drugim stvarima tičućim se pjevanja i instrumentalne glazbe sliedili starogrčku školu[1].

Junačke i sljepačke naše popievke, koje se pjevaju uz gusle recitativno, imadu stalne melodijske fraze, po kojima pjevaju naši guslari svoje pjesme. Ove su fraze medju sobom jako srodne, te se samo malo razlikuju, ali ipak nisu posve jednake. Mislim, da su po svoj prilici takvi bili i recitativi starogrčkih tragedija, naime srodni, ali ipak ne posve jednaki.

Takvih recitativnih melodija imademo uprav toliko, koliko ima naših aeda. — Evo nekoliko takvih primjera:

Kuhač IV. br. 1480. (Prosjačka. Uz gusle).

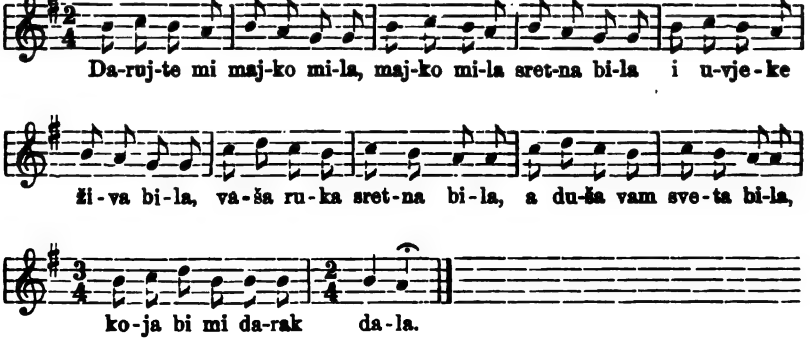

[1] Vidi Kuhač: „Porietlo i umieće hrvatskih pučkih pjevača i glazbara". Zagreb 1896. u posebnom otisku.

Digitized by Google

Kuhač IV. br. 1483. (Kršćanska pobožna. Uz gusle).

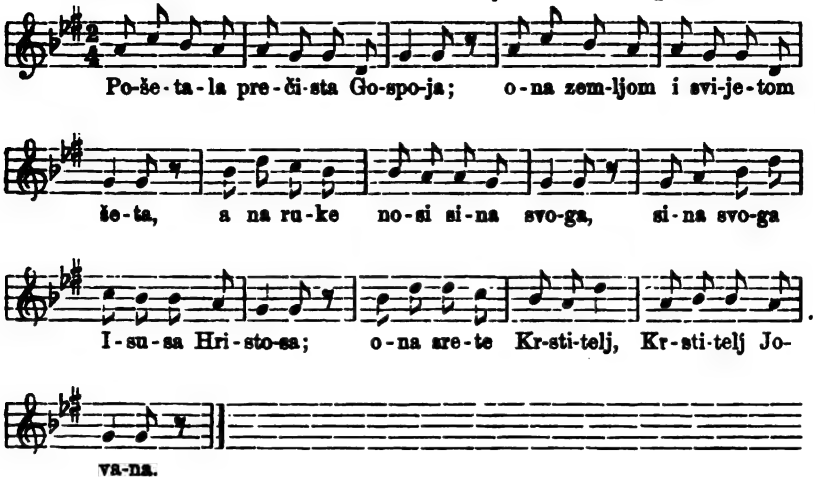

Kuhač IV. br. 1499. Junačka (balada uz gusle).

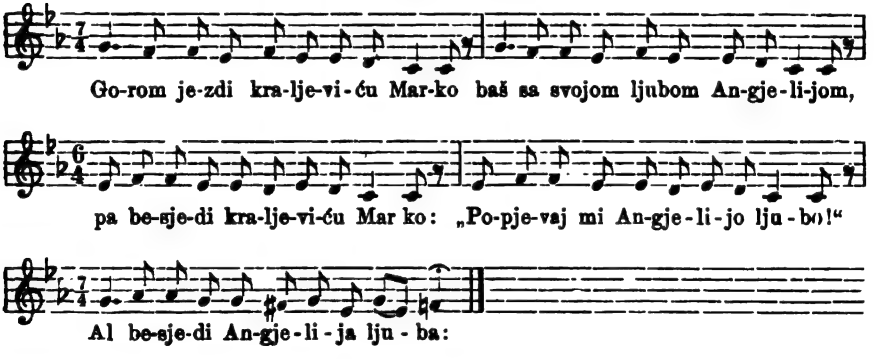

Stvarna razlika izmedju naših i starogrčkih recitativa umjetničke njihove glazbe sastoji se u tome, što su naše recitativne melodije razdieljene u taktove, što u starogrčkim recitativima nije bilo, jer u opće nisu svoje melodije dielili u taktove. Ali premda oni nisu upotrebljavali u svojim melodijama tinaca (Taktstriche), to se ipak ne bi moglo tvrditi, da oni nisu pjevali i svoje recitative po taktu.

Prije su i u modernoj umjetničkoj glazbi dielili recitative u taktove, da bude melodija preglednija. Tako je primjerice francuski komponista Jean Lully razdielio u svojoj operi „Phaéton“ (od god. 1683.) recitative u taktove, naime ovako:

Digitized by Google

J. Lully. (Iz III. prizora).

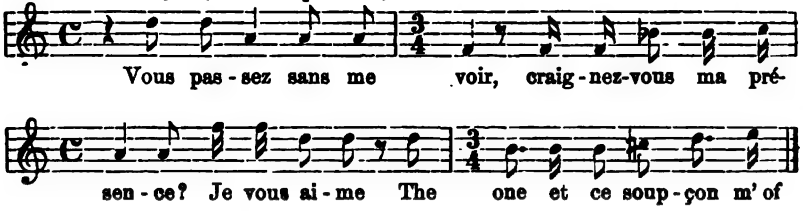

U ono vrieme držali su se i Niemci tog običaja, ali kašnje su od toga odustali, te pisali recitative bez tinaca.

U rimokatoličkim knjigama, u kojima su kajdama bilježene obredne recitativne melodije, ima doduše tinaca, ali ovi se ne odnose na glazbeni (pravilni) takt, nego samo na stihove teksta.

Pučke naše popievke lirske, u kojima se mienja takt ili koje imadu duge mjerovrsti ($^7/_4$), mogli bismo glede njihove forme takodjer uvrstiti u recitativne melodije.

U talijanskim operama ne diele recitativ u taktove, jer se ne pjevaju po nikakvom taktu, a niti se komponista drži ritma rieči. Često i prečesto pjevaju se duge slovke posve kratko, a kratke se dulje. U tim recitativima vlada potpuna samovolja, te se predavanje recitativa prepušta ukusu i volji pjevača.

Što se pako tiče jezične melodije teksta recitativa, to se talijanski komponiste ni malo ne obaziru na nju.

Ovaj talijanski nemar izazvao je njemačkog komponistu Rik. Wagnera, da na novo uspostavi u operi recitativ starih obrednih melodija. No kako je Wagner u svemu pretjerivao, tako i u tome. U posljednjim svojim operama zabacio je glazbenu melodiju posvema, a pjevači imali su pjevati u cieloj operi beskrajne recitative, čak i za lirske pjesme. Da je on udario krivim putem i u recitativu, polazi iz toga, što on nije uglazbio svoje recitative, kako je to bivalo u obrednim recitativima, po jezičnoj melodiji ciele jedne izreke (Satzmelodie), nego po melodiji svake pojedine rieči.

O tom piše dr. Ambros u svom djelu „Geschichte der Musik" ovo: „Wagner je stavio na uštrb glazbene melodije deklamaciju recitativa na prvo mjesto, te razvio teoriju, po kojoj nije imala glazba izvirati iz ćućenja i iz nutarnjeg smisla rieči, nego iz rieči same"[1].

[1] Vidi Ambros, svezak III. na str. 94.

Digitized by Google

Neki pristaše i sljedbenici Wagnerovi pošli su još i dalje, te su — kako primjerice Louis Köhler — rekli, da je komponista u opće posve suvišan činbenik; on treba samo (ropski) sliediti melodiju svake rieči teksta, te ovu melodiju augmentativno ukajditi, a recitativ ili popievka je gotova.

Na to je primietio dr. Merkel ovo: „Köhler i Wagner deklamiraju ono krivo, što hoće uglazbiti, te tvrde naknadno u svojoj tendencioznoj predsudi, da su komponirali pravu pievnu glazbu“[1].

Ali premda je Wagner pretjerivao u onom, što je zahtievao od recitativa, ipak je puno doprinio, da sada mladji komponiste svih naroda više paze na jezičnu melodiju u recitativu i u popievci, nego što je bilo prije Wagnera. Isto tako paze sada mladji komponiste više na orkestar u operi, nego što su stariji, osobito talijanski komponiste pazili, kojima je bio orkestar u operi samo neznatan faktor. I druge stvari mogao bih navesti, koje imademo zahvaliti reformatoru Wagneru, ali koje amo ne spadaju.

Komponiste možemo upozoriti u opće na to, da se deklamacija, koja se izvodi melodramatski t. j. u kojoj recitator govori, a ne pjeva, a glazba (orkestar) prati tu deklamaciju katkada samo upadice akordima, da se u takvoj deklamaciji mora recitator strogo držati jezične melodije i jezičnog ritma, ali komponista da treba tu deklamaciju samo glazbeno karakterizirati. U pjevanom recitativu nasuprot, koji se izvodi glazbenim, a ne govorničkim glasovima, mora se komponista držati jezične melodije ciele jedne izreke, a ne samo pojedinih rieči.

Hrvatski komponista može u pogledu recitativa poći dvjema raznim putovima, a da se ne ogriješi o hrvatsku glazbenu tradiciju. On može naime prihvatiti tradiciju naših aeda (guslara) ili onu naših pučkih pjevača lirskih popievaka. Prvi način mislim da bi zgodan bio u čistoj pučkoj operi ili u takvim velikim operama, u kojima puk aktivno sudjeluje. U operama, u kojima puk posla nema, imao bi prihvatiti drugi način. Jer kako znademo iz analize lirskih naših popievaka, pazi hrvatski puk jako na jezičnu melodiju teksta. A to je ono, u čem se hrvatski puk razilazi od starogrčke tradicije. Naš narod išao je svojim putem dugo i dugo prije, nego što se je pojavio Wagner.

[1] Vidi „Physiologie der menschl. Sprache“ na str. 384.

Digitized by Google

Na razliku pjevane i kazivane daklamacije upozorio je nas naš prerano preminuli učenjak dr. Šrepel u svojoj raspravi „Akcenat i metar junačkih narodnih pjesama (god. 1886.), gdje kaže, kakva je velika razlika izmedju pjevane i govorene hrvatske recitacije. On se u tom pozivlje i na Joksima Novića, koji je primjerima pokazao, kako naš puk drukčije stilizira junačke pjesme, kada ih pjeva i kada ih kaziva.

Ako hrvatski komponista prihvaća i upotrebljava jednu ili drugu našu pučku tradiciju recitativa na pravom mjestu, te razdieli svoj recitativ u taktove, bit će mu recitativ originalan i, što je glavno, hrvatski.

Poglavlje šesto.

Figure u jezičnim izrekama i u glazbenim stavkama.

Kosmopolitski glazbenici tvrde, da u glazbi nema figura sličnih jezičnim figurama, a pošto takvih figura nema u glazbi, da ne mogu ni podati pojedinim glazbama posebni narodni obilježaj.

Vidjet ćemo, da li je tako, kako tvrde glazbeni kosmopolite. Ponajprije konstatirat ću ovdje sve one glazbene figure, koje su istovjetne s jezičnim figurama, i to

A) figure, koje imadu u glazbi druga imena nego u jeziku;

B) figure, koje su u glazbi istovjetne s jezičnim figurama, ali koje u glazbi nemaju posebna imena, jer nisu jošte specificirane.

A.

Figure, koje imadu u glazbi druga imena nego u jeziku, jesu ove: Asindeton, Paradokson, Gradacija (Klimaks) i Antiklimaks.

1. *Asindeton* (Asyndeton: bez sveze) nastaje u jeziku, kada se u stegnutoj izreci nabrajaju stanovite vrsti rieči — recimo sami substantivi — koje se ne spajaju veznikom; primjerice: „Otac, majka, sin, ujak bio je nazočan“, mjesto: „Otac i majka i sin i ujak bio je nazočan“.

Takva se figura zove u glazbi *hodak* (Gang, Lauf, Passagio, Passage), te znači, da se jedna te ista figura opetuje na raznim intervalima; primjerice:

Digitized by Google

a) bez veznika:

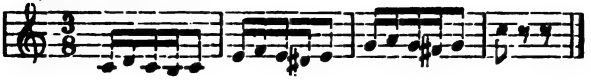

b) s veznikom:

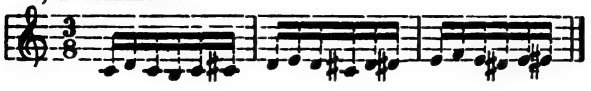

2. *Paradokson* (Paradoxon) nastaje u jeziku, kada se izreka drukčije svršava, nego što se očekivalo; primjerice: „Crn ti bio obraz kao — gruda sniega". — „Danas živ i zdrav, a sutra — oženjen".

Paradokson zove se u glazbi *varav klon* (Trugschluss, Cadenza d'inganno, Cadence trompeuse), te znači isto, što i u jeziku; primjerice:

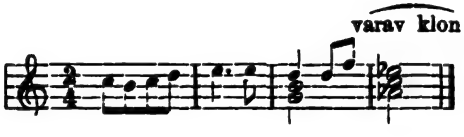

mjesto ovako:

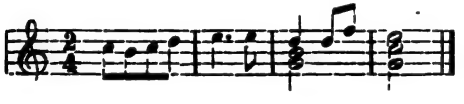

Opaska. U pučkoj glazbi ma kojega naroda jako rietko dolazi varav klon, a tako i ne dolazi paradokson u pučkim (osobito hrvatskim) pjesmama i poslovicama ozbiljnog sadržaja. Samo u šaljivim izrekama upotrebljava hrvatski puk paradokson. U najnovijoj umjetničkoj glazbi pak sve vrvi od samih varavih klona, kao da toj glazbi nije stalo do ozbiljnosti, nego samo do varke i opsenjivanja.

3. *Gradacija* (Gradatio, Klimax) nastaje u jeziku, kada se prvi pojam ili prva izreka istakne postepeno sve jače i jače; primjerice: „Da ja znadem, moj gajtane! da će tebe mlad nositi, *svilom* bi te opletala, *zlatom* bi te uvijala, a *biserom* nakitila".

U glazbi zove se ta figura *augmentatio*, te znači, da se stavak ili dio stavka opetuje kajdama veće vrednoće; primjerice:

Digitized by Google

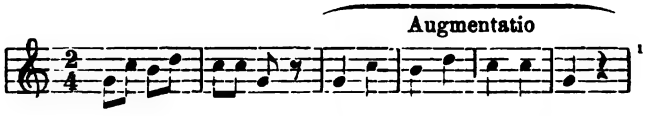

4. *Antiklimaks* nastaje u jeziku, kada se od većega ide na manje; primjerice: „Pojela je šest ovaca, pet *gusaka*, četir *patke*, tri *goluba*, dvie *grlice*, jednu pticu *jarebicu*“.

U glazbi zove se ta figura *deminutio*, te znači, da se prvi pojam ili dio stavka opetuje kajdama manje vrednoće; primjerice:

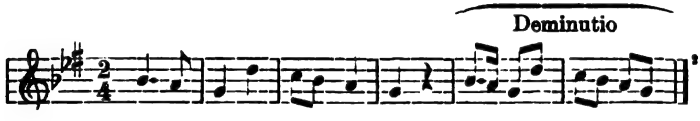

B.

Jezične figure, koje nemaju u glazbi posebnih imena, ali su istovjetne s jezičnim figurama, jesu ove: Anafora, Epifora, Kiklos, Anadiplosa, Regresija, Epizeuksa, Antimetabola, Asonancija, Leoninski stih (rim) i Onomatopeja.

Ove se figure zovu u jeziku u opće fonetične ili glazbene figure, jer se temelje na suglasju i na eufoniji t. j. na glazbenom dijelu jezika. Već po tom tumaču može se pretpostaviti, da se ove figure nalaze i u samoj glazbi. Da je tomu zaisto tako, saznat ćemo u sliedećim točkama 1—10.

Istraživanje naše imat će za pojedine narodne glazbe tu korist, da ćemo moći konstatirati, u kojoj narodnoj glazbi ima više, a u kojoj manje pojedinih tih figura, te u kojoj se slaže više, a u kojoj manje tekst popievke s pievnom melodijom. Rezultat tog istraživanja pokazat će, da i ove figure mogu podati jednoj i drugoj narodnoj glazbi posebni obilježaj, posebni narodni karakter.

Slaganje teksta s pievnom melodijom ima se tako razumjeti, da se jezična figura — recimo anafora — nalazeća se u tekstu

[1] Vidi u I. knj. „Južnoslov. popievaka“ melodije pod br. 132, 133, 184 i 305; — u Erkovoj zbirci melodije na str. 99, 153, 206, 216 i 294; — u Bartalusevoj zbirci melodije u I. knj. na str. 65, u II. knj. na str. 41.

[2] Vidi u I. knj. „Južnoslov. popiev.“ melodije pod br. 284, 287, 340, 362, 380, 390 i 391; — u Erkovoj zbirci melodije na str. 19 i 206.

Digitized by Google

popievke nalazi i u pievnoj melodiji, t. j. da na istu rieč ili na više rieči ili na cieli stih dolazi i ista pievna fraza; primjerice:

Kuhač I. br. 61.

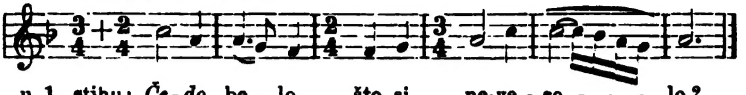

u 1. stihu: *Če-do* be - lo, što si ne-ve - se - - - lo?
u 2. stihu: *Če-do* ma - lo, je si l' mi za-spa - - - lo?

Kuhač I. br. 62.

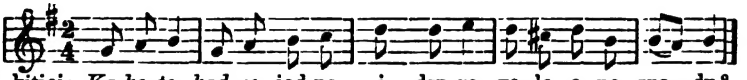

u 1. kitici: *Ka-ko to, kad se* jed-no i dru-go vo-le a ne zna - du?
u 2. kitici: *Ka-ko to, kad se* dvo-je medj' nji-ma već skoro za - lju - be?

Kuhač I. br. 99.

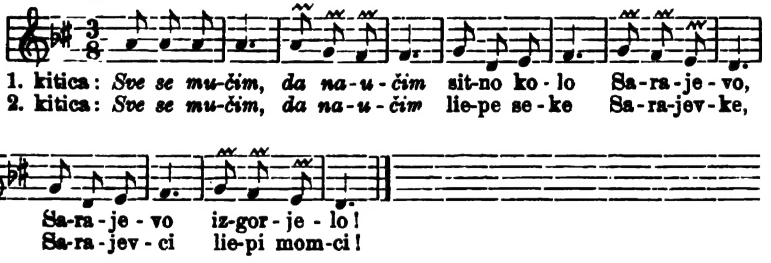

1. kitica: *Sve se mu-čim, da na-u-čim* sit-no ko - lo Sa-ra-je - vo,
2. kitica: *Sve se mu-čim, da na-u-čim* lie-pe se - ke Sa-ra-jev - ke,

Sa-ra - je - vo iz-gor - je - lo!
Sa-ra - jev - ci lie-pi mom-ci!

Nesalaganje teksta s pievnom melodijom ima se tako razumjeti, da se jezična figura ne nalazi i u pievnoj melodiji, t. j. da na iste rieči dolazi druga pievna fraza; primjerice:

Erk, str. 193.

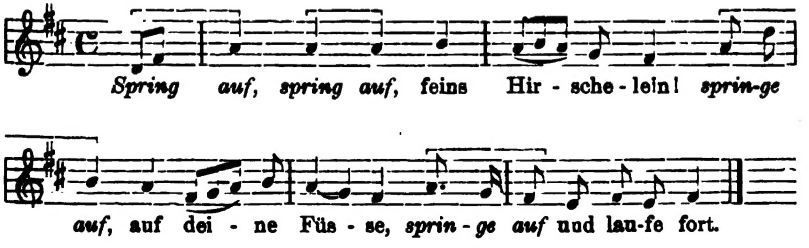

Spring auf, spring auf, feins Hir - sche - lein! *sprin-ge*

auf, auf dei - ne Füs - se, *sprin - ge auf* und lau-fe fort.

One popievke, u kojima se slaže jezična i pievna figura dva ili tri puta, a jedan put se ne slaže, primjerice:

Digitized by Google

Kuhač I. br. 49.

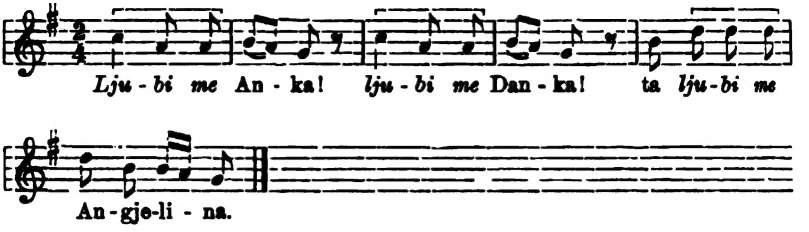

uvrstio sam takodjer u one popievke, u kojima se slaže tekst i pievna melodija, jer sam mislio, da je većina mjerodavna. U obratnom slučaju, to jest kada se je tekst i pievna melodija slagala samo jedan put, a dva ili tri puta nije se slagala, uvrstio sam dotičnu popievku u one, koje se ne slažu.

(Svršit će se.)

Knj. XX. Spomenici hrvatske krajine. Vol. III. 1889. Cijena 8 K.
Knj. XXIII. Acta Bosnae potissimum ecclesiastica. 1892. Cijena 10 K.
Knj. XXIV. Index rerum, personarum et locorum in voluminibus I—V. Monumentorum spectantium historiam Slavorum meridionalium. 1893. C. 6 K.
Knj. XXV. Scriptores. Vol. II. Chronica Ragusina J. Restii et J. Gundulae. 1893. Cijena 7 K.
Knj. XXVI. Scriptores. Vol. III. Thomas archidiaconus: Historia Salonitana. 1894. Cijena 4 K.
Knj. XXVII. Monumenta Ragusina. T. III. 1895. Cijena 5 K.
Knj. XXVIII. Monumenta Ragusina. T. IV. 1896. Cijena 5 K.
Knj. XXIX. Monumenta Ragusina. T. V. 1897. Cijena 7 K.
Knj. XXX/1. Scriptores. Vol. IV. Kercselich Annuae. 1901. Cijena 5 K.
Knj. XXX/2. Scriptores. Vol. IV. Kercselich Annuae. 1902. Cijena 5 K.
Knj. XXXI. Scriptores. Vol. V. A. Vramecz Kronika. 1908. Cijena 2 K.

5. **Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium.** (Knj. 1—9.)
Knj. I. Statuta et leges civitatis Curzulae. 1877. Cijena 6 K.
Knj. II. Statuta et leges civitatis Spalati. 1878. Cijena 6 K.
Knj. III. Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae et civitatis et insulae Lesinae 1882—3. Cijena 9 K.
Knj. IV. Statuta lingua croatica conscripta. Hrvatski pisani zakoni: vinodolski, poljički, vrbanski i donekle svega krčkoga otoka, kastavski, vepriначki i trsatski. 1890. Cijena 6 K.
Knj. V. Urbaria lingua croatica conscripta. Hrvatski urbari. Svezak I. 1894. Cijena 8 K.
Knj. VI. Acta croatica. Tom. I. (Ab anno 1100—1499). 1898. Cijena 7 K.
Knj. VII. Statuta confraternitatum et corporationum Ragusinarum. Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka. Sveska 1. 1899. Sveska 2. 1900. Cijena sveski 3 K.
Knj. VIII. Libro delli ordinamenti e delle usance della uniuersitade et dello commun della Isola de Lagusta. Knjiga o uredbama i običajima skupštine i občine otoka Lastova. 1901. Cijena 3 K.
Knj. IX. Liber statutorum civitatis Ragusii a. 1272. 1904. Cijena 7 K.

6. **Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.** (Knj. 1—13.)
Knj. 1—6. 1896.—1901. Cijena knjizi po 5 K. — Knj. 7. 1902. Cijena 6 K. — Knj. 8—13. 1903.—1908. Cijena knjizi po 5 K.

7. **Građa za povijest književnosti hrvatske.** (Knj. 1—5.)
Knj. 1—2 1897—1899. Cijena knj. po 3 K. 60 fil. — Knj. 3 1901. Cijena 4 K. — Knj. 4. 1904. Cijena 3 K. — Knj. 5. 1907. Cijena 4 K.

8. **Ljetopis** Jugoslav. akademije znanosti i umjetnosti. Sv. 1—22. Cijena sves. 1, 2 i 8 po 1 K. 20 fil., sves. 3—7, 9—11 po 2 K., 12 sves. 3 K., 13 sves. 1 K. 60 fil., 14—22 sves. po 2 K.

9. **Historija srednjega vijeka za narod hrvatski i srpski.** Napisao N. Nodilo. Knj. I. Rimski svijet na domaku propasti i Varvari. 1897. Stoji 2 K. Knj. II. Bizantija i germanski zapad do smrti cara Justinijana I. (476—565.) 1900. Stoji 2 K.

10. **Diplomatički zbornik (Codex diplomaticus) kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije.** Sabrao i uredio T. Smičiklas. Svezak II. Listine XII. vijeka (1101—1200.) 1904. — Svezak III. Listine godina 1201—1235. 1905. — Svezak IV. Listine godina 1236—1255. 1906. — Svezak V. Listine godina 1256—1272. 1907. — Svezak VI. Listine godina 1272—1290. 1908. — Cijena sveski po 10 K.

11. **Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik.** Napisao V. Mažuranić. Sv. 1. (A—čtenija). 1908. Cijena 4 K.

II. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.

Dio I. Obradio Đ. Daničić. Sv. 1—4. 1880—1882. Dio II. Obradili Đ. Daničić M. Valjavac, P. Budmani. Sv. 5—8. 1884—1886. Dio III. Obradio P. Budmani. Sv. 9—12. 1887—1891. Dio IV. Obradio P. Budmani. Sv. 13—17 1893—1897. Dio V. Obradio P. Budmani. Svezak 18—23. 1898—1903. Cijena dijelu 24 K. Dio VI. Sv. 24—27. Obradili P. Budmani i T. Maretić. 1904—1908. Cijena svesku 4 K.

III. Posebna djela, koja je izdala Akademija.

Razreda historičko-filologičkoga i filosofičko-juridičkoga.

Dvie službe rimskoga obreda za svetkovinu sv. Ćirila i Metoda. Izdao Ivan Berčić. 1870. Cijena 2 K.
Historija dubrovačke drame. Napisao prof. A. Pavić. 1871. Cijena 2 K. 50 fil.
Pisani zakoni na slovenskom jugu. Bibliografski nacrt dra. V. Bogišića. 1872. Cijena 2 K. 50 fil.
Izprave o uroti bana Petra Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana. Skupio dr. Fr. Rački. U Zagrebu 1873. Cijena 6 K.
Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena. Osnovao, skupio, uredio V. Bogišić. Knjiga I. 1874. Cijena 12 K.

Digitized by Google

6. **Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia.** [illegible] ner; tomus I. Romae 1863., tomus II. Zagrabiae 1875. Cijena tomu II. 10 [illegible]
7. **Korijeni s riječima od njih postalijem u hrvatskom ili srpskom jeziku.** Napisao dr. Gj. Daničić. 1877. Cijena 8 K.
8. **Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom.** Napisao L. Zima. 1880. Cijena 5 K.
9. **U proslavu petdesetgodišnjice preporoda hrvatske knjige g. 1885.** Cijena 4 K.
10. **Euchologium, glagolski spomenik manastira Sinai brda.** Izdao dr. Lavoslav Geitler. 1882. Cijena 4 K.
11. **Psalterium, glagolski spomenik manastira Sinai brda.** Izdao dr. L. Geitler. 1883. Cijena 7 K.
12. **Lekcionarij Bernardina Splječanina.** Po prvom izdanju od g. 1495. 1885. Cij. 3 K.
13. **Nekoje većinom sintaktične razlike izmedju čakavštine, kajkavštine i štokavštine.** Napisao Luka Zima. 1887. Cijena 5 K.
14. **Hrvatski spomenici u kninskoj okolici uz ostale suvremene dalmatinske iz dobe narodne hrvatske dinastije.** Napisao Frane Bulić. 1888. Cijena 5 K. 20 fil.
15. **Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima.** Napisao dr. T. Maretić. 1889. Cijena 7 K.
16. **Dvjestogodišnjica oslobodjenja Slavonije.** I. dio: Slavonija i druge hrvatske zemlje pod Turskom i rat oslobodjenja. Napisao T. Smičiklas. 1891. Cijena 3 K. — II. dio: Spomenici o Slavoniji u XVII. vijeku (1640—1702). Skupio T. Smičiklas. 1891. Cijena 6 K.
17. **Kolunićev zbornik.** Hrvatski glagolski rukopis od godine 1486. Izdao M. Valjavac. 1892. Cijena 5 K.
18. **Zadarski i Ranjinin lekcionar.** Za štampu priredio Milan Rešetar. 1894. Cijena 6 K.
19. **Sbornik jugoslavenskih umjetnih spomenika.** Prvi svezak: Zavjetna spomenslika slavenskih apostola i srodni joj spomenici. Razpravio Prof. Dr. Luka Jelić. 1895. Cijena 4 K.
Život i djela dra. Franje Račkoga. Napisao T. Smičiklas. 1895. Cijena 2 K.
20. **Akcenti u glagola.** Napisao Gjuro Daničić. 1896. Cijena 1 K. 40 fil.
21. **Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII.**
22. Collegiti et digessit I. Kukuljević de Saccis. Zagrabiae 1896. Cijena 12 K.
23. **Nacrt života i djelâ biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice.** Napisao i sabrao T. Smičiklas. 1906. Cijena 5 K.

Razreda matematičko-prirodoslovnoga:

1. **Flora croatica.** Auctoribus Dr. Jos. Schlosser et Lud. Farkaš-Vukotinović 1869. Cijena 12 K.
2. **Fauna kornjaša trojedne kraljevine.** Od dra. J. K. Schlossera Klekovakoga. 1877—1879. Knj. I., II., III. Cijena svakoj knjizi 6 K.
3. **Izvješće o zagrebačkom potresu 9. studenoga 1880.** Sastavio J. Torbar. 1882. Cijena 4 K.
4. **Flora fossilis Susedana (Susedska fosilna flora. — Flore fossile de Sused.)** Auctore Georgio dr. Pilar. 1883. Cijena 16 K.
5. **Geografijske koordinate** ili položaji glavnijih točaka Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i djelomice susjednih zemalja, imenito Bosne i Hercegovine, Istre, Kranjske itd. Sastavio dr. Gj. Pilar. 1890. Cijena 8 K.
6. **De piscibus fossilibus. — Fosilne ribe** Komena, Mrzleka, Hvarai M. Libanona. Napisao dr. Drag. Gorjanović-Kramberger. 1895. Cijena 7 K.
7. **Gradja za neogensku malakološku faunu** Dalmacije, Hrvatske i Slavonije uz neke vrste iz Bosne, Hercegovine i Srbije. — **Matériaux pour la faune malacologique néogène** de la Dalmatie, de la Croatie et de la Slavonie avec des espèces de la Bosnie, de l'Herzégovine et de la Serbie. Složio Spiridion Brusina. Sa 21 tablicom. 1897. Cijena 12 K.

IV. Knjige, koje su prešle u svojinu Akademije ili su izašle njezinim troškom:

1. **Jugoslavenski imenik bilja.** Sastavio dr. B. Šulek. 1879. Cijena 4 K.
2. **Povjestni spomenici južnih Slavena.** Izdao I. Kukuljević. Knj. I. (Acta croatica.) 1863. Cijena 6 K.
3. **Рјечник из књижевних старина српских.** Написао Ђ. Даничић. Књига III. Cijena 6 K.
4. **Живот св. Саве и Симеуна** од Доментијана. На свијет издао Ђ. Даничић. Cijena 2 K. 60 fil.
5. **Животи краљева и архиепископа српских** од Данила. На свијет издао Ђ. Даничић. Cijena 2 K. 60 fil.
6. Kurelac: **Stope Hristove.** Cijena 1 K.
„ **Jačke.** Cijena 2 K.
7. Rački: **Assemanov evanjelistar.** Cijena 6 K.
8. **Historija srednjega vijeka za narod hrvatski i srpski.** Napisao N. Nod o. Knj. III. Varvarstvo otima mah nad Bizantijom, do smrti cara Heraklija (566—641.) U Zagrebu 1905. Cijena 2 K.

Digitized by Google